

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

Aile Özel Sayısı Cilt-2 Haziran 2025

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Uğur KORKMAZ

Bilimsel Yayın Koordinatörü

Dr. Emre TÖRE

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Aslı ÇOŞKUN

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@aile.gov.tr
web: <http://dergipark.gov.tr/spcd>

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Enes ÇAĞATAY

Yapım

Sözcü Yayıncılık Bilişim ORG. İNŞ. İTH. İHR. LTD. ŞTİ
Zübeyde Hanım Mh. 628 Sk. No:26/47 Tel/Faks: 0 312 384 32 09 İskitler/ANKARA

Baskı Adedi

500

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.

© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOBIAD Index tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

Aile Özel Sayısı Cilt-2 Haziran 2025

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Leyla Zeynep ÇAMLI

Betül TEKBAŞ HELVACI

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Fatih ALTUN * Bandırma Onyedİ Eylöl Üniversitesi

Doç. Dr. Esma ATASOY *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. İshak AYDEMİR * Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Veynel BOZKURT * İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Nergis DAMA *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Zekiye DEMİR *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Ercüment ERSANLI * Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Melih ERZEN * Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Figen GÜRSOY * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Oya HAZER * Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Hicran Özlem İLGİN * Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Azize Aslıhan NİŞANCI * Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Hayrunnisa ÖZDEMİR * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi

Dr. Emre TÖRE * Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Prof. Dr. Hakan TÜRKÇAPAR * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Dr. Dikmen YAKALI * İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Prof. Dr. Sutay YAVUZ * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Doç. Dr. Sadettin Burak AÇIKEL * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ * Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Emine AKYÜZ * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Neslihan AVCI * Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Didem AYDOĞAN * Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Prof. Dr. Şaziye Senem BAŞGÜL * Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Prof. Dr. Hüsamettin ÇETİN * Kırıkkale Üniversitesi

Doç. Dr. Halide Nur ÖZÜDOĞRU ERDOĞAN * Polis Akademisi

Doç. Dr. Zahide ERDOĞAN *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Şerif ESENDEMİR *Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR *Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Ergün HASGÜL *Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Prof. Dr. Aliye MAVİLİ *Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Şebnem ÖZDEMİR *İstinye Üniversitesi

Prof. Dr. Ziynet Seldağ Güneş PESCHKE *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Müge ŞEN *Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Zeynep TURHAN *Bartın Üniversitesi

Prof. Dr. Zehra UÇANOK *Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Berfin VARIŞLI *Maltepe Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Leyla Zeynep ÇAMLI

Betül TEKBAŞ HELVACI

e-posta:spcdergisi@aile.gov.tr

Kıymetli Okurlarımız,

Küreselleşme olgusu, kitle iletişim araçları ve internet teknolojilerinin yaygınlaşması, dijitalleşme ve bireyselleşme ile birlikte sosyal bağların giderek zayıflaması günümüz toplumlarının karşılaştığı en önemli sorunların başında gelmektedir. Sosyal bağlar toplumsal yapıyı ayakta tutan en önemli unsurlardan biridir. Toplumsal dayanışmanın, kültürel sürekliliğin, değer aktarımının sağlanmasında önemli bir işlev görürler. Sosyal bağların tesis edildiği ilk yer olan aile kurumu bireyin doğumundan itibaren ihtiyaç duyduğu güven, bağlılık, aidiyet, takdir, sevgi, şefkat gibi değerleri edindiği en temel birimdir. Aile içinde bu sosyal ve duygusal desteği almak bireyin ileriki yaşam örüntüsündeki varlığını sağlıklı idame ettirmesinin de en temel koşuludur. Diğer yandan aile, sosyalleşme sürecinin başladığı ilk yer olarak bireyin içinde bulunduğu toplumun gelenek, norm, değer sistemi gibi yapıları da tanımasına imkân tanır. Sağlam ve sağlıklı bir aile yapısı, huzurlu bireyler ve güçlü bir toplumun anahtarıdır. Bugün, aile yapısını korumak ve güçlendirmek toplumun da refahı için en önemli sorumluluklardandır.

On İkinci Kalkınma Planında, “Kadın ve erkeğin evlilik bağıyla kurulan, milli ve manevi değerlerin taşıyıcısı olan ailenin her türlü zararlı eğilimden korunması, sağlıklı nesillerin yetişmesi, dinamik nüfus yapısının ve kalkınmanın istikrarlı bir biçimde sürdürülmesini teminen aile kurumunun güçlendirilmesi” temel amaç olarak belirlenmiştir. 2024 yılı Mayıs ayında açıklanan Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028) ile küresel riskler ve demografik dönüşüm, sosyal refah, aile odaklı sosyal hizmetler, dijitalleşme, çevre ve afetler olmak üzere 5 ana tema çerçevesinde stratejik hedefler belirlenmiştir.

2025 yılı Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın tensipleri ile “Aile Yılı” ilan edilmiştir.

Bu çerçevede Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi olarak 2025 yılında “Aile” ve “Koruyucu Aile” temalı, kavramın tüm yönleriyle ele alındığı Aile Özel Sayısını yayımlamaya karar verdik. Bu özel sayıda; kuşaklar arası iletişim, kültürel değerlerin aktarımı, aile bağlarının önemi, aile yapısının

ve aile politikalarının toplumsal, kültürel ve psikolojik boyutları üzerinde yapılan güncel araştırmalara yer verilmektedir.

İki cilt halinde hazırlanan Aile Özel Sayısı'nın ilk cildi aile odaklı çalışmalara, ikinci cildi de koruyucu aile temalı çalışmalara ayrılmıştır. Bakanlığımız hizmetlerinden olan Koruyucu Aile Hizmeti, koruyucu aile sürecini daha iyi anlamak ve toplumda farkındalık yaratmak amacıyla akademinin uzman görüş ve katkılarının sayımızda yer almasını önemsiyoruz. Bu nedenle Özel Sayımızın bir cildini de "Koruyucu Aile" başlığına ayırıyoruz.

Aile Özel Sayısı'na gösterilen yoğun ilgi, bizleri oldukça sevindiren bir gelişme oldu. Bu özel sayıya gönderilen çalışmaları titiz bir inceleme aşamasından sonra hakem değerlendirme sürecine aldık. Alanın uzman akademisyenleri tarafından gelen geribildirimlerle yetkinleşen çalışmalara bu özel sayıda yer vermenin heyecanını taşıyoruz. Bu çalışmaların konuları aile destek sistemlerinden özel gereksinimli çocuğu olan ailelere, değışen ebeveynlik becerilerinden kuşaklararası iletişimin dönüşümüne, 9 Şubat depremlerinin yarattığı etkilerden yaşlı bireylerin sosyal bağlarına değin geniş bir yelpazede toplumsal değışim dinamiklerinin aile kurumuna olan etkisini güncelde yansıtan çalışmalar olarak öne çıkmaktadır.

Diğer yandan koruyucu aile çalışmalarına bakıldığında konuların Osmanlı'dan Cumhuriyete kimsesiz çocuklara sunulan bakım desteklerinden uluslararası evlat edinme hizmetlerine, koruyucu aile sisteminin uluslararasılaşmasından koruyucu aile olma motivasyonlarına, çocuk hakları bağlamında koruyucu aile sisteminden dijital ebeveynlik olgusuna değin bir dizi konuyu ihtiva ettiği görölmektedir.

2025 senesinin Aile Yılı ilan edilmesi ile Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi olarak hazırladığımız Aile Özel Sayısı'nda yer alan bu çalışmaları, başta ailenin korunması, güçlendirilmesi ve gelecek nesillere sağlıklı aktarımı olmak üzere, politika yapıcılara, sahadaki uygulayıcılara, alana ve alanyazına yapacağı katkılar açısından önemsedığımızı belirtmek istiyoruz.

Çalışmaların faydalı olması temennisiyle iyi okumalar, selamlar...

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

Editör

İÇİNDEKİLER

Türkiye’ de “Koruyucu Aile” İçerikli Lisansüstü Tez Çalışmalarının İncelenmesi: Bibliyometrik Bir Araştırma An Investigation of Postgraduate Thesis Studies on “Foster Family” in Türkiye: A Bibliometric Research 367 <i>Sümeyye BİLGİZ AKBAYIR</i> <i>Araştırma Makalesi</i>
Yabancı Unsurlu Koruyucu Aile Uyuşmazlıklarına Uygulanacak Hukuk Sorunu The Issue of Law Applicable to Foster Family Disputes Including Foreign Element 397 <i>Esra YILDIZ ÜSTÜN</i> <i>Derleme</i>
Koruyucu Aile Hizmetinde Çalışan Meslek Elemanlarının Koruyucu ve Biyolojik Aileye Bakış Açılarının Eko-Sistem Yaklaşımıyla İncelenmesi Examining The Perspectives of Professional Staff Working in Foster Family Services on Foster and Biological Family with an Eco-System Approach 415 <i>Mehmet Emre MUTLUOĞLU, Nilgün KÜÇÜKKARACA</i> <i>Araştırma Makalesi</i>
Çocuk Hakları Perspektifinden Koruyucu Aile Sisteminin Değerlendirilmesi An Evaluation of The Foster Family/Care System in The Context of Child Rights..... 449 <i>Cezmi ERVÜZ, Ahmet TÜRK</i> <i>Derleme</i>
Türk Ailesinde Çocuğun Anlam ve Değeri: Türkiye Aile Yapısı Araştırmasında Eğilimler ve Yönelimler The Meaning and Value of The Child in The Turkish Family: Trends and Orientations in The Research on Family Structure in Türkiye 481 <i>Mahmut Hakkı AKIN, Ece Bengi TÜFEKÇİOĞLU, Ahmed Faruk ERGÜN</i> <i>Araştırma Makalesi</i>
Osmanlı’ dan Cumhuriyet’ e Kimsesiz Çocukların Himâyesine İlişkin Politikalar State Policies on The Care of Orphaned Children from to The Ottoman Era to The Republican Period in Türkiye 513 <i>Saliha OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU</i> <i>Araştırma Makalesi</i>
Ortaokul Öğrenci Velilerinin Dijital Ebeveynlik Düzeyleri ile Öğrencilerin Aile Uyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi Examining The Relationship Between Middle School Parents' Levels of Digital Parenting and Students' Family Adjustment 537 <i>Burcu Türkan AYDIN, Mustafa ATAŞ</i> <i>Araştırma Makalesi</i>

Koruyucu Ailelik Modelinin Türkiye’ de Geliştirilmesi: Uluslararası Perspektifler ve Model Önerisi	
Development of Foster Family Model in Türkiye: International Perspectives and Model Proposal.....	559
<i>Hilal KÖK</i>	
<i>Derleme</i>	

İnsanlar Neden Koruyucu Aile Oluyor? Algılanan Avantaj ve Dezavantajları ile Koruyucu Aile Olmak	
Why Do People Become Foster Parents? Being A Foster Family with Its Perceived Advantages and Disadvantages.....	589
<i>Bedia YILDIRIM</i>	
<i>Araştırma Makalesi</i>	

Uluslararası Hukukta Göçmen Çocukların Aile Birleşimi Hakkı	
The Right of Migrant Children to Family Reunification in International Law	613
<i>Ertuğrul YAZAR</i>	
<i>Araştırma Makalesi</i>	

Ebeveynlerin Çevrimiçi Mahremiyet Kaygıları ile Sosyal Medya Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	
Investigation of The Relationship Between Parents' Online Privacy Concerns and Social Media Behaviors.....	649
<i>Şahin BAYZAN</i>	
<i>Araştırma Makalesi</i>	

TÜRKİYE’DE “KORUYUCU AİLE” İÇERİKLİ LİSANSÜSTÜ TEZ ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ: BİBLİYOMETRİK BİR ARAŞTIRMA

Sümeyye BİLGİZ AKBAYIR¹

Öz

Korunma ihtiyacı olan çocuklar, aile içindeki olumsuz koşullar, ihmal, istismar, ekonomik yoksunluk, ebeveynin yokluğu veya diğer olumsuz yaşam koşulları nedeniyle korunma altına alınması gereken çocuklardır. Korunma ihtiyacı olan çocukların bakımı için sunulan hizmetlerden biri koruyucu aile hizmetidir. Son yıllarda koruyucu aile hizmeti, devlet korumasına alınan çocuğun bakımının sağlanabileceği en uygun bakım hizmeti olarak nitelenir. Bu açıdan koruyucu aile ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça önemlidir. Bu çalışmada koruyucu aile ile ilgili YÖK-Tez’de taranan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analiz ile incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Prizma modeli kullanılarak dahil olma, dışlama ve uygunluk kriterini karşılayan 81 lisansüstü tez çalışmasına bibliyometrik veri analizi yapılmıştır. Bibliyometrik analiz kapsamında tezler; yılı, türü, üretildiği üniversite, basıldığı enstitü, konu alanı, anahtar kelimeler, tezlerin başlıklarına göre tematik gelişimi ve kullanılan araştırma yöntemleri açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda koruyucu aile ile ilgili yapılan tezlerin 66’sının yüksek lisans, 14’ünün doktora ve 1’inin tıpta uzmanlık tezi türünde olduğu belirlenmiştir. Koruyucu aile ile ilgili en fazla tezin yazıldığı konu alanları, ‘sosyal hizmet’ ve ‘hukuk’ alanlarıdır. Koruyucu aile ile ilgili alan yazınında sıklıkla kullanılan anahtar kelimelerin, ‘koruyucu aile’ ve ‘korunma ihtiyacı olan çocuk’ olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın, gelecekte koruyucu aile konusunda araştırma yapmayı planlayan araştırmacılara, sahada çalışan uygulamacılara ve politikacılara katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Korunma ihtiyacı olan çocuk, koruyucu aile, bibliyometrik analiz, lisansüstü tezler.*

¹Öğr. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, E-posta: sumeyye.bilgiz@atauni.edu.tr, ORCID:0000-0001-5373-9712

BİLGİZ AKBAYIR, S.(2025). Türkiye’de “Koruyucu Aile” İçerikli Lisansüstü Tez Çalışmalarının İncelenmesi: Bibliyometrik Bir Araştırma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2), 367 -396. DOI:10.21560/spcd.vi. 1608516

AN INVESTIGATION OF POSTGRADUATE THESIS STUDIES ON “FOSTER FAMILY” IN TÜRKİYE: A BIBLIOMETRIC RESEARCH

Abstract

Children in need of protection are children who need to be taken under protection due to adverse conditions within the family, neglect, abuse, economic deprivation, absence of parents, or other adverse life circumstances. One of the services available for these children is foster family services. In recent years, foster family services have been recognized as the most suitable care option for children under state protection. In this regard, studies on foster families hold significant importance. This study aims to examine postgraduate theses on foster families, analyzed through bibliometric analysis in YÖK-Tez. Utilizing the Prism model, bibliometric data analysis was conducted on 81 graduate thesis studies that met the inclusion, exclusion, and eligibility criteria. Within the framework of the bibliometric analysis, the theses were examined in terms of year, type, university, institute, subject area, thematic development according to their titles, research method, and keywords. The research revealed that 66 of the theses on foster care were master's theses, 14 were doctoral theses, and 1 was a medical specialty thesis. The subject areas with the highest number of theses about foster care were social services and law. It was concluded that the keywords most frequently found in the literature on foster care are “foster family” and “child in need of protection.” This study will benefit researchers intending to conduct research on foster care in the future and practitioners working in the field.

Key Words: *Child in need of protection, foster family, bibliometric analysis, postgraduate theses.*

GİRİŞ

Çocukların sağlıklı gelişimlerinin desteklenebilmesi ve refah içinde büyüebilmeleri için, biyolojik ailelerinin yanında yetişmeleri büyük önem taşımaktadır. Ancak çocukların biyolojik aileleri tarafından bakımlarının sağlanmasının veya biyolojik ailelerinin yanında büyümelerinin çocuk açısından riskler taşıdığı bazı durumlar bulunmaktadır (Yazıcı, 2012). Bu durumlar; ailedeki ekonomik problemler, aile içi sorunlar, anne-babanın zihinsel, bedensel ya da ruhsal yetersizliğe sahip olması, çocuğun ailede ihmal/ istismara uğraması veya annenin-babanın olmayışı gibi zorlu yaşam olayları olarak kabul edilmektedir (Crosland ve Dunlap, 2015). Çocuğun bu zorlu durumların birine ya da birden fazlasına maruz kalması, mağdur konumuna geçmesine ve çocuğun korunmaya ihtiyaç duymasına yol açmaktadır (Gökkaya, 2014). **Korunma ihtiyacı olan çocuk**, Çocuk koruma kanununun 4. Maddesinde bedensel, zihinsel, ahlâkî, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak tanımlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (BM ÇHS, 1989), her çocuğun yaşama hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Devletlerin bu yaşam hakkını desteklemeleri ve buna yönelik ortam hazırlamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bu açıdan her toplum kendi içindeki yapılarla korunma ihtiyacı olan çocuğa yönelik gerekli önlemleri almalıdır (Hamzeh, 2024). Çocukların korunma altına alınma süreçleri, ülkeden ülkeye değişiklik gösterebildiği gibi ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, kültürel ve dini yapısına bağlı olarak da farklılık gösterebilmektedir (Şimşek vd., 2008). Çocuğun korunma ihtiyacının olduğunun tespiti; bazen biyolojik ailelerin duygusal, fiziksel, bilişsel sorunlarının olduklarını veya çocuğa bakım sağlayacak yeterliğe sahip olmadıklarını dile getirerek devlet kurumlarına başvurmaları ile ortaya çıkmaktadır (İe, 2022). Biyolojik ailelerin dile getirmediği diğer durumlarda ise öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları, polis memurları veya bir komşu, çocuğun istismar, ihmal ya da kötü muameleye maruz kaldığını devlet kurumlarına haber vererek çocuğun korunma altına alınmasını sağlamaktadır (Daro ve Dodge, 2009; Dumitrescu, 2016).

Türkiye’ de korunma ihtiyacı olan çocukların bakımını ve korunmasını sağlayan devlet kurumlarının başında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gelmektedir. Bakanlık bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bulunmaktadır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü teşkilat ve görevlerine dair yönergede; 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 8 inci maddesine göre Genel Müdürlüğün görevleri belirtilmiştir. Bu görevler arasında korunma ihtiyacı olan çocukların bakımı ve korunmasına yönelik olarak; “Bakanlığın çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek”, “Geçici ya da sürekli olarak aile ortamından mahrum kalan veya yüksek yararı ailesinin yanında bulunmamayı gerektiren çocuklara, özel bakım ve koruma hizmeti sunmak” şeklinde tanımlanan görevleri bulunmaktadır. Bu açıdan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, bu görevler doğrultusunda çocuk için en uygun hizmeti sunmaya çalışmaktadır.

Türkiye’ de çocuklar için uygulanmakta olan koruma ve bakım modelleri; kurum tarafından sunulan bakım, evlat edinme ve koruyucu aile hizmeti gibi yöntemler olarak sıralanabilir (Yazıcı, 2014). Bu yöntemlerden biri olan koruyucu aile hizmeti, devlet koruması altında olan çocuklara yönelik sunulan hizmetlerden öncelikli olarak tercih edilen hizmettir (Cameron vd., 2016; Vanderfaeillie vd., 2016). Çocuklar öncelikli olarak biyolojik ailelerinin yanında yetişmelidir. Ancak, evlat edinme sürecine engel bir durum olması halinde ve biyolojik ailenin çocuğun bakımını sağlayamadığı durumlarda, devlet koruması altındaki çocuklar için en iyi alternatif, koruyucu aile hizmeti olarak değerlendirilebilir (Font ve Gershoff, 2020).

Koruyucu Aile

Biyolojik ailesi tarafından bakım sağlanamayan çocukların devlet korumasında bulunması ve evlat edinme hizmetinin uygun olmadığı durumlarda, korunmaya ihtiyacı olan çocuğun bir ailenin yanına yerleştirilmesi ‘koruyucu aile hizmeti’ olarak tanımlanmaktadır (Gökkaya, 2014; Rees vd., 2012). Koruyucu aile hizmeti, çocuğun biyolojik ailesi ile temas halinde olduğu ve biyolojik ailesi ile tekrar bir araya gelmesini hedefleyen bir hizmet modelidir. Ancak, biyolojik aileye geri dönmenin mümkün olmadığı durumlarda evlat edinme hizmeti ortaya çıkabilmektedir (İe, 2022; Rajesh,

2023). Koruyucu Aile Yönetmeliğinin 4.maddesine göre koruyucu aile hizmet modelleri; Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli, Geçici Koruyucu Aile Modeli, Süreli Koruyucu Aile Modeli ve Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli olarak ifade edilmektedir. Uygulamada öncelikli olarak korunmaya ihtiyacı olan çocuğun veli ya da vasi dışında kalan kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan kişilerin yanında bakımının sağlanması yani akraba veya yakın çevre koruyucu aile modeli tercih edilmektedir (Şenocak, 2006; Kaiser vd., 2024).

Korunma ihtiyacı olan çocukların, koruyucu aile yanına yerleştirilmesi istendik bir durumdur (Özaydın-Demirbaş vd., 2021). Ancak çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmeden önce; çocuğun yaşantısı, kişiliği, aile geçmişi, fiziksel, zihinsel ve psikolojik durumunun, koruyucu aile hizmeti almak için uygun olup olmadığı değerlendirilmektedir (Gordon vd., 2005). Korunma ihtiyacı olan çocuk, koruyucu aile hizmetinin öznesi niteliğindedir. Bu açıdan çocuk için en uygun olan koruyucu ailenin seçimi oldukça önemlidir. Koruyucu aile olmak isteyen aileler de sosyal hizmet uzmanları tarafından detaylı olarak araştırma, gözlem ve görüşmeler sonucunda seçilmekte ve değerlendirilmektedir (Özbesler, 2009). Bu süreç sonucunda hem çocuğun ihtiyaçları hem de koruyucu ailenin özellikleri göz önünde bulundurularak en uygun eşleştirmenin yapılması gerekmektedir (Zeylman, 2019). Böylece koruyucu aile hizmeti, çocukların biyolojik ailelerinden ayrılmak durumunda oldukları bu zorlu süreci en az zararla atlatabilmelerini sağlanmasına hizmet edecektir (Dal ve Akbaş, 2020). Çocukların, kendilerini sevecek, güven sağlayacak, koruyacak, destekleyecek, sosyokültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir koruyucu aileye sahip olması bu açıdan oldukça önemlidir (Yolcuoğlu, 2009). Bu özelliklerin sağlandığı koruyucu aile ortamları çocukların, ilişki kurma, ait olma ve güvende olma ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve bu durum çocukların iyi oluşlarını artıracaktır (Kaiser vd., 2024; Steenbakkens vd., 2018).

Araştırmanın Önemi

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığından elde edilen verilere göre Türkiye'de 2021 yılında 6978, 2022 yılında 7439, 2023 yılında 8164 ve 2024 yılında 8691

koruyucu aile bulunmaktadır (ASHB, 2024). Bu rakamlara bakıldığında her geçen yıl koruyucu aile sayısında artış olduğu görülmektedir. Ancak toplumdaki korunmaya ihtiyacı olan çocukların sayısına bakıldığında bu çocukların korunma ihtiyaçlarını karşılamak için koruyucu aile sayısının artmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bu durum hem Türkiye hem de diğer ülkeler için geçerlidir (Raudkivi, 2020). Bu açıdan koruyucu aile olmaya ilişkin farkındalığın artırılması amacıyla koruyucu aile ile ilişkili daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler (2015) tarafından belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda çocuğa yönelik, ihmal, istismar ve şiddetin her türlüşünün sonlandırılması hedefi de korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik tedbirlerin alınmasının ve bu alanda daha fazla çalışma yapılmasının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuklar, ilgili kuruma gelmeden önce ailede ve toplumsal hayatlarında ciddi zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu zorlu süreç, çocukların yeni bir aileye yerleştirilmesi ve yaşadıkları yer değişiklikleri de eklendiğinde, çocuklarda davranışsal, duygusal ve bağlanma sorunlarının görülme olasılığı önemli ölçüde artmaktadır (Gypen, 2017; Karataş, 2007). Yaşanan bu tür sorunlar hakkında daha detaylı bilgi sahibi olmak, önleyici ve müdahale edici çalışmaların geliştirilmesi açısından gereklidir. Bu nedenle, koruyucu aile ile ilgili çalışmalara genel bir perspektiften bakılması önem kazanmaktadır.

Son yıllarda yurt dışında koruyucu aile ile ilgili yapılan araştırmaların, sistematik olarak incelendiği çalışmalar bulunmaktadır (Dölek vd., 2024; Steenbakkens vd., 2018). Örneğin, Vandervill ve diğerleri (2021), koruyucu aile yanına yerleştirilmiş ve evlat edinilmiş çocukların incelendiği 29 araştırmayı, sistematik olarak incelemiştir. Priyadarshini ve Jose, (2024) koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların öznel iyi oluşlarına ilişkin küresel araştırma eğilimini, bibliyometrik analiz ile incelemiştir. Benzer şekilde Türkiye’de de koruyucu aile ile ilgili yapılan çalışmaların sistematik olarak incelendiği çalışmalar (Aydoğdu, 2019; Pak Güre vd., 2024) bulunmaktadır. Örneğin Kaymakçı (2021), tarafından yapılan çalışmada koruyucu aile hizmet modeli sosyal sermaye bağlamında değerlendirilmiştir. Delibaş ve Kızılar (2023), hemşirelik, bakım yöntemi, korunmaya muhtaç çocuk anahtar kelimeleri ile sistematik tarama yaparak hemşirelik araştırmalarını incelenmiştir.

Ancak mevcut çalışmalar, koruyucu aile hizmetine ilişkin daha bütüncül bir perspektif sunma ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Koruyucu aile ile ilgili çalışmalara hem bütüncül bir bakış açısı ile bakılabilmesi hem de genel araştırma eğiliminin belirlenebilmesi amacıyla bibliyometrik araştırmalara olan ihtiyaç artmaktadır. Ayrıca koruyucu aile ilgili çalışmaların bibliyometrik analiz ile incelenmesi bu alanda gelecekte çalışacak araştırmacılar için önemli bir kaynak niteliği taşıyabilmektedir. Bibliyometrik analizin yapılmasında lisansüstü tezler önemli bir veri kaynağı niteliğindedir (Ateş, 2024). Lisansüstü tezler akademik olarak danışman desteği ve jüri onayının alındığı, uzun ve yoğun bir bilgi birikiminin ürünü olan çalışmalardır. Bu açıdan koruyucu aile ile ilgili yapılan tezlerin incelenmesi, bu alana geniş bir perspektif ile bakılmasına yardımcı olabilir. Bu çalışmada, **Türkiye'de koruyucu aile hizmeti konusunda yazılan tezlerin bibliyometrik analiz ile incelenmesi** amaçlanmıştır.

Bu amaca ulaşabilmek amacıyla belirlenen araştırma soruları,

1. Koruyucu aile ile ilgili yazılan tezlerin yıllık yayın dağılımı nedir?
2. Koruyucu aile ile ilgili yazılan tezlerde en üretken üniversiteler hangileridir?
3. Koruyucu aile ile ilgili tezlerin üretildiği enstitülere göre dağılımı nasıldır?
4. Koruyucu aile ile ilgili yazılan tezlerin türleri nelerdir?
5. Koruyucu aile ile ilgili tezlerin konu alanlarına göre dağılımı ne şekildedir?
6. Koruyucu aile ile ilgili tezlerde kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?
7. Koruyucu aile ile ilgili tezlerin başlıklarına göre tematik gelişimi nasıldır?
8. Koruyucu aile ile ilgili tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?

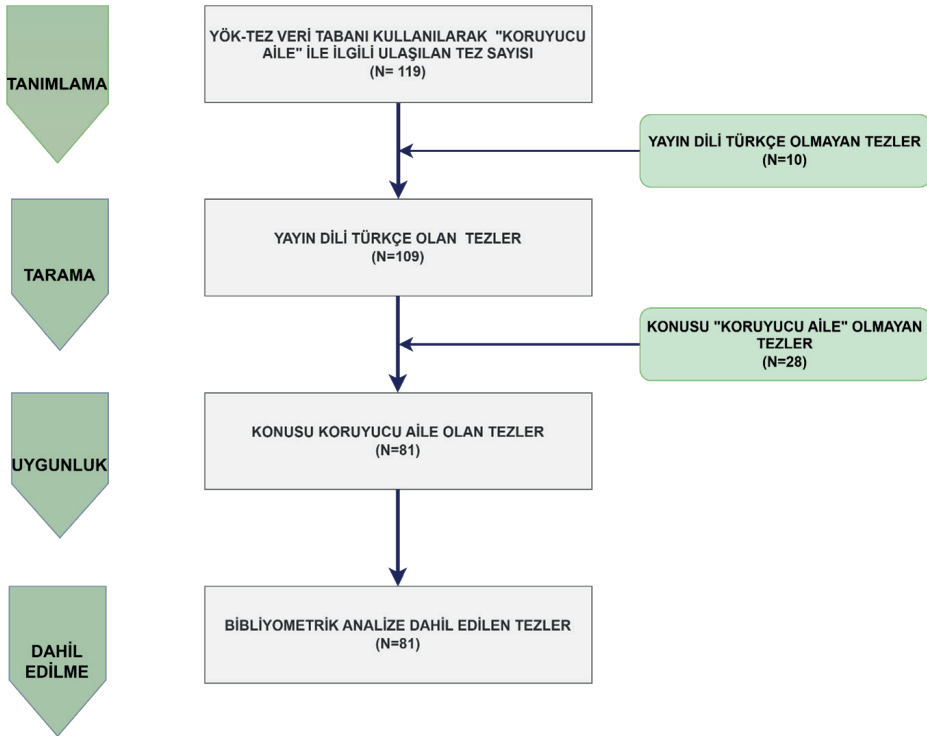
YÖNTEM

Bu çalışmada koruyucu aile ile ilgili YÖK-Tez’de taranan yüksek lisans, doktora ve tıpta uzmanlık tezlerinin araştırma eğiliminin belirlenmesi amacıyla “Bibliyometrik Analiz” yapılmıştır. Bibliyometrik analiz, bir araştırma konusunda temel eğilimleri ortaya çıkararak, bilginin sistematik olarak sunulmasıdır (Merigó ve Yang, 2017). Bibliyometrik analiz ile bir konu hakkındaki ilgili alan yazında yer alan çalışmalardaki, anahtar kelimeler, yayın dağılımı, yöntemler ve araştırma eğilimleri hakkında bilgi edinilmektedir (Buber ve Köseoğlu, 2022). Bu açıdan bibliyometrik analiz yeni araştırmacılara yol göstermektedir (Donthu vd., 2021). Bibliyometrik analiz ile koruyucu aile konulu tezlerin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, YÖK-Tez veri merkezi kullanılmıştır. YÖK Tez Merkezi, Türkiye’de üniversitelerde yazılan doktora, yüksek lisans ve tıpta uzmanlık tezlerinin yer aldığı dijital bir depodur. Türkiye’de yapılan tez çalışmalarının sistematik olarak kaydedilmesi araştırmacıların araştırdığı konu ile ilgili verilere kolaylıkla erişebileceği önemli bir kaynak niteliğindedir (YÖK Tez Merkezi, 2024).

Araştırmanın Örneklemi

15.12.2024 tarihinde koruyucu aile ile ilgili literatür taraması yapılabilmesi için Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi veri tabanı olarak kullanılmıştır. YÖK-Tezde arama yapılırken, gelişmiş tarama kısmında “koruyucu aile” anahtar kelimesi kullanılmış ve ‘bütün alanlarda’ (tez adı, konu, dizin ve özet) arama yapılmıştır. Arama tipi olarak ‘içinde geçsin’ seçeneği seçilmiştir. Tarama sonucunda 119 tez çalışmasına ulaşılmıştır. Tezlerin sistematik olarak incelenebilmesi amacıyla prizma modeli kullanılmıştır. Prizma modeli, araştırmaların tanınması, taranması, uygunluğunun değerlendirilmesi ve dahil olma ve dışlama kriterine göre sentezlenmesi süreçlerinden oluşan bir model olarak tanımlanır (Page vd., 2021). Prizma modeli, sistematik araştırmaların raporlanmasına ve yorumlanmasına fayda sağlamaktadır (Page vd., 2021). Bu kapsamda Prizma modeli doğrultusunda araştırmanın dahil olma ve dışlama kriterleri belirlenmiş ve tezler belirlenen kriterlere göre değerlendirilmiştir. Araştırmaya dahil edilme kriterleri, tezlerin tamamının erişilebilir olması ve araştırma konusuyla uyumlu olmaları olarak belirlenmiştir. **Dışlama kriteri** ise, Türkçe dışında farklı bir dil (Fransızca

ve İngilizce) ile yazılan tezler olarak belirlenmiştir. Bu dışlama kriterinin kullanılmasındaki temel gerekçe, Türkçe dışında farklı dillerde yazılan tezlerin içeriklerinin değerlendirilmesi esnasında çeviri kaynaklı hataların ve dilsel açıdan kavramsal farklılıkların olabileceğinin göz önünde bulundurulmasıdır. Bu doğrultuda koruyucu aile ile ilgili tezlerin incelenmesi amacıyla yapılan PRİZMA modelinde yer alan basamaklar Şekil 1'de görselleştirilmiştir.

Şekil 1. Prizma Modeli

Prizma modeli ile koruyucu aile ile ilgili en uygun yayınların sistematik bir düzen içinde incelenmesi sağlanmıştır. Koruyucu aile ile ilgili yapılmış tüm tezlere ulaşabilmek için zaman sınırlaması yapılmamıştır. Bu kapsamda yapılan ilk arama sonucunda elde edilen 119 tez yayın dili açısından incelenmiştir. On tezin, yayın dilinin Türkçe olmadığı (Fransızca ve İngilizce) belirlenmiştir. Bu tezler araştırmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca koruyucu aile konusunun dışında olan (örneğin, koruyucu anne baba tutumunu kapsayan)

çalışmalar, bu araştırmanın dışında bırakılmıştır. Bu kapsamda uygunluk kriterini karşılayan 81 lisansüstü teze bibliyometrik analiz yapılmıştır.

Araştırmanın Veri Analizi

Bu araştırma kapsamında bibliyometrik veri analizi için, veri çizelgeleme tekniği, sütun grafiği, çubuk grafiği, daire grafiği, kavram bulutu ve betimsel frekans tabloları kullanılmıştır. Bu çalışmada veri çizelgeleme tekniği kullanılarak veriler sistematik olarak bir tabloya kaydedilmiştir. Veri çizelgeleme tekniği ile araştırmaya dahil edilen bütün çalışmaların öncelikle yayın adı, yayın yılı, yayınlandığı üniversite ve enstitü, anahtar kelime gibi temel özellikleri dikkate alınmaktadır (Arksey ve O'Malley, 2005). Ayrıca kelime bulutu yapılabilmesi için Word Art programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Tanımlayıcı Bibliyometrik Analiz

Koruyucu aile ile ilgili yapılan alan yazın taraması sonucunda, YÖK-Tezden elde edilen tezlerle ilişkin betimsel bulgulara Tablo 1'de yer verilmiştir.

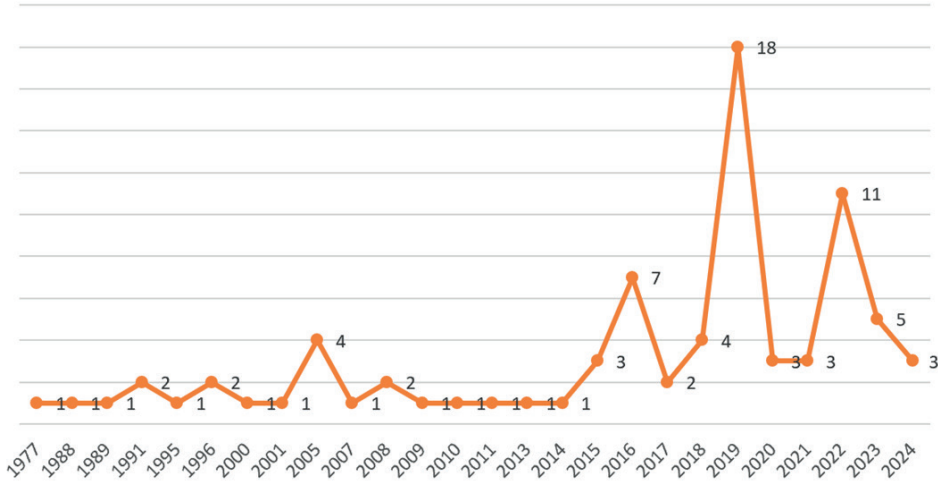
Tablo 1. Betimsel Frekanslar

Tanım	Frekans
Zaman Dilimi	1977-2024
Tez Sayısı	81
Yazar Sayısı	81
Anahtar Kelime Sayısı	323
Üniversite Sayısı	33
Yıllık Büyüme Oranı	%2.37

Tablo 1 incelendiğinde, koruyucu aile ile ilgili 1977 ve 2024 yılları arasında toplam 81 lisansüstü tez olduğu görülmektedir. Yayınlanan tezler, 81 lisansüstü öğrenci tarafından ve 33 farklı üniversitede yazılmıştır. Tezlerde yer alan toplam anahtar kelime sayısı 323'tür.

Yıllık Bilimsel Üretim

Koruyucu Aile konusunda yazılan tezlerin yıllar içinde dağılımları Şekil 2'de görselleştirilmiştir.

Şekil 2. Tezlerin Yıllara Göre Dağılım Grafiği

Şekil 2 incelendiğinde YÖK-Tez'de yer alan koruyucu aile ile ilgili tezlerin ilk olarak 1977 yılında yayınlandığı görülmektedir. Koruyucu aile ile ilgili en fazla tezin yayınlandığı yıl ise 2019'yıdır.

Koruyucu Aile ile İlgili En Çok Tez Yazılan Üniversiteler ve Sayıları

1977-2024 yılları arasında koruyucu aile ile ilgili 33 farklı üniversitede tez çalışmaları yapılmıştır. Üniversitelerde yazılan tez sayıları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Koruyucu Aile ile İlgili Tezlerin Yazıldıkları Üniversiteler Açısından Dağılımı

Üniversite	Frekans	Üniversite	Frekans
Hacettepe Üniversitesi	14	İstanbul Medipol Üniversitesi	1
Sakarya Üniversitesi	7	Necmettin Erbakan Üniversitesi	1
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	5	Altınbaş Üniversitesi	1

İstanbul Üniversitesi	5	Cumhuriyet Üniversitesi	1
Yalova Üniversitesi	4	Karabük Üniversitesi	1
Ankara Üniversitesi	4	Kapadokya Üniversitesi	1
Selçuk Üniversitesi	3	Erciyes Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	3	İstanbul Ticaret Üniversitesi	1
Gazi Üniversitesi	3	Pamukkale Üniversitesi	1
Celal Bayar Üniversitesi	3	Kırıkkale Üniversitesi	1
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	2	Galatasaray Üniversitesi	1
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi	2	Beykent Üniversitesi	1
Marmara Üniversitesi	2	Üsküdar Üniversitesi	1
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	2	Uludağ Üniversitesi	1
Akdeniz Üniversitesi	2	Kocaeli Üniversitesi	1
İstanbul Gelişim Üniversitesi	1	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	1
Bozok Üniversitesi	1		

Tablo 2 incelendiğinde, 33 farklı üniversitede koruyucu aile ile ilgili tez çalışması yapıldığı görülmektedir. Koruyucu aile ile ilgili en fazla tez yazılan üniversite, Hacettepe Üniversitesi'dir. Koruyucu aile ile ilgili tezlerin üretildiği üniversiteler bölgesel açıdan incelendiğinde; İç Anadolu Bölgesi'nde 11 farklı üniversitede 36 tez, Marmara Bölgesi'nde 15 farklı üniversitede 32 tez, Ege Bölgesi'nde 3 farklı üniversitede 7 tez, Akdeniz Bölgesi'nde 3 farklı üniversitede 5 tez ve Karadeniz Bölgesi'nde 1 üniversitede 1 tez çalışması yapıldığı görülmüştür. Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde ise koruyucu aile ile ilgili tez yazılmadığı belirlenmiştir.

Koruyucu Aile ile İlgili Tezlerin Üretildiği Enstitüler

1977-2024 yılları arasında koruyucu aile ile ilgili 5 farklı enstitü/fakültede tez çalışmaları yapılmıştır. Enstitü/fakültelerde üretilen tez sayılarına ilişkin bilgiler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Tezlerin Üretildikleri Enstitüler Açısından Dağılımı

Enstitü Adı	Üretilen Tez Sayısı
Sosyal Bilimler Enstitüsü	55
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	15
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	6
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	4
Tıp Fakültesi	1

Tablo 3 incelendiğinde, koruyucu aile ile ilgili en fazla tez yazılan enstitünün, Sosyal Bilimler Enstitüsü olduğu görülmektedir. Koruyucu aile ile ilgili tezlerin yayınlandığı, ikinci sırada yer alan enstitü ise Sağlık Bilimleri Enstitüsü'dür.

Koruyucu Aile ile İlgili Tezlerin Türleri

1977-2024 yılları arasında koruyucu aile ile ilgili yapılmış tezlerin türlerine göre dağılımına yönelik bulgular Şekil 3'de verilmiştir.

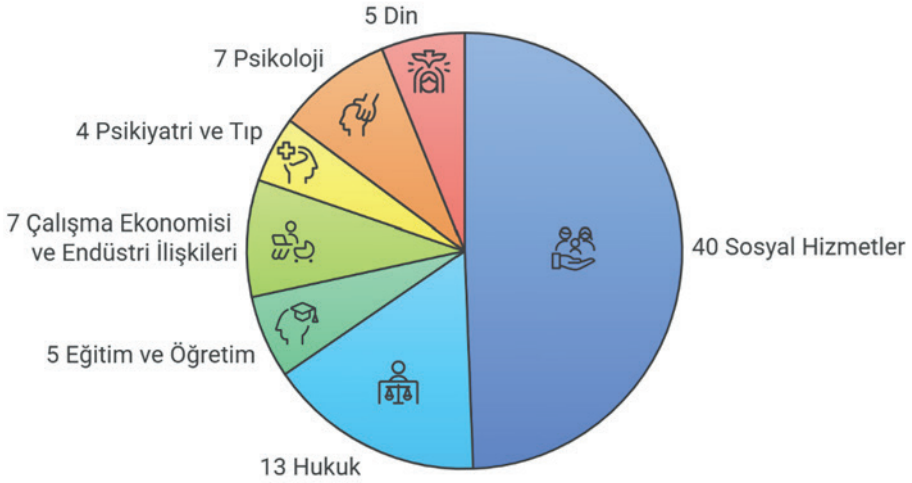

Şekil 3. Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Şekil 3 incelendiğinde, koruyucu aile ile ilgili yazılan tezlerin, 66'sının yüksek lisans (%81.5), 14'ünün doktora (%17.3) ve 1'inin tıpta uzmanlık (%1.2) tezi türünde olduğu görülmektedir.

Koruyucu Aile ile İlgili Tezlerin Konularına Göre Dağılımı

Koruyucu aile ile ilgili 81 tez incelendiğinde bu çalışmaların farklı konu alanlarında yapıldığı görülmüştür. Bu disiplinlerin dağılımına yönelik daire grafiği Şekil 4'te görselleştirilmiştir.

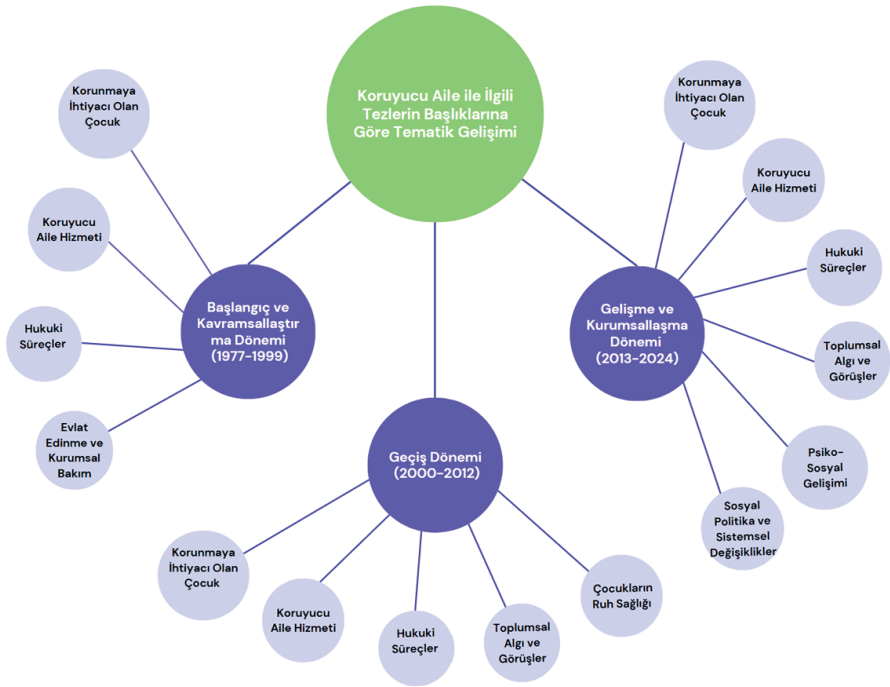

Şekil 4. Tezlerin Konu Alanlarına Göre Dağılımı

Şekil 4'te sunulan grafik incelendiğinde koruyucu aile konusunda yazılan tezlerin 40'ının sosyal hizmetler (% 49), 13'ünün hukuk (%16), 7'sinin psikoloji (%9), 7'sinin çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri (%9), 5'inin din (%6), 5'inin eğitim ve öğretim (%6) ve 4'ünün psikiyatri ve tıp (%5) alanlarında yazıldığı görülmektedir. Koruyucu aile ile ilgili en fazla tezin yazıldığı konu alanı 40 tez çalışması ile 'Sosyal Hizmetler' alanıdır. Bu alanı, 13 tez çalışması ile 'Hukuk' alanı takip etmektedir.

Koruyucu Aile ile İlgili Tezlerde En Sık Kullanılan Anahtar Kelimeler

Yapılan bir çalışmanın, içeriğinin tanımlanmasını ve anlaşılmasını sağlayan önemli bir veri kaynağı anahtar kelimedir (Merriam, 2013). Bu açıdan koruyucu aile ile ilgili yapılan tezlerin içeriğinin anlaşılması için anahtar kelimelerin belirlenmesi oldukça önemlidir. Bu çalışmada koruyucu aile ile

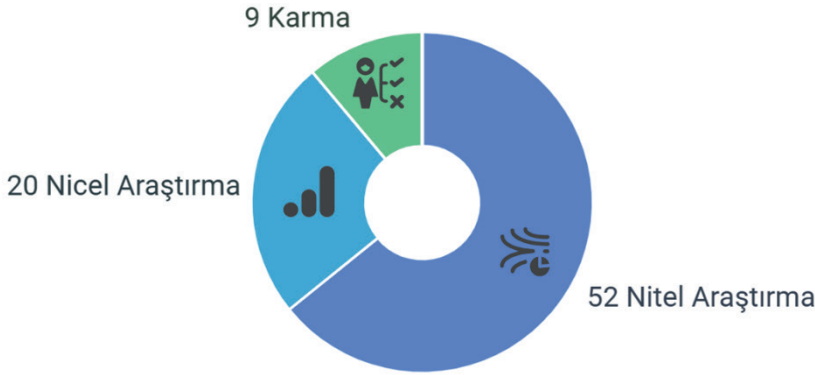
Şekil 6. Tezlerin Başlıklarına Göre Tematik Gelişimi

Şekil 6 incelendiğinde koruyucu aile ile ilgili yapılan tezlere ait başlıkların 3 farklı tema ile isimlendirildiği görülmektedir. Bu çalışma kapsamında “Başlangıç ve Kavramsallaştırma Dönemi” olarak isimlendirilen ilk tema 1977–1999 yılları arasında yapılan tez çalışmalarını kapsamaktadır. Bu çalışmalarda “korunmaya ihtiyacı olan çocuk”, “koruyucu aile hizmeti”, “hukuki süreçler” ve “evlat edinme ve kurumsal bakım” alt temaları yer almaktadır. Bu çalışma kapsamında “Geçiş Dönemi” olarak isimlendirilen ikinci tema 2000–2012 yılları arasında yapılan tez çalışmalarını kapsamaktadır. Bu çalışmalarda “korunmaya ihtiyacı olan çocuk”, “koruyucu aile hizmeti”, “hukuki süreçler”, “toplumsal algı ve görüşler” ve “çocukların ruh sağlığı” alt temaları yer almaktadır. Yine bu çalışma kapsamında “Gelişme ve Kurumsallaşma Dönemi” olarak isimlendirilen üçüncü ve son tema ise 2013-2024 yılları arasında yapılan tez çalışmalarını kapsamaktadır. Bu çalışmalarda “korunmaya ihtiyacı olan çocuk”, “koruyucu aile hizmeti”, “hukuki süreçler”, “toplumsal algı ve

görüşler", "psiko-sosyal gelişim" ve "sosyal politika ve sistemsel değişiklikler" alt temaları yer almaktadır.

Koruyucu Aile ile İlgili Tezlerin Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Koruyucu aile ile ilgili 81 tez incelendiğinde bu çalışmaların farklı araştırma yöntemlerine göre yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemine ilişkin halka grafiği Şekil 7' de verilmiştir.

Şekil 7. Tezlerin Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Şekil 7 incelendiğinde, tezlerin 52'sinin nitel (%64), 20'sinin nicel (%25) ve 9'unun karma (%11) araştırma metodu ile gerçekleştirildiği görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, Türkiye' de koruyucu aile konusunda yazılan tezlerin bibliyometrik analiz ile incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında koruyucu aile ile ilgili 1977 ve 2024 yılları arasında yazılan 81 lisansüstü tez incelenmiştir. Yayınlanan tezler 81 lisansüstü öğrenci tarafından ve 33 farklı üniversitede yazılmıştır. Tezlerin önemli bir kısmı Hacettepe Üniversitesinde yazılmıştır. Koruyucu aile ile ilgili yapılan tezler enstitü açısından incelendiğinde bu alanda en fazla tez yazılan enstitünün Sosyal Bilimler Enstitüsü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bibliyometrik Analiz Sonuçları ve Tartışma

Yapılan bibliyometrik analiz sonucunda YÖK-Tez'de yer alan koruyucu aile ile ilgili tezlerin ilk olarak 1977 yılında yayınlandığı ve özellikle son

yıllarda yapılan tez sayısının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu yapılan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Dölek vd., 2024; Kılıç, 2018). Türkiye’de koruyucu aile istatistikleri incelendiğinde; 2020 yılında 6484, 2021 yılında 6978, 2022 yılında 7439, 2023 yılında 8164 ve 2024 yılında 8691 koruyucu aile sayısı ile 5 yıl öncesine kıyasla koruyucu aile sayısında %25 oranında bir artış olduğu belirlenmiştir (ASHB, 2024). Benzer şekilde koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk sayısına ilişkin istatistikler incelendiğinde; 2020 yılında 7869, 2021 yılında 8459, 2022 yılında 9011, 2023 yılında 9806 ve 2024 yılında 9887 çocuk sayısı ile 5 yıl öncesine kıyasla yaklaşık %20 oranında artış olduğu görülmüştür (ASHB, 2024). Bu açıdan kurum bakımı yerine alternatif hizmet arayışlarının olduğu ve koruyucu aile hizmeti ile ilgili çalışmaların önem kazandığı söylenebilmektedir. Özellikle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2011 yılında kurulması ile birlikte çocuğun yüksek yararı ilkesi benimsenerek koruyucu aile hizmetine verilen önem artmış ve bu durum bu alanda çalışma yapılmasına katkı sağlamış olabilir (Kılıç, 2018). Ayrıca korunmaya ihtiyaç duyan çocukların, kurum bakımında olmasının çeşitli olumsuz sonuçlara yol açabildiği (Bergeron ve Tanaka, 2011; Sadak ve Yıldırım, 2020; Sherr vd., 2017) yapılan araştırmalarda vurgulanmaktadır. Korunmaya ihtiyaç duyan çocukların toplumu olumlu ya da olumsuz etkileme potansiyelleri bulunmaktadır. Bu açıdan korunmaya ihtiyacı olan çocuklara katkı sunmayı hedefleyen çalışmalar yapılması, koruyucu aile ile ilgili yapılan çalışmaların sayısının artmasının sebepleri arasında sayılabilir.

Koruyucu aile konusunda en fazla tez yazılan üniversite Hacettepe Üniversitesi’dir (f=14). Hacettepe Üniversitesi’nde yazılan tezlerin 9’u, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalında yazılmıştır. Hacettepe Üniversitesi bünyesindeki Sosyal Hizmet Bölümü, 1967 yılında Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ile işlevsellik kazanmış ve 2006 yılında Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesine dâhil olmuştur (Hacettepe Üniversitesi, 2025). Ayrıca Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü de 1967 tarihinde kurulmuş olup, 1982 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü adı altında yeniden yapılandırılmıştır (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2025). Zengin ve Çalış (2017), tarafından yapılan çalışmada, sosyal hizmet anabilim dallarında yazılan tezler incelenmiş olup bu alandaki en fazla tezin Hacettepe Üniversitesi’nde yayınlandığı belirtilmiştir. Güncel veriler

incelendiğinde (YÖK-Tez, 2025), bulgular hala geçerliğini korumaktadır. Ayrıca ilgili bölüm Türkiye'de açılan ilk Sosyal Hizmet bölümüdür (Hacettepe Üniversitesi, 2025). Dolayısıyla bu bulgu Hacettepe Üniversitesi bünyesindeki Sosyal Hizmet Bölümü'nün 1967' den beri aktif olması ve köklü bir geçmişe sahip olması ile açıklanabilir. Ayrıca Şen ve arkadaşları (2024) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki en çok sosyal hizmet akademisyenine sahip olan üniversitenin, Hacettepe Üniversitesi olduğu belirlenmiştir. Bu açıdan Hacettepe Üniversitesi bünyesinde sosyal hizmet alanında çalışma yapan akademisyenlerin bulunması, koruyucu aile konulu akademik çalışmaların sayıca daha fazla olmasını açıklayabilir.

Koruyucu aile ile ilgili farklı bölgelerde yapılan tez çalışmaları incelendiğinde, İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan 11 farklı üniversitede 36 tez çalışması ve Marmara Bölgesi'nde yer alan 15 farklı üniversitede 32 tez çalışması yapıldığı belirlenmiştir. İç Anadolu ve Marmara Bölgesinde koruyucu aile ile ilgili yazılan tez sayısının diğer bölgelere kıyasla fazla olması bölgelerde yer alan üniversite sayıları ile açıklanabilir. Marmara Bölgesi, Türkiye'nin en fazla üniversiteye sahip bölgesidir (YÖK, 2025). Marmara Bölgesinde 76 üniversite (devlet, özel, vakıf) bulunmakta ve bu sayı Türkiye'deki tüm üniversitelerin (208) yaklaşık %37 sini oluşturmaktadır. İç Anadolu Bölgesinde ise 45 üniversite (devlet, özel, vakıf) bulunmakta ve bu sayı Türkiye'deki tüm üniversitelerin (208) yaklaşık %22 sini oluşturmaktadır (YÖK, 2025). Ayrıca İç Anadolu ve Marmara Bölgesinde yer alan çeşitli üniversitelerin koruyucu aile konusuna yönelik çalışma yapmalarının bir diğer sebebi coğrafi bölgelerde bulunan koruyucu aile sayısı ile ilişkili olabilir (ASHB, 2024).

2024 yılı illere göre koruyucu aile istatistiklerine bakıldığında en fazla koruyucu aile sayısının Marmara Bölgesinde yer alan İstanbul iline ait olduğu görülmektedir. (ASHB, 2024). Bu durumda İstanbul'da koruyucu aile (1141) ve koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk sayısının (1256) fazla olması, Marmara bölgesindeki lisansüstü tez yazan araştırmacıları koruyucu aile konusunda çalışmaya yöneltmiş olabilir. Ayrıca, İstanbul ilinin coğrafi konumu ve nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda korunmaya ihtiyacı olan çocuk sayısının daha fazla sayıda olması İstanbul ilinde yaşayan araştırmacıların alana yönelik çalışma yapmasını etkilemiş olabilir. Bu

durum, İstanbul ilinin demografik olarak Türkiye'yi temsil etme gücünün yüksek olması araştırmacıların (Şenocak, 2005) İstanbul'da daha fazla çalışma yapmasına yol açması ile de açıklanabilir. Bu çalışmada Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan üniversitelerde koruyucu aile ile ilgili tez çalışmasının yapılmadığı görülmektedir. Bu bölgelerde koruyucu aile ile ilgili tez çalışmasının yapılmaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Koruyucu aile ile ilgili yapılan tezler enstitü açısından incelendiğinde Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Enstitüsü ve Tıp Fakültesi olmak üzere 4 fakülte enstitü ve 1 fakültede üretildiği sonucuna ulaşılmıştır. Koruyucu aile kavramı, öncülleri ve sonuçları bağlamında çok yönlü bir araştırma dinamiğine sahiptir. Bu açıdan farklı enstitülerde tez çalışması yapılması, koruyucu aile kavramına farklı bakış açısı ile yaklaşıldığının göstergesi sayılabilir. En çok Sosyal Bilimler Enstitüsünde (f=55) koruyucu aile ile ilgili tez yazılması ise konunun sosyal bilimler ile ilişkisinin daha fazla olması ile açıklanabilir. Benzer şekilde bu durum Aydoğdu (2019) tarafından koruyucu aile hizmetinin toplumu yakından ilgilendiren sosyal bir konu olması ile açıklanmıştır.

Koruyucu aile ile ilgili yapılan tezlerin 66'sının yüksek lisans (%81.5), 14'ünün doktora (%17.3) ve birinin tıpta uzmanlık (%1.2) tezi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi veri tabanı istatistikleri incelendiğinde tüm alanlarda yazılan yüksek lisans tezi sayısının, doktora tezi sayısından daha fazla olduğu görülmektedir (YÖK Tez Merkezi, 2024). Koruyucu aile ile ilgili yüksek lisans tezi sayısının fazla olması, yüksek lisans sonrası doktora sürecine devam eden araştırmacı sayısının azalması ile açıklanabilir. Ayrıca doktora tezleri, yüksek lisans tezlerine göre daha kapsamlı ve daha uzun bir zaman süreci sonucunda ortaya çıkmaktadır (Weatherall, 2018). Bu açıdan doktora tezi sayısının, yüksek lisans tezinden az olmasının bir diğer sebebi de koruyucu aileler ve koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuklara erişimle ilgili sorunların yaşanması ve koruyucu aile konusunun hassas bir konu olmasından kaynaklanıyor olabilir. Nitekim, Jackson ve arkadaşları (2012), koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuklara erişimin güç olması gerekçesi ile koruyucu aile ile ilgili boylamsal olarak çalışma yapmanın zor olduğunu vurgulamaktadır. Bu açıdan araştırmacılar

tarafından koruyucu aile ile ilgili çalışma yapmak için detaylı incelemeler içeren doktora tezi yerine betimleyici ve daha kısa sürede tamamlanabilen yüksek lisans tezleri tercih ediliyor olabilir.

Koruyucu aile konusunda yapılan tezlerin sosyal hizmet, hukuk, psikoloji, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, din, eğitim ve öğretim, psikiyatri ve tıp alanında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum koruyucu aileye ilişkin farklı bakış açılarının olduğunu göstermektedir. Nitekim, koruyucu aile hizmeti, çok yönlü bir ilişki ağına sahiptir. Bu ilişki kümesinde çocuk, biyolojik ailesi, koruyucu aile, sosyal hizmet uzmanları, yargı ve hükümet sistemleri bulunmaktadır. Bu çok yönlü ilişki kümesinin değerlendirilmesi için farklı yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır (Migliorini vd., 2018). Benzer şekilde Montserrat ve diğerleri (2020) koruyucu aile konusunun, çeşitli disiplinlerin konusu olduğunu belirtmektedir. Bu durumun, ülkelerin mesleki uygulama ve politika yapımına yardımcı olduğu açıklanmaktadır. Bu açıdan koruyucu aile ile ilgili çalışmalar çeşitli konu alanlarında incelenmiştir.

Koruyucu aile ile ilgili en fazla tezin yazıldığı konu alanlarının ise Sosyal Hizmetler ve Hukuk alanları olduğu belirlenmiştir. Çocukların bakımından ve korunmasından sorumlu kurum Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür. Bu devlet kurumunda temelde sosyal hizmet alanında çalışma yapan uzmanlar bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları bu süreçte oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Austberry vd., 2013). Sosyal hizmet uzmanları; çocuk, biyolojik ailesi ve koruyucu ailenin eşleşmesi, uygunluğu ve koruyucu aile olma koşullarını göz önünde bulundurmaktadır. Bu açıdan koruyucu aile ile ilgili sosyal hizmetler alanında daha fazla tez çalışması yapılması şaşırtıcı değildir. Aynı zamanda korunmaya ihtiyacı olan çocuğun, koruyucu aile yanına yerleştirilebilmesi için uygulanması gereken hukuki prosedürler bulunmaktadır. Bu prosedürlerin varlığı hukuk alanında çalışma yapan araştırmacıları, koruyucu aile ile ilgili çalışmalar yapmaya yöneltmiş olabilir. Öte yandan Psikoloji, Psikiyatri ve Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanlarında yapılan tez çalışmalarının sayısının ($f=11$) diğer alanlara kıyasla az olduğu bulgusu dikkat çekicidir. Biyolojik ailelerinde genellikle travma yaşadktan sonra koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların ihtiyaçları karmaşıktır. Bu durum çocukların duygusal

ve davranışsal zorluklar yaşamalarına sebep olabilir (Bartnikowska vd., 2022). Benzer şekilde yapılan çalışmalarda, korunmaya ihtiyacı olan çocuklarda ruhsal sorunların yaşanma olasılığının daha fazla olduğu belirtilmektedir (Engler vd., 2020; Turney ve Wildeman, 2016). Bu açıdan psikiyatri, psikoloji veya psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanlarında yapılan çalışmaların artırılması, koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların ruhsal sağlıklarının artırılmasını sağlayan unsurların belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Bu durumda bu alanlarda koruyucu aile hizmetinden yararlanan çocuklar ve ailelerine yönelik yeterli tez çalışması yapılmamış olması eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Koruyucu aile ile ilgili tezlerde, en sık olarak kullanılan anahtar kelimeler; ‘koruyucu aile’, ‘korunma ihtiyacı olan çocuk’, ‘çocuk’, ‘evlat edinme’ ve ‘kurum bakımı’dır. Koruyucu aile ile ilgili tez çalışmalarında ‘koruyucu aile’ anahtar kelimesinin en fazla kullanılan anahtar kelime olması konunun özünü yansıtması açısından beklenen bir sonuçtur. Diğer sık kullanılan anahtar kelimeler ise ‘korunma ihtiyacı olan çocuk’ ve ‘çocuk’ kelimeleridir. Benzer şekilde Dölek ve diğerleri (2024) tarafından yapılan çalışmada, Web of Science (WOS) veri tabanında yer alan koruyucu aile sistemi konulu yayınlarda en çok kullanılan anahtar kelimenin “koruyucu bakım/koruyucu aile” olduğu belirlenmiştir. Koruyucu aile çalışmalarının temelini, koruyucu aile hizmetinin sunulduğu korunma ihtiyacı olan çocuk oluşturmaktadır. ‘Korunma ihtiyacı olan çocuk’, hizmetin temel ve önemli bir unsuru olduğu için diğer sık kullanılan anahtar kelime olabilir. ‘Evlat edinme’ ve ‘kurum bakımı’ anahtar kelimelerinin sık kullanılmasının sebebi ise korunmaya ihtiyaç duyan çocuğa sunulan hizmetler arasındaki farklılıkların ortaya çıkarılması olabilir. Çünkü koruyucu aile hizmetinin en sık karıştırıldığı hizmetlerinden biri evlat edinmedir (Şenocak, 2006).

Koruyucu aile ile ilgili 81 tez başlığı, tematik gelişimine göre incelenmiştir. Yapılan çalışmada 1997-1999 yılları arasındaki tezler Başlangıç ve Kavramsallaştırma Dönemi ana teması, 2000-2012 yılları arasındaki tezler Geçiş Dönemi ana teması ve 2012-2024 yılları arasındaki tezler Gelişme ve Kurumsallaşma Dönemi ana teması olarak nitelendirilmiştir. Başlangıç ve Kavramsallaştırma Dönemi ana temasında, “korunmaya ihtiyacı olan çocuk”,

“koruyucu aile hizmeti”, “hukuki süreçler” ve “evlat edinme ve kurumsal bakım” alt temaları yer almaktadır. Geçiş Dönemi ana temasında “korunmaya ihtiyacı olan çocuk”, “koruyucu aile hizmeti”, “hukuki süreçler”, “toplumsal algı ve görüşler” ve “çocukların ruh sağlığı” alt temaları yer almaktadır. Gelişme ve Kurumsallaşma Dönemi ana temasında ise “korunmaya ihtiyacı olan çocuk”, “koruyucu aile hizmeti”, “hukuki süreçler”, “toplumsal algı ve görüşler”, “psiko-sosyal gelişim” ve “sosyal politika ve sistemsel değişiklikler” alt temaları yer almaktadır. Koruyucu aile ile ilgili 81 tez başlığının bu tematik gelişimine göre alt temaların zaman ilerledikçe hem sayısal olarak arttığı hem de derinleştiği söylenebilir. Ayrıca alt temalarda başlangıçta daha çok hukuki ve tanımsal konular yer alırken son dönemlerde psikolojik gelişim, toplumsal algı ve sistem değişiklikleri gibi çok boyutlu konular gündeme gelmiştir. Bu sonuçlarla tutarlı olarak Dölek ve diğerleri (2024), koruyucu aile ile ilgili alan yazının son yıllarda giderek geliştiğini vurgulamaktadır.

Başlangıç ve Kavramsallaştırma Dönemi teması, korunmaya ihtiyacı olan çocuk ve koruyucu aile hizmetinin tanımlanması, koruyucu aile hizmeti ile evlat edinme ve kurum bakımı arasındaki farklılıkların belirlenmesi ve Türk hukuk sisteminde koruyucu ailenin nitelendirilmesi olarak kavramsal temellerin atıldığı ve sistemin ilk tanımlandığı aşamayı yansıtır. Bu dönemde yapılan tez çalışmalarında, koruyucu aile hizmetinin tanımlanması için temellerin atıldığı söylenebilir. Geçiş Dönemi teması, Başlangıç ve Kavramsallaştırma Dönemi ile ortak alt temalarda işlenen konulara ek olarak koruyucu aile hizmetine ilişkin toplumsal algı ve görüşlerin belirlenmesine ve koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların ruh sağlığının incelenmesine yönelik tez çalışmalarının yer aldığı bir geçiş sürecini nitelendirmektedir. Nitekim Karatay (2017) tarafından yapılan çalışmada koruyucu aile hizmetinin 1960 yılında uygulanmaya başladığı ancak 2000’li yıllarda koruyucu aile sayılarının arttığı ve hizmetin profesyonellik kazandığı vurgulanmaktadır. Bu açıdan bu dönemde yapılan tezlerde koruyucu aileye ilişkin toplumsal bakış açılarının belirlenmesi önem kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde yapılan tezlerde koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların ruh sağlığının incelenmesine yönelik artışın olması, hizmetin psikolojik etkilerini anlamaya yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Gelişme ve Kurumsallaşma Dönemi teması ise diğer iki temada yer alan ortak temalarda vurgulanan konuların yanı sıra korunma ihtiyacı olan çocukların psiko-sosyal gelişim özelliklerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı ve koruyucu aile hizmetine ilişkin sosyal politikalarda yer alan düzenlemeler ile sistemsel değişikliklerin yer aldığı bir gelişim sürecini nitelemektedir. Ayrıca bu temada, son yıllarda koruyucu aile hizmetine yönelik ileri düzey müdahale önerileri, risk faktörleri (örneğin istismar, travma), sistem modelleri ve psiko-eğitim uygulamaları öne çıkmakta olup uygulama odaklı, çözüm üretmeye yönelik araştırmalar artmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalarda bu temaların vurgulanmasının temel sebeplerinden biri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2011 yılında kurulması ile birlikte çocuğun yüksek yararı ilkesinin benimsenmesi ve sonucunda koruyucu aile hizmetine verilen önemin artması olabilir (Kılıç, 2018). Pak Güre ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada (2024), koruyucu aile ile ilgili yapılan araştırmaların çocuklarda görülen psikolojik ve davranışsal sorunlara önem verdiği belirtilmiştir. Bu açıdan çocukların ruh sağlığını destekleyen müdahale odaklı çalışmaların yapılmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Koruyucu aile ile ilgili yapılan tezlerin araştırma yöntemine göre dağılımı incelendiğinde 52'sinin nitel, 20'sinin nicel ve 9'unun karma yöntem ile gerçekleştirildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmalarının çoğunun nitel yöntem ile gerçekleştirilmiş olması ($f=52$), koruyucu aile hizmetinin anlaşılması için bireylerden edinilen bilgilerin ve kişisel deneyimlerin derinlemesine incelenmesine yönelik bir araştırma eğiliminin olduğunu göstermektedir. Nitel araştırmalar, sosyal olguların derinlemesine incelendiği bir araştırma yöntemidir. Bu yöntemde araştırmacı, karmaşık olguları büyük gruplar yerine daha küçük gruplarla çalışarak detaylı olarak incelemektedir (Baltacı, 2019; Kalu ve Bwalya, 2017). Bu açıdan korunmaya ihtiyacı olan çocukların, koruyucu ailelerin, bu alanda çalışan uzmanların ve toplumun koruyucu aile hizmetine ilişkin bakış açılarını detaylı bir şekilde incelemek için araştırmacılar tarafından nitel yöntemin tercih edildiği söylenebilir. Öte yandan nicel yöntem ile gerçekleştirilen çalışmaların sayıca az olması ($f=20$), koruyucu aile ile ilgili çalışma yapılabilmesi için daha fazla sayısal veriye ve genellenebilir sonuçlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Poursanidou ve arkadaşları (2005) mahremiyet kaygısı, tutarlılık ve ulaşılabilirlik gibi unsurlardan kaynaklı

koruyucu aile hizmeti ile ilgili bilgi edinmenin zorluğunu vurgulamaktadır. Bu durum evreni temsil edecek sayıda korunmaya ihtiyacı olan çocuk, koruyucu aile veya sosyal hizmet uzmanına ulaşmanın zorluğunu ve araştırmacılar tarafından nicel yöntemin daha az tercih edilmesini açıklayabilir. Ayrıca karma yöntem kullanarak gerçekleştirilen çalışmaların sayıca az olması ($f=9$), dikkat çeken bir diğer bulgudur. Bu bulgu Aydoğdu (2019) tarafından bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan koruyucu aile hizmetinin daha iyi anlaşılması için nitel veya nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Bu çalışma kapsamında koruyucu aile ile ilgili 81 lisansüstü tez çalışmasına bibliyometrik veri analizi yapılmıştır. Bibliyometrik analiz kapsamında tezler; yılı, türü, üretildiği üniversite, basıldığı enstitü, konu alanı, anahtar kelimeler, tezlerin başlıklarına göre tematik gelişimi ve kullanılan araştırma yöntemleri açısından incelenmiştir. Böylece bu araştırma, Türkiye'de koruyucu aile hizmetine yönelik akademik ilginin yıllar içindeki gelişimini ve tematik eğilimlerini ortaya koyarak, alanda çalışan araştırmacılar, uygulayıcılar ve politika yapıcılar için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırma YÖK-Tez veri tabanında yer alan ve koruyucu aile ile ilgili yayınlanan tezlerle sınırlıdır. Diğer veri tabanlarından elde edilebilecek bulgular araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu açıdan koruyucu aile ile ilgili çalışma yapmak isteyen gelecekteki araştırmacılar hem yurt içindeki hem yurt dışındaki veri tabanlarını kullanarak koruyucu aile ile ilgili araştırma sonuçlarını genişletebilir. Bu çalışmada "koruyucu aile" anahtar kelimesi kullanılarak tarama yapılmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı anahtar kelimeler kullanılarak tarama yapılabilir. Bu çalışmada koruyucu aile ile ilgili genel araştırma eğilimi belirlenmiş olup, gelecekteki araştırmacılar koruyucu aileler ve koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocukların psikolojik, sosyal ve ekonomik durumlarını inceleyen daha özel araştırma eğilimlerini inceleyebilir.

KAYNAKÇA

- Arksey, H., and O'Malley, L. (2005). Scoping studies: towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(1), 19-32. <https://doi.org/10.1080/1364557032000119616>
- ASHB (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı). (2024). *Kurumsal İstatistikler*, Erişim Tarihi: 04.05.2025, <https://www.aile.gov.tr/media/87499/kurumsal-istatistikler.pdf>
- Ateş, N. B. (2024). Post-Truth üzerine yök tez veritabanında yer alan lisansüstü tezler bağlamında bibliyometrik bir analiz. *Erciyes İletişim Dergisi*, 11(1), 305-323.
- Austerberry, H., Stanley, N. Larkins, C., Ridley J., Farrelly, N., and Manthorpe, J. (2013). Foster carers and family contact: Foster carers' views of social work support. *Adoption & Fostering*, 37(2), 116-129.
- Aydoğdu, F. (2019). Türkiye'de koruyucu aile uygulaması ile ilgili yapılmış lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *Social Sciences Studies Journal*, 5(53), 7481-7489.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bartnikowska, U., Ćwirynkało, K., and Fronek, P. (2022). What do foster parents think about their foster children's education? *Educational Research*, 64(4), 440-456.
- Bergeron, J., and Tanaka, S. (2011). Children in institutional and alternative care in Vietnam: A review of current policy and practice. *Children's Rights and International Development: Lessons and Challenges from the Field*, 65-83.
- Buber, M., and Koseoglu, B. (2022). The bibliometric analysis and visualization mapping of net environmental benefit analysis (NEBA). *Marine Pollution Bulletin*, 181, 113931.
- Cameron, C., Reimer, D., and Smith, M. (2016). Towards a theory of upbringing in foster care in Europe. *European Journal of Social Work*, 19(2), 152-170.
- Crosland, K., and Dunlap, G. (2015). Running away from foster care: What do we know and what do we do?. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 1697-1706.
- Dal, V., ve Akbaş, E. (2020). Koruyucu aile hizmetlerinin yürütülmesinde sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları. *Turkish Journal of Social Research*, 24(3), 523-546.
- Daro, D., and Dodge, K. A. (2009). Creating community responsibility for child protection: Possibilities and challenges. *Future Child*, 19(2), 67-93.
- Delibaş, H., ve Kızılar, E. (2023). Korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemlerine bir bakış: Sistematik derleme. *Türkiye Sağlık Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 36-43.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., and Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
- Dölek, E. A., Danış, M. Z., ve Kutlu, İ. (2024). Sosyal hizmet bağlamında koruyucu aile sistemine ilişkin bibliyometrik bir analiz. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 24(65), 795-818.

- Dumitrescu, A. M. (2016). The life quality of a child from a foster family in Romania. *IJASOS-International E-journal of Advances in Social Sciences*, 2(4), 204-211.
- Engler, A., Sarpong, K., Van Horne, B., Greeley, C., and Keefe, R. (2020). A systematic review of mental health disorders of children in foster care. *Trauma, Violence, & Abuse*, 23, 255 - 264. <https://doi.org/10.1177/1524838020941197>.
- Font, S. A., and Gershoff, E. T. (2020). Foster care: How we can, and should, do more for maltreated children. *Social Policy Report*, 33(3), 1-40.
- Gordon, J., Ganger, W., Meneken, L., Michelmores, K., Leslie, L., and Premji, K. (2005). The physical, developmental, and mental health needs of young children in child welfare by initial placement type. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 26, 177-185. <https://doi.org/10.1097/00004703-200506000-00003>.
- Gökkaya, V. B. (2014). Koruyucu ailelerin, yanlarına yerleştirilen çocuk ya da çocuklarla aile içinde yaşadıkları sorunlar ve başa çıkma yolları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 8(25), 249-267.
- Gypen, L., Vanderfaellie, J., De Maeyer, S., Belenger, L., and Van Holen, F. (2017). Outcomes of children who grew up in foster care: Systematic-review. *Children and Youth Services Review*, 76, 74-83.
- Hamzeh, N. (2024). Child protection and well-being: A right or a privilege. *Journal of Social Sciences*, 12(6), 480-499.
- Ie, J. (2022). The concept of family: Perspectives of Spanish young people in foster care. *Child and Family Social Work*, 28(2), 503-514.
- Jackson, Y., Gabrielli, J., Tunno, A. M., and Hambrick, E. P. (2012). Strategies for longitudinal research with youth in foster care: A demonstration of methods, barriers, and innovations. *Children and Youth Services Review*, 34(7), 1208-1213.
- Kaiser, S., Mabilie, G., Thörnblad, R., and Skoglund, J. (2024). The child's place in the foster family: Use of conventional names and adoption intentions throughout childhood. *Child & Family Social Work*, 29(2), 299-305.
- Kalu, F. A., and Bwalya, J. C. (2017). What makes qualitative research good research? An exploratory analysis of critical elements. *International Journal of Social Science Research*, 5(2), 43-56.
- Karataş, K. (2007). Türkiye'de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(2), 7-19.
- Karatay, A. (2017). Türkiye'de koruyucu aile: Kökenleri, gelişimi ve bugünü. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 389-427.
- Kaymakçı, Y. S. (2021). Koruyucu aile hizmet modeli ile ilgili yapılan çalışmaların sosyal sermaye bağlamında analizi. *Toplumsal Politika Dergisi*, 2(2), 122-136.
- Kılıç, S. (2018). *Sosyal sermayenin koruyucu aile hizmet modelindeki yeri ve bu alanda yapılan akademik çalışmaların analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi.

- Merigó, J. M., and Yang, J. B. (2017). Accounting research: A bibliometric analysis. *Australian Accounting Review*, 27(1), 71-100.
- Merriam, D. (2013). Key words or keywords. *The Compass: Earth Science Journal of Sigma Gamma Epsilon*, 84(4), 2.
- Migliorini, L., Rania, N., Cardinali, P., Guiducci, V., and Cavanna, D. (2018). Motivations and family functioning of foster families in Italy. *Journal of Social Service Research*, 44(4), 509-517.
- Montserrat, C., Llosada-Gistau, J., and Fuentes-Peláez, N. (2020). Child, family and system variables associated to breakdowns in family foster care. *Children and Youth Services Review*, 109, 104701.
- Özaydın-Demirbaş, E., İmir, H. M., Kılınç, F. E., ve Bektaş, N. (2021). Üniversite çalışanlarının koruyucu aile uygulamasına bakış açısı: Bir durum çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(50), 231-277.
- Özbesler, C. (2009). Koruyucu aile hizmetlerinde değerlendirme süreci. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(16), 86-94.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., ... and Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*, 372.
- Pak Güre, M. D., Aydeniz, Ü., ve Uğurlu, Z. (2024). Türkiye’de koruyucu aile ve evlat edinme ile ilgili çalışmalar: Sistematiik bir inceleme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 8(2), 52-66.
- Poursanidou, D., Gatehouse, M., and Ward, H. (2005). Foster care survey: a short feasibility study. *Sociology*.
- Priyadarshini D, S., and Jose, T. P. (2024). Global research trends on psychological wellbeing of children in foster care homes from 2003 to 2023: A bibliometric analysis using Scopus database. *Frontiers in Psychology*, 15, 1397624.
- Rajesh, T., Jonsson, K. R., Jackisch, J., and Straatmann, V. S. (2023). Changes in parents’ mental health related to child out-of-home care placements: A Swedish national register study. *Child Abuse and Neglect*, 140, 106149
- Raudkivi, M. (2020). What factors predispose the intention to become a foster family in Estonia: Applying the theory of reasoned action and planned behavior? *Children and Youth Services Review*, 118, 105445.
- Rees, A., Holland, S., and Pithouse, A. (2012). Food in foster families: Care, communication and conflict. *Children & Society*, 26(2), 100-111.
- Sadak, E., ve Yıldırım, F. (2020). Kurum bakımından ayrılan bireylerin toplumsal yaşama uyum sorunlarının “sosyal hizmetler” bağlamında değerlendirilmesi. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 169-191.
- Sherr, L., Roberts, K. J., and Gandhi, N. (2017). Child violence experiences in institutionalised/orphanage care. *Psychology, Health & Medicine*, 22(1), 31-57.

- Steenbakkens, A., Van Der Steen, S., and Grietens, H. (2018). The needs of foster children and how to satisfy them: A systematic review of the literature. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 21, 1-12.
- Şen, A. B., Çiltaş, Ç., Caferoğlu, G. N., Balta, G. K., ve Meşe, R. (2024). Türkiye'de lisans düzeyinde eğitim veren sosyal hizmet bölümlerindeki akademisyen profilinin incelenmesi. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(3), 294-318.
- Şenocak, H. (2005). *Korunmaya muhtaç çocuklar: İstanbul yetiştirme yurtları üzerine bir alan araştırması* (Tez No.217040) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Şenocak, H., (2006). Korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 51(51), 177-228.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D., ve Özcan, Ö. Ö. (2008). Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; Ulusal örnekleme karşılaştırmalı bir araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 235-246.
- Turney, K., and Wildeman, C. (2016). Mental and physical health of children in foster care. *Pediatrics*, 138. <https://doi.org/10.1542/peds.2016-1118>.
- Vanderfaellie, J., Damen, H., Pijnenburg, H., Van Den Bergh, P., and Van Holen, F. (2016). Foster care assessment: an exploratory study of the placement assessment process in flanders and the netherlands. *Child & Family Social Work*, 21(3), 358-368.
- Vanderwill, L. A., Salazar, A. M., Jenkins, G., Larwelle, J., McMahon, A. K., Day, A., and Haggerty, K. (2021). Systematic literature review of foster and adoptive caregiver factors for increasing placement stability and permanency. *Journal of Public Child Welfare*, 15(4), 487-527.
- Weatherall, R. (2018). Writing the doctoral thesis differently. *Management Learning*, 50(1), 100-113.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya muhtaç çocuklar ve çocuk evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 499-525.
- Yazıcı, E. (2014). Türkiye'de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile bakım yönteminde yeni yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 247-270.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye'de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18), 43-58.
- Yükseköğretim Kurulu (2024). *Yükseköğretim Tez Merkezi*. Erişim tarihi: 15.12.2024 <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>
- Yükseköğretim Kurulu (2025). *YÖK Lisans Atlası*. Erişim tarihi: 09.05.2025, <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-anasayfa.php>
- Zeijlmans, K., López, M., Grietens, H., and Knorth, E. J. (2017). Matching children with foster carers: A literature review. *Children and Youth Services Review*, 73, 257-265.

Zengin, O., ve Çalış, N. (2017). Türkiye’de sosyal hizmet araştırması: Son 10 yılda sosyal hizmet anabilim dallarında yazılan tezler üzerine bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 12

YABANCI UNSURLU KORUYUCU AİLE UYUŞMAZLIKLARINA UYGULANACAK HUKUK SORUNU

Esra YILDIZ ÜSTÜN¹

Öz

6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizde yaşanan deprem felaketi sonucunda resmi makamlarca 53 bin 537 kişinin hayatını kaybettiği açıklanmıştır. Ülkece bu acı kaybımız sonrası aile fertlerini kaybeden birçok çocuğun acilen koruma altına alınması gerekliliği önem arz etmiştir. Devlet tarafından depremzede çocukların koruma altına alınması için tedbirler alınırken koruyucu aile modeli gündeme gelmiştir. Koruyucu aile, soy bağı kurulmadan veya velayet hakkı olmadan geçici süreliğine çocuğun bakımını üstlenen kişileri ifade etmektedir. Depremın vurduğu illerimize bakıldığında geçici koruma kapsamındaki Suriye vatandaşlarının yoğun yaşadığı yerler olduğu görülmektedir. Bu nedenle yabancı statüsündeki bu depremzede çocuklara da Türk vatandaşı koruyucu aileler kucak açmıştır. Ancak, yabancı çocuklarla kurulacak olan bu ilişkide çıkması muhtemel uyuşmazlıklara uygulanacak hukukun tespiti ise akıllarda problem oluşturmaktadır. Çocuğun şahsını ve malvarlığını koruma amacı güden 1996 tarihli Lahey Sözleşmesi her ne kadar bu problemin bir kısmını çöze de anlaşma dışı kalan konulara uygulanacak hukuk sorunu devam etmektedir. Bu çalışmada koruyucu aile ilişkisinin hukuki niteliği tespit edilmeye çalışılıp, yabancı çocuklarla kurulan bu ilişkiden kaynaklı uyuşmazlıklara uygulanacak hukukun tespiti yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Koruyucu aile, 1996 Lahey Sözleşmesi, uygulanacak hukuk, vasıflandırma ve geçici koruma kapsamı.

¹Dr. Öğretim Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Anabilim Dalı, E-posta: esra.ustun@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4106-4812

THE ISSUE OF LAW APPLICABLE TO FOSTER FAMILY DISPUTES INCLUDING FOREIGN ELEMENT

Abstract

On 6 February 2023, as a result of the earthquake disaster in our country, it was announced by the official authorities that 53 thousand 537 people lost their lives. After this painful loss of our country, it has become hot topic that many children who have lost their family members should be urgently taken under protection. While measures were taken by the state to take the children of earthquake victims under protection, the foster family model came to the agenda. Foster family refers to people who temporarily undertake the care of the child without the establishment of a family relationship or the right of custody. When we look at the provinces hit by the earthquake, it is seen that there are places where Syrian citizens under temporary protection live densely. For this reason, Turkish citizen foster families also embraced these foreign children. However, the determination of the law to be applied to possible disputes that may arise in this relationship to be established with foreign children poses a problem. Although the Hague Convention of 1996, which aims to protect the person and property of the child, solves some of these problems, the problem of the law being applied to the issues outside the agreement continues. This study will try to determine the legal nature of the foster family relationship and the applicable law to the disputes arising from this relationship established with foreign children.

Key Words: *Foster family, 1996 Hague Convention, applicable law, characterization and scope of temporary protection.*

GİRİŞ

Bir çocuğun ileride sağlıklı bir yetişkin olabilmesi için temel ihtiyacı kendi ana ve babasının yanında büyümesidir. Ancak, ana-babanın çocuğu ihmal ettiği, sömürdüğü veya şiddet gösterdiği durumlarda bu kural değişebilmektedir. Bunun yanında ana ve babasını kaybeden yahut kendilerinden haber alınamayan ailelerin çocukları da korumaya ihtiyaç duymaktadırlar (ASHB, 2023). Çağdaş ülkeler bu gibi durumlarda korumaya ihtiyaç duyan çocuklara hukuk çerçevesinde üstün yararları için ne tedbir alınması gerekiyorsa onu alırlar. Koruyucu aile kurumu da bu tedbirlerden sadece biridir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin tarafı olan devletlerin, bu hâllerde çocuğun korunmasına yönelik tedbirleri alıp teşkilatı kurma görevi bulunur (Kılınç, 2020, s. 1218). Sözleşme'ye taraf olan Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasası'nın 41. maddesinde de:

“her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma hakkı ile yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkı” güvence altına alınmıştır.

Ülkemizde meydana gelen ve 11 ilimizi etkileyen büyük deprem afetinin sonucunda birçok çocuka aile fertlerini kaybetmiştir (BBC, 2023). Bunun yanında ülkemizin güneyinde sayıları oldukça fazla olan geçici koruma kapsamında olan Suriye vatandaşları da bu afetten etkilenmiş olup birçok yabancı çocuk da ailesiz kalmıştır. Bu afetin ardından ülke genelinde uygulaması bilinen ama çokta sık karşılaşılmayan koruyucu aile kurumu gündeme gelmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı da acil önlem olarak deprem bölgesinde aile ve yakınlarına ulaşamayan, korunma ve bakım ihtiyacı olan çocuklar için koruyucu aile olunabileceğini resmi olarak duyurmuştur (ASHB, 2023).

Koruyucu aile kurumunun ulusal ve uluslararası hukukta birçok tanımı yer almaktadır. Ancak en kısa ve net haliyle, koruyucu aile, çocuk ile soy bağı kurulmadan veya herhangi bir velayet hakkı olmadan geçici süreliğine çocuğun bakımını üstlenen kişi veya kişiler olarak tanımlanabilir. Koruyucu ailenin çocuk üzerindeki hakkı ile velayet hakkı her ne kadar benzer özellikleri olsa da birbirinden farklıdır (Kılınç, 2020, s. 1231). Bu nedenle de koruyucu aile ile çocuk arasında kurulan ilişkiden çıkacak uyuşmazlıklar karmaşık bir hal alabilmektedir. Hatta 6 Şubat depremi sonrası Türk vatandaşları

çocukların Türk vatandaşı aileler tarafından korunmasının yanında geçici koruma kapsamındaki Suriye vatandaşı çocukların da Türk aileler tarafından korunması gündeme gelmiş olup, bu süreçte çıkması muhtemel olan uyuşmazlıklarda yabancılık unsurunun olması nedeniyle hangi hukukun uygulanacağı sorusu da gündeme gelmiştir. Her ne kadar Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanununda (“MÖHUK”) koruyucu aile kurumuna ilişkin özel bir düzenleme bulunmasa da Türkiye’nin taraf olduğu 1996 tarihli Lahey Sözleşmesi’nde (Resmi Gazete, 2016, 29719) çocuğun şahıs ve malvarlığını korumaya yönelik tedbirler arasında koruyucu aile yanına yerleştirilmesini de düzenlemiştir (Ömeroğlu, 2022, s.1). 1996 tarihli Lahey Sözleşmesi’nde koruma tedbirine uygulanacak hukuk, tedbirin alındığı ülke hukuku olarak belirlenmiştir. Ancak, Sözleşme’nin kapsamı dışında kalan konuların nasıl vasıflandırılacağı ve MÖHUK’da hangi bağlama kuralının uygulanacağı sorusu gündeme gelmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, yabancı unsur içeren koruyucu aile ilişkilerinde çıkabilecek uyuşmazlıklarda hangi hukukun uygulanacağı sorununu analiz etmektir. Bu nedenle çalışmada, koruyucu aile kurumunun hukuki niteliği ile velayet, vesayet, evlatlık ve gönüllü aile gibi kurumlarla benzerlikleri ve farklarına değinilecektir. Ardından yabancı unsurlu ilişkilerde uygulanacak hukuk sorunu ve MÖHUK kapsamında vasıflandırmanın nasıl yapılacağı incelenecektir. Son olarak ise 1996 Lahey Sözleşmesi’nin uluslararası bağlama kuralları ve bu Sözleşme’nin kapsamı dışında kalan sorunlara yaklaşımda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği tartışılacaktır.

KORUYUCU AİLE STATÜSÜNÜN HUKUKİ NİTELİĞİ

Afetler sadece yapıları değil, aynı zamanda hukuk sistemlerini de derinden etkiler; bu tür durumlarda çocukların korunması, devletin en öncelikli sorumluluklarından biri hâline gelir. Türkiye’nin 6 Şubat 2023’te yaşadığı deprem de yol açtığı büyük yıkımın yanı sıra, özellikle korunmaya muhtaç çocuklar açısından bu durum bir kez daha çarpıcı biçimde gündeme getirmiştir.

Geçmişten bugüne ülkemizde hem dini hem de kültürel nedenlerle sahipsiz bir çocuğu bakıp büyütmek ve kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamak toplum tarafından hep takdir edilen bir davranış olarak görülmüştür (Doğan, 2013, s.149). Toplum olarak ana-babasını kaybeden çocuğa yakın akrabaları

(teyze, amca, dayı, hala) doğrudan sahip çıkarak kendi ev ahaline dahil edip bu çocukları bakıma muhtaç bırakmamışlardır. Lakin hem toplumsal dönüşüm hem küreselleşme ile bazı dönüşümlere ihtiyaç duyulmuştur. Bu dönüşümlerden biri de yakın akraba dışında konuya vakıf, uzman aile ya da kişilerin korunmaya muhtaç çocuklara koruyucu aile olmalarıdır.

Çocuk koruma sistemi tahmin edileceği üzere ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre yapılandırılmaktadır. Bu nedenledir ki; ülkelerin sosyal ve kültürel özelliklerine göre, koruyucu aile uygulamalarında politika ve yaklaşımlar değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin İngiltere, İskoçya ve İsveç gibi ülkelerde aile merkezli hizmet modelinin koruyucu aile hizmet politikalarına yansıdığı görülmektedir. Özellikle İskoçya'da korunma ihtiyacı olan çocuklar için kurum bakımı maliyetinin yüksek olduğu düşünülmektedir bu sebeple de aile merkezli hizmet modelleri daha öne çıkmaktadır. Fransa, Danimarka ve Polonya gibi ülkelerde ise çocukların sağlıklı gelişiminin korucu aile yanında mümkün olacağı savunulmaktadır (Sayın ve Palsı, 2021). Almanyada koruyucu aile hizmetinin kurum bakımına alternatif olduğu düşünülmektedir (Cameron vd., 2016). Ülkemizde ise aile yanında bakım, çocuk için en uygun ortam olarak değerlendirilmektedir ve korunma gereksinimi olan çocukların aile odaklı hizmetlerden yararlandırılması önceliklidir (ASHB, 2020).

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin 20. maddesi, ana-babasından ayrılmış ya da ayrılma riski taşıyan çocuklar için aile temelli alternatif bakım modellerinin önemini vurgulamakta ve bu bağlamda "koruyucu aile" modeline atıf yapmaktadır (United Nations, 1989). Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu bu Sözleşme, çocuğun üstün yararı ilkesini (best interests of the child) anayasal düzeyde benimsemiş ve koruyucu aile kurumunu yasalaştırmıştır (T.C. Anayasa madde 41). Türk mevzuatında koruyucu aile, velayet ilişkisi kurulmadan veya yetkili ve görevli mahkeme tarafından evlat edinme kararı verilmeden, çocuğun bakım, eğitim ve yetiştirilme sorumluluğunu devletle iş birliği içinde üstlenen kişi veya aile olarak tanımlanmaktadır (Koruyucu Aile Yönetmeliği madde 4; ASHB, 2023).

Ülkemizde koruyucu aile kurumu 1961 yılından itibaren korunmaya muhtaç çocuklar için kurum bakımına alternatif bir bakım modeli olarak uygulanmaktadır (Erbay ve Çalış, 2021, s.442). Ancak son dönemlerde daha

fazla duyulmuş ve özellikle 6 Şubat büyük deprem afetiyle beraber birçok kişi deprem bölgesinde acil korumaya ihtiyaç duyan çocuklar için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na koruyucu aile olmak istediklerini bildirmişlerdir (Anadolu Ajansı, 2023). Koruyucu aile ilgili Bakanlığın da belirttiği üzere

“çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakımları bir süre için sağlanamayan çocukların kendi aile ortamlarında eğitim, bakım ve yetiştirilme sorumluluğunu kısa veya uzun süreli olarak, ücretli veya gönüllü statüde devlet denetiminde paylaşan, hissettikleri toplumsal sorumluluğu gösterebilen uygun aile ya da kişiler” (ASHB, 2023) olarak tanımlanabilir.

Tabi burada kurumun adı ile tanımı arasında terimsel bir çelişki olduğu da gözden kaçmamaktadır. Her ne kadar koruyucu ‘aile’ terimi kullanılsa da aslen aile olmayan yani evli olmayan bekar kişiler de Koruyucu Aile Yönetmeliği’ndeki (KAY) şartları taşıdıkları sürece koruyucu aile olabilmektedirler (Usta Sayita, 1996, s.75). Bu durum başka ülkelerde de mevcuttur. Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde de benzer şekildedir; koruyucu aile olabilmek için evli olmaya gerek yoktur (Sayın ve Pash, 2021).

Koruyucu aile kurumunun temel amacı korunmaya ve bakıma muhtaç olan çocuğun, karmaşık ve sorunlu olan bu süreçten koruyucu aile içinde daha az etkilenerek ya da etkilenmeden geçirebilmesi ve hatta günlük hayatını devam ettirmesini sağlamaktır. Koruyucu aile bu süreçte tek başına hareket etmemektedir; kurumla iş birliği içinde, çocuğa, biyolojik ailesi, okulu ve sosyal ilişkilerini devam ettirmelerini sağlayarak yardımcı olur.

Bu kurum, gönüllü aile ve evlatlık ilişkisine benzerlik gösterse de farklıdır. Gönüllü aile, halihazırda bakım kuruluşlarında koruma ve bakım altında bulunan çocuklarla, kendi ilgi, yetenek ve eğitimleri doğrultusunda katkı vermek amacıyla, etkinlik ve çalışmalar yapanlar için kullanılan bir kavramdır (ASHB, 2023). Ayrıca gönüllü ailelerin istemesi ve kurum tarafından bu isteğin uygun görülmesi halinde, gönüllü aileler, çocukları resmi tatil ve özel günlerde yatılı olarak evlerinde misafir edebilirler.

Evlat edinme ise, evlat edinme kararı yetkili mahkeme tarafından çocuğun velayet haklarının evlat edinene devredilmesidir (ASHB, 2023). Koruyucu aile ise çocuğun herhangi bir velayet hakkına sahip değildir sadece çocuğun

geçici süreliğine bakım, yetiştirme ve eğitim sorumluluğunu devlet ile paylaşılır (ASHB, 2023). Bu süreçte çocuğun velayeti biyolojik ailesinde kalır.

Koruyucu aile kurumu bir sözleşmeye dayandırılmaktadır. Koruyucu aile sözleşmesi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile koruyucu aile arasında imzalanır ve mahalli mülki amir tarafından onaylanır (KAY madde 4/I (m)). Bu sözleşme kapsamı sadece hakkında koruma kararı alınmış çocuklardır ve koruyucu ailenin yükümlülüklerini içerir. Sözleşmeye çocuğun anne ve babasının taraf olması söz konusu değildir. Bu sözleşmede çocuğun üstün menfaati önem arz etmektedir ve koruyucu aileden çocuğa kendi çocuğu gibi bakması ve yetiştirmesi beklenir.

Ülkemizde koruyucu ailelik evlat edinme yolunda bir basamak olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Erbayve Çalış, 2021, s.443). Çünkü koruyucu aileler bu süreçte çocukla olan ilişkilerini ve uyumlarını gözlemleyebilmektedirler. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında da çocuk ile koruyucu aile arasındaki ilişkiyi, aile hayatı kabul eden içtihatları göz önüne alındığında, evlatlık ilişkisiyle benzerliğini de gösterilebilir (Ömeroğlu, 2022, s.17-18). Bu sözleşmenin hukuki niteliğine gelince doktrinde birden fazla görüş mevcuttur. Korunmaya ihtiyacı olan çocuğun (üçüncü kişi) yararına imzalan sözleşmeyi vekalet unsurları ağırlıklı olan *sui generis* bir aile hukuku sözleşmesi olarak nitelendirilmiştir (Doğan, 2013, s.156). Her ne kadar Aile Bakanlığı'nın gözetiminde koruyucu ailelik yapılsa da bu sözleşme idare hukukunu ilgilendiren bir sözleşme niteliği taşımamaktadır. Koruyucu aile görevini yerine getiren bir kamu görevlisi de değildir, sadece idarenin “korunmaya ihtiyacı olan çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi” görevin yerine getirilmesinde başvurduğu “yardımcı kişi” olarak nitelendirilebilir (Usta Sayita, 1996, s.77). Ancak, KAY'ın 12-1/e, 12/1-f, 20 ve 22'nci maddelerinde belirtilen çocuğun koruyucu ailenin yanından alınması ve koruyucu aile ilişkin sözleşmenin iptali hususunda idareye verilen tek taraflı yetkilere bakıldığında da bu sözleşmenin özel hukuk boyutunu aşan kısımlarının olduğu görülmektedir. Çünkü özel hukuka tabi sözleşmelerde, tarafların birbirine karşı üstünlüğü mevcut olmayıp, sözleşmenin esaslı unsurları üzerinde eşit haklara sahiptirler (Doğan, 2013, s.164). Ancak Yönetmelik çerçevesinde idarenin tek taraflı

olarak şartlarda bir değişiklik olduğunu öğrenmesi üzerine bu sözleşmeyi iptal etme yetkisi mevcuttur.

Doktrinde bir diğer görüş ise koruyucu aileyi yardımcı vesayet organı olarak nitelendirmemektedir (Akıntürk ve Ateş, 2020, s.426) TMK 396. maddede açıkça vesayet organları sayılmıştır bu nedenle, koruyucu aile vesayet organı da değildir. Görüldüğü üzere bu hükümler koruyucu aile sözleşmesini özel hukuk sözleşmelerinden farklı kılan, kendine özgü (*sui generis*) hale getiren özelliklerdir. Bu nedenle koruyucu aile sözleşmesi, idarenin özel hukuk alanında hüküm ve sonuçlarını doğuran bir tasarrufu olarak nitelendirilebilir (Doğan, 2013, s.164). Koruyucu aile ile çocuk arasında ne tam bir velâyet ne de tam bir vesayet ilişkisi mevcuttur. Koruyucu aile geçici süreliğine sadece çocuğun bakım ve yetiştirilmesi konuları ile yetkilidir ve çocuğun menfaati gerektirdiği ölçüde, velâyet hakkından doğan birtakım hakları, devletin denetim ve gözetimi altında kullanabilir (Serdar, 2000, s.474-475).

Nitekim, Avrupa Konseyi Koruyucu Aileler Hakkında (87)6 sayılı Tavsiye Kararı'nda da koruyucu aile kurumu şöyle tanımlanmaktadır:

“koruyucu ailelikte, çocuk yalnızca evlat edinme amacıyla daha uzun süre veya belirsiz süreliğine çocuğun bakımını sağlayan ve çocuğun ebeveyni olmayan ve çocuğun yasal velayeti kendisinde bulunmayan bir çiftte veya bir kişidir” (Usta Sayita, 1996, s.47).

Anlaşılabacağı üzere koruyucu aile sözleşmesi kendisne özgü *sui generis* bir sözleşme olup, özel hukuk alanında hüküm ve sonuç doğuran idarenin bir tasarrufu olarak değerlendirilebilir.

KORUYUCU AİLE İLE ÇOCUK ARASINDAKİ İLİŞKİDEN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARA UYGULANACAK HUKUK

Çalışmanın temel dayanaklarından biri olan “yabancılik unsuru” (foreign element), milletlerarası özel hukuk açısından bir ilişkinin farklı devlet sistemlerine temas ettiği durumları ifade etmektedir. Bu unsurlar, tarafların farklı vatandaşlıklara sahip olması, yerleşim yerlerinin farklı ülkelerde bulunması veya hukuki ilişkinin etkisinin birden çok devleti ilgilendirmesi şeklinde ortaya çıkabilir (Çelikel ve Erdem, 2017: 27; Aygün, 2014; Nomer, 2013; Doğan vd., 2025; Aybay ve Dardağan, 2001; Şanlı, Esen ve Ataman-Figenmese,

2023). Türkiye’ de, geçici koruma statüsüne sahip Suriyeli çocukların Türk vatandaşı koruyucu ailelere yerleştirilmesi durumunda açıkça bir “yabancılık unsuru” bulunmaktadır. Bu tür ilişkilerde, uygulanacak hukukun belirlenmesi ise kanunlar ihtilafı meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada “vasıflandırma” kavramı devreye girmektedir. Bir hukuki ilişkinin hangi kategoriye gireceği, yani hangi bağlama kuralının uygulanacağı sorunu kanunlar ihtilafı meslesinin çözümünün ilk adımıdır. Vasıflandırmada hakimın hukukuna (lex fori) göre değerlendirme yapılması genel eğilim olmakla birlikte, adaletin sağlanması gereken istisnai durumlarda lex causae’nin dikkate alınabileceği kabul edilmektedir (Şanlı, Esen ve Ataman-Figante, 2023: 132; Lagarde, 1998). Koruyucu aile kurumu açısından bu vasıflandırmanın nasıl yapılacağı, hem koruyucu aile sözleşmesinin niteliği hem de ilişki süresince çocuk üzerindeki yetkilerin kapsamı açısından tartışmalıdır.

KAY’a göre Türkiye’ de bulunan yabancı aile ya da kişi koruyucu aile olamaz ancak deprem hasebiyle korumaya muhtaç yabancı çocuklar (Suriye başta olmak üzere Irak ve Afganistan’dan Türkiye’ye sığınan koruma ihtiyacı olan çocuk) Türk vatandaşları tarafından koruyucu aileye geçici süreliğine verilebilir.² Daha önceden de belirtildiği üzere yabancı bir çocuğun Türk vatandaşı aile ya da kişiye koruyucu aile sözleşmesi çerçevesinde emanet edilmesi konusunda çıkacak uyuşmazlıklarda uygulanacak hukuk bağlamında sorunlar ortaya çıkabilir. Bilindiği üzere koruyucu aile kurumu sadece ulusal mevzuatlarda değil aynı zamanda uluslararası birçok belgede alternatif koruma tedbiri olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle iç hukuktan önce uluslararası anlaşmalar çerçevesinde incelenmesi gerekmektedir. Çocukların şahsı ve mallarıyla ilgili koruyucu tedbirlerin alınması, bu tedbirler sırasında uygulanacak hukuk, milletlerarası yetki, alınan tedbirlere ilişkin kararların tanınması ve tenfizi

² Alman Gençlik Dairesi Tarafından Koruma Altına Alınan Türk Kökenli Çocuklar adlı SETA Raporuna göre: “mevzuatımızda sadece Türk vatandaşları koruyucu aile olabilirken, Almanya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelere bakıldığında durumun farklı olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde göçmen sayısının fazlalığı sebebiyle kendi vatandaşlarından ziyade oturma izni olan yabancılar da koruyucu aile olabilmektedir. Hatta İngiltere koruyucu aile seçerken açıkça korumaya ihtiyacı olan çocuk ile aile arasındaki din, kültür ve dil unsurunu temel almaktadır. Böylelikle çocuklar hem kendi kültür ve inançlarından kopmamış olmaktadırlar hem de koruyucu aile ile uyumlu bir süreç geçirmektedirler. Almanya’da ise tam tersi olarak çocuk ile koruyucu aile arasındaki kültürel ve dinsel benzerlikler göz ardı edildiği ve bu durumun sorun oluşturduğu belirtilmektedir.”

konularında uluslararası işbirliğini güçlendirmek amacıyla 1996 yılında kabul edilen Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi (1996 tarihli Lahey Sözleşmesi), Türkiye’de 1 Şubat 2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Tarman ve Önay, 2011;351; Ömeroğlu, 2022, s.2). Bu Sözleşme 1961 tarihli Lahey Sözleşmesi’nin güncellenmiş hali olsa da Sözleşme’nin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’nin etkisinde kaldığı ileri sürülebilir (Batıgün, 2019, s. 138). Çünkü Sözleşme’nin amaç kısmında da Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’ne atıf yapıldığı görülmektedir. T.C. Anayasa’sının madde 90(5) hükmü ve MÖHUK madde 1(2) fıkrası uyarınca 1996 tarihli Lahey Sözleşmesi’nin kapsamına giren konularda, MÖHUK’da yer alan kanunlar ihtilâfi kurallarına göre öncelikli olarak uygulama alanı bulacaktır (Şanlı, Esen ve Ataman-Fıganmeşe, 2023; Çelikel ve Erdem, 2017; Özgenç, 2018, S.10). 1996 tarihli Lahey Sözleşmesi’nin kapsamı incelendiğinde ise temelde çocuğun şahıs ve malvarlığının korunmasına ilişkin adli ve idari tedbirlerin alınmasını ele almaktadır (Öztekin – Gelgel, 2005; 144). Bu tedbirlerin hangi ülke tarafından alınacağı, bu süreçte uygulanacak hukuk sorusuna ve alınan bu tedbirlerin diğer akit devletlerde nasıl tanıma ve tenfiz edileceğine ilişkin maddeler yer almaktadır. (Güngör,2021, s.300; Tanrıbilir, 2011, s.185). Konumuzla ilgili olarak, 1996 tarihli Lahey Sözleşmesi’nin 2. madde düzenlemesine göre, 18 yaşından küçük olan herkes “çocuk” olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında 1996 tarihli Lahey Sözleşmesinde çocuk kavramı geniş yorumlanarak sadece taraf ülkenin kendi vatandaşı olan çocuklar için değil aynı zamanda o ülkede bulunan mülteci çocuklar, yerinden edilmiş çocuklar ile mutad meskeni belli olmayan çocukların da koruma kurallarından yararlanacağı belirtilmektedir. (Tekinalp, 2020, s. 208; Resmi Gazete, 2017, 29937).

Sözleşme’ de hem mülteci hem de yerinden edilmiş ifadesinin kullanılması sebebi akit devletlerin iç hukuk mevzuatlarındaki farklılıklardan kaynaklıdır. Bu nedenle 6. maddenin kapsamına, ülkelerinde çıkan karışıklıklar sebebiyle mutad meskenlerinin bulunduğu ülkeyi terk etmek zorunda kalmış ve bulundukları ülkede uluslararası veya geçici koruma statüsünden faydalanabilecek olan tüm çocukların girdiği açıktır (Ulus Karataş, 2017, s.918). Böylelikle ülkemizde bulunan özellikle deprem bölgesindeki geçici

koruma altındaki çocuklar da 1996 tarihli Lahey Sözleşmesi tarafından koruma altına alınmaktadır. Aynı zamanda ülkemizdeki bu çocuklar da koruyucu aile yanına tedbiren verilebilmektedir.

1996 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin hazırlanma safhasında 3. madde hükmünde çocuğun şahıs ve malvarlığını korumaya yönelik tedbirlere ilişkin çocuğun koruyucu aile yanına veya bir bakım kurumuna yerleştirilmesi hükmü yer almaktadır. Ancak, Sözleşme'de koruma tedbiri kavramının tanımı bulunmamaktadır. Çünkü Sözleşme'nin Açıklayıcı Raporu'na göre (Lagarde, 1998, s.538-542) sözleşmeye taraf olan her devletin kendi iç hukukunda çocuğun şahıs ve malvarlığını korumaya yönelik alınabilecek tedbirler farklılık gösterebilir. Nitekim Sözleşme'nin 3. madde düzenlemesine bakıldığında da sayılan koruma tedbirlerinin sınırlı sayıda (numerus clauses) olmadığı görülmektedir (Ömeroğlu, 2022, s. 923).

1996 tarihli Lahey Sözleşmesi, Türkiye bakımından yürürlüğe girdiği 1 Ocak 2017 yılından itibaren yetkili Türk makamları tarafından alınacak koruma tedbirlerine uygulanacak hukukun tespitinde dikkate alınmaktadır (Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe, 2023, s.188; Ömeroğlu, 2022, s. 923). Sözleşme'nin 20. madde hükmü ile uygulanacak hukuka ilişkin bölümde yer alan hükümlerin gösterdiği yetkili devlet hukukunun, Sözleşme'ye taraf bir devletin hukuku olup olmadığına bakılmaksızın uygulanacağı kabul edilmiştir. Böylelikle sözleşmenin *loi uniforme* niteliğine sahip olduğu söylenebilir. (Giray,2020, s. 361). Bunun yanında sözleşmenin 15. maddeye göre koruma tedbirlerinin vakit kaybettirilmeden alınması için uygulanacak hukuk tedbiri alacak olan akit devletin hukukunu yetkili kılmıştır (Tiryakioğlu,1999, s.401; (Ulus Karataş, 2017, s.1134).

Somut olayımıza dönersek depremzede olan ve korunmaya muhtaç geçici koruma kapsamındaki çocukların koruyucu aileye verilmeleri noktasında şahıs ve malvarlıklarının korunmasında Türk hukuku uygulanacaktır. Elbetteki Sözleşme bu kuralın yanında eğer çocuğun üstün menfaati gerektiriyorsa çocuğun kişiliğinin ya da mallarının korunması gerektirdiği ölçüde istisnai

olarak, duruma ilişkin somut bağlantısı bulunan diğer devletin hukuku da uygulanabileceğini belirtmektedir (Oba, 2018).³ Söz konusu diğer devletin hukukunun uygulanıp uygulanmayacağını yetkili idarenin takdirinde olması da eleştirilmektedir (Çelikel ve Erdem, 2017, s.296). Zira, bu takdir yetkisinin çocuğun üstün menfaatinin gerektirdiği gibi korumadığı yönünde eleştiriler mevcuttur (Batıgün, 2019, s. 135).

Uygulanacak hukuk bakımından Sözleşme açıkça hangi devletin hukuku uygulanacak ise o devletin kanunlar ihtilafı kuralları değil doğrudan yürürlükte olan mevzuatın uygulanacağını belirtmiştir. Ancak çocuğun mutad meskeni Sözleşmeye taraf olan devletten Sözleşmeye taraf olmayan bir devlete geçtiğinde ise bahsi geçen hüküm geçerliliğini yitirecek ve de akit olmayan devletin kanunlar ihtilafı kurallarına göre uygulanacak hukuk tespit edilecektir (Ulus Karataş, 2017, s.911-1003). Kanımızca Sözleşme kapsamındaki konularda yabancı çocukların somut olayımızda Türk hukukunun doğrudan maddi hukukunun uygulanacağına şüphe yoktur. Ancak, Sözleşme'nin kapsam dışı bıraktığı evlat edinme, evlat edinmeye hazırlık tedbirleri, nafaka, sağlık, eğitim ve iltica gibi alanlarla ilgili uyuşmazlıklara hangi devletin hukukunun uygulanacağı sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Ömeroğlu, 2022: 11). Bu sorunu çözmek için ise öncelikle koruyucu aile kurumu ile çocuk arasındaki ilişkinin vasıflandırılması gerekmektedir. Somut olayımızda geçici koruma kapsamındaki çocuklar da yabancısıdır ve yabancılık unsuru içeren özel hukuk ilişkilerine uygulanacak hukuk, 5718 sayılı MÖHUK altında yer alan kanunlar ihtilafı kuralları ile belirlenmektedir. Milletlerarası özel hukukta en çok uygulama alanı bulan vasıflandırma türü hakimnin hukukudur (*lex fori*). Her ne kadar istisnai durumlarda milletlerarası özel hukuk adaletini sağlamak amaçlı

³Ancak uygulanacak hukuk çocuğun milli hukukunu gösteriyorsa burada da uygulanacak hukuk Türk hukuku olacaktır. Her ne kadar MÖHUK 4 (a) bendi uyarınca yetkili hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği hallerde vatansızlar ve mülteciler hakkında yerleşim yeri, bulunmadığı hallerde mutad mesken, o da yok ise dava tarihinde bulunduğu ülke hukuku uygulanır dese de geçici koruma kapsamındakilerin şahsi statüsüne uygulanacak hukuka ilişkin MÖHUK altında özel bir düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle doktrinde farklı görüşler olsa da MÖHUK 4. madde kapsamında geçici koruma kapsamındakiler bakımından, uygulanacak hukukun vatandaşlık esasına göre belirlenmesi gereken hallerde kişinin vatandaşlığı değil yerleşim yeri; bulunmadığı hallerde mutad meskeni, o da yok ise dava tarihinde bulunduğu ülke hukuku esas alınmalıdır. Bu durumda, geçici koruma kapsamındaki çocuğun milli hukukunun uygulanması gereken durumlarda Suriye hukuku değil Türk hukukunun uygulanması gündeme gelecektir.

lex cause uygulansa da bu ilişki kapsamında *lex fori* vasıflandırması yapılması koruma tedbirinin alınmasında hızlı ve etkili çözüm olması nedeniyle uygun olacağı düşünülmektedir. Hakimin hukuku kapsamında MÖHUK'da koruyucu aile sözleşmesine uygulanacak hukuka ilişkin özel bir hükmün yer almadığı görülmektedir. Bu nedenle hakimin hukuku kapsamında vasıflandırma yaptığımızda yukarıda tartışılan koruyucu aile sözleşmesinin hukuki niteliği kapsamında bu sözleşmeyi, çocuğun her ne kadar geçici süreliğine bir aile içerisinde bulunsa da bu sürede bakımını, yetiştirilmesini ve güvenliğini sağlamayı amaçlayan bu koruyucu aile kurumunun evlât edinme kurumuna benzediği kısımlarda milletlerarası özel hukuk bakımından evlât edinme olarak vasıflandırılması gerektiği ileri sürülebilir (Ömeroğlu, 2022, s. 22-23). Nitekim, yukarıda belirttiğimiz üzere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin koruyucu aile kurumuna yaklaşımına baktığımızda 2010 tarihli (*Moretti and Benedetti v Italy*, 2010) ve 2012 tarihli (*Kopf and Liberda v. Austria*, 2012) ve de 2019 tarihli (*Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç Kararı*, 2019) kararlarında bu görüşü destekler şekildedir. Mahkeme kararlarında tedbir niteliğinde olan koruyucu aile kurumunu çocuk ile aile arasındaki bağı ve koruyucu ailenin çocuğa karşı bir ebeveyn duruşunu göz önüne alarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 8. madde kapsamında *de facto* bir aile hayatının oluştuğu kabul edilmektedir (Ömeroğlu, 2022, s.5).

Nitekim diğer taraf ülkelerin bu gibi durumlarda vasıflandırmalarına bakıldığında benzerlik göstermektedir. Örneğin Alman hukukunda koruyucu aile ilişkisi çoğu zaman velâyetin bir parçası olarak değerlendirilir. Dolayısıyla, Alman kanunlar ihtilafın kurallarında özel bir “koruyucu aile” maddesi olmasa da bu ilişkiler velayet ve bakım bağlamında ele alınır (EGBGB madde 21). Diğer yandan İngiliz hukukunda ise Sözleşme'nin kapsam dışında kalan uyuşmazlıklarında kanunlar ihtilafı kurallarında özel bir düzenleme olmamasına rağmen koruyucu aile ilişkisi ebeveyn sorumluluğu (Parental Responsibility) kapsamına giren bir konu olarak görülür (Dicey vd., 2022) ve buna ilişkin kanunlar ihtilafı kurallarına bakıldığında çocuğun yaşadığı yerin hukuku uygulanmaktadır. İsviçre hukukunda ise kanunlar ihtilafı kanununda Sözleşme'den açıkça bahsetmekte ve çocuğun olağan ikametgahının bulunduğu ülke hukukunu uygulanacak hukuk olarak belirlemektedir (IPRG madde 85). Uygulamaya bakıldığında da Türk ailelerin evlat edinmeden önce izledikleri yol

olarak koruyucu aile statüsü karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar MÖHUK'da koruyucu aile statüsüne ilişkin özel bir düzenleme olmasa da koruyucu aile ile çocuk arasındaki ilişki, evlatlık ilişkisine diğer saydığımız ilişkilerden daha yakındır. Bu nedenledir ki milletlerarası özel hukuk adaleti çerçevesinde Sözleşme'nin kapsam dışı kalan uyuşmazlık konularında MÖHUK 18. maddenin kıyasen uygulanmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

İleriye dönük olarak ise yabancı unsurlu koruyucu aile ilişkilerinde ortaya çıkan uygulama farklılıkları ve normatif boşluklar, yalnızca teknik bir hukuk meselesi değil, aynı zamanda çocuğun üstün yararını esas alan bütüncül bir çocuk koruma sisteminin eksikliklerini de gözler önüne sermektedir. Bu kapsamda sorunların çözülmesine ilişkin bazı öneriler ileriye sürülebilir. İlk olarak, MÖHUK'a koruyucu aile ilişkisine özgü bir bağlama kuralı eklenmeli, bu ilişkinin kendine has özellikleri gözetilmelidir. Ya da MÖHUK 18. maddeye ek olarak bir düzenleme getirilebilir.

SONUÇ

Ülkemizde meydana gelen acı deprem sonrası korunmaya muhtaç olan yabancı çocukların Türk koruyucu aile yanlarına yerleştirilmeleri halinde çıkacak uyuşmazlıkların türüne göre uygulanacak hukuk farklılaşmaktadır. Öncelikle çıkan uyuşmazlıklar Türkiye'nin de tarafı olduğu 1996 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin 3. maddede sayılan konulara ilişkinse AY'nın 90. madde hem de MÖHUK 1(2) fıkrası gereğince doğrudan anlaşma hükümleri uygulanmaktadır. Ancak çalışmamızın konusu olan ve Sözleşme dışında kalan uyuşmazlık konularında hangi hukukun uygulanacağı sorunu gündeme gelmektedir. Çünkü kanunlar ihtilafı kurallarımız arasında bu ilişkiye özel düzenlenmiş bir madde hükmü mevcut değildir. Bu durumda izlenecek usul koruyucu aile sözleşmesine *lex fori* vasıflandırılması yapılarak, milletlerarası özel hukuk adaletini sağladığı ölçüde MÖHUK'daki ilgili maddenin gösterdiği hukuk uygulanacaktır. Koruyucu aile ilişkisi hem içerik hem de amaçsal açıdan evlatlık ilişkisi ile daha çok benzerlik göstermektedir. Kendine özgü bir hukuki niteliği olmasına rağmen koruyucu aile sözleşmesi AİHM'nin kararları doğrultusunda da evlatlık ilişkisiyle benzerliği vurgulanmıştır. Böylelikle uygun olduğu haliyle MÖHUK 18. madde kapsamında evlatlık sözleşmesine uygulanacak hukuk kuralları ile koruyucu aile ilişkisine uygulanacak hukukun

tespiti yapılabilir. Geleceğe yönelik ise Sözleşme dışında kalan koruyucu aile uyuşmazlıklarına ilişkin uygulanacak hukuk sorununa kesin çözüm olarak MÖHUK’a koruyucu aile ilişkisine özgü bir bağlama kuralı eklenebilir veya MÖHUK 18. maddeye ek olarak bir düzenleme getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akıntürk, T., Ateş, D. (2020). Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku, İkinci Cilt, 22. Baskı, İstanbul: Beta, 436.
- Aybay, R., Dardağan, E. (2001). Yasaların Uluslararası Düzeyde Çatışması (Kanunlar İhtilâfı), İstanbul: Aybay Yayınları.
- Aygün, M. (2014). Yabancılık Unsurunun Mahiyeti ve Yargılamadaki Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 1025-1066.
- Batıgün, E. S. (2019). Milletlerarası Özel Hukukta Çocuğun Aile İçinde Korunması (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi (Türkiye).
- Cameron, C., Reimer, D., and Smith, M. (2016). Towards a theory of upbringing in foster care in Europe. *European Journal of Social Work*, 19(2), 152-170.
- Çelikel A, Erdem B. B. (2017). Milletlerarası Özel Hukuk. İstanbul: Beta.
- Dicey, A. V., Morris, J. H., and Collins, L. (16. Eds.). (2022). *Conflict of Laws*, Sweet and Maxwell.
- Doğan V., Yılmaz Ç. ve Ayhan İzmirli L. (2025). Milletlerarası Özel Hukuk. İstanbul: Savaş Yayınevi.
- Doğan, R. (2013). Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 2. 149-170.
- Eliacı Z., Sarıaltın T., Yaman F. (2020) Seta Rapor: Alman Gençlik Dairesi Tarafından Koruma Altına Alınan Türk Kökenli Çocuklar.
- EGBGB madde 21, IPRG madde 85, www.lawbrary.ch E.T. 11.04.2025.
- Erbay, E., Çalış, N. (2021). Türkiye’de koruyucu aile hizmetlerine yönelik uzman görüşleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 40. 439-462.
- <https://rm.coe.int/rec-87-6e-koruyucu-aileler-hakk-nda/1680a4110d> E.T. 30.09.2023.
- <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakani-yanik-6-subattan-hemen-sonra-koruyucu-aile-ve-evlat-edinme-basvurularinda-artis-oldu> E.T. 14.09.2023.
- <https://www.aile.gov.tr/haberler/turkiyede-koruyucu-aile-sisteminin-guclendirilmesi-projesi-tanitildi/> E.T. 13.10.2023.
- <https://www.aile.gov.tr/haberler/turkiyede-koruyucu-aile-sisteminin-guclendirilmesi-projesi-tanitildi/> E.T. 13.10.2023.
- <https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/koruyucu-aile-hizmeti/> E.T. 25.08.2023.
- <https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/koruyucu-aile-hizmeti/> E.T. 25.08.2023.
- <https://www.bbc.com/turkce/articles/c8054zxn9y9o> E.T. 11.08.2023.
- Öztekin Gelgel, G. (2005). Devletler özel hukukunda velayet, çocuk kaçırmaları, evlat edinmeye ilişkin problemler.

- Giray, F. K. (2020). 19 Ekim 1996 Tarihli Velâyet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma ve Tenfiz ve İşbirliği Hakkında Lahey Sözleşmesi Sonrası Çocuğun Vesayetine Uygulanacak Hukuk. *Public and Private International Law Bulletin*, 40(1), 353-400.
- Hague Conference on Private International Law. (1996). *Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children*.
- Kılınç A. N. (2020). Türk Hukukunda Koruyucu Aile Sözleşmesi ve Koruyucu Aile ile Çocuk Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi. *SÜHFD*. 28. 3, 1217-1261.
- Kopf and Liberda v. Austria B. 1598/06, T. 17 April 2012.
- Lagarde P. (1998). Explanatory Report on the 1996 HC. HCCH Publications. Para. 1-6. 538-542.
- Moretti and Benedetti v Italy B. 16318/07, T. 27 April 2010.
- Nomer, E. (2013). Devletler Hususi Hukuku, 20. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi.
- Oba, M. E. (2018). Türk Hukukunda Geçici Koruma Rejimi, (Koç Üniversitesi, YL Tezi).
- Ömeroğlu, E. (2022). Milletlerarası Özel Hukukta Koruyucu Aile Kurumuna Uygulanacak Hukukun Belirlenmesi. *Public and Private International Law Bulletin*. 42. 1. 1-25.
- Özgenç, Z. (2018). Velayete Uygulanacak Hukukun Tespitinde Kamu Düzeni Müdahalesine İlişkin Değerlendirmeler. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 22. 1. 10.
- RG. 22.05.2016-29719. 2016/9638 sayılı “Bazı Anlaşmaların Yürürlük Tarihlerinin Tespit Edilmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı” uyarınca, 1996 tarihli Sözleşme, 01.02.2017 tarihinden itibaren Türkiye’de yürürlüğe girmiştir. RG. 03.01.2017-29937.
- Sayın, K. ve Paslı, F. (2021). Almanya, İngiltere ve Türkiye’nin koruyucu aile sistemlerinin karşılaştırılması. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 194-215.
- Serdar, İ. (2000). Koruyucu Aile. Prof. Dr. Seyfullah Ediş’e Armağan, İzmir. 474-475.
- Strand Lobben ve Diğerleri/Norveç Kararı B. No. 37283/13, T. 10/09/2019.
- Şanlı C, Esen E, Fıganmeşe İ. A. (2023). Milletlerarası Özel Hukuk. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Tarman, Z. D. ve Önay, I. (2011). Milletlerarası Evlât Edinme Hukukunda Kamu Düzeni Engeli. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(2), 331-366.
- Tiryakioğlu B. (1999). Velayet sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına İlişkin Önlemler Hakkında Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz, ve İşbirliğine Dair Sözleşme (Lahey 19 Ekim 1996), Prof. Dr. Nihat Uluocak’a Armağan.
- Ulus Karataş, A. E. (2017). Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına İlişkin 1996 Lahey Sözleşmesi. *MHB*, 37, 911-1003.
- Usta Sayita, S. (1996). Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun Numarası: 6707, Kabul Tarihi: 24.04.2016, RG 05.05.2016/29703, Sözleşmenin Yayınlandığı RG 22.05.2016/29719.

KORUYUCU AİLE HİZMETİNDE ÇALIŞAN MESLEK ELEMANLARININ KORUYUCU VE BİYOLOJİK AİLEYE BAKIŞ AÇILARININ EKO-SİSTEM YAKLAŞIMIYLA İNCELENMESİ

Mehmet Emre MUTLUOĞLU¹

Nilgün KÜÇÜKKARACA²

Öz

Koruyucu aile hizmet modeli, çocukların güvenli bir ortamda büyümelerini sağlarken, biyolojik aile bağlarının korunması açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu araştırma, koruyucu ve biyolojik ailelerin rollerini, meslek elemanlarının bakış açısıyla ekolojik sistem yaklaşımına dayalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen, Ankara ve İzmir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinde görev yapan 14 meslek elemanı ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerle yürütülmüştür. Araştırma ekolojik yaklaşım perspektifinde, mikro düzeyde biyolojik ailenin çocuğun kimlik ve aidiyet duygusunun temel kaynağı olduğu, ancak ekonomik sıkıntılar ve psikolojik sorunlar nedeniyle bu bağın zayıflayabileceğini göstermektedir. Koruyucu aileler ise, çocuklara sevgi dolu ve güvenli bir ortam sunarak duygusal gelişimlerini desteklemekte, ancak çocuğun geçmiş travmalarına dayalı zorluklarla karşılaşmaktadır. Mezzo düzeyde, biyolojik ve koruyucu aileler arasındaki iş birliği ve iletişim süreçlerinin güçlendirilmesi gerektiği, rehberlik ve destek hizmetlerinin sürekliliği ile çocuğun gelişimi için daha etkili bir ortam yaratılacağı vurgulanmıştır. Makro boyutta ise, toplumsal algı ve kültürel normların koruyucu aile hizmetlerine etkisi üzerinde durulmuş, biyolojik ailelere yönelik sistematik destek programlarının geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Meslek elemanlarının süpervizyon ihtiyaçları, hizmetin etkinliğini artıracak önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ekolojik yaklaşım ile koruyucu aile hizmetlerinin kalitesini artırmaya yönelik rehberlik sunumu, birey, aile ve çevre arasındaki etkileşimi güçlendirerek sürdürülebilir çözümler üretilmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Biyolojik aile, ekolojik sistem yaklaşımı, koruyucu aile, meslek elemanları, psikososyal gelişim.*

¹Uzm. Sosyal Çalışmacı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, E-posta: m.emremutluoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6172-0576

²Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: nilgunkucukcara@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4344-1258

MUTLUOĞLU, M.E., KÜÇÜKKARACA, N. (2025). Koruyucu Aile Hizmetinde Çalışan Meslek Elemanlarının Koruyucu ve Biyolojik Aileye Bakış Açılarının Eko-Sistem Yaklaşımıyla İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2),415-448. DOI:10.21560/spcd.vi.1598436

EXAMINING THE PERSPECTIVES OF PROFESSIONAL STAFF WORKING IN FOSTER FAMILY SERVICES ON FOSTER AND BIOLOGICAL FAMILY WITH AN ECO-SYSTEM APPROACH

Abstract

The foster family service model is crucial for ensuring children grow up in a safe environment while maintaining biological family ties. This study explores the roles of foster and biological families from the perspectives of social workers, using the ecological systems approach. It is based on semi-structured interviews with 14 social workers from the Ankara and İzmir Provincial Directorates of Family and Social Services. At the micro level, findings reveal that the biological family is the primary source of a child's identity and belonging, but economic and psychological challenges may weaken this bond. Foster families provide a loving and secure environment, supporting emotional development while facing difficulties arising from children's past traumas. At the mezzo level, strengthening collaboration and communication between biological and foster families is highlighted as essential. Consistent guidance and support services are emphasized for creating a more effective developmental environment for children. At the macro level, societal perceptions and cultural norms significantly influence foster care services. The study underscores the need for systematic support programs for biological families. Additionally, the study identifies supervision for social workers as a critical factor in enhancing service effectiveness. Strengthening interactions between individuals, families, and their environments through an ecological approach can improve the quality of foster care services and contribute to sustainable solutions.

Key Words: *Biological family ecological systems approach, foster family, social workers psychosocial development.*

GİRİŞ

Koruyucu aile hizmeti, çocukların biyolojik ailelerinden ayrı kaldıkları süre boyunca, onları güvenli ve destekleyici bir ortamda yetiştirme amacını güden önemli bir bakım modelidir. Bu model, çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal gelişiminde olumlu katkılar sunmakla birlikte, biyolojik aileler ve koruyucu aileler arasındaki ilişkiyi dengeleyerek, çocukların gelişimini sürdürebilmelerini sağlamayı hedefler (Ervüz, 2022; Görgeç, 2011; Lockwood, Friedman & Christian, 2015; Salim, 2011). Bu çerçevede, koruyucu aile hizmetinde görev alan meslek elemanlarının, koruyucu aile hizmeti uygulamalarında karşılaştıkları zorluklar ve deneyimler, çocuğun yüksek yararını amaçlayan bir sürecin temelini oluşturur. Ekosistem yaklaşımı, bireylerin çevreleriyle etkileşimlerini sosyal hizmet pratiği içinde bütüncül bir şekilde ele alan bir kuramsal çerçeve sunar (Baykara Acar & Acar, 2002). Ekosistem yaklaşımıyla sistem içerisindeki bireylerin çevreleriyle etkileşimlerini göz önünde bulundurarak, meslek elemanlarının yaşadıkları deneyimleri derinlemesine incelemek, bu sürecin başarıya ulaşmasında kritik bir rol oynamaktadır (Danış, 2006).

Koruyucu aileler, mahkeme kararı ile koruma altına alınan, biyolojik ailesi tarafından bakımı sağlanamayan çocuklara kısa veya uzun süreli bakım sağlayan bireylerdir (Görgeç, 2011; Salim, 2011). Koruyucu aile hizmeti, kurum bakımı yerine aile ortamını sunarak çocuğun sağlıklı gelişmesini hedefler (Lockwood, Friedman ve Christian, 2015). Bu hizmetin amacı, çocuğun hem fiziksel hem de psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak, aynı zamanda ona sevgi ve güven duygusu kazandırmaktır (WHO, 2020). Ancak, koruyucu aile hizmeti, biyolojik ailelerle kurulacak bağların korunmasını da gerektiren karmaşık bir süreçtir. Bu süreçte, meslek elemanlarının, çocukların en iyi şekilde korunması için iki aile arasındaki dengeyi sağlaması oldukça önemlidir (Hardenstedt, Linde ve Ponart., 2024).

Türkiye’de koruyucu aile hizmeti, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmekte olup, bu hizmetin temel amacı, çocukların aile ortamına en yakın koşullarda korunmasıdır (Ervüz, 2024). Koruyucu aile hizmetinin etkinliği, meslek elemanlarının biyolojik ve koruyucu ailelerle olan etkileşimlerini büyük ölçüde nasıl yönettiklerine bağlıdır. Meslek

elemanlarının bu etkileşim sürecindeki tutum ve algıları, hizmetin kalitesini doğrudan etkileyebilir. Dolayısıyla meslek elemanlarının, bu iki aile tipiyle çalışırken süreçte yaşananlara yönelik vermiş olduğu duygusal tepkiler ve karşılaştıkları zorluklar, hizmetin kalitesini etkileyen önemli faktörlerdir. Bu bağlamda, meslek elemanlarının bu sürece yaklaşımları, koruyucu aile hizmetinin başarısında belirleyici olabilmektedir (Hasenfeld, 2010). Ekosistem yaklaşımının, bireylerin çevresel faktörlerle olan etkileşimlerini ve bu faktörlerin birey üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde analiz etmesi, bu hizmetin kalitesini artırmaya yönelik önemli bir adım olarak kabul edilmektedir (Bronfenbrenner, 1979). Bu bağlamda ekosistem yaklaşımının, koruyucu ailelik alanındaki uygulamalara nasıl entegre edilebileceği araştırılmış ve bu alandaki uygulamalara yönelik farkındalık oluşturulmuştur (Danış, 2006; Kozaman ve Şengezer, 2013).

Koruyucu aile hizmetinin etkinliği, meslek elemanlarının biyolojik ailelerle ve koruyucu ailelerle kurdukları etkileşimlere bağlıdır ve bu etkileşimlerin başarısı, çocukların sağlıklı gelişimini sürdürebilmeleri için kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, meslek elemanlarının bu süreci yönetirken karşılaştıkları zorluklar ve yaşadıkları duygusal tepkiler üzerine yapılan literatür taramaları sınırlı kalmakta, bu dinamiklerin derinlemesine incelenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, meslek elemanlarının deneyimlerinin ve karşılaştıkları zorlukların daha kapsamlı bir şekilde ele alınması, koruyucu aile hizmetinin kalitesini artırmak ve bu süreçte yaşanan zorluklara yönelik çözümler geliştirmek için kritik bir öneme sahiptir.

Bu araştırma, meslek elemanlarının deneyimlerini ekosistem yaklaşımı perspektifinde inceleyerek, koruyucu aile hizmetinin etkinliğini artırmak için önemli bilgiler sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, meslek elemanlarının duygusal tepkileri, karşılaştıkları zorluklar ve bu süreçte geliştirdikleri stratejiler, gelecekteki uygulamalara yön verecek ve bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacaktır. Koruyucu aile hizmetinin başarılı olmasını sağlamak, çocukların refahını ve sağlıklı gelişimini destekleyecek ve bu hizmetin etkinliğini artıracaktır.

Bu doğrultuda araştırmanın genel amacı, meslek elemanlarının koruyucu aile hizmetlerinde biyolojik ailelerle ve koruyucu ailelerle çalışırken yaşadıkları

deneyimleri, etkileşimleri ekosistem yaklaşımı perspektifinde derinlemesine keşfetmektir. Bu fenomenolojik araştırma, meslek elemanlarının bu etkileşimler sırasında karşılaştıkları duygusal tepkileri, zorlukları ve deneyimlerinin derinlemesine analizini sunmayı hedeflemektedir.

Bu genel amaçtan yola çıkarak oluşturulan alt amaçlar şunlardır:

- Koruyucu aile hizmetlerinde görev alan meslek elemanlarının, biyolojik ailelere ve koruyucu ailelere yönelik tutumlarını ve algılarını sistematik bir şekilde incelemek.
- Meslek elemanlarının koruyucu ailelerle çalışırken yaşadıkları zorlukları ve bu zorlukların meslek pratiklerine olan etkisini anlamak.
- Koruyucu ailelerin ve biyolojik ailelerin çocuğun refahı üzerindeki rolünü daha derinlemesine anlamak ve meslek elemanlarının bu ailelerle etkileşimlerini geliştirmeye yönelik stratejiler önermek.
- Meslek elemanlarının biyolojik ve koruyucu ailelerle etkileşimlerindeki güçlü ve zayıf yönleri belirleyerek, bu alanda gelecekte yapılacak çalışmalara katkı sağlamak.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, koruyucu aile biriminde görev yapan meslek elemanlarının koruyucu aileler ve biyolojik ailelerle olan çalışma deneyimlerini anlamlandırmayı ve görünür kılmayı amaçlayan nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma yöntemi, sosyal olgulara doğrudan müdahale etmeden odaklanma ve derinlemesine inceleme olanağı sunmaktadır (Baltacı, 2017). Bu çalışmada, fenomenolojik yaklaşım benimsenmiş ve doğrudan bu deneyimlere sahip meslek elemanlarıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Patton, 2002). Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin belirli bir deneyimi nasıl algıladıklarını ve bu deneyime nasıl anlam verdiklerini incelemeye odaklanır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışma grubunun büyüklüğü, nitel araştırmaların kalite ve doygunluk ilkelerine dayalı olarak belirlenmiştir. Literatürde, nitel araştırmalarda 5 ila 25 katılımcının yeterli olduğu öne sürülmekle birlikte (Creswell, 2008; Neuman,

2012; Patton, 2014; Rubin ve Babbie, 2016), bu araştırmada doygunluk noktasına ulaşana kadar görüşmelere devam edilmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın katılımcıları, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenen ve koruyucu aile hizmetinde deneyim sahibi 14 meslek elemanından oluşmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri; yaş dağılımı olarak 30-46 arasında olup, çoğunluk (8) 35-40 yaş aralığındadır. Meslek dağılımında ise psikologlar (5) ve sosyal hizmet uzmanları (5) en yaygın meslek gruplarını oluştururken, çocuk gelişimi uzmanları (3) ve sosyologlar (1) daha az temsil edilmektedir. 28497 sayılı Koruyucu Aile Yönetmeliğinin 4. Maddesinde sosyal çalışma görevlisinin hangi meslek gruplarından oluşabileceğinin netleştirildiği ancak sayıya ilişkin bir ifadenin yer almadığı görülmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012). Bu sebeple söz konusu yönetmelikte koruyucu aile biriminde çalışan farklı meslek gruplarının sayısına ait bir sınırlamanın getirilmediği, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının sayıca fazla olmasının tesadüfi olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada yer alan koruyucu aile biriminde görevli meslek elemanlarının cinsiyet dağılımı, sosyal hizmet alanında kadınların daha yaygın çalıştığı yönündeki literatürle uyum göstermektedir. Kadın çalışanların bu alanda ağırlıklı olması, toplumsal cinsiyet rollerinin ve meslek seçimlerindeki algıların bir yansımasıdır. Literatürde, sosyal hizmet ve bakım odaklı mesleklerin, kadınların doğuştan gelen bakım verme ve empati yetenekleriyle daha uyumlu olduğu düşünüldüğü için toplumsal olarak kadınlara uygun meslekler olarak algılandığı belirtilmektedir (Sar, 2021). Bu eğilim, kadınların bu alanlarda daha fazla temsil edilmesine yol açarken, erkeklerin sosyal hizmet mesleğinde daha az yer almasına neden olmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). Katılımcıların mesleki deneyimleri 2 ile 11 yıl arasında değişmektedir. Katılımcıların yürüttüğü aktif dosya sayıları ise 30 ile 50 arasında değişmekte olup, çoğunluğu 38-42 dosya arasında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Koruyucu Aile Biriminde Çalışma Süresi (Yıl)	Aktif Dosya Sayısı
Katılımcı 1	35	Kadın	Çocuk Gelişimci	7	42
Katılımcı 2	36	Kadın	Psikolog	8	38
Katılımcı 3	38	Kadın	Çocuk Gelişimci	7	40
Katılımcı 4	35	Kadın	Sosyal Hizmet Uzmanı	11	45
Katılımcı 5	37	Kadın	Psikolog	9	38
Katılımcı 6	38	Kadın	Psikolog	7	41
Katılımcı 7	46	Kadın	Sosyal Hizmet Uzmanı	8	40
Katılımcı 8	40	Kadın	Çocuk Gelişimci	5	40
Katılımcı 9	36	Kadın	Psikolog	7	40
Katılımcı 10	37	Kadın	Sosyolog	10	40
Katılımcı 11	32	Erkek	Sosyal Hizmet Uzmanı	13	40
Katılımcı 12	32	Kadın	Psikolog	10	50
Katılımcı 13	30	Erkek	Sosyal Hizmet Uzmanı	2	30
Katılımcı 14	30	Kadın	Sosyal Hizmet Uzmanı	2	32

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanması aşamasında katılımcıları araştırma hakkında bilgilendirmek ve araştırmaya katılımları hakkında onaylarını almak üzere hazırlanmış olan “Gönüllü Katılım Formu” nu doldurmaları sağlanmış, ardından nitel veri toplamak amacıyla meslek elemanları için hazırlanmış olan “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” ile katılımcılarla derinlemesine görüşme yapmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu soruları hazırlanırken, hem sosyal hizmet alanında deneyimi olan profesyonellere hem de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında görevli olan ilgili birim çalışanlarına danışılmıştır. Bu sürecin ardından, görüşme formları literatürle desteklenerek etik kurul onayı alınmak üzere kurula sunulmuştur. Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulunun 11.06.2024 tarih ve 2024/11 sayılı etik kurul

onayı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 25.07.2024 tarih ve 12242673 sayılı oluru ile çalışmaya başlanmıştır. Bu süreç, katılımcıların deneyimlerini derinlemesine anlamak ve araştırmanın etik kurallara uygunluğunu sağlamak adına titizlikle yürütülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme formu; demografik bilgiler, biyolojik aileye ilişkin deneyimler, koruyucu aileye ilişkin deneyimler ve öneriler başlıkları üzerine şekillenmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında, Aile ve Sosyal Hizmetler Ankara ve İzmir İl Müdürlüklerinde koruyucu aile biriminde görevli meslek elemanlarıyla görüşmeler yapılmış ve araştırmanın amacı kendilerine açıklanmıştır. Kurum izinleri ve etik kurul izni alındıktan sonra, Ağustos- Kasım 2024 tarihleri arasında araştırmaya katılmayı kabul eden İl Müdürlüğünde görev yapan meslek elemanları ile tanışılmış, iş ortamlarında zaman geçirilmiş ve araştırmaya dair güven ortamı sağlanmıştır. Araştırmanın amacını ve yöntemini açıkladıktan sonra, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 14 meslek elemanı ile yüz yüze görüşme tekniği kullanılmış ve Aydınlatılmış Onam Formu imzalatılmıştır. Görüşmeler sırasında Meslek Elemanı Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu yönergesi uygulanmış, katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar yazılı olarak kaydedilmiş ve izin veren 14 meslek elemanı ile birebir görüşme sağlanmıştır. Alınan görüşme notlarında anlaşılmayan noktalar yeniden sorularak süreç yürütülmüştür. Görüşmeler 30 dakika ile 1 saat aralığında sürmüş olup, ortalama görüşme süresi 45 dakika olarak hesaplanmıştır. Görüşmelerin sonunda meslek elemanlarından elde edilen bilgilerin doğruluğu teyit edilmiş ve eklemek istedikleri herhangi bir husus olup olmadığı sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Kodlama süreci, verinin çeşitli yönlerini belirleyerek, küçük parçalar halinde işaretlenmesini ve kategorize edilmesini sağlar (Corbin & Strauss, 2008). Katılımcılardan alınan yanıtlar, temalar ve kategoriler altında sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Anahtar kelimeler ve ifadeler kullanılarak yapılan kodlama, veriler arasındaki ilişkilerin sistematik olarak değerlendirilmesine olanak tanımıştır. Bu süreç,

katılımcıların deneyimlerinin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlayarak, onların görüşleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymuştur.

BULGULAR

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Ankara ve İzmir İl Müdürlüğü Koruyucu Aile Birimi'nde görevli 14 meslek elemanı ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizi sonucunda elde edilen bulgular, on bir ana tema altında kategorize edilmiştir. Araştırmanın temaları, biyolojik ailelerin çocuğun bakım ve gelişimine etkileri, sağladıkları destek ve kaynaklar, meslek elemanlarıyla yürütülen çalışmalar ve iletişim stratejilerinin yanı sıra koruyucu ailelerin çocukların gelişimindeki rolü, sağladıkları destekler, meslek elemanlarının karşılaştıkları zorluklar ve ideal aile ilişkisi üzerine odaklanmaktadır. Katılımcı görüşleri sunulurken, “Katılımcı” kelimesini temsilen “K” harfi kullanılmış ve her bir katılımcıya atanan kod numarası ile ifade edilmiştir. Bu yöntem, katılımcıların gizliliğini korurken aynı zamanda bireysel görüşlerin ayırt edilmesini sağlamaktadır.

Tablo 2. Temalar ve Kategoriler

Temalar	Kodlar
Biyolojik ailelerin çocuğun bakımı ve gelişimine etkileri	Çocuğun psikososyal ve kimlik gelişiminde biyolojik ailenin önemi Biyolojik ailenin varlığının çocuğun aidiyet duygusunu güçlendirmesi Biyolojik ailenin düzenli ve sağlıklı bir ilişki kurmasının olumlu etkileri Biyolojik ailenin ihmali veya yanlış tutumlarının çocuğun gelişimini olumsuz etkilemesi Biyolojik ailenin ekonomik ve psikolojik sorunlarının çocuğun bakımını engellemesi
Biyolojik ailelerin çocuklara sağladığı destek ve kaynaklar	Çocukta aidiyet ve kimlik duygusunu geliştirme Küçük hediyeler, harçlık, ekonomik katkılar Geniş aile ve sosyal bağların sürdürülmesi Sevgi, güven verme, çocuğun yanında olduğunu hissettirme
Biyolojik ailelerle yapılan mesleki çalışmalar	Biyolojik ailelerin rehberlik ve destek hizmetleriyle yönlendirilmesi Çocuk ve biyolojik aile arasındaki iletişimi güçlendirme Biyolojik ailenin yaşam koşullarını iyileştirme çalışmaları Çocuğun biyolojik ailesine dönme süreçlerini değerlendirme

Biyolojik ailelerle daha etkili iletişim kurma yöntemleri	Empati ve değer verme yaklaşımı Hizmet modelinin aileye açık ve net bir şekilde anlatılması Ailelerin duygusal sosyal ve ekonomik hassasiyetlerine duyarlılık Ailelere yönelik eğitim programları ve farkındalık artırıcı çalışmalar Ailelere birebir rehberlik ve destek mekanizmalarının sağlanması
Biyolojik ailelerin deneyimledikleri duygusal ve psikolojik zorluklar	Yetersizlik ve suçluluk duygusu Öfke, kıskançlık ve reddetme duyguları Çocuğun başka birine “anne-baba” demesiyle yaşanan duygusal zorluk Toplumsal önyargılar ve sosyal statü kaybı
Koruyucu ailelerin çocuğun bakımı ve gelişimine olan etkileri	Sevgi, güven ve bireysel ilgi sağlayarak duygusal gelişimi destekleme Sosyal, fiziksel ve psikolojik gelişime olumlu katkı sağlama Aidiyet ve özgüven kazandırarak kimlik gelişimini destekleme Bilinçli ve eğitilmiş ailelerin etkisinin çocuk gelişiminde belirleyici olması
Koruyucu ailelerin çocuklara sağladıkları destek ve kaynaklar	Çocuğa sevgi, güven ve duygusal destek sağlama Eğitim, sağlık ve sosyal gelişim desteği sağlama Çocuğa bireysel alan ve aidiyet hissi kazandırma Çocuğun yeteneklerini, hobilerini ve kişisel gelişimini destekleme Çocuğun kimlik ve rol modelleriyle gelişimini destekleme
Koruyucu Aile Olmanın Zor Tarafları	Çocuğun biyolojik ailesiyle ilişkiyi dengeleme zorluğu Çocuğun geçmiş travmaları ve davranış sorunlarıyla başa çıkma Çocuğun biyolojik ailesine dönebilme ihtimali nedeniyle yaşanan kaygı Prosedürlerin karmaşıklığı ve resmi işlemlerle ilgili zorluklar Ergenlik dönemindeki davranışsal ve duygusal sorunlar Toplumsal baskılar ve önyargılar Çocuğun iki ailelik durumunu kabullenme sürecindeki zorluklar
Koruyucu Ailelerle Çalışırken Karşılaşılan Zorluklar	Biyolojik aile ve koruyucu aile arasında denge kurma zorluğu Koruyucu ailenin rehberliğe kapalı olması Koruyucu ailenin çocukların biyolojik aileyle görüşmelerine karşı direnç göstermesi Çocuğun geçmiş travmaları ve adaptasyon sürecindeki sorunlar Meslek elemanlarının aşırı iş yükü ve destek taleplerinin fazlalığı Koruyucu ailenin çocuğu evlat edinme taleplerini yönetme zorluğu Koruyucu ailenin sürekli profesyonel destek talep etmesi

İdeal bir koruyucu aile ve biyolojik aile ilişkisi	Karşılıklı saygı, güven ve empati üzerine kurulu bir ilişki Meslek elemanlarının köprü görevi görmesi ve dengeyi sağlaması Çocuğun yüksek yararını önceliklendiren iş birliği Koruyucu ailenin biyolojik ailenin önemini anlaması ve saygı göstermesi Biyolojik ailenin çocuğun koruyucu ailede aldığı bakımı desteklemesi ve kabul etmesi
Koruyucu aile ve biyolojik aile ilişkilerini güçlendirmek amacıyla mevcut yasal düzenlemeler, politikalar ve toplumsal destek sistemleri için öneriler	Biyolojik ve koruyucu aile ilişkilerini düzenleyen daha net yasal çerçeve Koruyucu ailelerin haklarının artırılması ve süreçteki belirsizliklerin giderilmesi Meslek elemanı sayısının artırılması ve görev tanımlarının netleştirilmesi Toplumsal farkındalık kampanyalarının artırılması Biyolojik ailelerin ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi

Yukarıdaki tablo, çalışma kapsamında yapılan analizler sonucunda elde edilen veriler ışığında biyolojik aileler ve koruyucu aileler arasındaki dinamikleri ve sosyal hizmet profesyonellerinin bu süreçlere yaklaşımını inceleyen bir araştırmanın temalarını ve kodlarını kapsamaktadır. Bu temalar, biyolojik ailelerin çocuğun bakım ve gelişimindeki rolünü, koruyucu ailelerin etkisini, her iki aile tipiyle ilgili yaşanan duygusal ve psikolojik zorlukları ve meslek elemanlarının bu süreçlerde nasıl bir rehberlik sağladığını açıklamaktadır.

Tablo 3. Biyolojik Ailenin Çocuğun Bakımı ve Gelişimine Etkilerine İlişkin Meslek Elemanlarının Görüşleri

Tema	Kodlar	K
Biyolojik ailenin çocuğun bakımı ve gelişimine etkileri	Çocuğun psikososyal ve kimlik gelişiminde biyolojik ailenin önemi	5
	Biyolojik ailenin varlığının çocuğun aidiyet duygusunu güçlendirmesi	3
	Biyolojik ailenin düzenli ve sağlıklı bir ilişki kurmasının olumlu etkileri	2
	Biyolojik ailenin ihmali veya yanlış tutumlarının çocuğun gelişimini olumsuz etkilemesi	2
	Biyolojik ailenin ekonomik ve psikolojik sorunlarının çocuğun bakımını engellemesi	2

Biyolojik ailenin çocuğun kimlik gelişimi üzerindeki rolü, bulgular ve literatür desteğiyle belirginleşmektedir. Katılımcıların beşi (K1, K3, K7, K9, K13), biyolojik ailenin çocuğun psikososyal ve kimlik gelişimindeki önemine dikkat çekmiştir. Örneğin, Katılımcı 13 bu durumu, “*Biyolojik ailenin varlığı, çocuğun kendini tanımasında ve kimliğini oluşturmada önemli bir rol oynar*” ifadesiyle açıklamıştır. Bu görüş, Bowlby’nin (1982) bağlanma teorisiyle örtüşmekte, biyolojik bağların çocuğun duygusal dayanıklılığı ve kimlik oluşturma sürecinde kritik olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde Yurdakul (2016), çocukların sosyal ve duygusal gelişimindeki biyolojik bağların önemine işaret etmektedir. Diğer üç katılımcı (K2, K4, K6), biyolojik ailenin varlığının çocuğun aidiyet duygusunu güçlendirdiğini belirtmiştir. Katılımcı 6 “*Biyolojik ailenin düzenli temasının çocuğun duygusal gelişimine katkısı*”nı vurgulamış ve bu temasın çocuğun köklerini anlamasına ve bu bilgiyi içselleştirerek daha dengeli bir duygusal gelişim göstermesine olanak sağladığını belirtmiştir. Literatürde, benzer şekilde Martinez ve arkadaşları (2014), biyolojik aileyle düzenli temasın aidiyet duygusunu güçlendirdiğini ve bu bağın çocuk için psikolojik dengeyi sağladığını ifade etmektedir. Ancak, İki katılımcı (K5, K10), biyolojik ailenin ihmali veya yanlış tutumlarının çocuğun gelişiminde olumsuz etkiler yarattığını belirtmiştir. Literatürde de bu tür tutumların, çocuğun kimlik karmaşası ve duygusal sorunlar yaşamasına yol açabileceği ifade edilmektedir (Fuentes-Peláez, Amorós ve Inchaurredo, 2013; Samuels, 2009).

Tablo 4. Biyolojik Ailelerin Çocuklarına Sağladığı Destek ve Kaynaklara İlişkin Meslek Elemanlarının Görüşleri

Tema	Kodlar	K
Biyolojik ailelerin çocuklara sağladığı destek ve kaynaklar	Çocukta aidiyet ve kimlik duygusunu geliştirme	5
	Küçük hediyeler, harçlık, ekonomik katkılar	3
	Geniş aile ve sosyal bağların sürdürülmesi	3
	Sevgi, güven verme, çocuğun yanında olduğunu hissettirme	2

Biyolojik ailelerin, çocukların kimlik, aidiyet ve duygusal gelişimindeki kritik rolü, araştırma bulguları ve literatür desteğiyle açıkça ortaya konmuştur. Araştırmada katılımcılar, biyolojik ailelerin çocuklarına sağladığı aidiyet ve kimlik duygusunu geliştirme, maddi ve manevi destek sunma, sosyal bağları

sürdürme ve sevgi ile güven verme gibi katkılarını vurgulamışlardır. Literatürde de bu bulgular desteklenmekte, aile ortamının çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde belirleyici olduğu ifade edilmektedir (Bowlby, 1982; Yurdakul, 2016). Biyolojik ailelerin sunduğu desteğin çocuğun psikolojik sağlamlığı, kimlik oluşumu ve sosyal uyumu üzerindeki olumlu etkisi, Martinez ve arkadaşları (2014) ile Karataş'ın (2007) çalışmalarında da ifade edilmektedir.

Tablo 5. Biyolojik Ailelerle Yapılan Mesleki Çalışmalara İlişkin Meslek Elemanlarının Görüşleri

Tema	Kodlar	K
Biyolojik ailelerle yapılan mesleki çalışmalar	Biyolojik ailelerin rehberlik ve destek hizmetleriyle yönlendirilmesi	5
	Çocuk ve biyolojik aile arasındaki iletişimi güçlendirme	3
	Biyolojik ailenin yaşam koşullarını iyileştirme çalışmaları	3
	Çocuğun biyolojik ailesine dönme süreçlerini değerlendirme	3

Katılımcılar, biyolojik ailelerle yürütülen mesleki çalışmaların etkinliğini artırmak için rehberlik ve destek hizmetlerinin kritik önem taşıdığını vurgulamıştır. Katılımcılardan beşi (K1, K2, K5, K6, K7), biyolojik ailelerin rehberlik ve destek hizmetleriyle yönlendirilmesinin çocuğun psikososyal gelişimi açısından önemini ifade etmiştir. Örneğin, Katılımcı 1, “*biyolojik ailelerin çocukla düzenli temasını teşvik etmek ve bu temasın önemini açıklamak amacıyla rehberlik sürecinin titizlikle yürütüldüğünü*” belirtmiştir. Literatürde de Macmillan ve Hagan (2004), rehberlik hizmetlerinin ebeveynlik becerilerini geliştirerek çocukların duygusal iyilik haline olumlu katkı sağladığını ifade etmektedir.

Diğer üç katılımcı (K4, K8, K13), çocuk ve biyolojik aile arasındaki iletişimi güçlendirme çalışmalarının çocuğun psikolojik ve sosyal gelişimini destekleyen önemli bir süreç olduğunu vurgulamıştır. Katılımcı 4, “*görüşmelerde çocuk ile biyolojik ailenin bir araya getirilmesinin ve sürecin profesyonel rehberlik eşliğinde yürütülmesinin gerekliliğini*” ifade etmiştir. Martinez ve arkadaşları (2014), biyolojik aileyle düzenli temasın aidiyet duygusunu artırdığını ve çocuğun psikolojik gelişimine olumlu katkı sağladığını belirtmektedir. Benzer şekilde, Barber ve Delfabbro (2009), çocuk ve biyolojik aile arasındaki sağlıklı iletişim

kanallarının korunmasının, çocuğun güven duygusunu artırarak daha güçlü bir duygusal gelişim sağlayabileceğini ifade etmektedir.

Üç katılımcı (K3, K9, K10), biyolojik ailelerin yaşam koşullarını iyileştirme çalışmalarının önemini vurgulamış ve ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi ile ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanması çocukların gelişiminde olumlu etkiler yaratacağını belirtmiştir. Örneğin Katılımcı 3 bu durumu “*ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi ve ekonomik-sosyal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik müdahalelerin, çocuğun gelişimi üzerinde olumlu etkiler yaratacağı*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu bulgu, Pecora ve arkadaşlarının (2010) ekonomik yetersizliklerin ebeveynlik üzerindeki olumsuz etkilerine dair bulgularıyla örtüşmektedir.

Son olarak, üç katılımcı (K11, K12, K14) çocuğun biyolojik ailesine dönme süreçlerinin değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamış, Katılımcı 11 ise, “*çocuğun biyolojik ailesine dönebilmesi için gerekli koşulların sağlanıp sağlanmadığının detaylı bir şekilde incelenmesi gerektiği*”ne dikkat çekmiştir. Farmer ve Lutman (2014), biyolojik aileye dönüş kararlarının ailelerin psikolojik ve ekonomik yeterliliklerine bağlı olarak alınması gerektiğini ifade etmekte, bu sürecin profesyonel rehberlik desteğiyle yürütülmesini önermektedir.

Tablo 6. Meslek Elemanlarının Biyolojik Ailelerle Daha Etkili İletişim Kurmanın Yöntemlerine İlişkin Görüşleri

Tema	Kodlar	K
Biyolojik ailelerle daha etkili iletişim kurma yöntemleri	Empati ve değer verme yaklaşımı	4
	Hizmet modelinin aileye açık ve net bir şekilde anlatılması	3
	Ailelerin duygusal sosyal ve ekonomik hassasiyetlerine duyarlılık	3
	Ailelere yönelik eğitim programları ve farkındalık artırıcı çalışmalar	2
	Ailelere birebir rehberlik ve destek mekanizmalarının sağlanması	2

Katılımcılar, biyolojik ailelerle etkili iletişim kurmanın temelinde empati ve değer verme yaklaşımının yer alması gerektiğini vurgulamıştır. Katılımcılardan dördü (K3, K4, K7, K10), empati ve samimiyetle yaklaşmanın iletişimde olumlu etkiler sağladığını belirtmiştir. Örneğin, Katılımcı 7, “*Onlara değerli olduklarını hissettirmek, sürece daha olumlu yaklaşımlarını sağlar. Kurumsal resmiyeti koruyarak, empati ve samimiyetle yaklaşmak, etkili iletişim kurmanın en önemli yoludur*” ifadeleriyle empati ve samimiyetin iletişimdeki

önemini vurgulamıştır. Bu bulgu, literatürde de desteklenmektedir. Baker ve arkadaşları (2016), sosyal hizmet uzmanlarının biyolojik ailelerin çocuklarının koruma altına alınma süreçlerinden sorumlu tutmalarının, empatik bir ilişki kurmalarını engelleyebileceğini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, hem biyolojik aileleri hem de uzmanları olumsuz etkileyerek, uzmanların bu ailelerle çalışmayı öncelikli bir görev olarak görmelerini zorlaştırmaktadır.

Hizmet modelinin açık bir şekilde aileye aktarılması, etkili iletişim için bir diğer önemli unsurdur. Üç katılımcı (K1, K5, K8), hizmet modelinin açıkça aktarılmasının ailelerin sürece daha iyi adapte olmasını sağladığını ifade etmiştir. Katılımcı 1, *“Hizmet modelinin aileye en başından doğru şekilde anlatılması gerekiyor. Çocuğun evlat edinilmediği, biyolojik aileyle görüşme haklarının devam ettiği ve sürecin işleyişi detaylı bir şekilde açıklanmalı”* diyerek açıklık ve bilgilendirmenin iletişimdeki kritik rolüne dikkat çekmiştir. Bu bulgu, literatürde Farmer ve Owen’ın (1995) ebeveynlerin süreç hakkında yetersiz bilgilendirilmesinin iletişim kayıplarına yol açtığına dair tespitleriyle örtüşmektedir. Ailelerin duygusal ve sosyal hassasiyetlerini dikkate almanın iletişimdeki önemi üç katılımcı (K6, K13, K9) tarafından vurgulanmıştır. Katılımcı 6, *“Ailenin yaşam koşullarını yargılamadan anlamak, onlara mevcut durumlarında yardımcı olabileceğimizi hissettirmek iletişimde kilit bir noktadır”* diyerek anlayışlı bir yaklaşımın gerekliliğine dikkat çekmiştir. Cleaver (2000), sosyal hizmet kurumlarının ebeveynlerin ihtiyaçlarını yeterince karşılamamasının, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde iletişim kayıplarına neden olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, ebeveynlere sunulan desteğin, çocuklarının bakım sorumluluğundan uzaklaşmalarına yol açan endişeleri dengeleyebilecek bir yaklaşımı içermesi gerektiğini ifade etmiştir. Düzenli ve sürekli rehberlik sağlamanın iletişim üzerindeki olumlu etkisi de katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Katılımcı 14, *“Ailelerin mevcut durumu ve çocukla ilgili hassasiyetleri göz önünde bulundurularak, her görüşme öncesinde rehberlik yapılması önemlidir”* diyerek sürekliliğin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu bulgu, literatürde de karşılık bulmakta; Epstein ve Sanders (2002), düzenli ve sürekli rehberlik hizmetlerinin ailelerin sürece katılımını artırarak iletişimde olumlu sonuçlar sağladığını ifade etmektedir.

Eğitim programlarının etkili bir strateji olduğuna dikkat çeken Katılımcı 2, “*Biyolojik ailelere yönelik eğitim programları düzenlenmeli, süreç boyunca aileye düzenli bilgi verilerek şeffaflık sağlanmalı*” ifadelerini kullanmıştır. Literatürde de McWey, Acock ve Porter (2010) ebeveynlik becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimlerin, biyolojik ailelerin çocuklarının ihtiyaçlarını daha iyi anlamalarını ve sürece aktif katılımlarını sağladığını vurgulamaktadır. Sosyal, duygusal ve ekonomik destek mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini belirten Katılımcı 7, “*Biyolojik ailelerle çalışırken onları sosyal, duygusal ve ekonomik anlamda güçlendirmeye odaklanılmalıdır*” diyerek, ailelerin yalnızca ekonomik değil, duygusal olarak da desteklenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu bulgu, Zlotnick, Kronstadt ve Klee’nin (1998) biyolojik ailelerin sosyal ve ekonomik desteklerle güçlendirilmesinin, çocukla sağlıklı bir ilişki kurmalarına katkı sağladığını belirttiği çalışma ile örtüşmektedir. İki katılımcı (K12, K13) ailelere birebir rehberlik ve destek sağlanmasının önemini vurgulamıştır. Katılımcı 12, “*Biyolojik ailelerin kaygılarını azaltacak destek mekanizmaları oluşturulmalı ve süreç daha şeffaf bir şekilde yönetilmelidir*” ifadelerini kullanmıştır. Farmer ve Lutman (2012), biyolojik ailelerle birebir rehberlik çalışmalarının, ailelerin çocuklarının ihtiyaçlarını daha iyi anlamalarını sağladığını ve onların süreçle ilgili kaygılarını azalttığını ifade etmektedir.

Tablo 7. Biyolojik Ailelerin Çocuklarının Koruyucu Ailede Olmaları Sebebiyle Yaşadıkları Duygusal ve Psikolojik Zorluklara İlişkin Meslek Elemanlarının Görüşleri

Tema	Kodlar	K
Biyolojik ailelerin deneyimledikleri duygusal ve psikolojik zorluklar	Yetersizlik ve suçluluk duygusu	5
	Öfke, kıskançlık ve reddetme duyguları	4
	Çocuğun başka birine “anne-baba” demesiyle yaşanan duygusal zorluk	3
	Toplumsal önyargılar ve sosyal statü kaybı	2

Katılımcılar, biyolojik ailelerin çocuklarının koruyucu ailede bulunması nedeniyle yaşadıkları zorlukları farklı boyutlarıyla ele almıştır. Katılımcılardan beşi (K2, K4, K6, K8, K12), biyolojik ailelerde yetersizlik ve suçluluk duygularının ön planda olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, Katılımcı 4,, “Çocuklarının bakımını üstlenememiş olmanın verdiği psikolojik yük, ebeveynlik kimliklerini derinden etkiler” diyerek bu duyguların aile üzerindeki

etkisini açıklamıştır. Literatürde, biyolojik ailelerin süreç boyunca profesyonel yaklaşımla desteklenmesinin, suçluluk duygularının azaltılmasında ve ebeveynlik rollerinin korunmasında kritik öneme sahip olduğu ifade edilmektedir (Koşar Güran, 1989).

Dört katılımcı (K1, K5, K7, K9), biyolojik ailelerde öfke, kıskançlık ve reddetme duygularının sıkça görüldüğünü belirtmiştir. Katılımcı 9, “Çocuklarının başka bir aileyle daha mutlu olduğunu görmek, genellikle karmaşık bir duygusal durum yaratır” diyerek bu duyguların aile üzerindeki etkisini açıklamıştır. Üç katılımcı (K3, K10, K11) ise çocuğun başka birine “anne” veya “baba” demesiyle yaşanan zorlukları dile getirmiştir. Katılımcı 3, biyolojik ailelerin çocuklarının başka birine “anne” veya “baba” demesini kabul etmekte zorlandığını dile getirerek, “Bu durum, yetersizlik hissi, öfke ve üzüntü gibi duygusal zorluklara yol açabilir” diyerek bu sürecin aile için ne kadar zorlayıcı olduğunu açıklamıştır. Literatürde Hughes (2009), bu durumun biyolojik ailelerde kimlik krizlerine neden olabileceğini ve profesyonel desteğin gerekliliğini vurgulamaktadır. İki katılımcı (K13, K14), toplumsal önyargıların ve sosyal statü kaybının biyolojik aileler üzerindeki baskısını dile getirmiştir. Örneğin, Katılımcı 14, “Biyolojik aileler, çocuklarının koruyucu ailede olması nedeniyle genellikle yetersizlik hissi ve kıskançlık gibi duygusal zorluklar yaşarlar” diyerek toplumsal algının aile üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Wegar (2000)’a göre, toplumun biyolojik ailelere yönelik önyargıları ve sosyal damgalama, ailelerin öz saygısını olumsuz etkileyerek sosyal statü kaybına neden olmaktadır.

Tablo 8. Koruyucu Ailelerin Koruma Altında Olan Çocuğun Bakımı ve Gelişimine İlişkin Meslek Elemanlarının Görüşleri

Tema	Kodlar	K
Koruyucu ailelerin çocuğun bakımı ve gelişimine olan etkileri	Sevgi, güven ve bireysel ilgi sağlayarak duygusal gelişimi destekleme	5
	Sosyal, fiziksel ve psikolojik gelişime olumlu katkı sağlama	5
	Aidiyet ve özgüven kazandırarak kimlik gelişimini destekleme	3
	Bilinçli ve eğitilmiş ailelerin etkisinin çocuk gelişiminde belirleyici olması	1

Araştırma bulguları, koruyucu ailelerin koruma altındaki çocukların bakım ve gelişiminde kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Katılımcılardan beşi (K1, K4, K5, K7, K12), koruyucu ailelerin sevgi, güven ve bireysel ilgiyle çocukların duygusal gelişimini desteklediğini ifade etmiştir. Örneğin, Katılımcı 1 “*Koruyucu aile, çocuğa bir aile ortamı sunarak aidiyet duygusunu güçlendirir. Çocuğun bir odası, eşyaları ve sevgi dolu bir çevresi olması, gelişiminde önemli bir katkı sağlar.*” diyerek bu katkının önemini vurgulamıştır. Literatürde Mitchell ve arkadaşları (2009), koruyucu ailelerin çocukların duygusal iyilik halini güçlendiren güvenli bağlar sunduğunu belirtmektedir. Diğer beş katılımcı (K2, K3, K6, K9, K11), koruyucu ailelerin sosyal, fiziksel ve psikolojik gelişime yönelik olumlu katkılarını dile getirmiştir. Katılımcı 3, “*Koruyucu aileler, bireysel ilgi ve sevgi sunarak çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını karşılar. Çocukların gelişim alanlarına yönelik özel destek sunmaları, onların hayata daha güçlü bir şekilde hazırlanmasını sağlar.*” diyerek bu katkıyı detaylandırmıştır. Literatürde Baysal (2017) ve Daşbaşı (2015), koruyucu ailelerin çocukların toplumsal yaşama uyum sağlamalarına ve gelişimlerine olumlu katkılar sunduğunu ifade etmektedir.

Aidiyet ve özgüven kazandırarak kimlik gelişimini destekleme rolü ise üç katılımcı (K8, K10, K13) tarafından vurgulanmıştır. Katılımcı 13, “*Koruyucu aileler, çocuklara aile sıcaklığını ve birey olma hissini yaşatır. Çocukların özgüvenleri artar, sosyal ve duygusal gelişimleri olumlu yönde etkilenir.*” diyerek bu rolün önemine dikkat çekmiştir. Bu bulgu, Dursun ve arkadaşlarının (2023) koruyucu ailelerin çocuklara aidiyet duygusu kazandırarak kimlik gelişimlerini desteklediğini belirttiği çalışmasıyla uyumludur. Koruyucu ailelerin bilinçli ve eğitilmiş olmasının çocuk gelişimindeki belirleyici rolü de vurgulanmıştır. Katılımcı 14, “*Bilinçli aileler, çocuğun sosyal ve duygusal becerilerini geliştirirken, yeterince deneyimsiz ailelerde bu katkı sınırlı kalabilir.*” diyerek, koruyucu ailelerin eğitilmiş olmasının önemine dikkat çekmiştir. Tezel ve arkadaşları (2018), bilinçli ve eğitilmiş ailelerin çocukların duygusal ihtiyaçlarını daha etkili bir şekilde karşılayarak hem biyolojik hem de koruyucu bağları daha sağlıklı bir şekilde yönettiklerini ifade etmektedir.

Tablo 9. Koruyucu Ailelerin Çocuklara Sağladıkları Destek ve Kaynaklara İlişkin Meslek Elemanlarının Görüşleri

Tema	Kodlar	K
Koruyucu ailelerin çocuklara sağladıkları destek ve kaynaklar	Çocuğa sevgi, güven ve duygusal destek sağlama	4
	Eğitim, sağlık ve sosyal gelişim desteği sağlama	4
	Çocuğa bireysel alan ve aidiyet hissi kazandırma	3
	Çocuğun yeteneklerini, hobilerini ve kişisel gelişimini destekleme	2
	Çocuğun kimlik ve rol modelleriyle gelişimini destekleme	1

Koruyucu ailelerin çocuklara sağladığı destekler arasında sevgi, güven, duygusal destek ve eğitim, sağlık ile sosyal gelişim desteği öne çıkmaktadır. Katılımcılardan dördü (K2, K3, K5, K7), koruyucu ailelerin çocuklara güvenli bir ortam sağlayarak onların duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklediğini ifade etmiştir. Örneğin, Katılımcı 7, “*koruyucu ailelerin maddi ve manevi ihtiyaçları karşılamasının, çocuklara güvenli bir ortam sağladığını*” belirtirken, Katılımcı 10, Schofield ve Beek’in (2009) araştırmaları da bu bulguları desteklemekte; koruyucu ailelerin çocukların bağlanma ihtiyaçlarını karşılamada ve duygusal istikrar kazanmalarında kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Katılımcı 10, “*eğitim ve sağlık desteklerinin çocukların özgüven kazanmalarına yardımcı olduğunu*” ifade etmiştir. Bu bulgular, Schofield ve Beek’in (2009) koruyucu ailelerin çocukların bağlanma ihtiyaçlarını karşılama ve Pecora ve arkadaşlarının (2006) koruyucu ailelerin çocukların eğitim başarısını artırma ve sağlık ihtiyaçlarını karşılama konusundaki katkılarına dair bulgularıyla uyumludur.

Araştırma bulguları, çocuğa özel bir alan sunmanın aidiyet hissini güçlendirdiğini göstermektedir. Üç katılımcı (K1, K4, K6) bu konuda görüş belirtmiş, Katılımcı 1, “*çocuğa özel bir oda ve kişisel alan sağlamanın, çocuğun kendini bir aile ortamında güvende hissetmesine katkıda bulunduğunu*” dile getirmiştir. Literatürde de Berridge (2007), aidiyet duygusunun çocuğun kimlik gelişimi ve sosyal uyumu üzerindeki önemini vurgulamaktadır.

İki katılımcı (K11, K13), koruyucu ailelerin çocukların yeteneklerini ve hobilerini desteklemesinin çocukların kişisel gelişiminde önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir. Katılımcı 11, “*koruyucu ailelerin çocukları özel kurslara yönlendirerek ve sanat aktivitelerine katılımını destekleyerek onların*

potansiyellerini geliştirdiğini” belirtmiştir. Bu bulgu, Palareti ve Berti’nin (2009) çocukların öz yeterlilik duygularını artıran bireysel desteklerin önemine dair bulgularıyla uyumludur.

Tablo 10. Meslek Elemanlarının Koruyucu Aile Olmanın Zor Taraflarına İlişkin Görüşleri

Tema	Kodlar	K
Koruyucu aile olmanın zor tarafları	Çocuğun biyolojik ailesiyle ilişkiyi dengeleme zorluğu	4
	Çocuğun geçmiş travmaları ve davranış sorunlarıyla başa çıkma	3
	Çocuğun biyolojik ailesine dönebilme ihtimali nedeniyle yaşanan kaygı	3
	Prosedürlerin karmaşıklığı ve resmi işlemlerle ilgili zorluklar	2
	Ergenlik dönemindeki davranışsal ve duygusal sorunlar	1
	Çocuğun iki ailelik durumunu kabullenme sürecindeki zorluklar	1

Katılımcılar, koruyucu aile olmanın zorluklarını, özellikle çocuğun biyolojik ailesiyle ilişkiyi dengeleme süreci açısından ele almıştır. Katılımcılardan dördü (K1, K3, K5, K7), biyolojik aileyle iletişimin koruyucu aileler için duygusal bir yük oluşturabileceğini ifade etmiştir. Örneğin, Katılımcı 5,, “*Koruyucu aile olmanın en zor yanlarından biri, çocuğun biyolojik ailesiyle ilişkiyi dengeleme sürecidir.*” diyerek bu durumun önemini vurgulamıştır. Bu bulgu, Mallon ve Leashore’un (2002) ebeveyn-çocuk ilişkisini sürdürmek için biyolojik ailelere yapılan ziyaretlerin önemini vurgulayan çalışmalarıyla örtüşmektedir. Ancak literatür, bu tür temasların çocuklar için de travmatik olabileceğini ve duygusal sıkıntıya yol açabileceğini de ortaya koymaktadır (Moyers, Farmer ve Lipscombe, 2006).

Üç katılımcı (K2, K6, K13), çocuğun geçmiş travmaları ve davranış sorunlarıyla başa çıkmanın koruyucu aileler için başka bir önemli zorluk olduğunu belirtmiştir. Katılımcı 13, “*Çocuğun geçmişinden gelen travmalar ve davranışsal sorunlar, koruyucu ailelerin karşılaştılabileceği zorluklardır.*” diyerek bu sürecin aileler için duygusal ve psikolojik bir yük oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Farmer ve arkadaşlarının (2001) araştırması, travma geçmişi olan çocukların ruh sağlığı hizmetlerine duyduğu ihtiyacın yüksek olduğunu ve bu çocukların davranışsal sorunlar açısından daha büyük bir risk altında olduğunu göstermektedir. Çocuğun biyolojik ailesine dönebilme ihtimali nedeniyle yaşanan kaygılar ise üç katılımcı (K4, K9, K11) tarafından dile getirilmiştir. Katılımcı 4, “*Biyolojik ailenin çocuğu geri alma ihtimali, koruyucu aileler için*

kaygı yaratır.” diyerek bu durumun ailelerde duygusal stres oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu kaygının, koruyucu ailelerin çocuğa bağlanma süreçlerini karmaşıktırdığı belirtilmektedir (Newquist, Ladd ve Cooley, 2020). Turner, Kainth ve MacDonald (2023), koruyucu ailelerin belirsizlik nedeniyle duygusal yük altına girdiğini ve bu durumun aile-çocuk ilişkisini olumsuz etkileyebileceğini ifade etmektedir. Bowlby’nin (1982) bağlanma kuramı da bu bulguları desteklemekte; bağlanma sürecindeki kesintilerin çocuklarda kaygı, depresyon ve davranış sorunlarına yol açabileceğini vurgulamaktadır.

İki katılımcı (K8, K10), prosedürlerin karmaşıklığı ve resmi işlemlerle ilgili zorlukların koruyucu aileler için diğer bir önemli sorun olduğunu belirtmiştir. Katılımcı 8, “*Prosedürlerin karmaşıklığı, koruyucu aile olmayı zorlaştırır.*” diyerek sürecin aileler üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmiştir. Bu bulgu, Schofield ve Beek’in (2009) koruyucu ailelerin üzerindeki bürokratik yüklerin azaltılması gerektiğini belirttiği çalışmalarla paralellik göstermektedir. Koruyucu ailelerin rehberlik, psikososyal destek ve eğitim programlarıyla güçlendirilmesinin gerekliliği açıkça ortaya konmaktadır. Biyolojik bağların dikkatle yönetilmesi ve prosedürlerin aileleri destekleyici şekilde düzenlenmesi, çocukların iyilik halini sağlamak için kritik bir ihtiyaçtır (Bowlby, 1982; Littner, 1975).

Tablo 11. Meslek Elemanlarının Koruyucu Ailelerle Çalışırken Karşılaştıkları Zorluklara İlişkin Görüşleri

Tema	Kodlar	K
Koruyucu Ailelerle Çalışırken Karşılaşılan Zorluklar	Biyolojik aile ve koruyucu aile arasında denge kurma zorluğu	4
	Koruyucu ailenin rehberliğe kapalı olması	3
	Koruyucu ailenin çocukların biyolojik aileyle görüşmelerine karşı direnç göstermesi	2
	Çocuğun geçmiş travmaları ve adaptasyon sürecindeki sorunlar	2
	Meslek elemanlarının aşırı iş yükü ve destek taleplerinin fazlalığı	1
	Koruyucu ailenin çocuğu evlat edinme taleplerini yönetme zorluğu	1
	Koruyucu ailenin sürekli profesyonel destek talep etmesi	1

Katılımcılar, biyolojik aile ile koruyucu aile arasındaki ilişkiyi dengelemenin meslek elemanları için önemli bir zorluk olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan dördü (K1, K5, K7, K8), koruyucu ailelerin biyolojik aileye

önyargılı yaklaştığını ve çocuğun biyolojik ailesiyle görüşmesini istemediğini ifade etmiştir. Örneğin, Katılımcı 1, *“Koruyucu aile, biyolojik aileye karşı önyargılı olabiliyor ve çocukla görüşmesini istemeyebiliyor”* diyerek bu sürecin karmaşıklığına dikkat çekmiştir. Boss (1988; 1999; 2002), sınır belirsizliği yüksek olduğunda ailelerin işlev bozukluğu yaşama olasılığının arttığını savunmaktadır. Ayrıca, Haight ve arkadaşları (2003), biyolojik ebeveynlerle düzenli temasın ebeveyn-çocuk bağına geliştirdiğini ve koruma çabalarının önemli bir yönü olduğunu belirtmektedir. Üç katılımcı (K2, K3, K4), koruyucu ailenin rehberliğe kapalı olmasının ve biyolojik aileyle çocuğun görüşmelerine direnç göstermesinin meslek elemanlarının iş birliği kurmasını zorlaştırdığını belirtmiştir. Katılımcı 2, *“koruyucu ailelerin rehberliğe kapalı olması ve biyolojik aileyle çocuğun görüşme sürecine direnç göstermesinin iş birliği eksikliğine yol açtığını”* ifade etmiştir. Literatürde, biyolojik aileyle teması desteklemenin çocuğun kimlik ve duygusal gelişimi için kritik olduğu vurgulanmıştır (Cantos, Griss ve Slis, 1997; Şimşek, Erol, Öztop ve Munir, 2007). Bununla birlikte, ebeveyn-çocuk bağlarının bozulmasının çocukların refahı üzerinde zararlı etkileri olabileceği de öne sürülmüştür (Grigsby, 1994).

Çocuğun geçmiş travmaları ve adaptasyon sürecindeki zorluklar, iki katılımcı (K6, K9) tarafından dile getirilmiştir. Katılımcı 9, *“biyolojik aile görüşmelerinde çocukların tepkilerinin ve bu süreçte koruyucu ailelerin yaşadığı güçlüklerin zorluk yarattığını”* diyerek bu süreçte yaşanan zorlukları ifade etmiştir. Haight ve arkadaşları (2001), biyolojik ebeveynlere yapılan ziyaretlerin duygusal olarak karmaşık olabileceğini, ancak bu temasın çocuğun psikolojik refahı için koruyucu bir faktör olduğunu ifade etmiştir. Şimşek ve arkadaşları (2007) da, ebeveynlerle düzenli temasın travmatik etkileri hafifletebileceğini ve ilişki sorunlarına karşı koruyucu bir etki sağlayabileceğini göstermiştir. Meslek elemanlarının aşırı iş yükü ve destek taleplerinin fazlalığı, yalnızca bir katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Katılımcı 14, bu durumun *“süreçlerin aksamasına ve meslek elemanlarının aşırı yüklenmesine neden olduğunu”* belirtmiştir. Katılımcılar, çocuğun hem biyolojik aile hem de koruyucu aile ile ilişkisini anlamlandırmasının zor olduğunu ifade etmişlerdir. Roberts (2002), ebeveyn-çocuk ilişkisindeki kopukluğun çocuklarda sadakatsizlik hissine yol açabileceğini ileri sürmüştür. Ancak, sürekli temasın gençlerin biyolojik ebeveynlerini daha gerçekçi bir şekilde değerlendirmelerine yardımcı

olabileceği ve aile bağlarını korumaya katkı sağlayabileceği belirtilmiştir (Fahlberg, 1991; Hess, 1987).

Tablo 12. İdeal Bir Koruyucu Aile ve Biyolojik Aile İlişkisine İlişkin Meslek Elemanlarının Görüşleri

Tema	Kodlar	K
İdeal bir koruyucu aile ve biyolojik aile ilişkisi	Karşılıklı saygı, güven ve empati üzerine kurulu bir ilişki	4
	Meslek elemanlarının köprü görevi görmesi ve dengeyi sağlaması	4
	Çocuğun yüksek yararını önceliklendiren iş birliği	3
	Koruyucu ailenin biyolojik ailenin önemini anlaması ve saygı göstermesi	2
	Biyolojik ailenin çocuğun koruyucu ailede aldığı bakımı desteklemesi ve kabul etmesi	1

Katılımcılar, ideal bir koruyucu aile ve biyolojik aile ilişkisinin karşılıklı saygı, güven ve empati üzerine kurulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların dördü (K1, K5, K6, K8), bu tür bir ilişkinin çocuğun yararı açısından kritik önem taşıdığını belirtmiştir. Örneğin, Katılımcı 1, “İki aile arasında karşılıklı bir denge sağlanmalıdır. Meslek elemanları, iki aile arasında köprü görevi görmelidir.” diyerek bu sürecin önemine dikkat çekmiştir. Bu bulgu, Haugaard ve Hazan’ın (2002) koruyucu ailelerin biyolojik ailelerle ilişki kurmayı zor bulduklarına ve bu ilişkilerin her iki taraf için de karmaşıklık yaratabileceğine dair çalışmalarıyla uyumludur. Üç katılımcı (K2, K3, K7), çocuğun yüksek yararını öncelikli kılan iş birliğinin süreci sağlıklı bir şekilde ilerleteceğini vurgulamıştır. Katılımcı 7, “Her iki tarafın da çocuğun yararını önceliklendiren bir yaklaşımla hareket etmesi, sürecin sağlıklı bir şekilde ilerlemesini sağlar.” demiştir. Bu görüş, Millham ve arkadaşlarının (1986) çocuk koruma süreçlerinde biyolojik aileyle iş birliği yapmanın çocuğun iyilik haline olumlu etkilerini ortaya koyan çalışmalarıyla desteklenmektedir.

Katılımcılar ayrıca, koruyucu ailenin biyolojik ailenin önemini anlaması ve bunu desteklemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcı 13, “Biyolojik ailenin çocuğun koruyucu ailede aldığı hizmetin farkında olduğu ve bunu desteklediği bir yapıya dayanmalıdır.” diyerek bu sürecin iş birliği açısından önemine dikkat çekmiştir. Literatürde, Salas ve arkadaşları (2014), koruyucu ailelerin biyolojik aile görüşmelerine olumsuz yaklaşımlarının, çocuk refahı ve iş birliği süreçlerini zayıflatılabileceğini ifade etmektedir. Son olarak, iki katılımcı

(K9, K12) sınırların belirgin olmasının ideal bir ilişkinin önemli bir unsuru olduğunu dile getirmiştir. Katılımcı 12, “*Her iki taraf da birbirinin rollerini ve sınırlarını kabul ederek, çocuk için en iyi olanı hedeflemelidir.*” diyerek sınırların belirginliğinin süreci kolaylaştıracağını belirtmiştir. Boss’un (1999), ailelerde sınır belirsizliğinin yüksek olmasının işlev bozukluğunu artırabileceğini ifade ettiği literatür bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 13. Koruyucu Aile ve Biyolojik Aile İlişkilerini Güçlendirilmesi Amacıyla Mevcut Yasal Düzenlemeler, Politikalar ve Toplumsal Destek Sistemlerinde Hangi Değişikliklerin Yapılması Gerektiğine İlişkin Meslek Elemanlarının Görüşleri

Tema	Kodlar	K
Koruyucu aile ve biyolojik aile ilişkilerini güçlendirmek amacıyla mevcut yasal düzenlemeler, politikalar ve toplumsal destek sistemleri için öneriler	Biyolojik ve koruyucu aile ilişkilerini düzenleyen daha net yasal çerçeve	3
	Koruyucu ailelerin haklarının artırılması ve süreçteki belirsizliklerin giderilmesi	3
	Meslek elemanı sayısının artırılması ve görev tanımlarının netleştirilmesi	3
	Toplumsal farkındalık kampanyalarının artırılması	2
	Biyolojik ailelerin ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi	2
	Çocuğun yüksek yararını gözeten esnek görüşme düzenlemeleri	1

Katılımcılar, koruyucu aile ve biyolojik aile ilişkilerinin güçlendirilmesi için mevcut yasal düzenlemeler, politikalar ve destek sistemlerinde değişiklikler yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan üçü (K2, K3, K5), biyolojik ve koruyucu aile ilişkilerini düzenleyen daha net bir yasal çerçevenin oluşturulmasının sürecin sağlıklı işlemesi için kritik önem taşıdığını belirtmiştir. Katılımcı 3, “*Yasal düzenlemelerde, velayet yükümlülüğü ve koruyucu ailelerin haklarıyla ilgili netlik sağlanmalıdır.*” diyerek bu ihtiyaca vurgu yapmıştır. Literatürde de Koç (2016) ve Hedin (2015), yasal belirsizliklerin hem biyolojik hem de koruyucu ailelerin sürece katılımını zorlaştırdığına dikkat çekmektedir.

Koruyucu ailelerin haklarının artırılması ve süreçteki belirsizliklerin giderilmesi, yine üç katılımcı (K4, K10, K11) tarafından dile getirilmiştir. Katılımcı 10, “*Çocukların güvenliği öncelikli olmalıdır. İhmal ve istismar durumlarında biyolojik ailenin görüş hakkı sınırlandırılmalıdır.*” diyerek çocuğun yüksek yararının gözetilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu öneri,

Wirzén ve Lindgren'in (2020) sosyal hizmet uygulamalarında çocukların refahına odaklanması gerektiğini belirttiği çalışmalarıyla uyumludur.

Meslek elemanlarının sayısının artırılması ve görev tanımlarının netleştirilmesi, üç katılımcı (K5, K6, K8) tarafından meslek elemanlarının yükünü hafifletecek ve süreçleri iyileştirecek bir çözüm olarak önerilmiştir. Katılımcı 5, *“Meslek elemanı istihdamının artırılması ve biyolojik ailelerin ekonomik durumlarını iyileştirmek için kamu kurumlarıyla iş birliği yapılması gerekiyor.”* diyerek bu öneriyi dile getirmiştir. Literatürde, Hall ve arkadaşları (2014), meslek elemanlarının karmaşık süreçleri daha iyi yönetmesi için kurumsal iş birliğinin önemine dikkat çekmektedir.

Toplumsal farkındalık kampanyalarının artırılması ve biyolojik ailelerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi ise iki katılımcı(K1, K7) tarafından vurgulanmıştır. Katılımcı 1, *“Uzman desteği artırılmalı ve toplumsal farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.”* diyerek bu önerilerin sürecin başarısına katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Boss'un (2004) ailelerde sınır belirsizliğinin yüksek olmasının olumsuz sonuçlara yol açabileceğini belirttiği çalışması, bu öneriyi desteklemektedir.

Son olarak, bir katılımcı, çocuğun yüksek yararını gözetken esnek görüşme düzenlemelerinin yapılmasını önermiştir. Katılımcı 13, *“Süreçler çocuğun yararına göre düzenlenmelidir.”* diyerek bu tür düzenlemelerin önemine dikkat çekmiştir. O'Reilly ve diğerlerinin (2020) sosyal hizmet uygulamalarında çocuk refahını öncelikli kılan esnek düzenlemelerin etkili bir sistem oluşturduğunu ifade ettiği çalışması bu bulguları desteklemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, koruyucu aile hizmetlerini yürüten meslek elemanlarının deneyimlerini, koruyucu ailelerle biyolojik aileler arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin ekosistem yaklaşımı çerçevesinde nasıl şekillendiğini incelemiştir. Ekosistem yaklaşımı, birey ile çevresel sistemler arasındaki etkileşimi anlamaya yönelik bir çerçeve sunarak, koruyucu aile hizmetlerinde meslek elemanlarının, biyolojik ve koruyucu ailelerle sağladıkları ilişkilerde empati, hassasiyet ve insan odaklı bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda elde edilen bulgular, meslek elemanlarının, iş yükü ve bürokratik

zorluklara rağmen, insan boyutunu göz ardı etmeden dengeli ve hassas bir ilişki yönetimi sergileyerek hem bireysel hem de sistemik düzeyde olumlu sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Ayrıca, meslek elemanlarının, çocuğun biyolojik ailesi ile geçmiş travmalarına rağmen kurdukları ilişkiyi onarma çabalarının, çocuğun psikolojik ve sosyal gelişimi açısından kritik bir öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın bulguları, çocuğun biyolojik ailesiyle kurduğu ilişkinin düzenli tutulması ve duygusal bağların korunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, mikro düzeyde, meslek elemanlarının biyolojik ailelerle doğrudan kurduğu ilişkiyi önemseyen bir müdahaleyi gerektirir. Biyolojik ailelerin koruyucu aile hizmet sürecinde genellikle pasif bir rol üstlenmesi ve karar alma süreçlerine katılımlarının sınırlı olması, bu ailelerin çocuğa dair bağlarını zayıflatarak çocuğun psikososyal gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Literatür, biyolojik ailelerin sürece daha fazla katılımının gerekliliğini desteklemektedir. Özellikle uzun süreli koruyucu ailelik durumlarında, biyolojik ailelerle temasın sınırlı olması, sosyal hizmet uzmanlarının çocuğun biyolojik ailesiyle yeniden bir araya gelme çabalarını göz ardı etmelerine yol açabilmektedir. Bu bağlamda, meslek elemanlarının biyolojik ailelerin duygusal zorluklarına empatiyle yaklaşması gerektiği vurgulanmaktadır.

Koruyucu aile ve biyolojik aile arasındaki ilişkiyi uyumlu hale getirme meslek elemanlarının önemli görevlerinden biridir. Bu durum, mezzo düzeyde, iki aile arasındaki ilişkilerdeki uyumu sağlayacak stratejiler geliştirmeyi gerektirir. Biyolojik ailenin koruyucu aileye karşı duyduğu kıskançlık, öfke veya suçluluk duyguları ile koruyucu ailenin biyolojik aileye karşı geliştirdiği direnç veya önyargılar, iki aile arasındaki ilişkiyi zayıflatabilmektedir. Meslek elemanları, bu tür çatışmaları çözmek için her iki aileyle birebir rehberlik yapmalı ve aileler arası iletişimi destekleyici stratejiler geliştirmelidir. Ayrıca, çocuğun eğitim, sağlık ve sosyal gelişimini destekleyen kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak, bu düzeydeki bir başka önemli görevdir. Mezzo sistem düzeyindeki etkileşimler, çocuğun refahı ve gelişimi için kritik bir rol oynamaktadır.

Yetersiz ekonomik kaynaklar veya yasal prosedürler, biyolojik ailenin çocukla yeniden bir araya gelmesini zorlaştırabilmektedir. Aynı şekilde, koruyucu ailelerin yasal süreçlerden kaynaklanan kaygıları veya destek mekanizmalarının yetersizliği, meslek elemanlarının ekzosistem düzeyindeki müdahalelerinin önemini artırmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, ailelerin haklarına ilişkin bilgilendirme ve yönlendirme yaparak, yasal ve yapısal engellerin aşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Araştırma, ekosistem düzeyindeki bu yasal ve yapısal engellerin, ailelerin süreçteki katılımlarını sınırladığını ve çözüm odaklı desteklerin önemini ortaya koymaktadır.

Yetersiz ekonomik kaynaklar ve yasal düzenlemelerin etkin kullanılamaması, biyolojik ailenin çocukla yeniden bir araya gelmesini zorlaştırabilmektedir. Aynı şekilde, koruyucu ailelerin yasal süreçlerden kaynaklanan kaygıları veya destek mekanizmalarının yetersizliği, meslek elemanlarının ekzosistem düzeyindeki müdahalelerinin önemini artırmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, ailelerin haklarına ilişkin bilgilendirme ve yönlendirme yaparak, yasal ve yapısal engellerin aşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Araştırma, ekosistem düzeyindeki bu yasal ve yapısal engellerin, ailelerin süreçteki katılımlarını sınırladığını ve çözüm odaklı desteklerin önemini ortaya koymaktadır.

Koruyucu ailelerin toplumsal baskılar veya önyargılarla karşılaşması ve biyolojik ailelerin çocuklarını kaybetmiş olmanın getirdiği sosyal damgalanma ile mücadele etmesi gibi sorunlar, makrosistem düzeyinde ele alınması gereken başlıca sorunlardır. Meslek elemanları, toplumdaki bu tür önyargıları azaltmaya yönelik farkındalık kampanyaları ve koruyucu aile sisteminin önemini vurgulayan eğitim programları düzenleyerek toplumsal bilinci artırabilir. Ayrıca, biyolojik ailelere yönelik eğitim ve rehberlik hizmetlerinin güçlendirilmesi, toplumun genel anlayışını ve desteğini artırarak, koruyucu aile hizmetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesini sağlayabilir. Araştırma, toplumun koruyucu aile ve biyolojik ailelere yönelik tutumlarının, çocukların refahı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ve bu etkileşimin toplumsal düzeyde güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, araştırma bulguları, meslek elemanlarının biyolojik ve koruyucu ailelerle sağladıkları ilişkilerde, mikrosistem, mezzosistem, ekzosistem ve makrosistem düzeylerinde etkin bir rol üstlendiklerini

göstermektedir. Bu düzeylerdeki etkileşimlerin, çocuğun psikolojik ve sosyal gelişimi için kritik bir önemi vardır. Meslek elemanlarının her düzeyde, ailelerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak dengeli bir yaklaşım geliştirmeleri, çocuğun yüksek yararını gözeten bir hizmet sunmalarını sağlayacaktır. Ayrıca, biyolojik ailelerin süreçlere daha fazla dahil edilmesi ve rehberlik hizmetlerinin güçlendirilmesi, çocukların refahı için olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Ekosistem yaklaşımının sunduğu çerçeve, koruyucu aile hizmetlerinde meslek elemanlarının çeşitli düzeylerdeki rolünü anlamada ve bu hizmetlerin daha etkili bir şekilde yürütülmesinde büyük katkı sağlamaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, yalnızca koruyucu aile hizmetinde çalışan meslek elemanlarının görüşlerini içermekte ve biyolojik aileler ile koruyucu ailelerin doğrudan katılımını kapsamamaktadır. Bu durum, araştırmanın bulgularının tek bir perspektifle sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ayrıca, çalışma belirli bir coğrafi bölge ve örneklem ile sınırlı olup, elde edilen sonuçların genellenebilirliği kısıtlıdır. Görüşmelerin yarı yapılandırılmış ve nitel bir yöntemle gerçekleştirilmiş olması, diğer veri toplama yöntemleriyle elde edilebilecek daha geniş kapsamlı sonuçların dışlanmasına yol açmıştır.

Öneriler

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, biyolojik aileler ve koruyucu ailelerin görüşlerinin de dahil edileceği çok yönlü analizlerin yapılması büyük önem taşımaktadır. Bu yaklaşım, sürecin tüm paydaşlarının deneyimlerini daha geniş bir perspektiften ele almayı sağlayarak, elde edilecek verilerin derinliğini artıracaktır. Ayrıca, farklı sosyo-demografik gruplarla yapılan daha geniş kapsamlı araştırmalar, bulguların genellenebilirliğini yükseltecek ve koruyucu aile hizmetlerinin daha sağlam temeller üzerine inşa edilmesine katkı sunacaktır. Nitel araştırmaların yanı sıra, nicel yöntemlerin de kullanılması, elde edilen bulguların daha kapsamlı ve karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmesine imkân verecektir. Koruyucu aile hizmetlerinde yer alan tüm paydaşların süreçteki rollerini anlamaya yönelik disiplinler arası çalışmalar yapılması, bu alanda geliştirilecek politikalar ve hizmet modellerine önemli katkılar sağlayacaktır.

Meslek elemanlarına yönelik önerilerde, biyolojik ailelerin çocuk bakımındaki rolünü daha iyi anlamalarını ve bu konuda farkındalık kazanmalarını sağlayacak eğitim modüllerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu eğitimler, meslek elemanlarının empati ve hassasiyet temelli yaklaşımlarını güçlendirerek, daha etkili bir hizmet sunmalarına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, biyolojik ailelerin karşılaştığı ekonomik ve psikolojik zorluklarla başa çıkabilmelerine yardımcı olmak amacıyla meslek elemanlarının travma odaklı sosyal hizmet yaklaşımlarında daha yetkin hale gelmesi önemlidir. Bu yetkinlik, meslek elemanlarının daha duyarlı ve etkili bir şekilde destek sunmalarına olanak tanıyacaktır. Koruyucu ailelerin, çocukların duygusal gelişimine katkı sağlamalarını desteklemek adına, meslek elemanlarının aile rehberliği becerilerini geliştirmeleri büyük bir gerekliliktir. Bu becerilerin artırılması, koruyucu ailelerin daha sağlıklı ve etkili bir rehberlik sunmalarına olanak tanıyacaktır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına yönelik öneriler ise, ekosistem yaklaşımı perspektifinde biyolojik ailelerin ekonomik ve psikolojik sorunlarını ele alacak kapsamlı destek programlarının oluşturulmasını içermektedir. Bu programlar, koruyucu aileler ile biyolojik aileler arasındaki iletişimi güçlendirecek ve olası çatışmaları önleyecek bir rehberlik sistemi geliştirmelidir. Ek olarak, meslek elemanlarının iş yükünün dengelenmesi için görev dağılımı gözden geçirilmeli ve hizmet süreçlerinde verimlilik artırıcı düzenlemeler yapılmalıdır. Bu tür düzenlemeler, hem meslek elemanlarının daha verimli çalışmasını hem de hizmetin kalitesinin artmasını sağlayacaktır.

Ekosistem yaklaşımı, koruyucu aile hizmetinde çalışan meslek elemanlarının hem koruyucu hem de biyolojik ailelerle olan etkileşimlerini sistematik bir şekilde değerlendirmelerine olanak tanır. Bu yaklaşımın uygulanabilmesi için, mikro düzeyde, çocuğun her iki aileyle bağlarının güçlendirilmesi ve duygusal destek sağlanması; mezzo düzeyde, aileler arasındaki iletişimin artırılması ve koordinasyon mekanizmalarının geliştirilmesi; ekzo düzeyde, sosyal hizmet sistemlerinin güçlendirilmesi ve yasal düzenlemelerin etkinliğinin artırılması; makro düzeyde ise toplumsal farkındalık çalışmalarının yapılması gereklidir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). Çocuk koruma alanında çalışan meslek elemanlarımızı güçlendirmeye devam ediyoruz. <https://www.aile.gov.tr/chgm/haberler/cocuk-koruma-alaninda-calisan-meslek-elemanlarimizi-guclendirmeye-devam-ediyoruz/>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2012). *Koruyucu aile yönetmeliği*. Resmî Gazete. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121214-2.htm>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye’de kadın işgücü profili ve istatistiklerinin analizi nihai rapor*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. <https://aile.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/dagitimda-olan-yayinlar/turkiye-de-kadin-iscucu-profil-i-ve-istatistiklerinin-analizi-nihai-rapor.pdf>
- Baker, A.J. L., Creegan, A., Quinones, A., and Rozelle, L. (2016). Foster children’s views of their birth parents: A review of the literature. *Children and Youth Services Review*, 67, 177-183
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-15.
- Barber, J. G., and Delfabbro, P. H. (2009). Children’s adjustment to foster care: The role of foster and biological parents. *Journal of Child and Family Studies*, 18(1), 7–19.
- Baykara Acar, İ., ve Acar, H. (2002). Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Dergisi*, 13, 15–24.
- Baysal, A. E. (2017). *Koruyucu aile uygulamaları ve sonuçları: İstanbul örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, İstanbul.
- Berridge, D. (2007). Theory and explanation in child welfare: Education and looked-after children. *Child ve Family Social Work*, 12(1), 1–10.
- Boss, P. (1988). *Family stress management*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Boss, P. (1999). *Ambiguous loss: Learning to live with unresolved grief*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Boss, P. (2002). Ambiguous loss: Working with families of the missing. *Family Process*, 41, 14–17.
- Boss, P. (2004). Ambiguous loss research, theory, and practice: Reflections after 9/11. *Journal of Marriage and Family*, 66, 551–566.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospective and prospective. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52, 664–678.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cantos, A. L., Gries, L. T., ve Slis, V. (1997). Behavioral correlates of parental visiting during family foster care. *Child Welfare*, 76, 309–329.

- Cleaver, H. (2000). *Fostering children: A study of outcome, children, family and environment*. London: Routledge.
- Corbin, J., and Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research techniques and procedures for developing grounded theory (third edition). Los Angeles, USA: Sage.
- Creswell, J. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal.
- Danış, Z. (2006). Davranış bilimlerinde ekolojik sistem yaklaşımı. *Aile ve Toplum*, 8(3), 45-53.
- Daşbaşı, S. (2015). Koruyucu Aile Hizmetinin Koruyucu Aileler Ve Biyolojik Çocukları Üzerindeki Etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(1), 65-88.
- Dursun, Y., Benk Ayaz, A. M., Çelebi, N. B., Şişmanlar, Ş., vd. (2023). Koruyucu aileden biyolojik aileye dönüş: olgu sunumu. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 152-169.
- Epstein, J. L., and Sanders, M. G. (2002). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Boulder, CO: Westview Press.
- Ervüz, C. (2022). Türkiye’de Çocuk Koruma ve Bakım Sistemi. N. Çalış ve O. Zengin (Ed.), *Multidisipliner Perspektiften Sosyal Boyutuyla Çocukluk ve Gençlik içinde* (s. 85-118). Efe Akademi Yayınları.
- Ervüz, C. (2024). *Koruyucu Annelerin ve Koruyucu Aile Hizmet Modelinden Yararlanan Çocukların Bağlanma Stilleri ve Bağlanma Stillerine İlişkin Deneyimleri* (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Fahlberg, V. (1991). *A child's journey through placement*. Jessica Kingsley Publishers
- Farmer, E. M. Z., Burns, B. J., Chapman, M., Phillips, S. D., Angold, A., and Costello, E. J. (2001). Use of mental health services by youth in contact with social services. *Social Service Review*, 75, 605-624.
- Farmer, E., and Lutman, E. (2012). Working effectively with neglected children and their families: Understanding their needs. *British Journal of Social Work*, 42(5), 849-867.
- Farmer, E., and Lutman, E. (2014). Working effectively with neglected children and their families: Understanding their needs and the systems that support them. *Child Abuse Review*, 23(1), 69-80.
- Farmer, E., and Owen, M. (1995). *Child protection practice: Private risks and public remedies*. London: HMSO.
- Fuentes-Peláez, N., Amorós, P., and Inchaurredo, A. M. (2013). *The biological family from the perspective of kinship fostered adolescents*. Repositori UdL. <https://repositori.udl.cat/bitstream/10459.1/48302/1/019739.pdf>
- Görgeç, B. (2011). *Türk medeni kanununda velayet hükümleri ve özellikle çocuğun korunması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Grigsby, R. K. (1994). Maintaining attachment relationships among children in foster care. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*, 75, 269-276.

- Haight, W. L., Kagle, J. D., and Black, J. E. (2003). Understanding and supporting parent-child relationships during foster care visits: Attachment theory and research. *Social Work*, 48, 195–207.
- Hall, C., Juhila, K., and Matarese, M. (2014). Discourse analysis of ‘ordinary’ social work. In C. Hall et al. (Eds.), *Analysing social work communication: Discourse in practice* (pp. 173–180). London: Routledge.
- Hardenstedt, H., Linde, S., and Ponnert, L. (2024). Aiming for participation of foster children within organizationally specialized social services: a bureaucratic or a relational act? *Nordic Social Work Research*, 1–15.
- Hasenfeld, Y. (2010). *Human Services as Complex Organizations*. Sage
- Haugaard, J., and Hazan, C. (2002). Foster parenting. In M. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting* (pp. 313–328). Lawrence Erlbaum.
- Hedin, L. (2015). Good relations between foster parents and birth parents: a swedish study of practices promoting successful cooperation in everyday life. *Child Care in Practice*, 21(2), 177–191.
- Hess, P. (1987). Parental visiting of children in foster care: Current knowledge and research agenda. *Children and Youth Services Review*, 9(1), 29–50.
- Hughes, D. A. (2009). *Attachment-focused parenting: Effective strategies to care for children*. New York: W. W. Norton ve Company.
- Karataş, K. (2007). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi Ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 7-20
- Kılıç, S. (2018). *Sosyal sermayenin koruyucu aile hizmet modelindeki yeri ve bu alanda yapılan akademik çalışmaların analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Koç, T. (2016). *Türkiye’de koruyucu aile hizmetinin etkinliğinin artırılmasına yönelik çözüm önerileri: Türkiye ve Hollanda karşılaştırması* (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Koşar Güran, N. (1989). *Sosyal hizmetlerde aile ve çocuk refahı alanı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kozaman, S., ve Şengezer, B. (2013). Sosyo-ekolojik sistem yaklaşımı bağlamında Türkiye’de çevresel değişimler ve sosyo-ekonomik yapı ilişkisi. *Megaron*, 8(3), 179-189.
- Littner, N. (1975). The importance of natural parents to the child in placement. *Child Welfare*, 54, 175–181.
- Lockwood, K. K., Friedman, S., and Christian, C. W. (2015). Permanency and the foster care system. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 45(10), 306-315.
- Macmillan, R., and Hagan, J. (2004). Social resources and the adverse outcomes of divorce for children. *Social Forces*, 83(1), 239–266.
- Mallon, G., and Leashore, B. (2002). Preface. *Child Welfare*, 81, 95–99.

- Martinez, J., Rider, F., and Wilkes, J. (2014). Fostering resilience: The impact of biological family connections. *Journal of Family Studies*, 20(4), 315–330.
- McWey, L. M., Acock, A., and Porter, B. E. (2010). The impact of continued contact with biological parents upon the mental health of children in foster care. *Children and Youth Services Review*, 32, 1338–1345.
- Millham, S., Bullock, R., Hosie, K., and Haak, M. (1986). *Lost in care: The problems of maintaining links between children in care and their families*. Gower.
- Mitchell, M. B., Kuczynski, L., Tubbs, C. Y., and Ross, C. (2009). We care about care: advice by children in care for children in care, foster parents and child welfare workers about the transition into foster care. *Child ve Family Social Work*, 15(2), 176–185.
- Moyers, S., Farmer, E., and Lipscombe, J. (2006). Contact with family members and its impact on adolescents and their foster placements. *The British Journal of Social Work*, 36(4), 541–559. <https://www.jstor.org/stable/23720954>
- Neuman, W. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayın Odası.
- Newquist, J., Ladd, L. D., and Cooley, M. E. (2020). *Processing the removal and managing the moves or removals of foster children: A qualitative exploration of foster parents' experiences*. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 37(6), 651–666. <https://doi.org/10.1007/s10560-020-00652-w>
- O'Reilly, L. (2020). The introduction of attachment play in child and family social work: Optimising connection, emotional release, and supporting challenging behaviour. *The Irish Social Worker*, 2020, 67–76.
- Palareti, L., and Berti, C. (2009). Foster families: Resources for social and emotional development in children. *Child ve Family Social Work*, 14(2), 232–241.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Pecora, P. J., Kessler, R. C., Williams, J., O'Brien, K., Downs, A. C., English, D., and White, J. (2010). *What works in foster care? Key components of success from the Northwest foster care alumni study*. Oxford University Press.
- Roberts, D. (2002). *Shattered bonds: The color of welfare*. New York: Basic Civitas Books.
- Rubin, A., and Babbie, E. R. (2016). *Empowerment series: Research methods for social work*. Boston: Cengage Learning.
- Salas Martínez, M. D., Fuentes, M. J., Bernedo, I. M., and García-Martín, M. A. (2016). Contact visits between foster children and their birth family: The views of foster children, foster parents, and social workers. *Child & Family Social Work*, 21(4), 473–483. <https://doi.org/10.1111/cfs.12163>

- Salim, M. (2011). *Geçmişten günümüze Türkiye’de çocuk koruma politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Isparta.
- Samuels, G. M. (2009). *Ambiguous loss of home: The experience of familial (im)permanence among young adults with foster care backgrounds*. *Children and Youth Services Review*, 31(12), 1222-1228. https://www.academia.edu/download/44561772/Ambiguous_loss_of_home_The_experience_of20160409-15450-1gdy4s0.pdf
- Sar, E. (2021). Çalışma hayatında kadın istihdamı ve Türkiye’de yansımaları. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 20-40.
- Schofield, G., and Beek, M. (2005). Providing a secure base: Parenting children in long-term foster care. *Attachment & Human Development*, 7(1), 3-26.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D., ve Munir, K. (2007). Kurumlarda yetiştirilen Türk yetimhanelerindeki çocuk ve ergenlerde öğretmenler tarafından bildirilen duygusal ve davranışsal sorunların yaygınlığı ve öngörücüleri ile toplum kontrolleri karşılaştırılmıştır. *Çocuk ve Gençlik Hizmetleri İncelemesi*, 29, 883-899. doi: 10.1016/j.chilyouth.2007.01.004.
- Tezel, Z., Demirel, B., ve Kaya, Z. Ş. (2018). Ailelerin koruyucu aile olmaya karar vermelerinde etkili olan etmenler ile koruyucu aile olmanın anlam ve önemi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(43), 15-36.
- Turner, F., Kainth, G., and MacDonald, S. (2023). *A qualitative examination of how foster carer commitment relates to short-term foster care for children*. *Child Abuse & Neglect*, 137, 105217. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.105217>
- Wegar, K. (2000). *Adoption, family ideology, and social stigma: Bias in community attitudes, adoption research, and practice*. *Family Relations*, 49(4), 363-370.
- WHO. (2020). Child maltreatment. 02.10.2024 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> adresinden erişildi.
- Wirzén, M., and Lindgren, C. (2020). “It should not only be these kinds of sunshine stories”: Social workers’ discussions about ‘past difficulties’ as an important theme in adoption assessment interviews. *European Journal of Social Work*, 24(4), 578-590. <https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1709160>
- Yurdakul, A. (2016). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı kurum bakımında kalan çocuklarla koruyucu aile yanında kalan çocukların benlik saygısı ve psikososyal gelişimleri arasındaki farklılıkların incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Zlotnick, C., Kronstadt, D., and Klee, L. (1998). Foster care children and family homelessness. *American Journal of Public Health*, 88(9), 1368-1370. <https://doi.org/10.2105/AJPH.88.9.1368>

ÇOCUK HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN KORUYUCU AİLE SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Cezmi ERVÜZ¹
Ahmet TÜRK²

Öz

Bu çalışma, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin temel ilkeleri doğrultusunda, Türkiye' de koruyucu ailelik sistemini çocuk hakları perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda bu çalışma, koruyucu aile sistemini yalnızca bir bakım modeli olarak değil; aynı zamanda çocukların insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmelerini hedefleyen hak temelli bir sosyal hizmet yaklaşımı olarak ele almakta ve çocuk refahını artırma yönünde kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Çalışmada literatür taraması yöntemiyle ulusal ve uluslararası mevzuatlar ile güncel araştırmalar temelinde sistemin güçlü yönleri ve sınırlılıkları ele alınmıştır. Çalışma, koruyucu ailelik modelinin çocuğun aile ortamında büyüme hakkını destekleyen önemli bir alternatif bakım modeli olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sistemin uygulamada bazı yapısal zorluklarla karşılaştığı; özellikle dezavantajlı çocuk gruplarının (engelli, küçük yaş, yabancı uyruklu) hizmete erişiminde eşitlikçi bir uygulamanın yeterince sağlanamadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, uygulamada hak temelli bir yaklaşımın tam anlamıyla yerleşmesinde sorunlar olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, çocuk hakları odaklı, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir koruyucu aile sisteminin inşası için nitelikli profesyonel destek, bölgesel eşitlik, katılımcı süreçler ve ayrımcılık karşıtı politikaların geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, çocuk, koruyucu aile, çocuk koruma, sosyal hizmet.

* Bu çalışmanın özeti 16-17 Aralık 2024 tarihli "Koruyucu Aile Sempozyumu: 101 Aile 101 Çocuk" isimli sempozyumda sözlü olarak sunulmuştur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Programı, E-posta: cezmi.ervuz@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5434-4533

² Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Programı, E-posta: aturk@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5782-3794

AN EVALUATION OF THE FOSTER FAMILY/CARE SYSTEM IN THE CONTEXT OF CHILD RIGHTS

Abstract

This study aims to evaluate the foster care system in Turkey from a child rights perspective, in line with the fundamental principles of the United Nations Convention on the Rights of the Child. In this context, the study approaches foster care not merely as a model of care, but as a rights-based social work practice that aspires to ensure a life worthy of human dignity for every child. It provides a comprehensive assessment aimed at enhancing child well-being. Utilizing a literature review method, the study examines national and international legislation as well as recent research to identify the strengths and limitations of the system. The findings reveal that the foster care model represents a vital alternative care option that upholds the child's right to grow up in a family environment. However, the system faces structural challenges in practice, particularly in ensuring equitable access to services for disadvantaged child groups such as children with disabilities, younger children, and those of foreign nationality. Moreover, the study highlights that a fully established rights-based approach is yet to be achieved in implementation. In conclusion, the study offers recommendations for building a child rights-oriented, inclusive, and sustainable foster care system through qualified professional support, regional equity, participatory processes, and the development of anti-discrimination policies.

Key Words: *Child rights, child, foster care, child protection, social work.*

GİRİŞ

Çocukların, güvenli ve destekleyici bir aile ortamında büyüme hakkı, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) gibi uluslararası belgelerde temel bir insan hakkı olarak tanımlanmıştır. Ancak, çeşitli nedenlerle biyolojik ailelerinin yanında büyüme imkânı bulamayan çocuklar, devlet tarafından sağlanan alternatif bakım modellerine yönlendirilmektedir (Karataş, 2007). Bu bağlamda koruyucu aile sistemi, çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geliştirilmiş, aile odaklı bir bakım modeli olarak öne çıkmaktadır (Orme ve Buehler, 2001). Dünya çapında, 143 milyon çocuğun biyolojik ailelerinden ayrıldığı ve bu çocukların çoğunluğunun koruyucu aile bakımından yararlandığı tahmin edilmektedir (Courtney vd. 2009; McCall, 2011). Türkiye' de ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024) istatistiklerine göre 8 bin 666 koruyucu ailede 10 bin 368 çocuğun bakımının gerçekleştirildiği görülmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (ÇHS) çocukların hakları, özellikle aile ortamında büyüme, gelişimlerini sağlama ve psiko-sosyal destek gibi kavramlarla geniş bir biçimde yer almaktadır (Cin, 2020). Koruyucu aile sistemi, çocuk haklarının temel ilkeleri olan çocuğun yüksek yararı, katılım hakkı, eşitlik ve ayrımcılık yasağı gibi haklarla doğrudan ilişkilidir. Kurumsal bakımın getirdiği olası olumsuz etkilerin önlenmesi ve çocukların bireysel gelişimlerinin desteklenmesi açısından bu sistem, çocuk haklarının korunmasında kritik bir rol oynamaktadır (Bilican-Gökkaya, 2014). Bununla birlikte, koruyucu aile sisteminin çocuk hakları ile nasıl bir etkileşim içerisinde olduğu, bu sistemin çocukların yüksek yararı ilkesine ne ölçüde hizmet ettiği ve uygulamada çocukların katılımı ile ayrımcılığa karşı korunma gibi temel haklarının ne derecede gözetildiği hâlâ yeterince açık değildir. Özellikle sistemin yasal, kurumsal ve uygulayıcı düzeyde çocuk haklarına duyarlılığı hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tartışma ve değerlendirme gerektiren önemli bir problem alanı oluşturmaktadır.

Bu kapsamda koruyucu aile sisteminin çocuk hakları açısından değerlendirilmesi, çocukların en iyi şekilde korunması ve gelişimleri için nasıl bir ortamın sağlanabileceğiyle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla hak temelli bir yaklaşım çerçevesinde koruyucu aile sisteminin çocuk hakları

perspektifinden incelenmesi oldukça önem arz etmektedir. Bununla birlikte, koruyucu aile hizmetlerinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi, sistemin yasal, sosyal ve denetim mekanizmalarının çocuk hakları perspektifine uygun olarak yapılandırılmasını gerektirmektedir (Erdal, 2014).

Bu doğrultuda, çalışmanın temel problemi; koruyucu aile sisteminin çocuk hakları ilkeleri çerçevesinde ne ölçüde işlevsel olduğu ve bu sistemin çocukların hak temelli gelişimlerini destekleyici bir yapıya sahip olup olmadığının ortaya konulmasıdır. Bu problem çerçevesinde çalışmanın amacı, koruyucu aile sistemini çocuk hakları perspektifinden çok boyutlu olarak analiz etmek; mevcut uygulamaların çocuk haklarıyla ne ölçüde uyumlu olduğunu değerlendirmek ve sistemin hak temelli dönüşümüne yönelik öneriler sunmaktır. Bu kapsamda çocuk haklarının koruyucu aile sistemi içerisinde ne ölçüde hayat geçirildiği incelenmiştir. Yapılan bu değerlendirme doğrultusunda, hem koruyucu aile modelinin gelişimine katkı sunmak hem de koruyucu aile sisteminde çocuk haklarının güçlendirilmesine yönelik önerilerde bulunmak hedeflenmiştir. Bu kapsamda, çocukların yüksek yararının gözetilmesi, katılım haklarının sağlanması, ayrımcılığa uğramama ilkesinin korunması ve diğer temel haklarının güvence altına alınması adına sistemin iyileştirilmesine yönelik geliştirici adımlar önerilmiştir.

ÇOCUK HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN KORUYUCU AİLE SİSTEMİ

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocukların özellikle aile ortamında büyüme ve gelişimlerinin desteklenmesi önemle vurgulanmaktadır. Bu çerçevede sözleşmenin 20. maddesinde *“geçici ya da sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya çocuğun yüksek yararı gereği aile ortamında bakılması mümkün olmayan çocukların devlet tarafından korunma, destek görme ve uygun bakım alma hakkına sahip olduğu”* açıkça ifade edilmektedir. Bu madde doğrultusunda, korunma ihtiyacı içinde bulunan çocukların aile ortamında desteklenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Çocuk hakları bağlamında çocuğun üstün yararının gözetilmesi, onun sevgi dolu ve güvenli bir aile ortamında yetişmesini sağlamak ve kurumsal bakımın doğurabileceği olumsuz etkilerden korunmasını temin etmek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, koruyucu ailelik modeli ön plana çıkmaktadır (Özler-Ervüz, 2022). Koruyucu ailelik, şiddet, ihmal, istismar ya da ayrımcılık

gibi durumlarla karşılaşan çocukların devlet koruması altına alınarak, geçici süreyle uygun bir aile yanına yerleştirilmesi sürecini ifade etmektedir (Çavuş ve Çalış, 2021; Swetha ve Jaisre, 2023).

Koruyucu ailelik sistemi, çocuğun yüksek yararını temel alan; onun fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimini desteklemeyi hedefleyen bütüncül bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Cin, 2020; Karataş, 2007). Bu bağlamda çocuk haklarının değerlendirilmesinden önce, çocuğun yüksek yararı ilkesine ilişkin bir anlayış geliştirilmesi, hakların daha sağlıklı bir biçimde yorumlanmasına ve uygulanmasına katkı sunacaktır.

Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi

Çocuğun yüksek yararı, çocuk haklarıyla ilgili tüm karar ve uygulamalarda çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini en iyi şekilde destekleyecek çözümlerin tercih edilmesini ifade eden temel bir ilkedir (Van der Walt ve Oosthuizen, 2024). Bu ilke Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 3. maddesiyle güvence altına alınmış olup çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarını merkeze alarak çocukla ilgili her türlü karar ve uygulamada temel bir rehber niteliği taşımaktadır. Çeşitli nedenlerden dolayı bakım ve koruma altına alınan çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimini destekleyen, onlara güvenli ve istikrarlı bir aile ortamı sağlayan koruyucu ailelik sistemi (Cin, 2020; Karataş, 2007) Türkiye' de çocuğun yüksek yararının gözetildiği önemli sosyal hizmet modellerinden birisi olarak öne çıkmaktadır.

Çocuğun güvenli ve destekleyici bir aile ortamında büyümesi yüksek yarar ilkesinin bir gerekliliğidir (Kaya vd., 2020). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen koruyucu ailelik sistemi de korunma ihtiyacı olan çocukların birebir ilgi göreceği, güvenli ve destekleyici bir aile ortamında büyümelerini hedeflemektedir (İzci, 2020; Yazıcı, 2014). Uygulamada-koruyucu aile seçimi sürecinde- çocuğun yaşı, sağlık durumu, eğitim ihtiyaçları, duygusal gereksinimleri ve kültürel değerleri gibi bireysel özellikleri dikkate alınarak koruyucu aile seçimi yapılmaktadır (İzci, 2020). Bu uygulama çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığını koruma ve geliştirme açısından kritik bir unsur olup yüksek yararının gözetildiğinin önemli bir göstergesidir. Ancak, Türkiye' deki koruyucu aile sisteminin çocuğun yüksek yararı açısından uygulamada bazı

sınırlılıkları olduğu da çeşitli araştırmalarda vurgulanmaktadır. Uygulamada koruyucu ailelerin niteliksel farklılıkları, sistemin çocuğun yüksek yararına uygun işleyip işlemediği konusunda belirleyici olmaktadır. Özellikle ekonomik destek mekanizmalarının yetersizliği ya da denetim süreçlerinin sınırlılığı, bazı durumlarda çocukların ihtiyaçlarının yeterince karşılanamamasına neden olabilmektedir (Karataş, 2007; Kibaroglu ve Zengin, 2024; Pak-Güre vd., 2024). Ayrıca, sistemde kurum bakımına kıyasla daha az sayıda çocuğun koruyucu aileye yerleştirilebilmesi, çocuğun yüksek yararına uygun aile ortamı sağlama hedefinin tüm çocuklar için erişilebilir olmadığını göstermektedir (Erbay ve Çalış, 2021; Erbay ve Çalış, 2022). Bu bağlamda Türkiye' deki koruyucu aile sisteminin çocuğun yüksek yararını merkeze alan bir model olarak önemli bir potansiyele sahip olduğu, ancak uygulamada bu ilkenin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesi için çocuk katılımının kurumsal bir yapıya kavuşturulması, aile seçim ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve destek politikalarının artırılması gerektiği görülmektedir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının sayısal yetersizliği ve iş yükü, sistemin çocuğun yüksek yararına dayalı işlemlerini zorlaştıran etmenler arasında yer almaktadır (Erbay ve Çalış, 2021).

Katılım Hakkı

Çocukların kendileriyle alakalı konularda görüş ve fikirlerini serbestçe ifade edebilme hakkı vardır. Katılım hakkı olarak ifade edilen bu hak, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 12. maddesiyle güvence altına alınan temel bir çocuk hakkıdır. Bu hak, çocuğun yaşına ve gelişim seviyesine uygun bir şekilde, kendisiyle ilgili tüm karar süreçlerinde etkin bir rol oynamasını öngörmektedir (Erbay, 2013). Koruyucu ailelik sistemi, çocukların bakım sürecine aktif katılımını mümkün kılan önemli bir model olarak öne çıkmaktadır (McTavish vd., 2022; Reimer, 2023). Bu sistemin karar alma aşamalarına çocukların dahil edilmesi hem sistemin etkinliğini artırmakta hem de çocukların haklarının korunmasına katkı sağlamaktadır (Karataş, 2007). Özellikle hangi aileyle yaşayacakları, bakım düzenlemeleri ve geleceğe yönelik planlamalar gibi konularda çocukların görüş bildirebilmesi ve bu görüşlerin dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Ancak Türkiye' de koruyucu ailelik sisteminin uygulamalarına bakıldığında, çocuğun katılım hakkının yeterince sistematik bir biçimde gözetilmesinde sınırlılıklar olduğu

belirtilmektedir (Canbulut, 2014; Erbay, 2013; İzci, 2020; Karataş, 2007; Yazıcı, 2014). Yapılan araştırmalar, koruyucu aile yanına yerleştirme sürecinde uzmanların çocukların görüşlerini almak konusunda kimi zaman yeterli zaman ya da araçlara sahip olmadıklarını ve çocuğun sürece katılımının sıklıkla göz ardı edildiğini göstermektedir (Delgado vd., 2023; Toros ve Falch-Eriksen, 2025). Bu durum, çocuğun kendisini değerli ve güvende hissetmesini sağlayan katılım ilkesinin zedelenmesine yol açmaktadır. Oysa çocuğun bakım sürecine aktif olarak katılımı, koruyucu aile ile çocuk arasında güven ilişkisi kurulmasını kolaylaştırmakta; aynı zamanda çocuğun uyumunu ve aidiyet duygusunu artırmaktadır (Delgado vd., 2023; Markström vd., 2024). Bu doğrultuda çocukların bakım sürecine aktif katılımı, yalnızca hak temelli bir yaklaşımın gereği değil, aynı zamanda uygulamaların etkinliğini ve sürdürülebilirliğini artıran bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, koruyucu ailelik sürecini yürüten meslek elemanlarının çocukların görüşlerini ifade etmelerini teşvik edecek, onların sürece etkin katılımını kolaylaştıracak bir tutum içinde olmaları gerekmektedir. Böylece, çocukların hangi aileyle yaşayacaklarından bakım sürecindeki kararlara kadar birçok aşamada görüş beyan etmeleri sağlanarak, katılım hakları etkili bir biçimde hayata geçirilebilecektir (Reimer, 2023). Bu bağlamda çocukların koruyucu ailelik sürecine katılım haklarının teorik düzeyde tanınmış olsa da uygulamada bu hakların yaşama geçirilmesinde eksiklikler bulunduğu söylenebilir. Çocukların koruyucu ailelik süreçlerinde katılım hakkının yalnızca normatif belgelerde tanımlı kalmaması, uygulamada da karşılık bulması gerekmektedir. Çocuğun sesi, onun geleceğini şekillendiren tüm süreçlerde duyulmalı ve kararlar bu ses dikkate alınarak verilmelidir. Böylelikle, çocuğun en iyi yararı ilkesine dayanan koruyucu ailelik uygulamaları daha kapsayıcı, adil ve etkili hale gelecektir.

Aile Ortamında Yaşama Hakkı

Çocukların, çeşitli nedenlerle biyolojik ailelerinden ayrılmaları durumunda, onların sevgi dolu, güvenli ve destekleyici bir ortamda büyümeleri temel bir hak olarak kabul edilmektedir (Karataş, 2007). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 20. maddesi, aile ortamından mahrum kalan çocukların, mümkün olduğunca alternatif bakım (koruyucu aile ve evlat

edinme gibi) hizmetleriyle aile ortamına en yakın koşullarda yaşama hakkını vurgulamaktadır. Bu madde, çocuğun mümkün olduğunca aile ortamına yakın bir bakım düzenine yerleştirilmesini öngörmektedir. Bu doğrultuda koruyucu ailelik, çocuğun bu hakkını gerçekleştirmeye yönelik önemli bir sosyal hizmet modelidir (Çavuş ve Çalış, 2021). Nitekim, koruyucu ailelik, biyolojik ailesiyle yaşama olanağı bulamayan çocukların kurumsal bakım yerine sevgi, güven ve destek sunan bir aile ortamında büyümesine olanak tanıyarak (Karataş, 2007; Swetha ve Jaisre, 2023) bu hakkın korunmasını sağlamaktadır. Koruyucu aile modeli, çocuğun biyolojik ailesinin yokluğunda dahi aile ortamında yaşama hakkını koruyarak çocuğun diğer haklarının ihlal edilmesini engelleyen önemli bir alternatif bakım modelidir. Bu model, bir aile ortamında çocuğun eğitim, sağlık, güvenlik ve sosyal hayata katılım gibi diğer haklarını destekleyen bir çerçeve sunmaktadır (Certel, 2024; İzci, 2020). Ancak uygulamada çeşitli zorluklar da mevcuttur. Türkiye' de koruyucu aile hizmet modelinden yararlanan çocuk sayısı her geçen gün artmasına karşın kurum bakımında kalan çocuk sayısıyla karşılaştırıldığında hâlâ sınırlı kalmaktadır (Erbay ve Çalış, 2021; Erbay ve Çalış, 2022). Özellikle küçük yaş gruplarına öncelik verilmesi ve bazı illerde koruyucu aile bulunamaması gibi yapısal sorunlar devam etmektedir (Erbay ve Çalış, 2021). Türkiye' de koruyucu aile sistemine ilişkin mevcut uygulamalar, çocukların aile ortamında yaşama hakkını tanımakla birlikte, bu hakkın çocuğun bütüncül ihtiyaçlarını gözeten ve katılım temelli bir şekilde hayata geçirilmesinde halen eksiklikler bulunmaktadır. Hizmet sunumunda bölgesel farklılıklar da ciddi bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bazı illerde koruyucu ailelik konusunda yeterli toplumsal farkındalık ve kurumsal destek bulunmaması, çocukların ihtiyaç duydukları aile ortamına ulaşmasını geciktirmekte veya engellemektedir (Erbay ve Çalış, 2021). Bunun yanı sıra, koruyucu ailelerin nitelikleri, eğitim düzeyleri, motivasyonları ve hizmet sürecine yaklaşımları da sistemin işleyişini doğrudan etkilemektedir (Certel, 2019; Pak-Güre vd., 2024). Bu nedenle, koruyucu ailelerin seçimi ve eğitimi sürecinde daha bütüncül, çocuk odaklı ve katılımcı bir yaklaşım benimsenmelidir. Öte yandan koruyucu aile hizmetlerinin sürdürülebilirliği açısından, izleme ve değerlendirme süreçlerinin düzenli ve etkin bir şekilde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır (Özbesler, 2009). Sosyal hizmet uzmanlarının rehberliğiyle gerçekleştirilen bu

süreçlerde, çocuğun psikososyal gelişimi, eğitim durumu, sağlık ihtiyaçları ve genel uyum düzeyi kapsamlı bir şekilde izlenmeli; çocuk ve koruyucu aile düzenli aralıklarla desteklenmelidir (Certel, 2019). Zira, çocuğun aile ortamında yaşama hakkının hayata geçirilmesinde vazgeçilmez bir araç olan koruyucu aile modelinin etkinliği, sadece mevzuat düzenlemeleriyle değil, aynı zamanda uygulamada çocuk odaklı, katılımcı ve kapsayıcı bir yaklaşımın benimsenmesiyle mümkün olacaktır.

Güvenli ve Sağlıklı Yaşam Hakkı

Çocuklar fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini tam olarak gerçekleştirebilecekleri güvenli, sağlıklı, sevgi dolu ve rahat bir ortamda yaşama hakkına sahiptir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 6. maddesi uyarınca, söz konusu ortam, çocukların olası zararlardan makul ölçülerde korunabilecekleri, kişisel ihtiyaçlarına uygun mahremiyete sahip olabilecekleri ve saygıyla muamele görebilecekleri bir aile ortamı olmalıdır. Sözleşmeye göre çocukların yaşam hakkını garanti altına almak, sağlıklı büyüme ve gelişmelerini sağlamak, devletlerin en temel sorumlulukları arasındadır. Bu kapsamda, koruyucu aile uygulamaları, çocukların aile ortamında güvenli ve sağlıklı bir şekilde büyümelerini sağlama hedefiyle doğrudan ilişkilidir. Koruyucu aile sistemi temelde çocukların istismar, ihmâl veya risklerden uzak, fiziksel ve duygusal olarak korundukları bir aile ortamında büyümesini hedeflemektedir (Çavuş ve Çalış, 2021).

Türkiye' de koruyucu aile sisteminin uygulanışı, çocukların güvenli ve sağlıklı bir ortamda büyüme hakkı bağlamında önemli bir alternatif model sunmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024) verilerine göre koruyucu aile hizmetinden yararlanan çocuk sayısı 10 binin üzerindedir. Bu çocukların çoğu, daha önce risk altındaki ortamlarda yaşamış veya kurum bakımına alınmış çocuklardır (Çavuş ve Çalış, 2021; Swetha ve Jaisre, 2023). Bu yönüyle sistem, çocukları olumsuz yaşam koşullarından uzaklaştırarak güvenli bir aile ortamına yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Ancak, Türkiye' de uygulamaya dair bazı yapısal zorluklar da bulunmaktadır. Örneğin, koruyucu ailelerin çocuklara yönelik bakım yeterliliklerinin denetiminde yaşanan eksiklikler ve bazı illerde koruyucu aile havuzunun yetersiz olması, tüm çocuklara eşit şekilde güvenli ortam sunulmasını zorlaştırmaktadır (Erbay

ve Çalış, 2021). Ayrıca, koruyucu ailelik travma sonrası iyileşme sürecinde değerli bir model olarak kabul edilirken (Şimşek, 2024), uygulanmasında çocukların geçmiş travmalarına yönelik psikososyal destek süreçleri yeterince sistematik yürütülememektedir (Abukan, 2020). Bu da fiziksel olarak güvenli bir ortam sağlansa bile, çocuğun duygusal güvenliğinin tam olarak temin edilememesi riskini doğurmaktadır. Nitekim, 'Türkiye' de koruyucu ailelik sistemi çocuklara güvenli ve sağlıklı yaşam hakkını teorik olarak tanısa da bu hakkın tam anlamıyla hayata geçirilmesi için uygulamada karşılaşılan eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Denetim süreçlerinin güçlendirilmesi, ailelerin düzenli olarak eğitilmesi ve çocuklara yönelik psikososyal desteklerin artırılması, sistemin çocuğun haklarını daha etkin koruyacak şekilde işlemlerini sağlayacaktır.

Ayrımcılığa Uğramama ve Saygı Görme Hakkı

Her çocuk, cinsiyet, etnik köken, dil, din, engellilik durumu veya diğer statülerine bakılmaksızın haklarından eşit şekilde yararlanma hakkına sahiptir (Cin, 2020). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 2. maddesi de tüm çocukların eşit koşullarda, haklarına erişimini garanti altına almayı hedeflemektedir. Bu bağlamda koruyucu ailelik sistemi, çocukların bireysel farklılıklarını gözetken, ayrımcılığa uğramama ve eşitlik ilkesini hayata geçiren bir model olarak değerlendirilebilir (Barak-Corren vd., 2022). Nitekim, koruyucu bakım altındaki çocukların, biyolojik ailelerin ve ilgisi mevzuat uyarınca koruyucu aile olabilme kriterlerini karşılayan bireylerin, din, dil, ırk, renk, cinsiyet, medeni durum, ulusal köken, yaş veya fiziksel engel temelinde ayrımcılığa uğramama hakkı vardır. Bu durum, koruyucu ailelerin seçiminden çocukların sisteme yönlendirilmesine kadar tüm aşamalarda eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesini zorunlu kılmaktadır (Barak-Corren vd., 2022; Farmakopoulou ve Baltioti, 2024). Her ne kadar mevzuatta çocukların ayrımcılığa uğramaması açıkça güvence altına alınmış olsa da 'Türkiye' de koruyucu aile uygulamalarında bu hakkın hayata geçirilmesinde çeşitli sorunlarla karşılaşılabilir. İzci (2020) 'Türkiye' de koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların büyük çoğunluğunun sağlıklı ve okul çağına gelmiş çocuklardan oluştuğunu, özel gereksinimli çocukların koruyucu ailelik sisteminde daha az tercih edildiğini belirtmektedir. Bu durum, ayrımcılığın

dolaylı bir biçimde sürdüğünü ve koruyucu ailelik sisteminde dezavantajlı grupların yeterince temsil edilmediğini göstermektedir. Koruyucu aileler tarafından özel gereksinimli çocukların, bebek yaş grubundaki çocukların veya ağır travmatik geçmişe sahip olan çocukların daha az tercih edilmesi onların uzun süre kurum bakımında kalmalarına yol açmaktadır. Bu tür uygulamalar, çocuğun sadece bireysel özelliklerinden dolayı sistemin dışına itilmesine neden olmakta ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (1989) ayrımcılık yasağı ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Bu kapsamda ailelerin sadece bakım verme kapasitesine göre değil, aynı zamanda farklılıkları kabul etme, saygı duyma ve çocukların bireysel ihtiyaçlarına duyarlı olma düzeyine göre de değerlendirilmesi gerekmektedir (Özbesler, 2009). Ayrıca, koruyucu aile başvuru ve değerlendirme süreçlerinde ayrımcı tutumların önlenmesine yönelik denetim mekanizmalarının oluşturulması da önemlidir. Bu bağlamda koruyucu aile sisteminin çocuk haklarına dayalı, kapsayıcı ve eşitlikçi bir yapıya kavuşması için, ayrımcılık karşıtı politikaların mevzuatla sınırlı kalmayıp uygulamada da etkili bir biçimde hayata geçirilmesi gerekmektedir. Nitekim, çocukların bireysel farklılıklarına duyarlı yerleştirme politikalarının geliştirilmesi çocukların adil ve saygı temelli bir bakım ortamına ulaşmalarını sağlayacaktır.

Eğitim, Sağlık ve Sosyal Faaliyetlere Erişim Hakkı

Çocukların eğitim, sağlık ve sosyal faaliyetlere erişim hakkı, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) ile güvence altına alınmış temel haklardandır. ÇHS'nin 24., 27., 28. ve 31. maddeleri, çocukların eğitim, sağlık hizmetleri ve oyun ile kültürel etkinliklere katılım hakkını vurgulamaktadır. Bu haklar, çocukların fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişimini desteklemek için bir bütünlük içinde ele alınmasını gerektirmektedir (Katzman, 2018). Çocukların mümkün olduğunca mevcut okullarında kalmaları tavsiye edilmektedir. Bununla birlikte çocukların, yaş ve kişisel ihtiyaçlarına uygun bir şekilde sosyal ve müfredat dışı faaliyetlere katılma hakkı bulunmaktadır. Öte yandan çocukların ihtiyaç duyabileceği tüm sağlık hizmetleri ivedi ve ücretsiz olarak erişilebilecek düzeyde olmalıdır (Smith, 2016). Koruyucu ailelik sistemi, çocukların bu haklardan tam anlamıyla yararlanmasını sağlayan önemli bir bakım modeli olarak öne

çıkılmaktadır. Çocukların bireysel ihtiyaçlarına duyarlı, sevgi dolu ve güvenli bir aile ortamında büyümelerini sağlamayı hedefleyen koruyucu aileler, aynı zamanda çocukların bu temel haklara erişimini kolaylaştırmada kritik bir rol oynamaktadır (Swetha ve Jaisre, 2023; Zozula, 2024). Koruyucu aileler, çocukların eğitim süreçlerine erişimini ve başarılarını desteklemede aktif bir rol üstlenmekte, çocuğun sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak ve düzenli sağlık kontrollerini yaptırmakla sorumluluğunu üstlenmekte, çocuğun sosyal becerilerini geliştirmesi ve toplumsal hayata uyum sağlaması için kritik bir öneme sahip olmaktadır.

Türkiye’de koruyucu aile sisteminin uygulamalarına bakıldığında, devletin bu hakları desteklemeye yönelik çeşitli düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Örneğin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, koruyucu aile yanındaki çocukların eğitim, sağlık ve sosyal faaliyetlerine katılımlarını izlemekte ve yönlendirmektedir (İzci, 2020). Koruyucu ailelere yapılan düzenli eğitim ödenekleri, çocukların okul ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sunmaktadır. Buna karşın Kibaroglu ve Zengin (2024) tarafından yapılan araştırmada çocukların eğitim, sağlık vb. ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik ekonomik destek sağlanmasına rağmen katılımcıların yeterli ekonomik kaynaklara sahip olmadıkları gerekçesiyle koruyucu aile olmaya yönelik olumsuz düşüncelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Pak-Güre ve arkadaşları (2024) da ailelere verilen maddi desteğin çocukların eğitim, sanat ve spor gibi sosyokültürel faaliyetleri karşılamada yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Benzer şekilde Yıldırım ve Hız (2020) tarafından yapılan araştırmada da koruyucu aileler, sosyal yardım kapsamında verilen ücretin yetersizliğini vurgulamışlar ve ödemelerin ancak çocuğun temel gereksinimlerini karşılayacak düzeyde olduğunu, çocukların gelişiminde önemli bir rol oynayan sanatsal ve sportif faaliyetler için yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu kapsamda özellikle kırsal bölgelerde veya düşük gelirli ailelerde, çocukların akademik başarılarının desteklenmesi konusunda ek sosyal hizmet müdahalelerine ihtiyaç duyulduğu açıktır. Ayrıca literatürde koruyucu ailelerin bilgi ve beceri eksiklikleri nedeniyle özel gereksinimli çocukların sağlık kontrollerinin gecikebildiği de ifade edilmektedir (Schneiderman, 2003). Sosyal ve kültürel faaliyetlere katılım hakkı ise sistemin en zayıf halkalarından biri olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar mevzuat çocukların oyun, spor, sanat ve kültürel etkinliklere

katılımını desteklese de uygulamada bu alana ayrılan kaynakların sınırlı olması, çocukların potansiyellerini geliştirmelerini engelleyebilmektedir. Nitekim Türkiye' de koruyucu aile sistemi, çocukların temel haklara erişimini önceleyen bir yapı olarak kurumsallaşmış olsa da özellikle eğitim, sağlık ve sosyal faaliyetler alanlarında bölgesel eşitsizlikler, bilgi eksiklikleri ve uygulamaya ilişkin aksaklıkların hâlen varlığını sürdürdüğü ifade edilebilir. Bu durum, yalnızca ailelerin bireysel yeterlilikleriyle açıklanamayacak sistemsel bir sorun alanına işaret etmektedir. Çocukların eğitim, sağlık ve sosyal gelişim haklarının etkin biçimde korunabilmesi için koruyucu ailelerin desteklenmesi kadar, bu desteklerin eşitlikçi, sürdürülebilir ve ihtiyaç temelli olması da önemli bir gerekliliktir.

En İyi Bakıma Erişme Hakkı

Çocukların fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişimlerini destekleyecek en uygun koşullarda bakım alma hakkı, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 3., 5., 14., 18. ve 19. maddelerinde açıkça vurgulanmaktadır. Bu bağlamda çocuğun gelişimine uygun bir şekilde davranış kalıpları oluşturabilmesi adına uygun ebeveyn bakımı alması esastır. Sözleşmenin ilgili maddeleri, çocuğun yüksek yararı ilkesini temel alarak, devletlerin çocuklara yönelik en kaliteli bakım modellerini geliştirme yükümlülüğünü ortaya koymaktadır. Bu kapsamda biyolojik ailesiyle yaşayamayacak durumda olan çocuklar için aile temelli alternatif bir bakım modeli sunan ve çocukların bireysel ihtiyaçlarına duyarlı bir ortamda yetişmesini hedefleyen koruyucu aile bakım modeli ön plana çıkmaktadır (Certel, 2024; Karataş, 2007). Koruyucu aile modeli, çocuğun yalnızca fiziksel bakımını değil, aynı zamanda duygusal güvenliğini, sosyal ilişkilerini ve psikolojik gelişimini destekleyen bütüncül bir yapıyı esas almaktadır. Bu nedenle, koruyucu ailelerin yalnızca bakım veren değil, aynı zamanda çocuğun gelişim sürecinde aktif rol üstlenen, rehberlik eden ve destekleyen kişiler olarak konumlandırılması gerekmektedir (Bilican-Gökkaya, 2014). Koruyucu ailelik, çocukların bireysel farklılıklarını gözetken, onların geçmiş travmalarını dikkate alan ve öz benlik gelişimini destekleyen bir bakım sürecini zorunlu kılmaktadır. Bu da nitelikli bakım hizmetlerinin yalnızca aile ortamında değil, aynı zamanda profesyonel destekle birlikte yürütülmesini gerektirir. Türkiye'

de koruyucu aile sistemine ilişkin yürürlükte olan düzenlemeler, çocukların en iyi bakıma erişmesini hedeflemekle birlikte uygulamada çeşitli aksaklıklar göze çarpmaktadır. Özellikle koruyucu ailelerin yeterli hazırlık sürecinden geçirilmeden çocuk bakım sorumluluğunu üstlenmeleri, çocukların gelişim süreçlerinde risk oluşturan faktörler arasında değerlendirilmektedir (İzci, 2020). Ayrıca geleneksel otoriter tutumlarla çocuk bakımını gerçekleştiren koruyucu ailelerde de çocukların bireysel farklılıklarına yeterince duyarlı olunamayabilir (Soyer ve Akca, 2021). Bununla birlikte literatürde bazı bölgelerde kültürel farklılıklardan dolayı çocukların görüşlerinin bakım ve karar alma süreçlerine ne ölçüde dahil edildiği konusunda uygulamada farklılıklar olduğu; koruyucu ailelerin bakım niteliğini geliştirmek amacıyla yürütülen eğitim programlarının standartlaştırılmasında sorunların ve eğitim fırsatlarına erişimin sınırlı olduğu belirtilmektedir (Delgado vd., 2023; Erbay ve Çalış, 2021; Karataş, 2007). Dolayısıyla çocukların en iyi bakıma erişebilmesi için sadece koruyucu ailenin niyeti ya da motivasyonu yeterli olmamakta; sistemli, sürdürülebilir ve izlenebilir bir destek mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda, meslek elemanlarının düzenli izlemeleri, psikolojik destek hizmetlerinin sürekliliği ve aile-çocuk etkileşiminin profesyonel çerçevede değerlendirilmesi, koruyucu bakımın niteliğini artıran önemli unsurlardır (Buehler vd., 2006; Geiger vd., 2017).

Biyolojik Aileyle İletişim Kurma ve Ziyaret Hakkı

Çocukların biyolojik aileleri ve kardeşleri ile düzenli bir şekilde iletişim halinde olmaları ve onları ziyaret etmeleri önemli bir haktır. Bu hak, çocukların kimlik oluşumu ve aidiyet duygusunun korunması açısından önem taşımaktadır (Tankosic ve Grbic, 2023). Çocuğun aile bağlarını sürdürme hakkı, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 9. maddesiyle güvence altına alınmıştır. Bu madde, çocuğun yüksek yararı gerektirmediği sürece, biyolojik ebeveynleriyle düzenli iletişim kurma ve görüşme hakkını açıkça vurgulamaktadır. Nitekim, çocukların biyolojik ailelerine yönelik duygusal bağlarını sürdürmesi, onların duygusal sağlığı ve güvenlik hissi açısından önemlidir (Tankosic ve Grbic, 2023). Koruyucu aile sistemi, çocuğun geçici olarak başka bir aile yanında bakım görmesini sağlarken, aynı zamanda biyolojik ailesiyle bağlarının korunmasını ve mümkünse yeniden bir araya

gelme sürecinin desteklenmesini hedefleyen bir bakım modelidir (Certel, 2024). Öte yandan çocuğun biyolojik ailesiyle olan bağlarını sürdürebilmesi, aile ile yeniden bir araya gelme sürecini kolaylaştırabilmektedir (Cho ve Lee, 2023). Çocukların biyolojik ailesiyle görüşmek istememesi ya da bu görüşmelerin çocuk üzerinde olumsuz etkiler yaratması durumunda, bu durumun arkasındaki gerekçe ilgili meslek elemanları ve komisyon tarafından değerlendirilmektedir (Altın-Şahin, 2022; İzci, 2020). Ayrıca, meslek elemanları tarafından yapılan değerlendirme sonucunda çocuğun biyolojik ailesiyle karşılaşmasının çocuğa zarar vermemesi ve koruyucu aile ile ilişkisini etkilememesi için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir (Üretmen, 2024). Ancak bu ilkesel çerçevenin uygulamada ne ölçüde hayata geçirilebildiği tartışmalıdır. Türkiye’de yürürlükte olan düzenlemelerde biyolojik aile ile iletişim ve görüşme hakkı genel olarak tanınmakla birlikte, bu hakkın kullanımı çoğu zaman çeşitli sosyal ve duygusal engellerle sınırlı kalmaktadır. Uygulamada gözlemlenen önemli sorunlardan biri, koruyucu ailelerin çocukla kurduğu bağın “tam bir aile ilişkisi” olarak görülmesi nedeniyle, biyolojik aile ile sürdürülen iletişimin bu bağı zedeleyebileceğine dair kaygılardır (Karataş, 2007). Koruyucu aileler, çocukla olan ilişkilerinin biyolojik aile tarafından “geri alınabileceği” duygusunu taşımakta ve bu durum, biyolojik aile ile iletişime karşı direnç göstermelerine neden olabilmektedir. Bu bağlamda yapılan araştırmalar, birçok koruyucu ailenin biyolojik ailelere yönelik olumsuz ifadeler kullandığı, ancak bu olumsuzluğun çoğunlukla biyolojik ailelerin çocuklarla görüşmek istememesine dayandığı tespit edilmiştir (Soyer ve Akca, 2021). Ayrıca, çocukların biyolojik ailesiyle görüştüktan sonra koruyucu ailenin çocukla ilişkisine dair tutumlarında olumsuz değişiklikler gözlemlenmiştir. Bu değişikliğin temelinde, biyolojik ailelerin çocuklara koruyucu ailelere dair olumsuz ifadelerde bulunmaları yatmaktadır (Certel, 2019; Certel, 2024). Bu doğrultuda çocukların biyolojik ailesiyle görüşme hakkı yalnızca bir yasal zorunluluk değil, aynı zamanda onların bütüncül gelişimini destekleyen temel bir haktır. Bu hakkın hayata geçirilmesinde yaşanan sosyal ve duygusal engellerin aşılması için çok aktörlü, katılımcı ve çocuk yararını önceleyen bir sistem yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir.

Mahremiyet ve Gizlilik Hakkı

Çocukların kişisel ihtiyaçlarının karşılanması için uygun mahremiyete erişebilmeleri ve kişisel eşyalarını koruyabilmeleri temel bir haktır (Kale-Özçelik, 2020). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 3. ve 5. maddeleri çocukların mahremiyet hakkına özellikle vurgu yapmaktadır. Korunma ihtiyacı olan çocukların korunma gerektiren özel durumlarına saygı gösterilmesi ve bu bilgilerin yalnızca profesyonel yardım süreçlerinde, çocuğun üstün yararını gözeterek kullanılması büyük önem arz etmektedir (Özateş-Gelmez, 2019). Türkiye' de yürürlükte olan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve ilgili yönetmelikler çerçevesinde hem biyolojik aileler hem de koruyucu aileler bu haklara saygı duymakla yükümlüdür. Koruyucu aile sistemi, çocuğun güvenli bir ortamda büyümesini sağlamayı amaçlarken, aynı zamanda çocuğun ve biyolojik ailesinin mahremiyetinin korunmasını da gözetmek zorundadır (Certel, 2024; Kılınç, 2020). Çocuğun biyolojik ailesine dair bilgilerin yalnızca çocuğun refahını sağlamak amacıyla, gereklilik durumunda koruyucu aile tarafından bilinmesi esas olmalıdır. Bu kapsamda koruyucu ailelerin, biyolojik ailelerin kişisel bilgilerine erişimini kısıtlamak adına ilgili tedbirlerin alınmasını sağlanmak son derece önemlidir (Üretmen, 2024). Ancak bu ilkenin uygulamada yeterince içselleştirilemediği literatürde sıkça dile getirilmektedir (Erbay ve Çalış, 2021; Karataş, 2007). Özellikle koruyucu ailelerin çocukla ilgili geçmiş bilgilere erişimi konusunda belirgin sınırlar çizilmemesi, bazı vakalarda bu bilgilerin çocukla iletişim kurma ya da disiplin uygulama amacıyla uygunsuz şekilde kullanılmasına neden olabilmektedir. Ayrıca, çocukların özel yaşamına dair bilgilerin ve görsellerin sosyal medya gibi platformlarda paylaşılması, özellikle son yıllarda sıkça karşılaşılan bir ihlal türü olarak dikkat çekmekte ve mahremiyet hakkının ihlaline yol açarak çocukların duygusal sağlığı üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir (Ertuğrul, 2021). Benzer şekilde, koruyucu ailelerin de kişisel bilgilerinin biyolojik aile tarafından öğrenilmesi riski söz konusudur. Bu nedenle, karşılıklı mahremiyetin korunmasına yönelik kurumsal düzeyde alınması gereken önlemler büyük önem arz etmektedir. Yasadışı bilgi paylaşımı durumlarında cezai yaptırımların uygulanması yasal zorunluluk olmakla birlikte (Üretmen,

2024), uygulamada yeterli sayıda yaptırım kararına rastlanmaması, bu ihlallerin caydırıcılığını azaltmaktadır.

Yabancı Uyruklu Çocuklar için Eşit Muamele Hakkı

Yabancı uyruklu çocuklar için eşit muamele hakkı, çocukların uyruğu, etnik kökeni, dili, dini ya da diğer herhangi bir statüsü nedeniyle ayrımcılığa uğramadan tüm haklardan eşit şekilde yararlanmasını garanti eden bir ilkedir (Cin, 2020). Bu hak, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 2. ve 22. maddeleriyle güvence altına alınmıştır. Ayrıca, çocukların korunma ve bakım hizmetlerine erişiminde ayrımcılığın önlenmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinde de açıkça ifade edilmektedir (Koç-Başar, 2023). Koruyucu aile kapsamında bakımı sağlanan yabancı uyruklu çocuklar, özel eğitim hizmetlerinden faydalanma, koruma ve bakım sonrasında istihdam fırsatlarından yararlanma ve ilgili mevzuat çerçevesinde vatandaşlık sürecinin tamamlanması da dahil olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan çocuklarla aynı haklara sahiptir (Üretmen, 2024). Bu kapsamda koruyucu ailelik sisteminin, yabancı uyruklu çocukların eşit muamele hakkını hayata geçirebilecek güçlü bir araç olduğu söylenebilir. Ancak uygulamada, bu hakların ne ölçüde hayata geçirilebildiği ve koruyucu aile sisteminin bu çocukların haklarına erişimini ne derece desteklediği tartışmalıdır. Koruyucu aile ile çocuk arasında kültürel farklılıklar, uyum sürecini zorlaştırabilir. Ailelerin, çocuğun kültürel geçmişine dair yeterince bilgi sahibi olmaması bu sorunu derinleştirebilir. Yabancı uyruklu çocuklar, toplumsal önyargılar nedeniyle eşit hizmetlere erişimde zorluklar yaşayabilir (Certel, 2019; Ilyosjon, 2024). Bu durum hem koruyucu ailelerin seçiminde hem de hizmetlere erişimde ayrımcılığa yol açabilir. Öte yandan özellikle bazı yabancı uyruklu çocuklar koruyucu aile sistemine dâhil olma sürecinde ciddi zorluklar yaşayabilmektedir. Bu zorluklar arasında çocukların yasal statüsünün belirsizliği nedeniyle süreçlerin yavaş ilerlemesi, koruyucu aile adaylarının kültürel farklılıklar nedeniyle tereddüt yaşaması ve çocuğun dil bariyeri nedeniyle sisteme uyum sürecinde sorunlar yaşaması sayılabilir (Ömeroğlu, 2022). Ailelerin çocuğun kültürel geçmişine dair yeterli bilgiye sahip olmaması, hem çocuk açısından aidiyet hissinin zedelenmesine hem de ailenin çocukla etkili bir bağ kurmakta zorlanmasına yol açabilmektedir.

Dolayısıyla koruyucu aile sisteminin kültürel farklılıklar ve dil bariyerleri gibi zorluklara duyarlı bir şekilde güçlendirilmesi gerektiği açıktır.

Özel İhtiyaç Sahibi Çocuklar için Desteklenme Hakkı

Özel ihtiyaç sahibi çocuklar için desteklenme hakkı, çocukların engellilik durumu, kronik hastalıkları ya da özel eğitim gereksinimleri nedeniyle ihtiyaç duydukları fiziksel, duygusal, sosyal ve eğitsel desteğe erişimlerini güvence altına alan temel bir çocuk hakkıdır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 23. maddesi, engelli çocukların topluma tam katılımını sağlamak ve potansiyellerini en üst düzeye çıkarabilmek için gerekli olan özel bakım ve destek hizmetlerine erişimlerini açıkça vurgulamaktadır.

Engellik veya kronik hastalık gibi özel durumlarından dolayı özel ihtiyaçlara sahip olan çocuklar, topluma entegrasyonlarını kolaylaştırmak ve bağımsızlıklarını ve yaşam kalitelerini artırmak için özel desteğe ihtiyaç duymaktadır (Al-Harbi vd., 2024). Bu bağlamda, koruyucu ailelik sistemi, özel ihtiyaç sahibi çocukların aile temelli bir bakım ortamında desteklenmesini sağlayarak bu hakkın hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynayabilmektedir (Föltz, 2020). Ancak araştırmalar, koruyucu ebeveynlerin özel ihtiyaç sahibi çocukların ihtiyaçlarına özgü eğitim ve bilgiye yeterli düzeyde sahip olmadığını ortaya koymaktadır (Jean vd., 2024; Kothencz, 2024). Dolayısıyla koruyucu ailelerin, özel ihtiyaç sahibi çocukların bakımına yönelik yeterli bilgiye ve beceriye sahip olmaması, çocuğun ihtiyaçlarının yeterince karşılanamamasına yol açabilmektedir (Jean vd., 2024). Benzer şekilde Türkiye' de de engelli çocukların koruyucu aile hizmetinden yararlandığı görülmekle birlikte, bu çocukların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu durum, sistemin özel ihtiyaç sahibi çocuklar için yeterince kapsayıcı olmadığını göstermektedir. Mevzuatta bu çocukların koruyucu aile hizmetinden yararlanmalarına engel herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte, uygulamada bu çocukların koruyucu aile yanına yerleştirilme oranları düşüktür (İzci, 2020). Dolayısıyla özel ihtiyaç sahibi çocukların aile temelli bakım hakkının tam anlamıyla hayata geçirilemediği ve sistemin bu alanda güçlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Bu bağlamda engelli çocukların bakımında görev alacak koruyucu ailelerin, çocuğun fiziksel ve psikolojik durumuna uygun bireyselleştirilmiş bakım sunabilmeleri için özel eğitimlerden geçmeleri ve sürekli desteklenmeleri

gerekmektedir. Koruyucu aile eğitimlerinin düzenli hale getirilmesi ve özel gereksinimli çocuklara yönelik uzmanlaşmış modüllerin geliştirilerek yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Ayrıca, koruyucu ailelerin çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmesi adına çocuğun özel durumuna uygun bir ev ortamı hazırlamaları, örneğin hareket kısıtlılığı olan çocuklar için fiziksel erişilebilirlik düzenlemeleri yapmaları ve sosyal dışlanma ya da ayrımcılıkla mücadelede duygusal destek sunmaları gerekmektedir (Shneyder, 2020). Bu çerçevede, özel ihtiyaç sahibi çocuklara bakım veren koruyucu ailelerin hizmet süreçlerinde ihtiyaç duydukları tüm desteklere ücretsiz erişiminin sağlanması, sistemin etkili işlemesi açısından kritik öneme sahiptir. Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, koruyucu ailenin ya da çocuğun ihtiyaç duyması durumunda kısa süreli geçici bakım modellerinin geliştirilmesi de hizmetin sürdürülebilirliği açısından faydalı olacaktır (Üretmen, 2024).

Nitelikli Profesyonellerden Hizmet Alma Hakkı

Nitelikli profesyonellerden hizmet alma hakkı, çocukların gelişimlerini desteklemek, haklarını korumak ve refahlarını sağlamak amacıyla, ihtiyaç duydukları her türlü hizmetin eğitilmiş ve uzman kişiler tarafından sunulmasını ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 3. maddesi, çocuklara sunulan bakım ve koruma hizmetlerinde profesyonellik ve yüksek standartların sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Koruyucu ailelik sistemi, çocuğun bakımını üstlenen ailenin yanı sıra, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, eğitimciler ve sağlık personeli gibi nitelikli profesyonellerin destek ve rehberlik sağladığı bir yapıya dayanmaktadır (İzci, 2020; Karataş, 2007). Koruyucu aile sisteminde uzmanlar, çocuğun travma geçmişi, uyum sorunları veya duygusal zorluklarını aşması için önemli bir rol oynayarak aileyle ve toplumla kurulan bağların güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Koruyucu aileler ve çocuklar, bakım sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu durumlarda, kriz yönetimi ve çözüm süreçlerinde uzman rehberliği sağlanarak taraflara destek verilmektedir (Certel, 2019; Kaya-Kılıç ve Tekin, 2019; Özbesler, 2009; Şimşek, 2024). Özellikle sosyal hizmet uzmanları, koruyucu ailelerin çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını anlamaları ve karşılamaları için rehberlik sağlamakta, aynı zamanda bakım

sürecinin izlenmesi ve denetlenmesi görevini üstlenmektedir. Bu uzmanlar, koruyucu ailelerin seçimi, eğitimi, çocuğun yerleştirilme süreci ve bakımın sürdürülebilirliği açısından sistemin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır (Erdal, 2014; Şimşek, 2024; Üretmen, 2024). Buna karşın Türkiye’de çocuk koruma sisteminin temel yasal düzenlemelerinden biri olan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, çocuklara yönelik müdahalelerde görev alacak meslek elemanlarını “sosyal çalışma görevlisi” şeklinde geniş ve kapsayıcı bir kavram altında tanımlamaktadır. Bu tanım, sosyal hizmetin yanı sıra psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri gibi farklı disiplinlerden mezun kişileri aynı görev tanımı altında toplamaktadır. Oysa çocuk koruma sisteminde hak temelli, bütüncül ve müdahale odaklı hizmet sunumunun baş aktörleri sosyal hizmet uzmanlarıdır. Sosyal hizmet uzmanları; çocuğun bireysel ihtiyaçlarını değerlendirme, risk analizi yapma, müdahale planı geliştirme, aile içi dinamikleri anlama ve kamu hizmetlerine erişimi sağlama konusunda disiplinler arası çalışmalar yürütebilecek donanıma sahiptir (Aydemir vd., 2024). Sosyal çalışma görevlisi kavramının bu şekilde çatı bir kavram olarak kullanılması, özellikle ihmal, istismar ya da travma gibi karmaşık durumlarla karşı karşıya kalan çocuklara yönelik profesyonel müdahalelerin nitelik ve etkinliğini düşürebilmektedir (Karakuş, 2015). Bu durum, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 3. maddesinde yer alan ve çocuklara yönelik tüm hizmetlerin “en iyi çıkarları” doğrultusunda, nitelikli ve eğitimli profesyoneller tarafından sunulması gerektiğine dair ilkeye aykırılık teşkil etmektedir. Örneğin, ağır travmatik deneyimler yaşamış bir çocuğun rehabilitasyon sürecinin psikoloji ya da sosyal hizmet eğitimi olmayan bir uzman tarafından yürütülmesi, çocuğun ihtiyaçlarının yeterince anlaşılamamasına ve uygun müdahalelerin gecikmesine neden olabilmektedir. Bu durum, yalnızca çocuğun gelişimsel, duygusal ve sosyal iyilik halini riske atmakla kalmamakta, aynı zamanda sistemin güvenilirliğini ve sürdürülebilirliğini de zayıflatmaktadır. Nitelikli profesyonel desteğin sağlanabilmesi için, sosyal çalışma görevlisi kavramının yeniden tanımlanması ve her meslek grubunun kendi yetkinlik alanına uygun görevlerde istihdam edilmesi büyük önem taşımaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, koruyucu aile sisteminin çocuk hakları temelinde çok boyutlu bir çerçevede ele alarak değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çocuk hakları perspektifinden koruyucu aile sisteminin değerlendirilmesi, yalnızca bir sosyal hizmet modelinin analizinden ibaret değildir; aynı zamanda çocukların insan onuruna yakışır bir yaşam sürme hakkının ne ölçüde hayata geçirilebildiğini sorgulayan bir yaklaşımdır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin temel ilkeleri olan çocuğun yüksek yararı, katılım, ayrımcılığa uğramama ve yaşama hakkı, koruyucu ailelik modelinin hem yapısal çerçevesini hem de uygulamadaki etkilerini değerlendirmek açısından kritik önem taşımaktadır. Bu kapsamda çalışma, Türkiye' de koruyucu aile sisteminin çocukların aile ortamında, bireysel gereksinimlerine duyarlı, sevgi ve güven dolu koşullarda büyümelerini hedefleyen hak temelli bir alternatif bakım modeli olarak önemli bir potansiyele sahip olduğu ortaya koymaktadır.

Koruyucu aile sisteminin avantajları arasında, çocuğun bireysel ihtiyaçlarının daha yakından karşılanabilmesi, kurumsal bakımın olası olumsuz etkilerinden korunması ve aile ortamına yakın bir bakım modelinin sağlanması yer almaktadır. Özellikle çocukların katılım hakkı, ayrımcılığa uğramama hakkı ve eğitim, sağlık gibi temel haklarına erişiminde koruyucu ailelik sisteminin etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, çocuğun yüksek yararı ilkesi doğrultusunda, çocukların bakımı sürecinde bireysel özelliklerinin dikkate alınması ve karar mekanizmalarına dahil edilmesi, sistemin başarısı açısından kritik öneme sahiptir. Ancak sistemin mevcut uygulamaları, bu potansiyelin tam anlamıyla gerçekleşmesinin önünde çeşitli yapısal, kurumsal ve toplumsal engeller bulunduğunu da göstermektedir.

Öncelikle, çocuğun yüksek yararı ilkesi teorik düzeyde koruyucu aile sistemine yön veren bir ilke olsa da uygulamada bu ilkenin çocuğun bireysel özelliklerine uygun bakım ve destekle buluşması her zaman mümkün olamamaktadır. Koruyucu ailelerin eğitimi, denetimi ve desteklenmesi süreçlerinde yaşanan eksiklikler, bazı durumlarda çocukların psiko-sosyal ihtiyaçlarının yeterince karşılanamamasına neden olmaktadır. Aynı şekilde çocukların bakım sürecine etkin katılımı, yani görüş ve düşüncelerinin dikkate alınması da uygulamada yeterince kurumsallaşmamıştır. Katılım hakkının

yalnızca normatif belgelerde tanınması, bu hakkın gerçek yaşamda etkili biçimde uygulanmadığı durumlarda çocuğun kendisini değersiz hissetmesine yol açabilmektedir.

Çocukların aile ortamında yaşama, güvenli bir çevrede büyüme, eğitim, sağlık ve sosyal faaliyetlere erişim gibi hakları koruyucu ailelik sistemi ile büyük ölçüde desteklenmekte; ancak özellikle dezavantajlı gruplar (engelli çocuklar, yabancı uyruklular, küçük yaş grupları vb.) açısından sistemin yeterince kapsayıcı olmadığı görülmektedir. Ayrımcılığa uğramama hakkı kapsamında değerlendirildiğinde, özel gereksinimli çocukların sisteme daha az dahil olması ve bazı bölgelerde yeterli koruyucu ailenin bulunmaması gibi olgular, sistemin eşitlikçi yapısını zedelemektedir. Bu kapsamda sistemin etkili bir şekilde işleyebilmesi için çocukların ihtiyaçlarını merkeze alan, hak temelli ve bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi şarttır. Bu doğrultuda, çocuğun yüksek yararını önceleyen bir koruyucu ailelik sistemi, sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de önemli bir dönüşüm sağlayacaktır.

Öte yandan koruyucu ailelerin niteliği ve profesyonel destekle ilişkisi de sistemin başarısı açısından belirleyicidir. Türkiye’ de nitelikli sosyal hizmet uzmanlarının istihdam sınırlılıkları, koruyucu ailelerin desteklenmesinde ve sistemin işleyişinde ciddi bir boşluk meydana getirerek sunulan hizmetlerin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Benzer şekilde “sosyal çalışma görevlisi” gibi geniş tanımlamalar da profesyonellerin uzmanlık alanlarının sınırlarının belirsizleşmesine neden olmakta ve çocukların alacağı hizmetin niteliğini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının sistemin merkezine alınması ve çocuk koruma politikalarının multidisipliner değil, disiplinler arası bir anlayışla yürütülmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, koruyucu ailelik sistemi, çocukların yüksek yararını merkeze alan, hak temelli bir bakım modeli olarak güçlendirilmelidir. Çocuk haklarının tam anlamıyla hayata geçirilmesi için sistemdeki eksiklikler giderilmeli, koruyucu ailelerin kapasitesi artırılmalı ve çocukların en iyi bakımı alması sağlanmalıdır. Bu şekilde, her çocuğun eşit, adil ve destekleyici bir ortamda büyümesi hedeflenebilir. Türkiye’ de koruyucu aile sistemi, çocukların haklarını merkezine alan bir anlayışla daha etkin, katılımcı ve kapsayıcı hale getirildiğinde; yalnızca korunma ihtiyacı içindeki çocukların değil, tüm

toplumun refah düzeyini yükselten bir model olma kapasitesine sahiptir. Çocukların sesi duyulmalı, ihtiyaçları anlaşılmalı ve her çocuğa sevgi dolu, güvenli ve saygı temelli bir yaşam ortamı sunulmalıdır. Bu yaklaşım, çocuk haklarının bir yükümlülük değil, insan onurunun ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi gerektiğini hatırlatmaktadır.

ÖNERİLER

Koruyucu aile sistemi, çocuk haklarının tam anlamıyla hayata geçirilmesi açısından önemli bir alternatif bakım modeli olmakla birlikte, sistemin çocuk hakları bağlamında daha etkili, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşabilmesi adına çeşitli iyileştirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda, çocukların yüksek yararını, katılımını, ayrımcılığa uğramama hakkını ve diğer temel haklarını gözeterek bir sistem inşası için bazı geliştirici adımların atılması gereklidir.

Öncelikle, çocuğun yüksek yararı ilkesinin uygulamada etkili biçimde hayata geçirilmesi sağlanmalıdır. Koruyucu aile seçiminden çocuk yerleştirme süreçlerine kadar tüm aşamalarda çocuğun bireysel özelliklerini (yaş, sağlık durumu, eğitim ihtiyacı, kültürel kimlik) esas alan değerlendirme mekanizmalarının geliştirilmesi gereklidir. Bu çerçevede çocuğun gelişimini destekleyecek ortamın nesnel ölçütlerle belirlenmesi ve izlenmesi sağlanmalıdır.

Çocukların koruyucu ailelik süreçlerine aktif katılımı, sistemin etkili işlemesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle çocukların bakım süreçlerinde görüşlerinin alınmasını sağlayacak, yaşlarına uygun katılım araçları geliştirilmeli ve karar alma mekanizmalarında bu görüşlerin dikkate alınması güvence altına alınmalıdır. Katılım hakkı yalnızca teorik düzeyde değil, pratikte de çocukların kendilerini ifade edebildikleri, sürece yön verebildikleri somut yapılarla desteklenmelidir.

Koruyucu ailelerin niteliklerinin artırılması, sistemin başarı düzeyini doğrudan etkileyen bir diğer önemli unsurdur. Koruyucu aile adayları yalnızca temel bakım yeterlilikleri bakımından değil, aynı zamanda çocuğun farklı ihtiyaçlarına (travma sonrası iyileşme, özel gereksinimler, kültürel hassasiyet) duyarlılık düzeylerine göre değerlendirilmelidir. Bu kapsamda koruyucu ailelere yönelik eğitimler, çocuk hakları, travma sonrası bakım, özel gereksinimler ve kültürel duyarlılık gibi tematik alanlarda güçlendirilmelidir. Ayrıca bakım süreci boyunca ailelere sağlanacak profesyonel destek hizmetleri (psikososyal destek ve süpervizyon gibi) sistematik ve sürekli olmalıdır.

Özel gereksinimli, engelli ve yabancı uyruklu çocukların koruyucu aile sisteminden daha etkin yararlanabilmeleri için ayrımcılığı önleyici, kapsayıcı

ve eşitlikçi politikalar geliştirilmelidir. Bu bağlamda, dezavantajlı çocuk gruplarının sistem dışında kalmasının önüne geçmek amacıyla ailelere yönelik teşvik mekanizmaları artırılmalı, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi için özel politika setleri oluşturulmalı ve bireyselleştirilmiş destek programları yaygınlaştırılmalıdır.

Çocukların psikososyal gelişimini desteklemek amacıyla sunulan hizmetlerin hem nicelik hem de nitelik açısından güçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle travmatik geçmişe sahip çocuklara yönelik psikososyal destek mekanizmalarının yaygınlaştırılması ve özel destek modellerinin geliştirilmesi çocuğun bakım sürecine daha sağlıklı biçimde uyum sağlamasını mümkün kılacaktır. Aynı zamanda bu uygulamalar hem çocuklara hem de koruyucu ailelere yönelik eş zamanlı ve entegre bir biçimde sunulmalıdır.

Sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere erişim çocukların bütüncül gelişiminin bir parçasıdır. Bu doğrultuda koruyucu ailelere sağlanan mali destek, yalnızca temel ihtiyaçları değil, aynı zamanda çocuğun sanatsal, sportif ve kültürel gelişimini destekleyecek nitelikte artırılmalı; özellikle düşük gelirli ve kırsal bölgelerde bu desteklerin ulaşılabilirliği sağlanmalıdır. Aileler, ekonomik koşullara göre değil, çocuğun yararını temel alan eşit bir bakım anlayışıyla desteklenmelidir.

Çocuğun biyolojik ailesiyle olan bağlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için, görüşme süreçlerinin çocuğun yararı temelinde planlanması ve denetlenmesi gereklidir. Bu süreçte taraflar arasında güvene dayalı bir iletişimin kurulabilmesi için uzman rehberliğinde hazırlık görüşmeleri yapılmalı ve iletişim süreçleri desteklenmelidir. Öte yandan Koruyucu aile ile biyolojik aile arasındaki bağların çocuğun yararına olacak şekilde sürdürülebilmesi için rehberlik temelli modeller geliştirilmelidir. Çocukların aidiyet hissini güçlendirmek ve kimlik gelişimlerini desteklemek amacıyla biyolojik aile ile görüşmeler, uzman eşliğinde planlanmalı; bu süreçlerde oluşabilecek duygusal riskler için koruyucu aileler desteklenmelidir.

Mahremiyet ve bilgi gizliliği, koruyucu aile sisteminde sıklıkla ihlal edilen alanlardan biri olup bu konuda ciddi yasal ve etik düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Hem çocukların hem de biyolojik ailelerin kişisel bilgilerinin korunmasına yönelik yaptırımlar artırılmalı, sosyal medya gibi alanlarda

çocukların özel bilgilerinin paylaşılması engellenmelidir. Aynı şekilde, koruyucu ailelerin mahremiyetinin de güvence altına alınması gerekmektedir.

Sistemin işlevselliğinin sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmesi adına en önemli hususlardan birisi de beşerî sermayedir. Bir başka deyişle profesyonel destek kadrosu eksikliği koruyucu aile sisteminin başarısında oldukça önemli bir faktördür. Bu kapsamda nitelikli meslek elemanı istihdamının artırılması önemli bir gerekliliktir. Ayrıca çocuk koruma hizmetlerinde görev alacak meslek elemanlarının mesleki yeterlilik esasına göre istihdam edilmesi sağlanmalıdır. “Sosyal çalışma görevlisi” gibi çatı tanımlar yerine, görev tanımları açık, disiplin temelli ve uzmanlık odaklı biçimde yapılandırılmalıdır. Özellikle sosyal hizmet uzmanlarının sistemin merkezinde konumlandırılması, koruyucu aile hizmetlerinin niteliğini artıracak ve çocukların ihtiyaçlarına daha etkin yanıt verilmesini sağlayacaktır.

Sosyal hizmet uzmanlarının, özellikle sosyal inceleme ve değerlendirme raporlarının hazırlanması, koruyucu ailelerin seçimi, eğitimi ve süpervizyonu gibi kritik görevlerde aktif, sürekli ve sistematik bir biçimde rol alması gerekmektedir. Ayrıca, bakım sürecinde karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm üretme, kriz müdahalesi, çocukların gelişim süreçlerini izleme ve hak ihlallerine müdahale gibi işlevlerde uzmanların rolü açıkça tanımlanmalı ve yasal düzenlemelerle güvence altına alınmalıdır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının koruyucu aile sisteminde çocuğun savunucusu rolüyle hareket etmesi; çocuk yararına kararların alınmasında rehberlik edici, denetleyici ve koruyucu işlevleri üstlenmesi sağlanmalıdır. Böylece sosyal hizmet uzmanlarının koruyucu aile başvurularında çocukla uyum analizi yaparak, çocuğun bireysel ihtiyaçlarına uygun ailelerin belirlenmesi, koruyucu ailelere yönelik düzenli ve zorunlu eğitimlerin planlanması, uygulanması ve izlenmesi, bakım sürecinde karşılaşılan zorluklara yönelik erken uyarı ve müdahale sistemlerinin kurulmasında aktif görev alınması, psiko-sosyal değerlendirme süreçlerinin profesyonel standartlara uygun olarak yürütülmesi, bakım sürecine ilişkin izleme ve raporlama faaliyetlerinin çocuk merkezli, hak temelli ve disiplinler arası biçimde yürütülmesi gibi rol ve işlevleri yerine getirmesi sistemin etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından temel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının sistemin

yalnızca destekleyici bir unsuru değil, aynı zamanda çocukların yüksek yararını önceleyen politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında merkezi bir aktör olarak konumlandırılması gerekmektedir. Uzmanların mesleki özerkliği ve karar alma süreçlerindeki etkinliği yasal ve kurumsal düzenlemelerle pekiştirilmeli; görev tanımları açık, ölçülebilir ve profesyonel standartlara dayalı olarak yeniden yapılandırılmalıdır. Bu yaklaşım, hem çocukların bireysel ihtiyaçlarının doğru biçimde analiz edilmesini hem de koruyucu ailelerin sistem içerisindeki rolünü daha nitelikli şekilde yerine getirmesini sağlayacak; sonuç olarak koruyucu ailelik sisteminin çocuk hakları temelinde daha kapsayıcı, bütüncül ve etkili bir yapıya kavuşmasına katkı sunacaktır.

Son olarak, sistemin genel işleyişine ilişkin düzenli izleme ve değerlendirme mekanizmaları kurulmalıdır. Bu izleme süreçlerinde çocukların doğrudan görüşlerine yer verilmesi esas alınmalı, uygulamada karşılaşılan eşitsizlikler, hizmet kalitesi farklılıkları ve bölgesel sorunlar şeffaf biçimde raporlanmalıdır. Böylelikle koruyucu ailelik sistemi, çocuk hakları temelinde daha adil, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abukan, B. (2020). Çocukluk çağı travmalarının koruyucu aile içinde sağaltımı üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), 241-260. <https://doi.org/10.33417/tsh.681890>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). *İllere göre koruyucu aile istatistikleri*. 5 Aralık 2024 tarihinde <https://aile.gov.tr/koruyucu-aile/illere-gore-koruyucu-aile-istatistikleri/> adresinden erişildi.
- Al-Harbi, N., Al-Omari, N. and Al-Yami, S. (2024). Rights of people with special needs from a legal perspective. *International Journal of Law Research and Studies*, 3(3), 8-18. <https://doi.org/10.59992/IJLRS.2024.v3n3p1>
- Altın-Şahin, H. (2022). Koruyucu aile ve çocuk arasında kişisel ilişki kurulması. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 680-716. <https://doi.org/10.47136/asbuhfd.1179400>
- Aydemir, İ., Öztürk, M., Toga, H. ve Türk, A. (2024). Sosyal hizmetin tanımlanması-amaçları-temel ilkeleri. İ. Aydemir ve M. Öztürk (Ed.), *Sosyal Hizmete Giriş* (ss.1-17) içinde. Akademisyen Kitabevi.
- Barak-Corren, N., Kan-Tor, Y. and Tebbe, N. (2022). Examining the effects of antidiscrimination laws on children in the foster care and adoption systems. *Journal of Empirical Legal Studies*, 19(4), 1003-1066. <https://doi.org/10.1111/jels.12333>
- Bilican-Gökkaya, V. (2014). Ailelerin, koruyucu aile olma nedenleri (Sivas ili örneği). *Journal of Human Sciences*, 11(1), 603-620. <http://dx.doi.org/10.14687/ijhs.v11i1.2733>
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1989). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. 2 Aralık 2024 tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme> adresinden erişildi.
- Buehler, C., Rhodes, K. W., Orme, J. G. and Cuddeback, G. (2006). The potential for successful family foster care: Conceptualizing competency domains for foster parents. *Child Welfare*, 85(3), 523-558.
- Canbulut, T. (2014). Türkiye' de çocukların katılım hakkı üzerine bir derleme. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 1(2), 85-94. <https://doi.org/10.17681/hsp.73252>
- Certel, N. (2019). Koruyucu aile derneklerine üye olan koruyucu ailelerin bu modele ilişkin deneyim ve değerlendirmeleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 147-165. <https://doi.org/10.33417/tsh.516772>
- Certel, N. (2024). Koruyucu aile modeli uygulamalarında biyolojik ailelerin yeri ve önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(2), 349-364. <https://doi.org/10.33417/tsh.1355646>
- Cho, J.H. and Lee, J. (2023). A Study on Family Reunification of the Child: Focusing on Case Law of the European Court of Human Rights. *Kyung Hee Law Journal*, 58(1), 311-338. <https://www.doi.org/10.15539/khlj.58.1.8>

- Cin, T. (2020). Çocuk hakları ve BM çocuk hakları sözleşmesinin kısa bir değerlendirmesi. *International Journal of Social, Political and Economic Research*, 7 (3), 465-498. <https://doi.org/10.46291/IJOSPERvol7iss3pp465-498>
- Courtney, M. E., Dolev, T. and Gilligan, R. (2009). Looking backward to see forward clearly: A cross-national perspective on residential care. In M. E. Courtney & D. Iwaniec (Eds.), *Residential care of children: Comparative perspectives* (pp. 191-208). New York, NY: Oxford University Press.
- Çavuş, F. ve Çalış, N. (2021). İhmal ve istismarı önlemeye yönelik çocuk koruma politikalarında uzmanlaşmış koruyucu aile modelinin yeri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(4), 1565-1586. <https://doi.org/10.33417/tsh.900655>
- Delgado, P., Carvalho, J. M. and Alves, S. (2023). Children and Young People's Participation in decision-making in Foster Care. *Child Indicators Research*, 16(1), 421-445. <https://doi.org/10.1007/s12187-022-09979-5>
- Erbay, E. (2013). Çocukların katılım hakkı üzerine bir Türkiye değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 38-54.
- Erbay, E. ve Çalış, N. (2021). Türkiye' de koruyucu aile hizmetlerine yönelik uzman görüşleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 439-462. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.793311>
- Erbay, E. ve Çalış, N. (2022). Kurum bakımı altında kalan bireylerin deneyimleriyle korunma ihtiyacı olan çocuk olmak: Retrospektif bir araştırma. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10-32.
- Erdal, L. (2014). Türkiye' de sosyal politika ve koruyucu aile hizmet modeli. *Sosyoekonomi*, 22(22). <https://doi.org/10.17233/se.27202>
- Ertuğrul, M. (2021). Çocuğun kişisel verilerinin velisi tarafından sosyal medyada kullanılmasının kişilik hakkı bakımından değerlendirilmesi. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* (2), 513-564. <https://doi.org/10.33432/ybuhukuk.886576>
- Farmakopoulou, I. and Baltsioti, V. (2024). Revealing the profile of foster parents, biological parents, foster children and the triadic relationship amongst them. *Technium Social Sciences Journal*, 55(1), 319-341. <https://doi.org/10.47577/tssj.v55i1.10728>
- Föltz, F. (2020). Creating normalcy: Foster care for children and youth with disabilities and medical fragility in Germany. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 11(4), 132-151. <https://doi.org/10.18357/ijcyfs114202019942>
- Geiger, J. M., Piel, M. H. and Julien-Chinn, F. J. (2017). Improving relationships in child welfare practice: Perspectives of foster care providers. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 34, 23-33. <https://doi.org/10.1007/s10560-016-0471-3>
- Ilyosjon, I. (2024). Sociocultural barriers in the adaptation of adopted children and methods for overcoming them. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 4(06), 127-133. <https://doi.org/10.37547/ajsshr/Volume04Issue06-21>

- İzci, L. (2020). Türkiye ve İngiltere’de koruyucu aile sisteminin karşılaştırması. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (50), 140-163. <https://doi.org/10.48070/eruosbilder.740035>
- Jean, S. S., Murphy, A., Wright, K., Law, C. and Risser, H. J. (2024). Understanding the needs of foster parents of youth with special health care needs: Perceptions, barriers, and recommendations. *Children and Youth Services Review*, 158, 107431. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107431>
- Kale-Özçelik, F. (2020). Çocuğun özel yaşamına saygı hakkının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(2), 425-451. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.733281>
- Karakuş, B. (2015). Sosyal hizmet mezunlarının kadro ve unvanı “sosyal hizmet uzmanı/ sosyal çalışmacı”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2), 169-190.
- Karataş, K. (2007). Türkiye’ de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 7-20.
- Katzman, G. (2018). Convention on the rights of the child: Academic exercise or prescription for a better world. *Advances in Pediatric Research*, 5(10), 1-2. <https://www.doi.org/10.24105/APR.2018.5.10>
- Kaya, H., Baykuzu-Gündüz, G. ve Erden, H. G. (2020). Mülteci ve sığınmacı çocuklarda yüksek yararın değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 764-790. <https://doi.org/10.33417/tsh.649514>
- Kaya-Kılıç, A. ve Tekin, H. H. (2019). Sosyal hizmet uzmanlarının korunmaya muhtaç çocuk birimlerinde ihmal ve istismar vakalarına verilen hizmetlerin niteliğine ilişkin görüşleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 843-865. <https://doi.org/10.33417/tsh.622575>
- Kılınç, A. N. (2020). Türk hukukunda koruyucu aile sözleşmesi ve koruyucu aile ile çocuk arasındaki hukuki ilişkinin değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(3), 1217-1261. <https://doi.org/10.15337/suhfd.741192>
- Kibaroglu, S. ve Zengin, O. (2024). Koruyucu aile olma şartı sağlayan eşlerin koruyucu aile hizmet modeline ilişkin görüşleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(4), 661-683. <https://doi.org/10.33417/tsh.1269615>
- Koç-Başar, C. (2023). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesinin etkin korunması üzerine bir değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(2), 751-785. <https://doi.org/10.54704/akdhfd.1351016>
- Kothencz, J. (2024). Navigating the complexities of caring for children with special needs: the experiences and challenges of foster parents in Hungary. *Belvedere Meridionale*, 36 (1), 189-194. <https://doi.org/10.14232/belv.2024.1.13>
- Markström, A., Andersson, C., Björkhagen Turesson, A. and Plantin, L. (2024). A collaborative process: child participation in interventions provided by Swedish

- child and family welfare services. *Nordic Social Work Research*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2024.2317217>
- McCall, R. B. (2011). Research, practice, and policy perspectives on issues of children without permanent parental care. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 76(4), 223–272. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2011.00634.x>
- McTavish, J. R., McKee, C. and MacMillan, H. L. (2022). Foster children's perspectives on participation in child welfare processes: A meta-synthesis of qualitative studies. *Plos one*, 17(10), e0275784. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0275784>
- Orme, J. G. and Buehler, C. (2001). Foster family characteristics and behavioral and emotional problems of foster children: A narrative review. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 50(1), 3–15. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2001.00003.x>
- Ömeroğlu, E. (2022). Milletlerarası özel hukukta koruyucu aile kurumuna uygulanacak hukukun belirlenmesi. *Public and Private International Law Bulletin*, 42(1), 1-25. <http://dx.doi.org/10.26650/ppil.2022.42.1.982291>
- Özateş-Gelmez, Ö. S. (2019). Çocuk refahı alanında sosyal dışlanmayla mücadele: Sosyal hizmet eğitimi bir mücadele aracı olarak kullanılabilir mi?. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15(Özel Sayı 1), 37-48. <https://doi.org/10.17244/eku.491889>
- Özbesler, C. (2009). Koruyucu aile hizmetlerinde değerlendirme süreci. *Aile ve Toplum Dergisi*, 4(16), 86-94.
- Özler-Ervüz, F. (2022). 'Türkiye' de korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kuruluş bakım hizmetleri. F. Yaman ve C. Ervüz (Ed.), *Çocuk Koruma Sistemleri: Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla* (ss. 205-221) içinde. Nobel Yayıncılık.
- Pak-Güre, M. D., Aydeniz, Ü. ve Uğurlu, Z. (2024). 'Türkiye' de koruyucu aile ve evlat edinme ile ilgili çalışmalar: Sistematik bir inceleme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 8(2), 52-66. <https://doi.org/10.70989/scd.1587368>
- Reimer, D. (2023). Children's Participation in Foster Care in Germany. In K. Križ & M. Petersen (eds.), *Children and Young People's Participation in Child Protection: International Research and Practical Applications* (pp. 129-155). Oxford University Press.
- Schneiderman, J. U. (2003). Health issues of children in foster care. *Contemporary Nurse*, 14(2), 123–128. <https://doi.org/10.5172/CONU.14.2.123>
- Shneyder, L.B. (2020). A child with disabilities in foster care: Features of psychological and pedagogical support. *Bulletin TvSU. Series: Pedagogy and Psychology*, 3, 79-87. <https://doi.org/10.26456/vtspyped/2020.3.079>
- Smith, A. B. (2016). Achieving social justice for children: How can children's rights thinking make a difference? *American Journal of Orthopsychiatry*, 86(5), 500–507. <https://doi.org/10.1037/ort0000191>

- Soyer, C. ve Akca, Ü. (2021). Isparta'da koruyucu aile uygulaması ve koruyucu ailelerin özellikleri. *8gen-ART*, 1(1), 70-107. <https://doi.org/10.53463/8genart.20210088>
- Swetha, C.G.T. and Jaisre, V. (2023). Foster care being a second home for abandoned children: an analysis on Cathy Glass's Saving Danny. *International Journal of Membrane Science and Technology*, 10 (3), 3028-3033. <https://doi.org/10.15379/ijmst.v10i3.2952>
- Şimşek, Z. (2024). Travma bilgili koruyucu aile sistemi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 84-98. <https://doi.org/10.61861/spshcd.1379735>
- Tankosic, M. and Grbic, A. (2023). The importance of effective communication in ensuring children's rights: a study on the intersection of communication and child rights. *Human Research in Rehabilitation*, 13(2), 238-248. <https://www.doi.org/10.21554/hrr.092306>
- Toros, K. and Falch-Eriksen, A. (2025). "I got to say two or three lines"- A systematic review of children's participation in child protective services. *Child Abuse & Neglect*, 162(1), 106934. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2024.106934>
- Üretmen, M. (2024). Çocuk hakları ekseninde koruyucu ailelik: Haklar belgesi. 2 Aralık 2024 tarihinde <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2024-09/cocuk-haklari-ekseninde-koruyucu-ailelik-haklar-belgesi-1-1-2.pdf> adresinden erişildi.
- Van der Walt, J. L. and Oosthuizen, I. J. (2024). Three perspectives on the notion of 'the best interests of the child'. *In die Skriflig/In Luce Verbi*, 58(1), a3054. <https://doi.org/10.4102/ids.v58i1.3054>
- Yazıcı, E. (2014). Türkiye' de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile bakım yönteminde yeni yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 247-270.
- Yıldırım, S. ve Hız, Ö. (2020). Koruyucu ailelerin sorunları Denizli ili örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 185-202. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.567007>
- Zozula, J. (2024). Specialist professional foster family as an educational measure used towards minors. *Probation*, 3, 195-224. <https://www.doi.org/10.5604/01.3001.0054.5846>

TÜRK AİLESİNDE ÇOCUĞUN ANLAM VE DEĞERİ:TÜRKİYE AİLE YAPISI ARAŞTIRMASINDA EĞİLİMLER VE YÖNELİMLER*

Mahmut Hakkı AKIN¹
Ece Bengi TÜFEKÇİOĞLU²
Ahmed Faruk ERGÜN³

Öz

Toplumun en temel kurumlarından biri olan aileyi anlayabilmek, çocuğa yüklenen anlam ve değerle yakından ilişkilidir. Ailede çocuğun rolü, çocuktan beklentiler, çocuğun yetiştirilmesinde dikkat edilen hususlar aile ve çocukluk sosyolojisi alanlarının önemli konularıdır. Çocuğa atfedilen değerden yola çıkılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, çocuğun geleneksel anlamı ve çocuğun ailelerin iş ve sosyal hayatlarına bağlı olarak nasıl görüldüğü irdelenmiştir. Makalede 2021 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın mikro verilerinden yeni bir veri seti hazırlanmıştır. Buna göre çocuğa yüklenen anlam ve değerin yaş, cinsiyet, eğitim ve anne-baba eğitimi gibi değişkenlere göre nasıl farklılaştığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çocuğa yüklenen geleneksel anlam ile çocuğun anne-babanın kariyeri ve sosyalleşmesi arasındaki ilişki Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın Türkiye' de Çocuğun Değeri Araştırması ile birlikte yorumlanarak değişim ve eğilimler açıklanmaya çalışılmıştır. Bulgulara göre yaşlı kuşakta genç kuşağa, eğitim seviyesi düşük olan anne-babalarda yüksek olanlara ve erkeklerde kadınlara göre çocuğun geleneksel değeri daha yüksek seviyededir. Her ne kadar bazı değişkenlere göre farklılaşma eğilimleri görülsede bulgulardan Türk toplumunda temel bir toplumsal kurum olarak aileye ve çocuğa karşılıklı olarak değer atfedildiği dikkat çekmektedir.

Anahtar kelimeler: Aile, çocuk, toplumsal değişim, Türkiye Aile Yapısı Araştırması.

* Çalışmada sorumlu yazarın onaylanan 235182 numaralı Türkiye İstatistik Kurumu B grubu mikro veri talebi üzerine erişimi sağlanan 2021 Türkiye Aile Yapısı Araştırması mikro verileri kullanılmıştır.

¹ Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, E-posta: mahmuthakin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8140-8600

² Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, E-posta: ecebengi.saglam@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8375-231X

³ Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, E-posta: faruk.ergun@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0009-0008-8017-3548

AKIN, M.H., TÜFEKÇİOĞLU, E.B., ERGÜN, A.F., (2025). Türk Ailesinde Çocuğun Anlam ve Değeri: Türkiye Aile Yapısı Araştırmasında Eğilimler ve Yönelimler. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2), 481-512. DOI:10.21560/spcd.vi. 1630418

THE MEANING AND VALUE OF THE CHILD IN THE TURKISH FAMILY: TRENDS AND ORIENTATIONS IN THE RESEARCH ON FAMILY STRUCTURE IN TÜRKİYE

Abstract

Understanding the family, one of the fundamental institutions of society, is closely related to the meaning and value attributed to the child. The role of the child in the family, expectations from the child, and the issues considered in the upbringing of the child are important topics in the field of sociology of family and childhood. Based on the value attributed to the child, this study examines the traditional meaning of the child and how the child is seen in the work and social lives of families. In the article, a new data set was prepared from the micro data of the Research on Family Structure in Türkiye conducted by the Turkish Statistical Institute in 2021. It has been tried to determine how the meaning and value attributed to the child differ according to variables such as age, sex, education, and parental education. The relationship between the traditional meaning attributed to the child and parents' careers and socialization have been interpreted together with Çiğdem Kağıtçıbaşı's research on the Value of Child in Türkiye to explain the changes and trends. The findings reveal that the older generation attributes a higher level of traditional meaning to the child than the younger generation, parents with lower levels of education attribute a higher level of traditional meaning to the child than parents with higher levels of education, and men attribute a higher level of traditional meaning to the child than women. Although there are tendencies to differ according to some variables, the findings draw attention to the fact that family as a basic social institution and children are mutually valued in Turkish society.

Key Words: *Family, child, social change, Research on Family Structure in Türkiye.*

GİRİŞ

Türkiye' de aile ile ilgili göstergeler ve istatistikler yakın zamanda dikkat çeken tartışmalar dolayısıyla gündem oluşturmıştır. Ortalama ilk evlenme yaşının yükselmesi, evlenme hızının azalmasına karşılık boşanma hızının artması, ailede çocuk sayısının ve hanehalkı nüfusunun azalması gibi göstergeler, farklı mecralarda tartışmalara sebep olduğu gibi 2025 yılının Cumhurbaşkanlığı tarafından Aile Yılı ilan edilmesinde de etkili olmuştur. Göstergelere rakamlar ve oranlar şeklinde yansıyan bütün bu tablo, sadece aile kurumunun değişmesinin ötesinde çok yönlü bir toplumsal değişim sürecinin sonucudur. Bu değişim, çok yönlü nedensel ve ilişkisel boyutlara sahip olduğu gibi kendi içinde oldukça karmaşık dinamikler üzerinden devam etmiştir. Ancak bu tür gündem olan ve hassasiyet gösterilen toplumsal meselelerde genelde değişimin çok yönlü yapısı gözden kaçırılabilir. Bu nedenle olgunun kendi gerçekliğine bağlı bir şekilde açıklanması için aile üyelerinin rollerinin, tutumlarının ve pratiklerinin genel toplumsal değişimle ilişkisi tespit edilmesi gereklidir. Ailenin değişimi, ailenin en önemli varlık sebeplerinden biri olan çocuğun anlam ve değerinin de değişimine sebep olmaktadır. Tarım toplumunda çok sayıda çocuğa sahibi olmanın ya da özellikle erkek çocuğuna sahip olmayı arzu etmenin kendi kültürel gerçeklik bağlamında önemli karşılıkları olmuştur (Canatan, Yıldırım, 2018, ss. 165-166). Sanayileşme, kentleşme, eğitim seviyesinin yükselmesi, kadının kamusal konumunun değişmesi gibi pek çok etken hem ailenin hem de çocukluğa atfedilen anlam ve değer farklılaşmasına sebep olmuştur (Köse, 2022, 31-33). Türkiye özelinde düşünüldüğünde iki asrı aşan modernleşme tecrübesinin yanında 1950'li yıllardan itibaren yoğunlaşarak devam eden iç göç hareketliliği, aile dahil olmak üzere pek çok kurumun eski ile yeni arasında geçiş yaşamasına sebep olmuştur. Ulusal ve uluslararası araştırmalardan ve göstergelerden takip edildiği gibi Türkiye' de aile hâlâ en çok önemsenen ve büyük değer atfedilen kurumlardan biridir. Yine aile ile çocuk ilişkisi açısından çocuk sahibi olmaya atfedilen önem, Türkiye'nin özellikle Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki olgusal durumdan farkları olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışmada 2021 yılında gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın mikro verileri üzerinden ailede çocuğun anlam ve değer değişimi analiz edilmiştir. Cinsiyet, yaş, bireyin ve ebeveyninin eğitim durumu değişkenleri

üzerinden ailede çocuğa yüklenen anlam ve değerin nasıl farklılaştığı, değişim sürecinde hangi eğilimlerin dikkat çektiği genel toplumsal değişim süreci göz önünde bulundurularak yorumlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Başta Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın farklı dönemlerde gerçekleştirdiği ve karşılaştırdığı “Çocuğun Değeri” araştırmalarından elde ettiği veriler ve modernleşme perspektifinden yaptığı analizler ve literatürdeki genel eğilimler de verilere bağlı olarak karşılaştırmalı bir şekilde tartışılmıştır.

AİLEDE ÇOCUĞUN ANLAM VE DEĞER DEĞİŞİMİ

Sosyolojinin bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkmasından itibaren en önemli araştırma konularından biri aile olmuştur. Aile, toplumun varlığını ve sürekliliğini sağlayan en önemli kurumlardan biri olduğu gibi toplumsal değişimin izlerinin farklı şekillerde takip edilebildiği bir kurumdur. Başka bir deyişle bir kurum olarak aile, toplumsal etkileri yansıtan ve takip etmeye imkân sağlayan bir sosyolojik birimdir. Ayrıca ailede değişim, makro ve mikro göstergeler üzerinden takip edilebilir. Örneğin evlenme, doğum, boşanma, çocuk ve hane halkı sayılarının ve değişim hızının değişimi aile ile toplum arasındaki ilişkinin genel görünümünü ve eğilimlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca aile içinde anne, baba ve çocukların rollerinin pratikte değişiminin yanı sıra ailede rollere yüklenen anlamların değişimi de görece daha mikro yöne işaret etmektedir. Elbette makro ve mikro gerçekliğin birbirlerine bağlı ve birbirlerini üreten yönleri olduğunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Yine ailenin toplumsal değişimi yansıtan bir kurum olması, onun başka kurumlarla ilişki dahilinde hem kendi gerçekliğini hem de toplumsal gerçekliği üretmesi ile doğrudan ilişkilidir.

19. yüzyıldan itibaren Batı Avrupada sanayileşme ve sanayi toplumunun oluşmasıyla geleneksel aileden çekirdek aileye geçildiği tezi genel bir kabul görmüştür (Can, 2014, s. 53). Tarım toplumunda geleneksel geniş aile yapısından anne, baba ve çocuklardan oluşan aile yapısına geçilmesinin sadece Batı Avrupada değil bütün dünyada modernleşme üzerinden gerçekleşecek genel ve evrensel bir süreç olduğu da bir başka genel kabul olarak literatüre yansımıştır. Üretim araçları üzerinden yaşanan dönüşüme bağlı olarak Sayın'ın (2020, s. 106) yerinde tespitiyle 19. ve 20. yüzyılda bizatihi çekirdek aile dünya genelinde hâkim aile tipi haline gelmiş ve hatta gelenekselleşmiştir. Elbette

gelenekselleşen çekirdek aile tipinin toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklılık gösterdiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Buna bağlı olarak hâkim çekirdek aile tipolojisinin çeşitli alt tiplerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Sosyolojinin bilimsel bir disiplin olma iddiası ile ortaya çıktığı dönemden itibaren ailenin geleceği ile tartışmalar yapılmış ve ailenin geleceği ve hatta ortadan kalkıp kalkmayacağı ile ilgili tartışmalar merak edilmiştir. Yine bu tartışmalarda klasik sosyolojide aile etrafında ortaya atılan teorilerin belirleyici yönleri olduğu da tespit edilebilir.

Aile konusunda II. Dünya Savaşı'ndan sonra doğan kuşağın gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde yavaş yavaş bazı yapısal değişimler dikkat çekmeye başlamıştır. Batı'da "baby boomer" olarak adlandırılan bu kuşağın temsilcileri, 1960'larda başlayan ve 1980'lerde toplumsal göstergelere yansıyan değişimin hem ürünleri hem de üretenleri olarak kabul edilebilir. Bu değişimin bir yönü geleneksel değerlerin zihniyette ve pratikte varlığını sürdürme konusunda yaşadığı gerilimdir. Özellikle evlilik, cinsellik ve çocuk sahibi olma konularında tabu olarak kabul edilen pek çok tutum ve pratik, geçmişe göre daha kolay sorgulanmış ve bu radikal değişim, pek çok tartışmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960 ile 1980 arasında ciddi ve anlamlı bir değişim ve hatta dönüşüm, doğrudan evlilik, boşanma, doğum oranları gibi temel aile yapısı ve hane halkı verilerinde kendisini göstermiştir (Agree, 2017, s. 65). Göstergeler, özellikle 1940'lı ve 1950'li yıllarda doğanların kendilerinden önceki nesillerden ciddi bir şekilde farklılaştığına işaret etmektedir.

Çekirdek ailenin değişimi, sadece gençlik ve nesil değişimi sınırlarında açıklanabilecek bir durum değildir. Ayrıca 1970'lerden itibaren eğitim ve ekonomide; özellikle de iş ve çalışma hayatında yaşanan ciddi değişimler, genel toplumsal yapı ile aile arasında bazı gerilimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Sennett, 2008, s. 25). Bu nedenle evlilik ve çocuk sahibi olma yaş ortalamasındaki artış, doğurganlık oranlarındaki düşüş, boşanma oranlarındaki ve evlilik dışı doğan çocuk sayısındaki yükseliş gibi hemen hemen dünyanın tamamında karşılaşılan ve belli eğilimleri takip etmeyi sağlayan pek çok gösterge, zamanla çekirdek aile temelli sosyolojik tartışmaların yönünü de değiştirmiştir. Burada kırılmanın ve değişimin yönünün hızlanmasının Batı

Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970'lerden itibaren verilere yansıdığı ve 2000'li yıllarda ciddi bir dönüşümü açıkça gösterdiği tespit edilebilir. Örneğin 2020 OECD verilerine göre evlilik dışı doğan çocuk oranı hem OECD ülkeleri hem de Avrupa Birliği ortalamasında %40'ın üzerindedir. Güney Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda bu oranın %50'nin üstüne çıktığı ve OECD ülkeleri arasında en düşük orana sahip ülkelerin %2 ile Japonya, Güney Kore ve Türkiye olduğu görülmektedir (OECDa, 2024). Yine anne ve baba ile bir ailede yaşayan çocuk oranının %90'ın üzerinde bir oranla en yüksek olduğu OECD ülkesi de Türkiye' dir (OECDb, 2024).

Çocukluk sosyolojisi, aile sosyolojisi ile kıyaslandığında görece daha geç ortaya çıkmış bir sosyoloji alt alanıdır. Yine de çocuk ile aile arasındaki ilişkinin dünyada farklı örneklerle rağmen merkezi bir yerde olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu iki alt disiplinin de birbirlerine yakın oldukları tespit edilebilir. Tarih boyunca pek çok kültürde aileye anlam yükleyen en önemli unsurların başında çocuk gelmiştir. Hatta aile, doğrudan çocuklara sahip olmak üzerine inşa edilen ve evli çiftlerin çocuk sahibi olamadıkları takdirde asıl amacını gerçekleştirememiş bir kurum gibi görülmüştür (Aydın, 2022, s. 174). Ailenin çocukların toplumsal hayata kazandırılması şeklinde işlevsel bir role sahip olduğu da tarih boyunca karşılığı bulunabilecek bir yaklaşımdır. Örneğin Hristiyanlık ilk günah inancı dolayısıyla çocukluk ile günahkarlık arasında bir ilişki kurarken (Bumin, 2013, s. 21; İnal, 2014, s. 28), İslam çocuğu masumiyet ve fitrat temelinde tanımlamıştır (Aydın, 2021, s. 59). Ancak çocuk konusunda birbirine zıt iki kabulden hareket eden bu iki din, çocuğun iyi yetiştirilmesi konusunda aileye ve ebeveynliğe kutsiyet atfetmiştir.

Aile ile çocuk arasındaki ilişkinin çok net bir şekilde tanımlanması, aile ile çocuk arasındaki ilişkinin modernleşme dolayısıyla değişmesi, muhafazakâr tepkilere kaynaklık etmiştir (Özipek, 2004, s. 82). Totaliter siyasi rejimler ve kapitalist kültüre bağlı bireyciliğin artması gibi sebeplerle 19. ve 20. yüzyıl boyunca bu gerilim devam etmiştir. Aile ile çocuk ilişkisi açısından kaba doğum hızının düşmesi, ailede sahip olunan çocuk sayısının azalması, gönüllü çocuksuzluk gibi göstergeler, ailenin toplumsal ve kurumsal değişimini yansıtan önemli veriler olarak kabul edilmektedir. Postman, (1982, s. 44), modernleşmenin özellikle çocukluğu yeniden tanımlayıp

şekillendirirken aileyi de şekillendirdiğine işaret etmiştir. Toplumsal kurumlar arasındaki ilişkiler değişse de dünyada hâlâ aile ve evlilik, doğrudan çocukla bağları kurulan önemli kurumlar olmaya devam etmektedir. Bir alan olarak çocukluk sosyolojisinin, en genelde toplum ile çocuk ilişkisini anlamaya ve açıklamaya yönelirken aile ile çocuk arasındaki ilişkiye hâlâ merkezi bir önem atfettiği söylenebilir. Çocuğun anlam ve değeri, bu iki alt disiplinin teorik ve uygulamalı katkıları üzerinden daha bütünlükçü bir bakış açısı ile analiz edilebilir. Büyük çaplı çocuk araştırmaları hâlâ ebeveyn görüşlerine bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’ de çocukluk sosyolojisi, yeni bir alandır. Zamanla çocukluğun farklı sosyal bilimler için daha ilgi çekici bir konu haline geldiği tespit edilebilir. 2000’li yıllardan itibaren çocukluk sosyolojisi alanında çalışmalar artmıştır ve artmaya devam etmektedir. Her ne kadar sosyal psikolojik bir araştırma olsa da Türkiye’ de çocukluk sosyolojisi alanına en önemli ve öncü katkılardan biri, Çiğdem Kağıtçıbaşı’nın yürütücülüğünde gerçekleştirilen Çocuğun Değeri Araştırması’dır. Dünya çapında ve yaklaşık 30 yıl ara ile iki kez yapılan bu araştırma, toplumsal değişime bağlı olarak çocuğa atfedilen anlam ve değeri analiz etme iddiasında olmuştur. Aynı zamanda bu araştırma Türkiye’ de aile yapısı ve değerlerini de ölçen bir araştırma olarak dikkat çeker. Araştırmalar Türkiye’ de 1975 ve 2003 yıllarında yapılmış, sonraki çalışmalarıyla da desteklenmiştir (Kağıtçıbaşı, Ataca, 2015).

Kağıtçıbaşı, Türkiye’ de özellikle kentleşme tecrübesine bağlı sosyolojik değişime vurgu yapmış ve çocuğa atfedilen değer açısından önemli farklılaşmaları modernleşme teorisi ve perspektifinden vurgulamıştır. Modernleşme, tek bir teorik perspektif olarak görülemeyecek kadar geniş ve toplumlara göre kendine özgü yönleri içinde barındıran bir süreçtir. Bununla birlikte kentleşme, sanayileşme, okullaşma, kadının eğitim ve çalışma hayatında daha fazla konum sahibi olması gibi bazı genel vurguların farklılıklarına rağmen modernleşmenin ortak yönleri olduğu da iddia edilmiştir. Bütün bu gelişmelerin farkında olarak Kağıtçıbaşı (2017, s. 127), modernleşme teorisinin sosyolojide çokça eleştirilmesine rağmen toplumsal değişim ile aile arasındaki ilişkiyi açıklamada yine de karşılığı olduğunu savunmuştur.

Çocuğun Değeri Araştırması ilk olarak 1975 yılında yapıldığında köy nüfusunun kent hayatından fazla olduğu bir toplumsal gerçeklik bağlamında çocuğa ekonomik ve faydacı değerler temelinde anlam yüklendiğini ortaya koymuştur. Buna karşılık 2003 yılına gelindiğinde kent nüfusunun köy nüfusundan fazla olduğu ve ailede rollerin değiştiği yeni sosyolojik bağlamda çocuğun psikolojik değerinin arttığı tespit edilmiştir (Kağıtçıbaşı, 2017, s. 148). Kentleşme, kadının eğitilmiş hale gelmesi, hane halkı sayısının ve dolayısıyla çocuk sayısının azalması, eğitim süresine bağlı olarak çocuğun aileye bağımlılık süresinin artması gibi önemli toplumsal değişim faktörleri, çocuğun değeri araştırmasında bulguların farklılaşmasının önemli sebepleridir. Kağıtçıbaşı (2017, s. 150), 1975'te annelerin ortalama eğitim süresinin 3 yıl iken 2003'te 9,5 yıla çıktığına vurgu yapmış ve araştırmasında ailede çocuğa atfedilen değerlerin sadece psikolojik temeller üzerinden değil sosyoekonomik gerçeklik ve değişim bağlamında açıklanabileceğine dikkat çekmiştir. Çocukların büyüklere itaat etmelerine 1975'te en çok önem verildiği halde 2003'te bu tutum en az önem verilenlerden biri haline gelmiştir. Çocuklarda bağımsızlık ve özgüven 1975'te hiç vurgulanmazken 2003'te kentli ve sosyoekonomik statüsü yüksek kesimin çocukları için istedikleri bir özellik olarak öne çıkmıştır (Kağıtçıbaşı, 2017, s. 150).

Tablo 1. Dünya Değerler Araştırması Verileri'ne (2018) göre Türkiye' de "Aile benim için önemlidir" önermesine katılım yüzdeleri (<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSCContents.jsp>, Erişim tarihi 30 Aralık 2024).

	Çok önemli	Oldukça önemli
1990	87,1	11,9
1996	96,6	3
2001	97,3	2,1
2007	97,7	2,1
2011	95,4	4,3
2017	91,8	7,4

Dünya Değerler Araştırması verileri sosyoloji literatüründe tartışılmasına rağmen genel eğilimleri göstermesi açısından başvurulabilecek bir kaynaktır.

Yukarıdaki tabloda Dünya Değerler Araştırması verilerine göre 'Türkiye' de aileye atfedilen önemin yüzde değerleri görülmektedir. Katılımcıların büyük kısmı ailenin çok önemli bir kurum olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda her ne kadar seneler arasında değişiklikler olsa da aileyi “önemli” bulanların oranı çok yüksektir. 1990 yılındaki veriler dışında 2017 yılında aileyi “çok önemli” görenlerin oranının görece düşüşünü, Türkiye' de aile konusundaki diğer göstergelerle birlikte düşünmek yerinde olacaktır. Yine de aileye verilen önemin yüksek olduğu ve ciddi bir düşüşün henüz gerçekleşmediği söylenebilir. Bu nedenle ailenin önemini yitirmesinden çok aile kurumunda yapısal bir değişim olduğuna dikkat çekmek daha uygun olabilir. Makalenin bulgular kısmında aile ve çocuk ilişkisi açısından bir değerlendirme yapılacaktır.

Tablo 2. Çocukların evde öğrenmeye teşvik edilebilecekleri nitelikler (11 seçenekten 5 tane seçilmesi istenmiştir) (2018)

	Önemli	Belirtilmedi	Bilmiyorum	Cevap yok
İyi huylu olmak	80,04	16,44	0,87	2,65
Başkalarına karşı hoşgörü ve saygı	63,31	31,72	2,53	2,44
Çalışkanlık	62,28	33,66	1,49	2,57
Sorumluluk hissi	60,91	35,57	1,82	1,70
Dini inanç	40,62	50,81	3,11	5,47
Kararlılık ve azim	38,38	53,29	3,77	4,56
Tasarruf için para ve eşya biriktirme	36,35	56,11	4,06	3,48
İtaat	34,08	55,69	3,77	6,46
Bağımsızlık	29,65	64,01	3,44	2,82
Hayal gücü	17,23	72,63	4,68	5,46
Bencil olmama	15,18	64,51	4,68	5,63

Tablo 2' de gösterilen Dünya Değerler Araştırması verilerine göre ailenin çocuklarına evde öğretme hususunda en önemli buldukları değerlerde “iyi huylu olmak” en başta gelmektedir. Çocuğa evde öğretilebilecek değerlerde hoşgörü, saygı, çalışkanlık, sorumluluk gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Buradaki oranlar ve öne çıkan eğilimler, çocukların toplumsal anlamlarını ve değerlerini gösteren bazı ipuçları gibi kabul edilebilir. İyi huyluluk, başkalarına saygı göstermek, çalışkanlık gibi tutumlar yalnızca çocuğun

değil, ailenin itibarı ile de doğrudan ilgilidir. Azim, tasarruf, bağımsızlık gibi bireysel nitelikler aileler için alt sıralarda önem arz etmektedir ki bu eğilimler geleneksel Türk aile yapısında da vurgulanan hususlardır. Bu verilerden Dünya Değerler Araştırması'na göre ailelerin çocuklarını hayata hazırlamayı oldukça önemsendiği, ancak dış dünyaya göre algılanışlarını ön plana aldıkları yorumu yapılabilmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumundan talep edilen 2021 Türkiye Aile Yapısı Araştırması mikro verilerinden oluşturulan bir veri seti kullanılmıştır. 16 Ağustos-15 Kasım 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda (TAYA) 19 bin 428 hanedeki 42 bin 043 bireyle görüşülmüştür. Çalışmada temel konu ve mesele olarak belirlenen çocuğa yüklenen anlam ve değer odağındaki sorular analize dahil edilmiştir.

2021 TAYA' dan oluşturulan veri seti nicel yöntem ve istatistik teknikleri üzerinden bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Veri analizi Amsterdam Üniversitesi'nin açık istatistik programı JASP kullanılmıştır. Bu istatistik programının 2024 yılında güncellenen son sürümü (0.19.1) ile analizler yapılmıştır. TAYA' da fertlere çocuklar konusunda sorulan ve beşli likert ölçeğine göre hazırlanan 20 soru keşfedici faktör analizine dahil edilmiştir. Böylece soruların gruplandırılması amaçlanmıştır. Faktör analizinde ifadeler arası korelasyonun 0.4'ten fazla olması (Yaşlıoğlu, 2017, s. 78) ilkesi göz önünde bulundurulmuş ve 20 sorudan toplam faktörle ilişkisi 0.4'ün altında kalan 3 soru çıkarılarak faktörlere olumlu yükleme yapan 17 soru aynı ifadeleri ölçen üç grup şeklinde ayrılmıştır. Oluşan 3 faktör "Çocuk Yetiştirme, Yakınlık ve Paylaşım", "Geleneksel Aile ve Çocukluk", "Yük Olarak Çocuk" olarak adlandırılmıştır. Faktörlerin ayrıntılarının paylaşıldığı bulguların değerlendirilmesi kısmında açıklandığı üzere ilk faktör analize dahil edilmemiş, ikinci ve üçüncü faktörler bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Veri setinde birçok alanda sorular olmasına karşın araştırmayı sınırlamak adına cinsiyet, yaş, bireyin eğitimi, anne-baba eğitimi bağımsız değişkenler olarak ele alınarak bu değişkenlerin çocuğun değeriyle ilişkisi anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Analizler yapılırken t-testi ve ANOVA testlerinden yararlanılarak çocuğa yüklenen değerle ilgili farklılaşmaların bulunması hedeflenmiştir.

Nicel araştırma yöntemine ve istatistik testlerine göre bağımsız ve bağımlı ilişkilerin yorumlanmasında doğrudan hipotezler oluşturmak ve hipotezlerin doğrulanması ya da yanlışlanması gibi bir yol izlenmemiştir. Her ne kadar pek çok klasik metot kitabında nicel araştırma yöntemine uygun yolun bu şekilde olması gerektiğine vurgu yapılsa da genelde sosyal bilimlerde ve özelde sosyolojide verilerin olgu ile ilişkisini kurma konusunda yeni yollar ve tarzlar da ortaya çıkmaktadır. Elbette bu çalışmada da hipotezler oluşturmak ve değişkenler arası nedenselliğe odaklanmak mümkündür. Ancak genel nicel araştırma yöntem ilkelerine ve epistemolojisine uymakla birlikte daha çok toplumsal gerçeklik sınırlarında ailenin ve çocuğun değişimini değişkenler üzerinden keşfetmek hedeflenmiştir. Bu nedenle analizlerde cinsiyet ve yaş ile daha detaylı bir şekilde eğitim durumu değişkenlerinin ailede çocuğun anlam ve değerinin değişimine nasıl etki ettiği sorusu temel alınmıştır. Çocuğun Değeri Araştırması'nda iddia edilen tezler ve ilgili konu odağında başka çalışmalar da istatistik analizleri üzerinden yorumlanmıştır.

SAHA ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Türk ailesinde çocuğa verilen değer irdelenirken ilk önce 2021 Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda (TAYA) fertlere çocuklarla ilgili ve beşli likert ölçeğinde sorulan sorular tespit edilerek keşfedici faktör analizine dahil edilmiştir. İlk aşamada çocuklarla ilgili sorulan 20 soruya çok sayıda değişkenin olduğu analizlerde değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçerek ileriki analizi gruplar üzerinden yapmaya olanak veren keşfedici faktör analizi (Watkins, 2018, s. 221-222) uygulanmıştır.

Tablo 3. Faktör Analizi

	N	Ortalama (Min. 1-Max. 5)	Standart Sapma			
1. Faktör Çocuk Yetiştirme, Yakınlık ve Paylaşım						
Çocuğuma gelecek planlarında destek oluyorum.	28521	4.08	0.527	0.791		
Dini, sosyal ve kültürel değerleri çocuklarıma aktarıyorum.	29104	4.09	0.531	0.782		
Çocuğum önemli bir sorun yaşadığında benimle paylaşıyor.	28493	4.01	0.619	0.735		
Çocuğuma, kötü alışkanlıklara karşı güzel örnek oluyorum.	27649	4.06	0.570	0.715		
Çocuğumla/çocuklarımla güzel ve uzun sohbet edebiliyoruz.	29281	4.04	0.590	0.656		
Çocuğumun/çocuklarımla okul ödevlerine yardım ediyorum.	17467	3.74	0.880	0.512		
2. Faktör Geleneksel Aile ve Çocukluk						
Çocuk, anne babanın itibarını artırır.	42043	3.81	0.793		0.686	
Çocuk, yaşlılıklarında anne-babasına bakmalıdır.	42043	3.88	0.789		0.672	

Çocuk sahibi olmak dinimizin/inancımızın bir gereğidir.	42043	3.66	0.950		0.622	
Çocuk, bir işi olduğunda anne-babasına maddi katkı sağlamalıdır.	42043	3.52	0.969		0.593	
Çocuk aile olmanın anlamını tamamlar.	42043	3.98	0.658		0.559	
Çocuk, eşleri birbirine yakınlıştırır.	42043	3.85	0.754		0.543	
Vatana ve millete hayırlı çocuk yetiştirmek toplumsal bir görevidir.	42043	4.15	0.595	0.450	0.453	
3. Faktör Yük Olarak Çocuk						
Çocuk, babanın sosyal hayatını olumsuz etkiler.	42043	2.40	0.900			0.765
Çocuk, annenin sosyal hayatını olumsuz etkiler.	42043	2.67	1.016			0.763
Çocuk, annenin iş hayatını olumsuz etkiler.	42043	2.88	1.033			0.607
Çocuk, babanın iş hayatını olumsuz etkiler.	42043	2.35	0.867			0.595
Eigen Value				5.135	2.420	1.975
Açıklanan Varyans				%19.8	%15.9	%11.3
Cronbach's α				0.844	0.686	0.774

2021 yılında yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda çocuğun anlam ve değeri ile ilgili oluşturulan davranış ve tutumları belirten ifadeler “kesinlikle katılmıyorum” minimum ve “kesinlikle katılıyorum” maksimum değerler

olmak üzere beşli sıralı şekilde sorulmuştur. Çocuğun anlam ve değeri ile ilgili 20 ifadeyi alt boyutları ile tespit etmek için uygulanan keşfedici faktör analizine göre bazı ifadeler herhangi bir faktöre 0.4 puan üzerinde yükleme yapamadığı için analiz dışında kalmıştır. Bu ifadeler, “Neslin (soyun) devamı sadece erkek çocuk ile sağlanır.”, “İnsanlar ekonomik durumları uygun değilse çocuk yapmamalıdır.” ve “Çocukla birlikte eşler arasında uyum kaybolur.” ifadeleridir. Burada faktörlerin dışında kalan “Neslin (soyun) devamı sadece erkek çocuk ile sağlanır” ifadesinin Çiğdem Kağıtçıbaşı’nın ilk yaptığı Çocuğun Değeri Araştırmasında erkek çocuk isteme oranının yüksek olması bulgusu ile ters bir durum arz ettiği söylenebilir. Dolayısıyla faktör dışı kalan ifade, Türkiye’nin aile ve çocuk konusunda yaşadığı toplumsal değişmeye işaret etmektedir. Yine “Çocukla birlikte eşler arasında uyum kaybolur” ifadesinin faktör dışı kalması da aile ve çocuk ilişkisinde çocuğun önemli bir yeri olduğuna işaret etmektedir.

Faktörlere olumlu yükleme yapan 17 ifade 3 faktör altında toplanmıştır. Faktörlerin geçerliğini gösteren Cronbach’s α değerlerinin oldukça yüksek ve ayrıca bağımsız değişkenlere göre yapılacak istatistik testleri için uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu üç faktörün açıkladığı varyans oranı %47’dir.

Birinci faktör, çocukla vakit geçirme, ödev yapma, sohbet etme ve çocuğa örnek olma, değerler aktarma ve destek olma ile ilgili olumlu ifadelerden oluşmaktadır. Faktörde toplanan ifadelerin anlam bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda bu faktöre “çocuk yetiştirme yakınlık ve paylaşma” ismi verilmiştir. Bu faktörü oluşturan ifadelerin ortalama değerlerinin yüksek ve standart sapma değerlerinin de düşük olduğu dikkat çekmektedir. Bu faktör altındaki ifadelerin frekans değerleri, anket yapılanların çocuk sahibi olma ve olmama durumlarının yanında çocukların farklı yaşlarına göre değişmektedir. Ayrıca bu faktör altındaki ifadeler, tutum ve kabullerden çok doğrudan gerçekleştirilen davranışlardan oluşmaktadır. 2. ve 3. faktörler altındaki ifadeler ise tutumlar ve kabullerden oluşmaktadır. Genel ortalaması 5 üzerinden 4,00 ve standart sapma değeri 0,263 olan ve sadece çocuk sahibi olanların cevapladığı ifadelerden oluşan bu faktör, bu makaledeki analizler için bağımlı değişken olarak değerlendirilmemiştir.

İkinci faktör, çocukla ilgili geleneksel değerlerin etkisinin hissedildiği ifadelerin çoğunlukta olduğu bir faktördür. Çocuk sahibi olmanın anne ve baba olmayı anlamlı kıldığı, dinin emri olduğu, toplumda aile için itibar kaynağı olduğu ve çocuğun iş sahibi olduğunda anne ve babasına yardım etmesi gerektiğini kabul eden ifadeler bu faktör altında toplanmıştır. Bu faktöre “geleneksel aile ve çocukluk” adı verilmiştir. Yine bu faktöre dahil olan “vatana ve millete hayırlı çocuk yetiştirmek toplumsal görevdir” ifadesi, en yüksek ortalama ve düşük kabul edilebilecek bir standart sapma değeri ile birinci faktöre de olumlu yükleme yapmıştır. Geleneksel aile ve çocukluk faktörü altında toplanan ifadeler, genelde çocuğa yüklenen anlam ve değerlerle ilgili tutumları ve kabulleri yansıtmaktadır. Önermelerin 5 üzerinden 4 ortalama değere yaklaştığı görülmektedir. Genel faktör ortalaması 3,83 ve standart sapma değeri 0,542’dir. Çocuğun yaşlılıkta bir güvence olarak görülmesi, çocuk sahibi olmaya dini anlam yükleme ve iş sahibi olduğunda çocuğun desteğini alma gibi gelenekselliği taşıyan değerler için de ortalamaların görece yüksek olduğu kabul edilebilir. Ancak çocuk sahibi olmayı dinin emri olarak görme ve çocuk iş sahibi olduğunda ebeveynine maddi katkı sağlaması ifadelerinde diğer ifadelerle göre göre bir düşüş ve standart sapma değerlerinde yükselme söz konusudur. Bu konularda genel geleneksel eğilim tamamen çözümediği, ancak bazı görüş farklılıklarının diğer ifadelerle göre nispeten olduğu söylenebilir.

Üçüncü faktör altında dört ifade toplanmıştır. Çocuk sahibi olmanın anne ve babanın genel sosyal hayatını ve iş hayatını olumsuz etkileyeceğini ifade eden önermeler bu faktör altında toplanmıştır. Faktörün genel ortalaması 2,57 ve standart sapma değeri 0,739’dur. Faktördeki ifadelerin ortalamasının düşük ve standart sapma değerlerinin diğer iki faktörü oluşturan ifadelerle kıyaslandığında oldukça yüksek olması, bu ifadelerin net bir şekilde çocuğa atfedilen önem anlayışı ile çelişmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu faktörü oluşturan tutum cümlelerinin ortalamaları düşük olmakla birlikte faktörün kendi içinde bir kıyas yapıldığında çocuk sahibi olmanın babalara göre annelerin sosyal ve iş hayatını daha fazla olumsuz etkilediği yönünde bir eğilim yansımaktadır. Çocuğun anneye ve haliyle annenin de çocuğa daha çok bağlı olması, beklenebilir bir durumdur. Ancak Türkiye’de kadınların eğitim ve çalışma hayatı dolayısıyla kamusal alandaki varoluşları, kendilerinden önceki

nesillere göre farklılaşmaktadır. Aileye ve çocuk sahibi olmaya değer atfeden genel toplumsal eğilimin kadınların annelik yanında çeşitli kamusal roller üstlenmeleri ile ilgili yönleri olduğu tahmin edilebilir. Bu çalışmada ikinci ve üçüncü faktörler bağımlı değişkenler olarak belirlenmiş ve bu değişkenler üzerinden istatistik analizleri yapılarak yorumlanmıştır.

Tablo 4. Cinsiyete göre “Geleneksel Aile ve Çocukluk” ve “Yük Olarak Çocuk” Faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi (t-testi)

	t		Ort. (min. 1 - max. 5)	Std. Sp.	p
Geleneksel Aile ve Çocukluk	15.029	Erkek	3.878	0.517	<0,001
		Kadın	3.799	0.560	
Yük Olarak Çocuk	12.894	Erkek	2.620	0.750	<0,001
		Kadın	2.527	0.726	

Cinsiyet değişkenine göre iki faktör grubunda anlamlı farklılaşma olduğu ve bu farklılaşmanın yüksek düzeylerde olduğu dikkat çekmektedir ($p < 0,001$). Her iki faktör için de erkeklerin ortalamaları, kadınlara göre daha fazladır. Çocuğa geleneksel olarak değer atfeden ifadelerden oluşan ikinci faktörde her iki cinsiyet grubunun da ortalamaları yüksektir. Ancak erkeklerin bu konuda kadınlara göre daha yüksek ortalama ve daha düşük standart sapma değerine sahip olmaları, bu değerleri benimseme yönünde daha çok eğilimleri olduğunu göstermektedir. Halbuki Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın araştırmasında çocuğun geleneksel değeri, erkeklere kıyasen kadınlar için daha ön planda olduğu sonucu çıkmıştır. Dolayısıyla yukarıdaki veriler, Kağıtçıbaşı'nın varsayımının tam aksini göstermektedir (Kağıtçıbaşı, 1980, s. 90). Elbette bu durumun ortaya çıkmasında kentleşme ve kadının eğitim durumunun değişmesinin etkileri olduğu tahmin edilebilir. Yine kadınların bu değişmelere

bağlı olarak kamusal konumlarının çeşitlenmesi de sosyal değişime kaynaklık edebilecek hususlardır. Sosyal değişimin aynı zamanda cinsiyet rollerine bağlı bir heterojenlik üretme potansiyeli de söz konusudur. Bu verilerin özellikle eğitim ve eğitime bağlı mobilizasyonu açıklayan değişkenlerle karşılaştırılması, kadının sosyal statüsünün hem değişimine hem de çeşitlenmesine işaret edebilir.

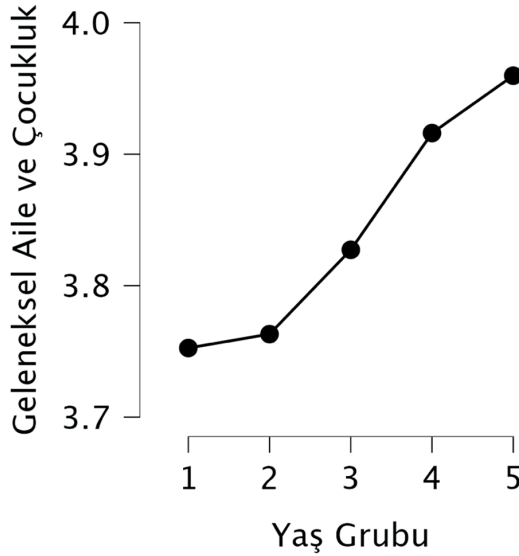
Cinsiyet ile çocuğu çalışma hayatı ve genel sosyal hayat için yük olarak gören ifadelerin toplandığı faktör arasındaki varyans analizinde de erkeklerle kadınların anlamlı bir şekilde farklılaştıkları görülmüştür. Bu faktörün maksimum 5 üzerinden ortalaması dikkate alındığında erkeklerin çocukları çalışma ve sosyal hayatta yük olarak görme ortalamasının kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamlı farklılaşma da çok güçlü bir düzeyde gerçekleşmiştir ($p < 0,001$). Erkeklerin çocukla ilgili geleneksel değerlerle ilgili ortalamalarının daha yüksek çıkmasına rağmen çocuğu çalışma hayatında ve sosyal hayatta kadınlara göre daha çok yük olarak görmelerinde kadının anneliği ve çocukla kurduğu daha yakın bağın göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kadınların sosyal değişmeye bağlı olarak farklılaşan ve heterojenleşen statülerine rağmen anneliğin toplumda değer yüklenen güçlü bir bağının olması burada dikkat edilmesi gereken bir husustur.

İstatistik analizlerinde cinsiyetin bir bağımsız değişken olarak açıklayıcılığının yanında sınırlarına da dikkat etmek gerekmektedir. Özellikle eğilimleri ve tutumları ölçen nicel veriler, sadece iki değişken arası ilişkilerle sosyal gerçekliğin bütününe açıklayamaz. Bu nedenle, farklı değişkenlerin ilişkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Burada da cinsiyetin yanında başka veriler arası ilişkilerin açıklamalarının bir arada ele alınması büyük önem arz etmektedir.

Tablo 5. Yaş Grubu ile “Geleneksel Aile ve Çocukluk” arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi.

Kareler Toplamı	sd	Ortalama Karesi	F	p
287.953	4	71.988	251.229	< .001
12045.746	42038	0.287		
Yaş Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
15-29 yaş	10859	3.753	0.562	40-49 yaş**, 50-64 yaş**, 65+ yaş**
30-39 yaş	8053	3.763	0.560	40-49 yaş**, 50-64 yaş**, 65+ yaş**
40-49 yaş	8171	3.827	0.536	15-29 yaş**, 30-39 yaş**, 50-64 yaş**, 65+ yaş**
50-65 yaş	6754	3.916	0.508	15-29 yaş**, 30-39 yaş**, 40-49 yaş**, 65+ yaş**
65 yaş üstü	8206	3.960	0.495	15-29 yaş**, 30-39 yaş**, 40-49 yaş**, 50-64 yaş**

(*) p<0,05; (**) p<0,01; (***) p<0,001

Şekil 1. Yaş Grubu ile “Geleneksel Aile ve Çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren şekil

Yaş gruplarına göre çocuğa yüklenen geleneksel anlama bakıldığında yüksek düzeyde bir anlamlı farklılaşma görülmektedir ($p < .001$). Hem çocuğun aile içindeki katkısı hem de toplumsal anlamı üzerinden şekillenen faktöre verilen cevaplarda en düşük ortalama 15-29 yaş aralığındadır ($m = 3.753$). Yaş yükseldikçe aile ve çocuk ilişkisine yüklenen geleneksel anlam ve değerlerin de yükseldiği göze çarpmaktadır. 65 yaş üstü bireylerin geleneksel aile ve çocukluk faktörü altındaki ifadeler için ortalamaları 5 üzerinden 3,96'dır. Ayrıca standart sapma değeri en düşük olan grup da bu en yaşlı gruptur. Geleneksel aile öğretileriyle büyütülmüş bireyler çocuğa attettikleri değer konusunda da geleneksel bir tutum sergilemektedir. Çoklu karşılaştırma testlerine bakıldığında 15-29 yaş arası ile 30-39 yaş arası gruplar haricinde tüm gruplar arasında anlamlı ve yüksek düzeyde farklılaşma görülmektedir. Ortalama olarak 30-39 yaş arası grup 15-29 yaş arası gruba göre daha geleneksel olsa da yaşların yakınlığı, kuşak benzerliği ve eğitim gibi faktörler iki grubun çocuğa attettikleri geleneksel değerlere bakışında benzerlikler doğurmuştur.

Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın çocuğun değeri ile ilgili yaptığı çalışmada geleneksel anlamın kentleşme ve sosyoekonomik durum arttıkça azaldığı görülmektedir. Bu çalışmada yaş ile ilgili hususa bakıldığında da en fazla geleneksel anlam yükleyen yaş grubunun 65 yaş ve üzeri olduğu dikkat çekmektedir. Bahsi geçen husus yalnızca yaşın artışıyla değil, genç kuşağın kentleşmeye daha fazla adapte oluşuyla da açıklanabilmektedir. Kağıtçıbaşı'nın araştırmasına göre 1970'lerin başında Türkiye' de kentlerde yaşayan nüfus toplam nüfusun %36'sıdır. Bu makalenin verilerinin ait olduğu yıla en yakın yıl olan 2022 yılında TÜİK verilerine göre Türkiye' de kentlerde yaşayan toplam nüfus %85,2'dir. TÜİK'in yeni tasnifine göre Türkiye' de yoğun kent oranı %67,9, orta yoğun kent oranı %17,3 ve kırsal oranı %14,8'dir (TÜİK, 2023). Bu değişim, çocuğun ailesine maddi katkı sunması, geleneksel anlayıştan yeni kuşakları uzaklaştırmaktadır.

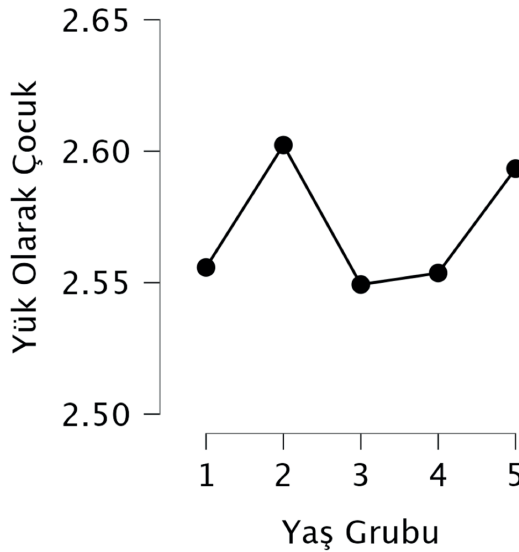
Kağıtçıbaşı'nın yaptığı bir diğer analiz de üç kuşak mensubu anneleri ele almaktadır. Genç annelerde maddi/faydacı beklentiler "daha ileri yaştaki" annelere göre daha düşüktür. Bu araştırma ile tutarlı olan bulgulara göre ileri kuşaklar çocuklarına daha fazla geleneksel anlam atfetmektedir. Bahsi geçen anlamın yalnızca maddi katkı değil; itibar, aile olma anlamı gibi

maddeleri de içerdiği unutulmamalıdır. Toplum nezdinde çocuğa yüklenen ve çocuktan beklenen anlamın da yaşla beraber azaldığı hem Kağıtçıbaşı'nın hem de yapılan bu çalışmanın bulgularından biri olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 6. Yaş Grubu ile “Yük Olarak Çocuk” arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi.

Kareler Toplamı	sd	Ortalama Karesi	F	p
20.390	4	5.097	9.352	< .001
22912.726	42038	0.545		
Yaş Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
15-29 yaş	10859	2.556	0.742	30-39 yaş**, 65+ yaş*
30-39 yaş	8053	2.602	0.741	15-29 yaş**, 40-49 yaş**, 50-64 yaş**
40-49 yaş	8171	2.549	0.726	30-39 yaş**, 65+ yaş*
50-65 yaş	6754	2.554	0.735	30-39 yaş**
65 yaş üstü	8206	2.593	0.746	

(*) p<0,05; (**) p<0,01; (***) p<0,001

Şekil 2. Yaş Grubu ile “Yük Olarak Çocuk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren şekil.

Çocuğun anne ile babanın iş ve sosyal hayatlarına olumsuz etkisi olduğu görüşü hususu yaş ile birlikte analiz edildiğinde anlamlı bir farklılaşma görülmektedir ($p<.001$). En yüksek ortalama 30-39 yaş aralığındayken ($m=2.60$), en düşük ortalama ise 40-49 yaş aralığındadır ($m=2.55$). 15-29 yaş aralığı ile 50-65 yaş aralığı ise birbirine yakın ortalamaya sahiptir. Çoklu karşılaştırma testinin sonuçlarına bakıldığında ise 15-29 yaş ile 30-39 yaş aralığı arasında anlamlı bir farklılaşma görülmektedir. Çocuk ve kariyer zorluklarını aynı anda yaşayan grup olan 30-39 yaş arası grubun çocuğu yük olarak görmesi ile iş ve çalışma hayatı süreci arasında ilişki olduğu tahmin edilebilir. Görece kariyerini düzene sokmuş, çocuklarını ise okula başlatmış 40-49 yaş arası grup ise çocuğun bağımsızlaşmaya başlaması ile birlikte yük olarak görme evresini geçmiştir. 15-29 yaş ile 50-65 yaş gruplarının birbirine yakınlığı çocuk sahibi olmayanlar ile çocuk yetiştirme dönemini tamamlayan iki grubun gündemlerinde çocuk olmadığı için benzer tavır göstermesiyle açıklanabilmektedir. Ancak 65 yaş üstü grubun ortalaması 15-29 yaş ve 50-65 yaş grubundan fazladır. Bu husus ise özellikle iki ebeveynin çalıştığı koşullarda bir üst kuşaktan çocuk büyütme yardımı alınmasıyla ilişkilendirilebilir.

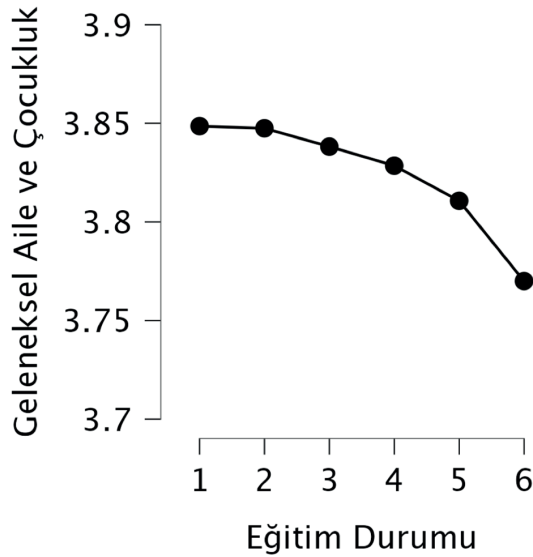
Çocuğu yük olarak görmek anne babanın hem sosyal hayatı ile hem de iş hayatı ile ilişkilidir. Bu hususların faktörü belirleyen maddeler olması 15-29 yaş aralığı ve 65 yaş üzeri grup iş hayatında bulunmadığı ya da az süre geçirdiği için çocuğun iş hayatına olan etkisiyle ilgili olumsuz cevaplarının düşük olması anlaşılabilir. Aynı zamanda Kağıtçıbaşı'nın araştırmasında genç annelerin çocuğun bağımsızlığına daha fazla önem verdiği de görülmektedir. Bağımsız çocuk iş ve sosyal hayattaki yükü azaltacağından bu çalışmadaki iş hayatındaki ebeveynlerin görüşleri ile tutarlılık vardır.

Tablo 7. Kişinin eğitim durumu ile “Geleneksel aile ve çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi.

Kareler Toplamı	sd	Ortalama Karesi	F	p
10.635	5	2.127	7.257	<.001
12307.214	41988	0.293		

Eğitim Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Post Hoc Testi)
Bir Okul Bitirmedi	8549	3.849	0.533	Üniversite**; Lisansüstü*
İlkokul	11640	3.847	0.543	Üniversite**; Lisansüstü*
Ortaokul	7664	3.838	0.544	Üniversite*; Lisansüstü*
Lise	7313	3.828	0.547	
Üniversite	6274	3.811	0.542	Bir Okul Bitirmedi**, İlkokul**, Ortaokul*
Lisansüstü	754	3.770	0.536	Bir Okul Bitirmedi*; İlkokul*; Ortaokul*

(*) $p < 0,05$; (**) $p < 0,01$; (***) $p < 0,001$

Şekil 3. Kişinin eğitim durumu ile “Geleneksel aile ve çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren şekil.

Bireyin kendi eğitim durumu ile çocuğa yüklenen geleneksel anlam arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı bir farklılaşma gözlenmektedir ($p < .001$). Altı gruptan oluşan eğitim durumu değişkeninde ortalamalara bakıldığında eğitim seviyesi arttıkça bireylerin çocuğa yüklediği geleneksel

anlamın azaldığı ortaya çıkmaktadır. En yüksek ortalama bir okul bitirmeyen bireylerde iken ($m=3.849$), en düşük ortalama ise lisansüstü eğitim seviyesini tamamlamış kişilerdedir ($m=3.770$). Yapılan çoklu karşılaştırma testlerinde okul bitirmeyenlerin, ilkokul ve ortaokul mezunlarının üniversite ve lisansüstü eğitim mezunlarından anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle eğitim hayatlarını ortaokula kadar sürdürmüş veya sürdürebilmiş bireylerin çocuklarına atfettikleri anne-baba bakımı, maddi katkı gibi tanımlamaları içeren geleneksel anlayışa daha yakın oldukları yorumu yapılabilir. Eğitim hayatının uzaması ise çocuğa geleneksel değer atfetme eğilimini farklı yönlendirmektedir. Burada eğitim durumundaki yükselişin alt eğitim gruplarından kültürel farklılaşmaya da kaynaklık edeceği, ailede sahip olunan çocuk sayısını azaltacağı ve çalışma hayatını farklılaştıracağı da göz önünde bulundurulmalıdır.

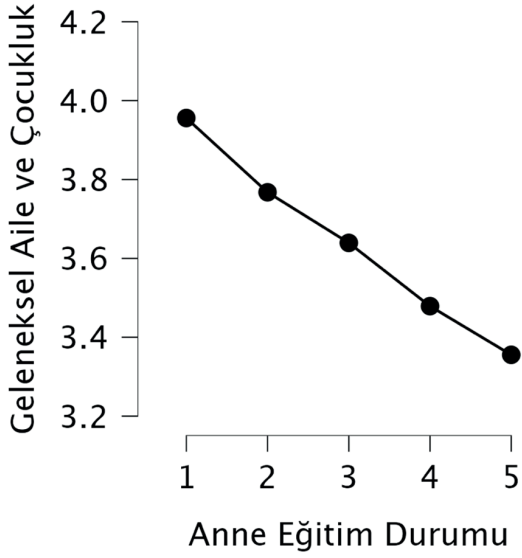
Kağıtçıbaşı'nın çocuğa atfedilen değer ile ilgili yaptığı çalışmasında da bireyin eğitimi arttıkça çocuğa yüklenen ekonomik/faydacıl anlamların düştüğü görülmektedir. 2021 yılında yapılmış Türkiye Aile Yapısı Araştırması'ndan yola çıkarak yapılmış analizlerde de bireyin eğitim düzeyi arttıkça çocuktan maddi katkının, anne-baba bakımının beklenmesinde düşüş gözlenmektedir. Bu bulgu yorumlanırken Türkiye'nin 1950'li yıllardan itibaren yaşadığı göç odaklı toplumsal değişim göz önünde bulundurulmalıdır. Bu göç hareketliliği başladığında ve uzun yıllar boyunca Türkiye tarım toplumu zihniyetine bağlı bir toplumsal yapıya sahip olmuştur. Kırsal toplum yapılarında çocuğun işgücüne katılımı temelde işlevsel bir anlama sahiptir (Stearns, 2018, s. 138). Bu nedenle belli bir yaştan sonra çocuğun, özellikle de erkek çocuğun evin kazancına katkı sağlaması beklenir. Kentleşme devam ettikçe ve birkaç nesil sonrasında kent toplumsal hayatı zihniyet ve pratiklerde daha yerleşik hale geldiğinde bu anlam da değişmiştir. Kağıtçıbaşı'nın araştırmasında kırsal bölgelerde yaşayanlar, maddi/faydacıl beklentileri yüksek olan grup olarak tanımlanmıştır. Bunun yanında eğitimin de artışıyla çocuk sahibi olmak psikolojik ve duygusal anlamlarla yeniden şekillenmiştir. Aynı zamanda Kağıtçıbaşı'nın değindiği üzere ailede çocuk sayısındaki düşüş de önemli bir faktördür. Aileye katkı üzerinden değer biçilen çocukların sayısı hem eğitimle hem de hayat şartlarının dönüşmesiyle azalmıştır. Bu bağlamda az sayıda çocukla eğitilmiş aileler tarafından kurulan ilişki çok sayıda çocuktan farklılaşmaktadır. 2016

yılında gerçekleştirilen Aile Yapısı Araştırması verilerinin analiz edildiği bir başka makale çalışmasında da eğitimin sosyoekonomik statü bağlamında çocuğa yüklenen geleneksel değerlerden farklılaşmada önemli ve etkili bir değişken olduğu tespit edilmiştir (Yavuz, Güllüpınar, 2019, s. 406).

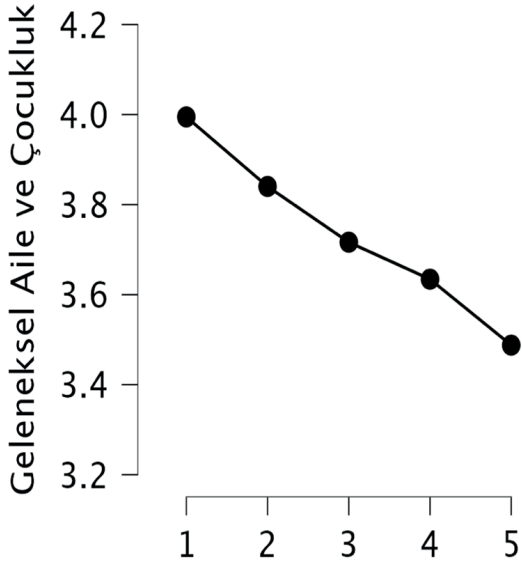
Tablo 8. Babanın eğitim durumu ile Annenin eğitim durumuna göre “Geleneksel aile ve çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi (Her iki değişken için de aynı şekilde bütün gruplar farklılaştığı için tek tablo hazırlanmıştır)

	Anne Eğitim (F: 879.540; p:<.001)		Baba Eğitim (F: 760.585; p:<.001)		Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
	Ort.	Std. Sp.	Ort.	Std. Sp.	
Bir Okul Bitirmedi	3.956	0.496	3.995	0.490	İlkokul**; Ortaokul**; Lise**; Yükseköğretim**
İlkokul	3.768	0.530	3.840	0.514	Bir okul bitirmedi**; Ortaokul**; Lise**; Yükseköğretim**
Ortaokul	3.639	0.561	3.716	0.554	Bir okul bitirmedi**; İlkokul**; Lise**; Yükseköğretim**
Lise	3.479	0.603	3.634	0.576	Bir okul bitirmedi**; İlkokul**; Ortaokul**; Yükseköğretim**
Yükseköğretim	3.355	0.628	3.488	0.619	Bir okul bitirmedi**; İlkokul**; Ortaokul**; Lise**

(*) p<0,05; (**) p<0,01; (***) p<0,001

Şekil 4. Anne eğitim durumu ile “Geleneksel aile ve çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren şekil

Şekil 5. Baba eğitim durumu ile “Geleneksel aile ve çocukluk” faktörü arasındaki ilişkiyi gösteren şekil

Anne ve babaların eğitim düzeyleri ile geleneksel aile ve çocukluk faktörü arasındaki ilişkiyi ölçmek için yapılan varyans analizine göre anne ve babanın eğitim durumuna göre ortalamaların azaldığı ve standart sapma değerlerinin arttığı bir durum ortaya çıkmıştır. Her iki değişken açısından da yüksek düzeyde anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir ($p < .001$) Varyansların heterojenliği dolayısıyla yapılan Games-Howell Post Hoc testine göre hem “Anne Eğitimi” hem de “Baba Eğitimi” değişkeninde tüm kategoriler arasında güçlü bir anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir. Hem kadınlar hem de erkekler için bütün gruplar istisnasız bir şekilde birbirlerinden güçlü derecede farklılaşmıştır.

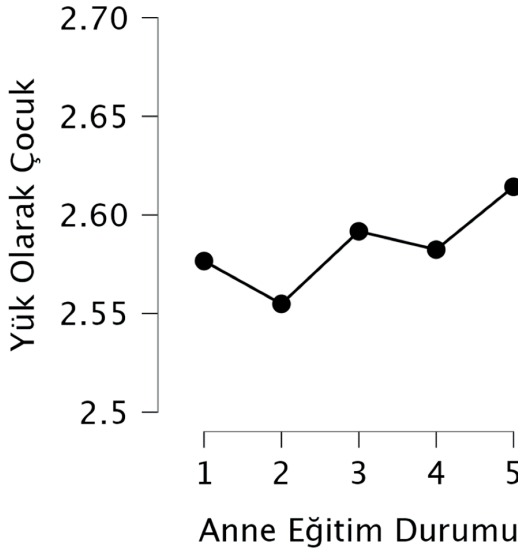
Anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça ailede çocuğa yüklenen anlamın geleneksel bakış açısından farklılaştığı tespit edilmiştir. Her ne kadar genel ortalamanın görece yüksek olduğu kabul edilse bile verinin kendi içindeki gruplaşma, anne ve baba eğitimi arttıkça düşme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Grafiklerde de görüldüğü üzere eğilim, anne ve baba eğitim durumuna göre aynı şekilde azalma yönündedir. Ancak anne eğitim durumu arttıkça geleneksel aile ve çocukluk faktörü ortalamalarının baba eğitim durumu ortalamalarına göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Lise ve üniversite mezunu anneye sahip olanların bu faktör için ortalamaları, üniversite mezunu babaya sahip olanlardan bile düşük durumdadır. Bu durum, ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça daha geleneksel anlam dünyasının değişme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Özellikle kadınlar açısından eğitim mobilizasyonu, her kesim için geleneksel yapıdan tam bir kopuşa sebep olmasa bile geleneksel anlam ve değerler alanı ile mesafeler oluşturabilecek bir sosyolojik çeşitlenme sürecine karşılık gelmektedir. Türkiye’de tarihsel olarak köy ve mahalle kültüründe kadının ev ve çocuk merkezli güçlü konumunun kamusal alana açılma ve bu gerçeklik alanından farklılaşma yönleri göz ardı edilemez. Ebeveynin eğitim durumu bir bağımsız değişken olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de uzun bir müddet modernleşme sürecinin imkanlarından faydalanabilen kesim için eğitimin ayırt edici rolü de göz ardı edilmemelidir. Bu sürecin diğer modernleşme tecrübelerinde olduğu gibi geleneksel yapının değişimi yönünde bir sürekliliği olduğu inkâr edilemez. Ancak burada gruplar arasında anlamlı farklılaşmalara rağmen genel ortalamanın yüksek olduğu ve gruplar arasında bütünüyle parçalanmaya ve bölünmeye dönüşmüş bir çözülmenin olduğunu iddia etmek aşırı bir iddia olacaktır.

Anne ve babanın eğitim düzeyi ile çocuğa yüklenen anlam özelinde geleneksel değerlerin daha çok değişmesi Kağıtçıbaşı'nın (1980, s. 94) araştırmaları ile de uyumludur. İki çalışmada da eğitim, çocuğun değeri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Ona göre toplumsal değişimin bir sonucu olarak aile içinde çocuğa yüklenen anlam sosyal, kültürel ve ekonomik değişkenlere bağlı olarak değişmektedir. Bu bağlamda Kağıtçıbaşı'nın bulgularına göre, çocuğa yüklenen geleneksel anlam ile ebeveynlerin eğitim düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Ailenin eğitim düzeyi arttıkça çocuğa yüklenen geleneksel anlam ve ekonomik fayda değeri (çalışma, itaat bekleme, yaşlılıkta bakma vb.) azalırken, çocuğun duygusal değeri (sevme, benimseme, sırdaş olma vb.) artmaktadır. Eğitim düzeyine göre çocuğa yüklenen anlamın değişmesi sonucunda ailelerin çocuk yetiştirme pratiklerinin de değişmesi muhtemeldir. Bu bağlamda Caldwell de benzer bir görüşü savunmuştur. Ona göre “demografik geçiş kuramının” aslında açıklamaya çalıştığı durum da bu şekildedir. Ebeveynin sosyoekonomik düzeyi ve eğitimi değiştikçe çocuğa yüklenen faydacı anlamın azalmakta ve doğurganlık oranı düşmektedir (Eder, 1984, s. 134). Dolayısıyla çocuğa yüklenen faydacı anlamın azalması, fazla çocuk sahibi olmaya gerek kalmadığı anlamına gelmektedir. Böylece ailelerin işlevsel yapısı değişmiştir.

Tablo 9. Annenin eğitim durumu ile “Yük Olarak Çocuk Faktörü” arasındaki ilişkiyi gösteren varyans analizi.

Kareler Toplamı	sd	Ortalama Karesi	F	p
7.640	4	1.910	3.502	<.001
22925.475	42038	0.545		
Eğitim Grubu	N	Ort.	Std. Sp.	Çoklu Karşılaştırma (Games-Howell Post Hoc Testi)
Bir Okul Bitirmedir	21799	2.577	0.744	İlkokul*
İlkokul	15468	2.555	0.727	Bir Okul Bitirmedir*
Ortaokul	1685	2.592	0.737	
Lise	2054	2.582	0.746	
Yükseköğretim	1037	2.614	0.770	

(*) p<0,05; (**) p<0,01; (***) p<0,001

Şekil 6. Annenin eğitim durumu ile “Yük Olarak Çocuk Faktörü” arasındaki ilişkiyi gösteren şekil.

Annenin eğitim düzeyi ile üçüncü faktör olan “yük olarak çocuk” arasında anlamlı bir farklılaşma vardır ($p < .001$). Anlamlılık değeri göz önünde bulundurulduğunda burada da değişkeni oluşturan gruplar arasında güçlü bir farklılaşma olduğu tahmin edilebilir. Annelerin eğitim durumlarına göre grupların ortalamaları incelendiğinde, yükseköğretim mezunlarının diğerlerine göre ortalamalarının yüksek olduğu görülebilir. Ancak gruplar arasında eğitim seviyesine göre ortalamalarda azalma ya da artma olmadığı gibi post hoc testi sadece ilköğretim mezunları ile herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayan anneler arasında anlamlı bir farklılaşma ilişkisi olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle anne eğitim düzeyi ne olursa olsun çocuğu bir yük ya da engel olarak görmediği varsayılabilir. Ancak eğitim seviyesi yükseldikçe ortalamalarda küçük bir artış görülse de anlamlı farklılaşma söz konusu değildir. Bu sonuç, daha önceki verilerle birlikte düşünüldüğünde geleneksel anlam ve değerler konusunda eğitimin hem bireyin kendisi hem de anne ve baba eğitimi açısından tutarlı bir eğilimi yansıttığı tespit edilebilir. Ancak konu çocuk sahibi olmayı bir yük olarak görmek olduğunda yükseköğretim mezunu anneye sahip olmanın kısmen ortalaması yüksek olsa da bu grubun okul bitirmemişlerden ya da ilköğretim mezunlarından

bile anlamlı düzeyde farklılaşması dikkat çekmektedir. Burada çocukluğa ve anneliğe atfedilen değerlerin halen güçlü ve yerleşik olmasının etkisi takip edilebilmektedir. Nitekim babanın eğitim durumu ile yük olarak çocuk faktörü arasındaki ilişkide anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (F: 1.873; p: 0.112). Halbuki geleneksel aile ve çocukluk faktöründe hem anne hem de baba eğitimi değişkenlerinin eğitim seviyesine göre benzer eğilimler taşıdıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla eğitim değişkenleri, geleneksel değerlerle ilgili genel ve benzer yönelimlere kaynaklık etmelerine rağmen çocuğun aileye yük olması noktasında farklı bir durum ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

2021 yılında yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) verilerinin istatistik testlerine tabi tutularak analiz edildiği bu çalışma, toplumsal değişim bağlamında çocuğun aile içindeki anlam ve değerinin nasıl değiştiği sorusuna cevap aramıştır. Buna göre Türkiye' de aile kurumunda çocuğa atfedilen anlam, özellikle eğitim seviyesinin yükselmesine ve kadının toplumsal statüsündeki farklılaşmalara bağlı olarak bazı değişme eğilimlerini çok açık bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Çalışmada kişinin ve ebeveynlerinin cinsiyeti, yaşı ve eğitim durumu gibi değişkenlere göre yapılan analizler, çocuk algısındaki farklılıkların özellikle eğitim değişkenine göre daha fazla değişme eğiliminde olduğunu göstermiştir. Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın Türkiye' de uyguladığı saha araştırmalarına dayanan Çocuğun Değeri çalışmasının ortaya koyduğu geleneksel ve modern değerler arasındaki denge göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda, yukarıda bahsedilen çalışmada olduğu gibi bu analizde de ebeveynlerin sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi arttıkça çocuğa atfedilen geleneksel anlamın vurgusunun azaldığı ve görüşlerde çeşitlenmelerin olduğu tespit edilmiştir. Kağıtçıbaşı'nın modernleşme teorisine bağlı olarak yaptığı karşılaştırmalar ve değişimin Türkiye' de devam etme yönünde olduğu görülmüştür. Ankete katılan fertlerin hem kendilerinin hem de ebeveynlerin eğitim seviyesi yükseldikçe çocuğa yüklenen geleneksel anlam ve değer diğer gruplara göre düzenli bir mesafe eğilimi net bir şekilde tespit edilmiştir. Aynı zamanda çocuğa atfedilen değer hususunda kuşaklar arası farklılaşma da önemli unsurlardandır. Çocuğa yüklenen geleneksel anlam yaş gençleştikçe azalmaktadır. Eğitim seviyesinin artışı, sosyoekonomik dönüşüm çocuğun

konumlandırılışını yıllar içinde değiştirmektedir. Özellikle çocuğun toplum nezdinde görünümü, ailenin çocuktan maddi beklentileri genç kuşakta daha az gözlenmektedir. Çocuğun aileye yük olarak görülmesinde de yaş grupları arasında farklılaşma ortaya çıkmıştır. Aktif çalışma hayatında olan yaş gruplarında çocuğu yük olarak görme henüz çalışmayan ve emekli olan yaş gruplarına göre daha fazladır. Özellikle çalışma hayatının ilk yıllarında olan yaş grubunda en yüksek olduğu gözlenen çocuğun yük olarak görülmesi yaş ilerledikçe azalmaktadır.

Bu makalede, modernleşmeyle birlikte çocuğa yüklenen geleneksel anlamın değiştiği tespit edilmiştir (Inglehart, Baker, 2000, s. 20). Çocuğa yüklenen anlamdaki değişime rağmen, 'Türkiye' de aileye ve çocuğa hâlâ büyük bir önem verildiği ve değer atfedildiği de ortaya çıkmıştır. Ancak değerlerin ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerle yeniden şekillendiği ve 'Türkiye' de farklı kültürel kesimler arasında mesafelerin olduğu görülmüştür. Makalenin sınırları bağlamında değinilen OECD raporları ve Dünya Değerler Araştırması da 'Türkiye' de aile ve çocuklarla ilgili verilerin Batılı ülkelerden ciddi farklara sahip olduğunu göstermiştir. 'Türkiye' de de ilk evlenme yaşında yükselme, boşanma hızında artma ve evlenme hızında azalma gibi göstergeler dikkat çekmesine rağmen aile kurumunun sürekliliği ve çocuk sahibi olma konusundaki hassasiyet dikkat çekmektedir. Bu veriler, çocuğa dair kültürel ve geleneksel değerlerin hâlâ yüksek ortalamalara sahip olmasına karşılık çocuğu sosyal hayatta yük olarak gören anlayışın ciddi bir karşılığının olmaması şeklinde analizlere yansımıştır. Türkiye'nin modernleşme tecrübesi, Batılı ya da Batı dışı farklı modernleşme tecrübelerine benzer yönleri sahip olmakla birlikte kendine özgü bazı yönleri de sahiptir ki bu durum araştırmada özellikle ailede çocuğa atfedilen anlam ve değerler üzerinden anlaşılabilir. Makale sınırlarında yapılan analizler, doğum oranlarındaki ve hanehalkı sayısındaki keskin düşüşe dair makro verilerle (TÜİK, 23 Ocak 2025) birlikte düşünüldüğünde Türkiye' de aile ve çocuk konusunda genel durumu anlamaya katkı sağlamıştır. Aile, toplumsal değişimin ve kültürel muhafazanın birlikte sürdürüldüğü bir kurum olarak Türkiye' de küresel ve yerel pek çok etkiyi yansıtmaktadır. Bu etkilerin bir kısmı çocuğa atfedilen anlam ve değer bağlamında hem süreklilikleri hem de değişim eğilimlerini kendini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Agree, E. M. (2017). Social Changes in Women's Roles, Families, and Generational Ties. *Journal of the American Society*. 41(2), 63-70.
- Aydın, M. (2022). *Ailede Çocuk ve Ebeveynle İlişkisi*. Mustafa Aydın (Ed.), Sistemantik Aile Sosyolojisi, 5. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aydın, M. Z. (2021). Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar. *Çocuk ve Medeniyet*. 6(12), 47-68.
- Bumin, K. (2013). *Batı'da devlet ve çocuk*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Can, İ. (2014). Moderniteden postmoderniteye ailenin ontolojisi ya da modern çekirdek aile çerezleşiyor mu? Mustafa Aydın (Ed.), *Aile Sosyolojisi Yazıları*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Canatan, K., Yıldırım, E. (2018). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Erder, T. (1984). *Türkiye' de ailenin değişimi: Toplumbilimsel incelemeler*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Inglehart, R. ve Baker, W.E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*. 65(1), 19-51.
- İnal, K. (2014). *Çocuk ve demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri: Türkiye' de değerler ve doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Ataca, B. (2015). Value of Children, Family Change, and Implications for the Care of the Elderly. *Cross-Cultural Research*, 49(4) 374 –392.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2017). *Family, Self, and Human Development Across Cultures: Theory and Applications*. New York: Routledge Taylor and Francis
- Köse, B. (2022). *Geçmişten Günümüze Aile*. Nurşen Adak (Ed.), Değişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar, 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi
- OECDa, https://webfs.oecd.org/Els-com/Family_Database/SF_2_3_Age_mothers_childbirth.pdf (Erişim tarihi: 30 Aralık 2024).
- OECDb, https://webfs.oecd.org/Els-com/Family_Database/SF_1_2_Children_in_families.pdf (Erişim tarihi: 30 Aralık 2024)
- <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp> (Erişim tarihi: 30 Aralık 2024)
- Özipek, B. B. (2004). *Muhafazakarlık*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Postman, N. (1982). *Disappearance of childhood*. London: W. H. Allen.
- Sayın, Ö. (2020). *Aile Sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Sennett, R. (2008). *Karakter aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*. B. Yıldırım (Çev.), 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stearns, P. N. (2018). *Çocukluğun tarihi*. H. Dikmen, B. Uçar (Çev.), İstanbul: Dedalus Yayınları.
- TÜİK (2023). Kent-Kır Nüfus İstatistikleri <https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=kent-kir-nufus-istatistikleri-2022-49755#:~:text=K%C4%B1r%20olarak%20>

- s%4%B1n%C4%B1fland%C4%B1r%C4%B1lan%20ve%20T%C3%BCrkiye,8'inin%20 ikamet%20etti%C4%9Fi%20g%C3%B6r%C3%BCld%C3%BC. (Erişim tarihi: 30 Aralık 2024)
- TÜİK (2023). İstatistiklerle Aile, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Aile-2023-53784>
- Watkins, M. W. (2018). *Exploratory Factor Analysis: A Guide to Best Practice*. Journal of Black Psychology. 44(3) 219 –246
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). *Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulamalı Faktör Analizlerinin Kullanılması*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, (46), 74-85.
- Yavuz, S., Güllüoğlu, F. (2019). Türkiye' de Çocuğun Değerini Etkileyen Faktörler: 2016 Aile Yapısı Araştırması Üzerinden Sosyolojik Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 39(2), 379-409.

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KİMSESİZ ÇOCUKLARIN HİMÂYESİNE İLİŞKİN POLİTİKALAR

Saliha OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU¹

Öz

Bu makale, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar kimsesiz çocukların korunmasına yönelik sosyal politikaların dönüşümünü incelemektedir. Osmanlı toplumunda, dayanışma kültürü doğrultusunda mahalleler, vakıflar ve dini kurumlar, kimsesiz çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamada önemli rol oynamıştır. Söz konusu dayanışma yöntemleri sayesinde tebennî (geçici evlat edinme) uygulaması sistematik bir şekilde işlemiş, himâyeye ihtiyaç duyan çocukların bir aile ortamında yetişmesini sağlanmıştır. Ancak, 19. yüzyıldaki göçler ve savaşlar bu geleneksel yöntemleri yetersiz kılmış ve Tanzimat reformlarıyla birlikte kurumsal düzenlemeler zorunlu hale gelmiştir. Çalışma, Osmanlıdaki mahalle dayanışmasından modern sosyal politikalara geçişi, Dârüşşafaka, Dârülaceze ve Islahhâneler gibi kurumların rolüyle ele almaktadır. Günümüz Türkiye'sinde, Osmanlı mirasının modern sosyal hizmet uygulamalarına etkileri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sürdürülen çocuk koruma politikaları bağlamında tartışılmaktadır. Araştırmada tarihsel analiz yöntemi kullanılmış, arşiv belgeleri ve literatür taramasına dayalı veriler değerlendirilmiştir. Sonuçlar, kimsesiz çocukların korunmasının bireysel ve yerel girişimlerden kurumsallaşmış bir devlet politikası haline geldiğini ve bu politikanın modern sosyal hizmet sistemlerine temel oluşturduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Evlat edinme, kimsesiz çocuk, Osmanlı toplumu, sosyal hizmet.

¹ Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, E-posta: slhokurgmr@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9950-7896.

OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU, S. (2025). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kimsesiz Çocukların Himâyesine İlişkin Politikalar. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2), 513-535. DOI:10.21560/spcd.vi. 1634074

STATE POLICIES ON THE CARE OF ORPHANED CHILDREN FROM TO THE OTTOMAN ERA TO THE REPUBLICAN PERIOD IN TÜRKİYE

Abstract

This study investigates the evolution of social policies aimed at protecting orphaned children from the late Ottoman Empire to the Republic of Turkey. In the Ottoman context, community-based mechanisms such as neighborhood solidarity, religious institutions, and charitable foundations (*waqfs*) played a central role in meeting the needs of vulnerable children. Within this framework, the practice of *tebennî* (temporary adoption) was systematically applied, allowing children in need to grow up in a familial environment. However, the demographic and political upheavals of the 19th century—particularly migration and warfare—exposed the limitations of traditional support systems and necessitated formal institutional reforms, especially during the Tanzimat period. The article traces the transition from informal, community-driven care to state-led child protection through the examination of institutions such as Dârüşşafaka, Dârülaceze, and *Islahhâneler* (reformatories). Furthermore, it analyzes how the Ottoman legacy continues to shape contemporary child welfare practices in Turkey, particularly through the policies implemented by the Ministry of Family and Social Services. Based on historical analysis and archival research, the study concludes that the care of orphaned children has shifted from individualized and localized efforts to institutionalized state responsibility, laying the foundation for the modern social service system.

Keywords: *Adoption, orphan child, Ottoman society, social services.*

GİRİŞ

Osmanlı toplumu, sosyal dayanışma ve sorumluluk anlayışı üzerine inşa edilmiş bir yapıya sahiptir. Osmanlı hukuk sisteminde ve toplumsal yaşamında, yetim, öksüz ya da buluntu çocuklar, toplumun en savunmasız kesimleri arasında yer almış ve vakıflar ile dini kuruluşlar tarafından desteklenmiştir. Ancak, 19. yüzyıldaki sosyal ve ekonomik değişimler, savaşlar ve göçlerin neden olduğu kimsesiz çocuk sayısındaki artış, bu geleneksel yöntemlerin yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu durum, modern devlet yapısına uygun olarak daha kapsamlı kurumsal düzenlemeleri zorunlu hale getirmiştir. Tanzimat reformlarıyla birlikte, bu ihtiyaca cevap vermek amacıyla çeşitli sosyal politikalar geliştirilmiş ve kimsesiz çocukların korunmasına yönelik kurumsal yapılar oluşturulmuştur. Bu çalışmada, Osmanlı'da çocukların korunması için uygulanan yöntemler, Tanzimat öncesindeki mahalle dayanışması ile başlayıp Tanzimat sonrasındaki kurumsallaşma süreçlerine kadar ele alınacak ve bu politikaların günümüz uygulamalarıyla bağlantıları incelenecektir.

Osmanlı Devleti'nin toplumsal düzeninde mahalle, bireylerin sosyal güvencesini sağlayan en temel yapıdır. Mahallede yaşayan herkes, birbirinin ihtiyaçlarından haberdar olur ve mümkün oldukça bu ihtiyaçlara cevap verirdi. Özellikle kimsesiz çocuklar, mahalle sakinleri veya akrabalar tarafından korunmaya alınır, dinî ve ahlakî sorumluluğunun bir gereği olarak büyütülürdü. Komşuluk hakkı ve yardımlaşma, bu tür dayanışmaların hukuki ve toplumsal temelini oluşturuyordu. Bu yardımlaşma geleneğinin en önemli göstergelerinden biri, **tebennî** (geçici evlat edinme) uygulamasıdır. Osmanlı toplumunda kimsesiz çocuklara yönelik farkındalığı ve sorumluluk bilincini yansıtan bu sistem, uzun yıllar Osmanlı Devleti'nde uygulama alanı bulmuş ve mahkeme kayıtlarında yer almıştır. Öte yandan yetimler ve kimsesiz çocuklar için kurulmuş vakıflar da, bir başka önemli destek mekanizmasıydı. Vakıflar, bu çocukların barınma, gıda ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak konusunda toplumda büyük bir işlev görmüştür. Bununla birlikte, bu sistem daha çok bireysel ve yerel inisiyatiflerle ilerlemiştir.

19. yüzyılda yaşanan göçler, savaşlar ve sanayileşme, toplumsal dengeleri köklü bir şekilde değiştirmiştir. Ailelerin parçalanması ve kırsal kesimden şehre göçle artan yoksulluk, sokakta yaşayan kimsesiz çocuk sayısının

yükselmesine neden olmuştur. Bu dönemde mahalle dayanışması ve vakıflar, giderek artan bu yükü karşılayamaz hale gelmiştir. Tanzimat reformlarıyla modern devlet anlayışının benimsenmesi, kimsesiz çocukların korunmasına yönelik kurumsal düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Tanzimat, yalnızca devletin merkezi idaresini güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda sosyal politikaların da devlet eliyle yürütülmesi gerektiği fikrinin yerleşmesinde aracı bir rol almıştır.

Tanzimat reformları sonrası, çocukların korunmasına yönelik kapsamlı kurumlar kurulmuştur. **Dârüşşafaka** (1863), kimsesiz çocuklara hem barınma hem de modern bir eğitim sunarak, bu çocukların topluma kazandırılmasını hedefleyen önemli bir girişimdir (Ayhan, Maviş, 1994, s.7-9). Eğitim sistemini mesleki becerilerle birleştiren bu kurum, çocukların yalnızca korunmasını değil, aynı zamanda gelecekte toplumsal bir değer haline gelmesini de sağlamıştır. **Dârülaceze** (1895) ise daha geniş bir sosyal sorumluluk anlayışıyla yalnızca kimsesiz çocuklara değil, yaşlılara, engellilere ve ihtiyaç sahiplerine de hizmet etmiştir (Yıldırım, 1996, s. 141). Burada, çocuklar için özel bölümler oluşturulmuş, onların fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimleri için ihtiyaçlar doğrultusunda kapsamlı bir bakım sistemi geliştirilmiştir. Ayrıca, **Islahhâneler** (1867), özellikle suça sürüklenen veya sokaklarda yaşayan çocukların topluma kazandırılması amacıyla açılmıştır (Öztürk, 1999, s.190-191). Bu kurumlarda çocuklara disiplinli bir yaşam tarzı kazandırılırken aynı zamanda mesleki eğitim ve beceri verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde çocukları korumaya yönelik geliştirilen gerek sosyal ve hukuki düzenlemeler gerekse tebennî (geçici evlat edinme) uygulaması, bu alanda modern anlamdaki hizmetlerin temelini atmıştır. Günümüzde, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Osmanlı'dan devralınan bu sosyal sorumluluk anlayışını günümüz şartlarına uyarlayarak devam ettirmektedir. Bakanlık bünyesinde çocuk koruma hizmetleri, koruyucu aile programları ve çocuk evleri gibi uygulamalar, Osmanlı dönemindeki vakıf ve kurumlarla benzer bir işlev görmektedir. Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların yalnızca fiziksel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayan bu sistem, onların eğitimi ve topluma kazandırılmasını da hedeflemektedir. Osmanlı'dan

günümüze süregelen bu hassasiyet, hem tarihi bir mirasın devamı hem de sosyal adalet anlayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın temel hedefi, Osmanlı Devleti'ndeki mahalle dayanışması ve tebennî gibi uygulamaların, modern Türkiye'deki evlat edinme, koruyucu aile ve çocuk evleri gibi politikalarla nasıl bir süreklilik ve dönüşüm içinde olduğunu ortaya koymaktır. Böylece tarihsel miras ile günümüz sosyal hizmet sistemleri arasındaki ilişki daha da belirginleşecektir. Bu amaç doğrultusunda, tarihsel analiz yöntemi kullanılarak arşiv belgeleri, Osmanlı kadı sicilleri, vakıf şartnameleri ve literatür taraması yoluyla veri toplanmıştır. Nitel analiz yöntemiyle değerlendirilen bu veriler, hem Osmanlı dönemi hem de Cumhuriyet dönemindeki çocuk koruma sistemlerinin yapısal özelliklerini karşılaştırmalı bir perspektifle ele almayı mümkün kılmaktadır.

1. Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocukların Himâyesi

Araştırmacıların “Vakıf medeniyeti” olarak isimlendirdikleri Osmanlı Devleti pek çok alandaki hizmeti vakıflar aracılığı ile sürdürmüştür. Vakıflar, Osmanlı hukukunda toplumsal düzenin korunması ve sosyal adaletin sağlanmasında temel bir araç olarak konumlandırılmıştır. İslam hukukunun bir yansıması olan bu sistemde, vakıflar kişilerin mal varlıklarını toplumun yararına tahsis etmelerini sağlayan bir yapı olarak geliştirilmiştir. Bu sistemle şehircilik, bayındırlık, sağlık, eğitim, yoksulların korunması ve yetimlerin ihtiyaçlarının karşılanması gibi birçok alanda kalıcı hizmetler sunulmuştur.

Eğitim ve sağlık alanı bunların başında gelmektedir. Sosyal yardımlaşma ve kimsesiz çocukların ihtiyaçlarını gidermek için kurulan vakıfların yanında genel vakıfların şartnamelerinde yetim ve kimsesiz çocukların ihtiyaçları için de maddeler ayrılmıştır. Bu doğrultuda Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Abdülhamid Han'ın kurduğu pek çok vakfın yetim ve kimsesiz çocuklar için ayrı ödenek ve imkânlar oluşturduğu görülmüştür. Örneğin Fatih Sultan Mehmet'in Ayasofya Vakfı şartnamesinde yetimler için “Dâr'ut-Ta'lim” isimli bir okul inşa edildiği ifade edilir (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1938, s.328-329). Osmanlı toplumunda kurulan vakıflar yalnızca hanedan üyeleri tarafından değil, toplumdaki gönüllü hayırseverler tarafından da kurulup gelirlerinin bir kısmı yine yetim ve kimsesiz çocuklara aktarılmıştır (Öztürk, 1991, s.1035-1036; Canan, 1991, s.59).

Kimsesiz çocukların bakımı, yetiştirilmesi, himâye edilmesi ve bu çocukların üretken bir fert olarak toplumsal hayata kazandırılmaları için farklı sistemler geliştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu alanda geliştirdiği sistemin detaylarına bakmak, tarihi süreci anlamak açısından önem arz eder. Nitekim Osmanlı toplumu yetim/öksüz, buluntu, besleme, oğulluk gibi farklı isimlerle ifadesini bulan çocuklar için gerek bakım ve gözetim gerekse eğitim ve terbiye açısından himâye altına aldıkları çocukların hukukunu korumaya özen göstermiştir (Gürer ve Bay, 2013, s. 39-50). Devletin vakıflar aracılığı ile benimsediği uygulamalar sayesinde yetim ve kimsesiz kalmış çocukların yetiştirilmesinin yanında, hukuklarının da korunma altına alındığını söylemek mümkündür (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1938, s.313-314).

Osmanlı'da vakıfların tek sorumluluğu himâyeye muhtaç çocuğun güvenlik ve temel ihtiyaçlarını sağlamak değildi. Çocuğun güvenliği, himâyesi ve giyim-kuşam gibi ihtiyaçlarının yanında eğitim ve meslek hayatlarında da beceri kazanmaları istenmiştir. Nitekim II. Mahmud döneminde çocukların eğitimlerine önem verilmesi gerektiği vurgulanmış, halktan veya esnaftan her kim bu çocukları himâye ediyor ise beceri kazanıp yetişmeleri için ehemmiyet göstermeleri istenmiştir. Üsküdar Mahkemesine ait bir sicil kaydında çocukların günde iki defa okula gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir (İstanbul Mahkemesi 154 Numaralı Sicil, 174/56; Koçer, 1991, s.36). Öte yandan yetim mallarının da vakıflar aracılığı ile işletilerek koruma altına alındığını ve bu meblağın korunmasına yönelik tedbirlerin alındığını söylemek mümkündür (Şimşek, 2021, s. 96-98). Yetimlerin korunmasına yönelik geliştirilen bir diğer sistem ise "eytam keseleri" olarak anılan ve yetim çocuğun maddi olarak desteklenmesini sağlayan fondur. Bu fonun ne zaman işletilmeye başlandığı konusunda kesin bir tarih olmasa da sistemin işletilerek yetim çocukların özellikle miras haklarından doğan mallarının korunmaya alındığı görülmüştür (Çiftçi, 2003, s. 82-83).

Osmanlı toplumunda kimsesiz ve korunmaya muhtaç olan çocukların himâyesi için farklı isimlendirmeler altında çeşitli uygulamaların geliştirildiği bilinmektedir. (BOA, NFS.d, 1143, s.10-11; BOA, DH. MKT, 54/2; BOA, C. BLD, 18/854). Bakım ve gözetim için bir ailenin yanına yerleştirilen kız çocuğuna "besleme", erkek çocuğuna "oğulluk" denildiği kayıtlarda ifade

edilir. Bu uygulama genellikle ekonomik düzeyi düşük bir ailede dünyaya gelen bir çocuğun, sağlıklı bir ortamda yetiştirilmek üzere temyiz yaşına kadar varlıklı bir ailenin yanına tebennî maksadıyla verilmesidir (Kurt, 2013, s. 98-99; Güner ve Bay, 2013, s.65). Yetim ve kimsesiz çocukların yanında terk edilerek bir yere bırakılmış çocukların da mahkeme kararı ile uygun ailelere verildiği görülmüştür. Mahkemenin izni doğrultusunda tebennî verilen çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için özel fonlar açılmış maaşlar tahsis edilmiştir (BOA, DH. MKT, 1986/70, H. 1310/M. 1892; BOA, DH. MKT, 1141/47; BOA, DH. MKT, 2480/113; BOA, DH. MKT, 251/19). Görüldüğü üzere Osmanlı toplumunda çocuğun yetişmesi, ahlakı, eğitimi ve iyi olma hali için farklı yollarla geliştirilen tebennî uygulamaları mevcuttur. Hiç şüphesiz buradaki ortak amaç çocuğun huzurlu ve sağlıklı bir aile ortamında temel gereksinimlerinin karşılanarak topluma kazandırılmasıdır.

Osmanlı hukukunda, tebennî olarak adlandırılan geçici evlatlık süreci, çocuğun uygun bir aile yanında korunup eğitilmesini öngörmektedir. Çocukların himâye edilmesi sürecinin mahkeme tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Kimsesiz çocukları himâye etmek isteyen ailelerin ekonomik düzeyinin bir çocuğa bakabilecek yeterlilikte olması gerekiyordu. Bu süreçte çocuğun bakımını üstlendikten sonra aile bir takım ekonomik zorluklar yaşarsa bakımın sürdürülebilmesi amacıyla mahkeme tarafından belli oranda bir ödenek ayrıldığı bilinmektedir. Öte yandan kimsesiz çocuğun bakımını üstlenen ailenin çocuk için yaptığı günlük masrafları mahkemeye tescil hakkı bulunmaktaydı. Böylelikle çocuğun gerçek ailesi ortaya çıktığında şayet çocuklarını geri almak isterlerse o güne kadar yapılan masrafları ödemekle yükümlüydü. Bu uygulamanın çocuğa bakım veren ailenin hukukunu korumaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. (Kurt, 1992, s.553; Davud Paşa Mahkemesi 1 Numaralı Sicil, 415/459).

Osmanlı hukukundaki tebennî uygulamasının modern hukuktaki soybağı esasına dayalı evlatlıktan farklı bir şekilde işlediği anlaşılmaktadır. Zira İslam aile hukukunda soybağının korunması, nesebin belirlenmesi, aile ilişkileri ve miras hakkının düzenlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Dönmez, 2006, s. 573-575). Osmanlı hukukunda tebennî uygulaması soybağı açısından incelendiğinde, himâye edilen çocukların kendi ailelerinde koparılmadığı

görülmüştür. Bu uygulama, çocukların soybağı ilişkilerinin değişmemesi gerektiği prensibine dayanır; yani çocuk, evlat edinen aileyle soybağı kurmaz, yalnızca bakım ve eğitim desteği alır. Tebennî, geçici bir süreçtir ve çocuğun ergenlik çağına geldiğinde kendi ailesine dönebilme hakkı saklı tutulmuştur (Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil, 183/214).

Kimsesiz çocukların genellikle yakın akrabalar tarafından himâye edildiği, bu sebeple mahremiyet ilişkilerinin daha rahat kurulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca akraba olmayan ailelerin bebeklerine de yeni ailenin annesi tarafından süt verilerek süt hısımlığı tesis edildiği kayıtlarda yer almaktadır (Davud Paşa Mahkemesi 5 Numaralı Sicil, 60/8). Osmanlı hukukunda geçici olarak evlat edinilen çocuklarla miras hukuku anlamında bir hukuki bağ oluşmamaktadır. Bu sebeple kimsesiz çocukları himâye eden ailelerin mallarının ya hibe yoluyla, ya da ölümden sonra işleme geçecek olan vasiyet yoluyla çocuklara devredilmesi sağlanmıştır. (Berki, 1973, s.34; BOA, YB.021, 120/493).

Osmanlı uygulamasında tebennînin süreli olduğu kayıtlarda “inde’z-zafer”, “iânenen müstağni oluncaya değin” yahut “evân-ı rüşd ve hadd-i buluğlarına değin” gibi ifadelerden anlaşılmaktadır. Burada çocuğun kendi ihtiyaçlarını karşılayacağı belirli bir yaşa gelinceye kadar aile yanında himâye edildiği anlaşılmıştır (Galata Mahkemesi 114 Numaralı Sicil, 77/12; Bab Mahkemesi 3 Numaralı Sicil, 401/468). Çocuğun temyiz yaşına ulaştığında nerede kalması gerektiği ile ilgili bir seçim hakkının bulunduğunu söylemek mümkündür. Çocuğun istediği takdirde himâye edildiği ailenin yanında kalabilme, ya da kendi biyolojik ailesinin yanına dönme imkânı saklı tutulmuştur (Bab Mahkemesi 3 Numaralı Sicil, 458/548). Bunun yanında tebennî uygulamasının yalnızca Müslümanlar arasında değil, gayrimüslimler arasında da uygulandığını söylemek mümkündür (Beşiktaş Mahkemesi 2 Numaralı Sicil, 175/319).

Aileler tarafından evlat edinilen çocukların durumu zaman zaman mahkemelerde şikâyet konusu yapılmıştır. Çocukların bakımı ve güvenliği açısından ihmal veya kötü muamele şüphesi oluştuğunda, olaya şahit olanların mahkemelere başvurduğu kayıtlarda sabittir. Nitekim 1900’lerin başında Adanada bir ailenin evlatlık olarak verdiği çocuğun işkenceye maruz kaldığı iddiası üzerine açılan davada, iddia sahibi haklı bulunmuş ve çocuğun

biyolojik ailesine iadesi kararlaştırılmıştır (Okur Gümrükçüoğlu, 2022, s. 59; BOA, DH. MKT, 2568/15; Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil, 230/252). Osmanlı uygulamasında “ıcar-ı sağır” adı verilen başka bir uygulama türü daha vardır. Varlıklı ailelerin yanına yerleştirilen çocukların, ailenin ev işlerinde yardımcı olmaları getir-götür işlerini yapmaları beklenmektedir. Bir nevi hizmet akdi olan bu anlaşmaya göre çocukların, ailenin yanında bakımları sağlanır onlar da kendilerinden beklenen işleri yerine getirirlerdi (Kurt, 1992, s.555; Faroqhi, 1994, s.342; Kurt, 1994, s.183). Çocuğun biyolojik ailesi ile yeni aile arasında yapılan sözleşmeye dayanan ıcar-ı sağır uygulaması da tebennîde olduğu gibi süreli olarak uygulanmıştır (Mahmud Paşa Mahkemesi 1 Numaralı Sicil, 152/137). Bazı kayıtlarda çocuğun ergenlik çağını geçmesine rağmen ailenin yanında kalarak çalışmaya devam ettiği görülmüştür (Davud Paşa Mahkemesi 1 Numaralı Sicil, C.79, 136/86).

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde gerek vakıflar aracılığı ile gerekse mahalle kültüründeki dayanışma sayesinde himâye edilen çocuklar, artan salgın hastalıklar, savaşlar ve göçler sebebiyle daha kapsamlı çözümlerin arayışını zorunlu kılmıştır. 19. yüzyılın sosyal ve ekonomik yapısı o döneme kadar yerel düzeyde yapılan pek çok hizmetin daha kurumsal bir yapıya geçişini gerektirmiştir. Nitekim savaşlar sebebiyle yaşanan göçler, özellikle İstanbul sokaklarındaki kimsesiz çocukların sayısında ciddi artışa sebep olmuş ve problemin artık yerel dinamiklerle çözüme kavuşturulması zorlaşmıştır (Koç, 2007, s.40). Bu süreç, çocukların korunması için modern sosyal politikaların uygulanmasını ve bu politikaların hukuki bir çerçeveye oturtulmasını beraberinde getirmiştir (Shaw, 1976, s.33).

Görüldüğü üzere, Tanzimat öncesinde Osmanlı Devleti'nde sosyal yardım ve çocuk koruma politikaları büyük ölçüde vakıflar, mahalle dayanışması, dini kurumlar ve bireysel hayırseverlik gibi geleneksel mekanizmalar aracılığıyla yürütülmüştür. Tanzimat reformları, yalnızca çocukların devlet güvencesi altına alınmasını sağlayan hukuki düzenlemeleri değil, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde sosyal refah anlayışının dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Geleneksel dayanışma yöntemlerinin yetersiz kalmasıyla Osmanlı Devleti, sosyal politikalarını daha merkezi ve kurumsal bir yapıya dönüştürme ihtiyacı

duymuştur. Tanzimat reformları, çocuk koruma politikalarının yanı sıra devletin sosyal sorumluluklarını da genişleten bir dönüşüm süreci başlatmıştır.

2. Tanzimat'tan Günümüze Sosyal Sorumluluk

Osmanlı Devleti'nde köklü bir değişim sürecinin başladığı Tanzimat dönemi, toplumsal ve hukuki yapıyı dönüştüren bir dönüm noktasıdır. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile hukuki, idari ve toplumsal alanda reformlar çerçevesinde kurumsallaşma süreci başlamıştır. Tanzimat ile beraber başlayan süreçte çocukların eğitim hayatı, sağlığı ve sosyal hayata katılımı ile ilgili pek çok yenilikler geliştirilerek devam etmiştir (Okay, 2002, s.41-45). Bu alanda yetim çocuklarla ilgili ilk resmi düzenleme Aralık 1851'de yayımlanan "Eytam Nizamnâmesi" olmuştur. Bu düzenleme, terekelerin Emval-i Eytam Nezareti tarafından denetlenmesini öngörmüş ve yetimlerin haklarının korunmasına yönelik tedbirler alındığını göstermiştir. Yetimlerin mirastan alacakları payların, bu nezarete devredileceği belirtilmiştir. Ayrıca, bu malların bedestenlerde saklanması ve borçların titizlikle takip edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (*Düstur*, Birinci Tertip, H.1289/M.1872, s. 270-275). 1851 tarihinde kurulan Emval-i Eytam İdari Meclisleri sayesinde Eytam Sandığı şeklinde kurularak yetime kalan mal koruma altına alınmış, gerekli hallerde kendisine nafaka da bağlanmıştır. Bunun yanında tereke, rüşet, vasilik gibi durumların kaydedilme işlemleri daha sistematik hale de getirilmiştir (Çanlı, 2002, s.65-69).

Bu ilk düzenlemenin ardından, askeri personel ve posta görevlileri gibi devlet memurlarının yetim kalan çocuklarına yönelik de yasal düzenlemeler getirilmiştir (BOA, HR. SYS, 2029/4; MAD, d, 123/38; HR. İD, 5/27; Özcan, 2006, s.104). Özellikle savaşta şehit olan askerlerin geride bıraktığı çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli fonlar oluşturularak mallarını ve haklarını korumak amacıyla Terekât Müdürlüğü kurulmuştur (Özcan, 2003, s.86-87). Usulsüz işlemlerin iptali, yetim mallarının korunması ve bazı vergilerden muafiyet, Tanzimat sonrası uygulamalarda da sürdürülen önemli politikalar arasında yer almıştır (BOA, DH.MKT, 2221/124, 07.03.1317; DH.MKT, 2214/70, 15.02.1317; KB. MAA. FE, 9/63; 03.10.1923).

1863 senesine gelindiğinde Mithat Paşa'nın öncülüğünde Çocuk **Islahhâneleri** hizmete başlamıştır. İmparatorluk genelinde yaygınlaşan

Islahhâneler sayesinde hem müslüman hem gayrimüslim olan muhtaç çocukların bakım ve gözetimi sağlanmıştır (Düzbakar, 2004, s. 89-90; Yazıcı, 2007, s. 29-32; BOA, İ. MVL, 584/26270; BOA, A. MKT. MHM, 302/67). Bu ıslahhâneler eliyle bakıma muhtaç çocukların özellikle mesleki bir beceriye sahip olarak sosyal hayata katılımlarına katkı sunmak amaçlanmıştır (Ferlibaş, 2013, s. 575). Islahhâneler zaman içerisinde Sanayi Mekteplerine dönüşerek Cumhuriyet döneminde kadar bu alanda bir model işlevi görmüştür (Öztürk, 1999, s. 190-191).

Mithat Paşa'nın kurduğu ıslahhâneler bu sürecin öncüsü olurken, özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde yetim, kimsesiz çocuklar ve yoksullara hizmet veren sosyal yardım kuruluşlarının sayısında belirgin bir artış gözlemlenmiştir (Georgeon, 2012, s.433-438). 1863 yılında, öksüz ve yetim çocukların eğitimi için **Dârüşşafaka** kurulmuştur (Ayhan ve Maviş, 1994, s.7-9). 1873 senesinde “Dârüşşafaka” adını alan kurum ilk olarak “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye” olarak anılmıştır (Dârüşşafaka, 2000, s.1-3). Ortaya çıktığı günden beri artan yoksul, kimsesiz ve yetim/öksüz çocukların eğitim ve terbiyesini üstlenerek onları topluma kazandırmayı amaçlamıştır (Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye Salnamesi, 1332, s. 3-7). Zaman içerisinde kuruma yönelik rağbetin de artması ile “Darüşşafa-yı İslâmiye” ismiyle İstanbul'da 1873 senesinde bir okul açılmıştır (Dârüşşafaka, 2000, s.13-16). Dârüşşafaka'nın eğitim ve öğretim programı, dönemin ilkokul (ibtidâî), ortaokul (rüşdiye) ve lise (idâdî) düzeyindeki müfredatını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır (Ayhan ve Maviş, 1994, s. 7-9).

Dârüşşafaka'nın destekçisi ve kurucusu olan Cem'iyet-i Tedrîsiyye-i İslâmiyye, zamanla gücünü yitirmesiyle Dârüşşafaka tekrar mali sıkıntılar içine düşmüştür. Okulun içinde bulunduğu zor durumu öğrenen Sultan II. Abdülhamid, Dârüşşafaka'yı himâyesine almış ve Maarif Nezâreti aracılığıyla okula 458 lira nakdi yardım yapılmasını sağlamıştır (Engin, 2010, s. 340). Ayrıca Sadrazam Cevad Paşa'nın girişimleriyle, Osmanlı Devleti'nden imtiyaz alan şirketlerin Dârüşşafaka'ya mali destek sağlaması uygulaması başlatılmıştır. Bu düzenlemeler, Dârüşşafaka'nın mali sürdürülebilirliğini sağlamış ve mezunlarının istihdam edilmesine yönelik olanakları genişletmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra Dârüşşafaka Lisesi olarak hizmet veren

kurum 1955 yılında İngilizce öğretim sistemine geçiş yapmıştır. Dârüşşafaka, günümüzde de babasız ya da hem annesiz hem babasız olan ihtiyaç sahibi çocukları kabul etmeye devam etmektedir.

Osmanlı Devleti'nde savaşların ve ekonomik-siyasi krizlerin etkisiyle artan göç ve dilencilik sorununun çözümü amacıyla Sultan II. Abdülhamid'in 1890 yılında yayınladığı bir irade ile **Dârülaceze**'nin temelleri atılmıştır (Koçu, 1974, s. 29-30). Kimsesiz, engelli, hasta veya çalışamayacak durumda olan kişilerin himâye edilmesi için başlatılan bu girişim, bağışlarla finanse edilmiş ve Sultan II. Abdülhamid'in kişisel katkısıyla hız kazanmıştır (BOA, Y. PRK. ZB, 5/101). 1896 yılında resmî olarak açılan kurum, din ve millet farkı gözetmeksizin Osmanlı tebaasına hizmet sunmuş; müslüman, hristiyan ve musevilere ait ibadethaneleri bünyesinde barındırmıştır (Yıldırım, 1996, s.34; BOA, DH. DACZ, 2/65; DH. DACZ, 2/62). Kurumda ihtiyaç sahiplerinin mesleki eğitime yönlendirilmesi ve sanatla uğraşmaları teşvik edilmiş; bu bağlamda üretilen eserlerin sergilenmesi için özel alanlar oluşturulmuştur (BOA, DH. DACZ, 3/107; BOA, DH. DACZ, 4/3). Kimsesiz bebekler için "İrzahane" adı verilen sütannelerin çalıştığı bir bölüm kurulmuş, erken yaşta bebek ölümlerini önlemek için yoğun çaba sarf edilmiştir (BOA, ZB, 329/106). Zamanla artan yoksulluk ve dilencilik sorunlarına karşı yeni tedbirler alınmış, 1924'te kurumun idaresi İstanbul Belediyesi'ne devredilmiş, 1925'te ise "Men-i Tese'ül Nizamnamesi" çıkarılmıştır. Kurulduğu günden bu yana Dârülaceze, farklı din ve milletlerden 72.000 kişiye hizmet sağlamış, bugün de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın desteğiyle yardıma muhtaç bireylerin barınma, gıda ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya devam etmektedir (BOA, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 15/59/18; Erişim Tarihi: 17 Ocak 2025, <https://www.darulaceze.gov.tr/kurulus-amaci/>)

Kimsesiz ve muhtaç kimseler için kurulan Hamidiye-i Etfal Hastanesi'nin ardından 1903 senesinde resmen açılışı yapılan Dârü'l-Hayri Âlî kurumu da müslüman ve gayrimüslim çocukların tahsil gördükleri bir yerdir (Özbek, 1999, s.12). II. Abdülhamid'in öncülüğünde açılan bu kurumda marangozluk, fırıncılık, mücellitlik, kunduracılık, döşemecilik, oymacılık, bahçıvanlık, yaldızcılık, hukkaklık, tatlıcılık ve şekerlemecilik gibi dersler verilmiştir. Kız öğrenciler için ise ev işleri, dikiş, nakış sanatları öğretilmiştir (Ergin, 1996, s.

4248; BOA, MF. MKT, 907/20; BOA, MFT, 883/16). İlerleyen zamanda usul, hendese, coğrafya ve tarih dersleri de müfredata eklenmiştir (BOA, MF. MKT, 800/72; BOA, MF. MKT, 879/38). Okula kayıt olacak çocukların geçimlerini sağlayamayacak kadar fakir olmalarının yanında 10 yaşından büyük olmak, bulaşıcı bir hastalık geçirmemek ve bir zanaatta mahir olmak gibi şartlar aranmıştır (Öztürk, 1999, s.79). Öğrencinin farklı bir zanaata yatkın olduğu fark edildiğinde uygun olan okula nakledildiği görülmüştür (BOA, MF. MKT, 885/43). Böylece, her çocuğun kendi yeteneklerine en uygun eğitimi alması sağlanmıştır. Dâru'l-Hayri Âli, hem eğitim sistemine getirdiği yeniliklerle hem de yoksul ve kimsesiz çocuklara sunduğu fırsatlarla, Osmanlı eğitim ve sosyal yardım tarihinin önemli bir kurumu olarak hafızalarda yer etmiştir.

Osmanlı coğrafyasında gayrimüslim çocuklar için dârüleytamlar bulunurken müslüman çocuklar için de bir dârüleytam kurma ihtiyacı gündeme gelmiştir. Özellikle savaş ve göçün doğurduğu ihtiyacın da bir getirisi olarak 5 Temmuz 1899 tarihinde Dârüleytam Talimatnamesi ile Müslüman çocuklar için bu tür kurumların temeli atılmıştır (Nuhoğlu, 1993, s.521; As, 2022, s.151). İlki 1914'te İstanbul'da Bebek Yalısı'nda açılmasının ardından 1917 yılına kadar Anadolu'da 49 **Dârüleytamın** kurulduğu, bu kurumlarda çoğu şehit çocuğu olan 5.575 yetimin barındığı ve eğitim aldığı kaydedilmiştir (As, 2022, s.166-167; Kılınç, 2019, s. 217). Çocuklar yaşlarına göre anasınıfı, ilkokul ve sanayi eğitimi veren sınıflara yerleştirilmiş; özellikle sanayi alanında yetiştirilmek üzere eğitim programları oluşturulmuştur (BOA, MF. MKT, 1205/95). Dârüleytamların bütçesi büyük ölçüde bağışlarla karşılanmış, yetim çocukların bir kısmı yurt dışına eğitim için gönderilmiştir (As, 2022, s. 214-216). Dârülaceze gibi diğer sosyal yardım kurumlarıyla iş birliği içinde çalışan dârüleytamlar, Osmanlı'nın farklı din ve milletlere yönelik kapsayıcı sosyal politikalarının bir yansımasıdır. Günümüzde, Osmanlı dönemindeki dârüleytamların doğrudan bir devamı olmasa da, yetim ve ihtiyaç sahibi çocuklara yönelik hizmet sunan çeşitli sosyal destek mekanizmaları faaliyet göstermektedir. Bu kurumlar, Osmanlı'daki dârüleytam geleneğinin modern koşullara uyarlanmış bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

30 Haziran 1921'de, I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle artan kimsesiz ve muhtaç çocukların iyi olma hallerine katkı sunmak amacıyla **Himâye-i Etfâl Cemiyeti**

kurulmuştur Sosyal hizmet anlayışını hayata geçiren bu cemiyet öncelikle şehit çocukları ile ardından yetim ve kimsesiz çocuklar ile ilgilenmek üzere faaliyet göstermiştir. Dönemin getirdiği ihtiyaçlara binaen yurt içinde ve yurt dışında hızlı bir şekilde şubeler açarak faaliyet alanını genişletmiştir (Himâye-i Etfâl Cemiyet-i Umûmiyesinin Nizamnâme-i Esasîsi, 1333, s. 3-10). Şehit çocukları başta olmak üzere kimsesiz ve muhtaç çocukları himâye eden cemiyet, bu çocukları yaş, kabiliyet ve tahsil derecelerine göre uygun ticaret veya ziraat okullarına yerleştirmiştir (Sarıkaya, 2007, s.325). Mesleki, kültürel, eğitim ve becerilerinin yanında merkez ve şubelerinde ayrı ayrı olmak üzere yapılan destekleri çeşitlendirmek mümkündür. Nitekim kendi öncülüğünde çocuk bakım kursları, ana bakım evleri, aşevleri, parasız banyo, gündüz bakımevleri, hamile kadınlar için sağlık kuruluşları açmak gibi çocuğa ve aileye yönelik pek çok desteği hayata geçirmiştir (Sarıkaya, 2011, s.119-121). Bu açıdan bakıldığında Himâye-i Etfâl Cemiyetinin sağlık alanından başlayarak sosyal hayatın çoğu yerinde çocuğa, kadına yönelik sosyal yardım faaliyetlerini üstlendiğini söyleyebiliriz.

Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin faaliyetleri, yalnızca yetim ve kimsesiz çocukların bakımı ile sınırlı kalmamış; bu çocukların topluma kazandırılması adına sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesine de odaklanmıştır. Cemiyet, çocukların eğitimine yönelik tiyatro oyunları, sanat sergileri ve edebi yarışmalar gibi etkinlikler organize etmiş, bu etkinlikler vasıtasıyla çocukların bireysel yeteneklerini keşfetmelerine olanak sağlamıştır. Ayrıca çocuklar için yayımlanan dergiler ve süreli yayınlarla çocuk edebiyatının gelişimine katkıda bulunmuştur (Özbek, 2006, s. 103-108). Himâye-i Etfâl Cemiyeti, aynı zamanda ailelerin ekonomik ve sosyal destek almasını sağlayarak çocukların daha iyi koşullarda yetişmelerine katkıda bulunmuştur. Ailelere yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulmuş, özellikle annelerin işgücüne katılımını destekleyecek gündüz bakım evleri ve kreşler açılmıştır. Cemiyetin bu girişimleri, sadece çocukların değil, aynı zamanda ailelerinin yaşam standartlarını yükselterek toplumsal refahın artmasına da katkıda bulunmuştur (Sarıkaya, 2011, s.119).

1934 yılının son aylarında Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu adını almıştır (Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nden Günümüze Türkiye'de

Çocuk Koruma Uygulamaları, 2021, s. 73). Adı değişse de amacı her zaman çocukların hukukunu korumak olan bu kurum nizamnamesince çocukları doğum öncesinden başlayarak çalışma hayatına katılımına kadar himâye etmek, eğitmek ve çocukların her türlü hakkını korumak ile ilgili amaçlar oluşturulmuştur (Konukçu, 2024, s.190-191). Bu amaçları gerçekleştirmek için kendisine bağlı yuva, kreş ve gündüz bakımevi, poliklinik, doğumevi, bakımevi ve hemşire okulu gibi kuruluşlar açılmıştır. Aynı yıl yürürlüğe giren Belediye Kanunu kapsamında belediyelere; yoksul ailelerin ikiz çocuklarına yardım edilmesi, öksüz, kimsesiz ve yoksul çocuklara giyinme, barınma, sağlık ve eğitim desteği sağlanması, çocuk bahçeleri, oyun ve spor yerleri oluşturulması gibi çok çeşitli görevler öngörülmüştür (Belediye Kanunu, Kanun No: 1580, Resmi Gazete Sayı: 1471, Erişim Tarihi: 15.01.2025, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>).

1940-1950 yılları arasında Türkiye'de sosyal hizmet ve çocuk esirgeme alanındaki gelişmeler, Cumhuriyet'in erken dönemlerinde temelleri atılan modern sosyal politikaların devamı niteliğindeydi. Bu dönemde, Himâye-i Etfal Cemiyeti'nin (1934'den itibaren Çocuk Esirgeme Kurumu) faaliyetleri genişletilmiş, çocukların eğitim, sağlık ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kapsamlı projeler hayata geçirilmiştir (Karatay, 2007, s.190). Savaş yıllarının ardından gelen ekonomik zorluklara rağmen, çocuk yuvaları, kreşler ve gündüz bakımevleri gibi kurumların sayısı artırılmıştır. Çocukların eğitimi ve sağlığı devletin öncelikli politikaları arasında yer almış; özellikle okul merkezli beslenme ve sağlık programları yaygınlaştırılmıştır (Babalık, 2024, s.120-121). Milli Eğitim Bakanlığı ve Çocuk Esirgeme Kurumu işbirliği ile açılan yatılı okullar, kırsal kesimdeki çocukların eğitime erişimini sağlamayı hedeflemiştir. Aynı zamanda, sağlık alanında yürütülen hijyen kampanyaları ve aşılama programları, çocuk ölümlerini azaltmak için önemli bir rol oynamıştır (Çağlar, 2019, s. 2-3). Bu dönemde geliştirilen politikalar, devletin sosyal sorumluluk anlayışını derinleştirerek çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal refahını artırmayı amaçlayan modern sosyal hizmet sistemlerinin devamlılığını sağlamıştır.

Cumhuriyet döneminde atılan adımların bir devamı olarak 1961 Anayasasında çocukların korunması ve sosyal refahlarının sağlanmasına

dair hükümler yer almış, devletin çocuk hakları konusundaki sorumluluğu vurgulanmıştır. Bu dönemde çocukların gerek fiziksel gerekse duygusal olarak korunmasına yönelik yasal düzenlemeler geliştirilmiş, devlet tarafından çocuk bakım ve korunmasına dair yeni hizmetler uygulamaya konulmuştur (Uğur, 2018, s.47-50). Bu süreç, aynı zamanda çocukların eğitimi ve sağlığı gibi temel alanlarda sosyal hizmetlerin güçlendirilmesini de içermektedir. Nitekim 1963 senesinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü hizmete başlamıştır (Erişim Tarihi: 18.01.2025, <https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/>). Öte yandan, modern çocuk koruma politikaları kapsamında aile yanında bakım ve destek sağlanması önemli bir yerde durmuştur. Bu alandaki ilk adımlardan biri olarak “**Koruyucu Aile**” hizmeti gündeme gelmiş ve 1961 yılında UNICEF ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın işbirliğiyle uygulanmaya başlanmıştır. 1961 ile 1983 yılları arasında koruyucu aile hizmetinden yalnızca 989 çocuk faydalanabilmiştir (Bıyıklı, 1983, s. 12).

1983 yılında, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kabul edilerek, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur. Bu düzenleme, sosyal hizmetlerin toplumun dezavantajlı gruplarına özellikle çocukların iyi olma hallerine yönelik kabul edilen önemli bir adımdır (18059 sayılı Resmi Gazete, 27.05.1983). Aynı dönemde, 743 sayılı mülga kanunda evlat edinme işleminin tam tanımı yapılmamış olsa da, hukuki koşulları açıkça belirlenmiştir. Kanunun üçüncü bölümünde yer alan “Evlat Edinmenin Şartları” başlıklı maddelerde, evlat edinecek kişinin en az 35 yaşında olması ve evlat edindiği kişi ile arasında en az 18 yaş fark bulunması gerektiği ifade edilmiştir (743 sayılı TMK Madde 253 – (Değişik: 16/6/1981983-46/1 md.). Hem evlat edinme hem de koruyucu aile uygulamaları, çocukların aile ortamında büyümesini teşvik eden önemli sosyal politika araçları olarak hayata geçirilmiştir.

1930’lu yıllardan bu yana devlet çıkardığı kanunlar ile korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması amacıyla önemli düzenlemeler yapmıştır. 1983 yılına kadar geçen sürede ise hem kamu kuruluşları hem de Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, çocuklara yönelik politikanın uygulanmasında etkin bir rol oynamışlardır. 1983 sonrasında, sosyal hizmetlerin daha bütüncül

bir yaklaşımla sunulması gerektiği görüşü geniş çapta kabul görmüş ve bu süreç, görevlerin 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na devredilmesiyle tamamlanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarihçe, Erişim Tarihi: 18.01.2025, <https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/>). Öte yandan 1989 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi, koruyucu aile uygulamalarıyla ilgili önemli düzenlemeler getirmiştir. Sözleşmenin ilgili maddelerinde, çocuğun aile ortamından mahrum kaldığı durumlarda devletin, çocuğa sağlıklı bir yaşam ortamı sağlama yükümlülüğü açıkça ifade edilerek çocuğun etnik, dini ve kültürel tercihlerine saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1989, md. 20/I-II-III).

2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Türkiye'de çocuk koruma politikalarının en önemli dönüm noktalarından birini oluşturmuştur (Çocuk Koruma Kanunu, Kanun Numarası 5395, Yayınlandığı Resmî Gazete Tarihi 15.07.2005, Sayı 25876). Bu kanun, çocukların ihmal ve istismara uğramalarını önlemeye yönelik geniş kapsamlı bir yapı sunmuştur. Çocuk koruma hizmetlerinin daha etkin ve yaygın hale gelmesi için koruyucu aile uygulamaları yeniden güçlendirilmiş, ayrıca evlat edinme prosedürleri daha kolay erişilebilir hale getirilmiştir. Bu dönemde, çocukların haklarının korunması için hem sosyal hem de hukuki alanda yapılan reformlarla birlikte, devletin sorumlulukları daha da arttırılmıştır (Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu Ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 24.12.2006, Sayı 26386).

Günümüze kadar olan süreçte çocuk hakları ve refahı konusunda eğitim ve sağlık hizmetlerine daha fazla yatırım yapılmış, özellikle dezavantajlı gruplara yönelik hizmetler çoğaltılmıştır. Son yıllarda, çocukların psikososyal gelişimlerinin desteklenmesi amacıyla, çocuk dostu adalet ve çocuk merkezli sosyal hizmet anlayışı benimsenmiştir. 14 Aralık 2012 tarihinde yürürlüğe giren Koruyucu Aile Uygulaması Yönetmeliği (KAY), bu süreci en detaylı şekilde düzenleyen belgedir. Yönetmelikte, koruyucu aile olmak isteyen kişilerin başvuru şartları, yaşları, maddi durumları ve ikametgâhlarının durumu gibi çeşitli kriterler ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır (Koruyucu

Aile Yönetmeliği md. 12. (Tarih: 14.12.2012 Sayı: 28497 R.G.). Bunun yanında Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün ailenin ve çocuğun sağlığı, güvenliği, eğitimi ve iyi olma hali için sunduğu hizmetler de günümüzde geline nokta anlatan en önemli kurumdur. Özellikle çocuk evleri uygulaması sayesinde muhtaç çocukların bir ev ortamında yetişmesi için gerekli adımlar atılmıştır (Uğur, 2018, s.62-63). Türkiye, uluslararası standartlarla uyumlu politikalar benimsemeye devam etmiş ve çocukların korunmasında devletin rolünü daha da güçlendirmiştir.

SONUÇ

Kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların korunması ve topluma kazandırılması çabası Osmanlı geleneğinde önemli bir yer tutmuştur. Gerek mahalle kültüründeki dayanışma gerekse vakıfların hizmetleri uzun yıllar bu alandaki boşluğu doldurmuştur. Bilhassa kimsesiz çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için kurulan vakıfların yanında, başka amaçla kurulan vakıfların şartnamelerinde de yetim ve öksüz çocukların ihtiyaçları kayıt altına alınmıştır. Osmanlı toplumu çoğu zaman ulvi bir gayeye hizmet amacıyla kimsesiz çocukları himâye etmiş ve mahalle kültüründeki birlikle bu çocuklara aile olma gayretini göstermiştir. Hiç şüphesiz bu durumda İslam dininin yetim ve kimsesiz çocukların himâyesi konusundaki emir ve tavsiyelerinin de önemli bir etkisi vardır.

Tanzimat öncesinde mahalle dayanışması ve vakıflar aracılığıyla yürütülen bu süreç, varlıklı ailelerin yoksul çocukları himâye altına aldığı tebennî uygulamasıyla işlevsel hale gelmiştir. Osmanlı hukukundaki tebennî pratiğinin temelinde, çocukların soy bağıını koruyarak onların sağlıklı bireyler olarak yetişmesi ve topluma kazandırılması amacı yatmaktadır. Bu uygulamada ailesi olan çocuklar belli bir süre kendilerini himâye eden ailenin yanında kalır, orada eğitim görerek meslek edinmeye çalışır, kendine yetecek yaşa geldiğinde de ailesinin yanına dönerdi. Kimsesiz veya himâye edecek yakın akrabası olmayan çocukların ise, kendisini himâye eden ailenin yanında daha uzun süre kaldığı anlaşılmaktadır. Özellikle kız çocuklarının evlilik yaşına kadar bu ailelerin yanında kaldığı, aile tarafından çeyizinin hazırlanıp evlendirildiği örnekler mevcuttur.

Kimsesiz çocukların korunması Tanzimat sonrası dönemde devlet eliyle daha kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Bu dönüşüm, kimsesiz çocukların korunmasına yönelik çabaların bireysel inisiyatiflerden çıkarak merkezi ve kapsamlı bir sosyal politika haline gelmesini sağlamış, böylece yetimlerin topluma kazandırılması daha sistemli bir şekilde yürütülmüştür. Günümüzde ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, çocuk koruma politikalarının uygulanmasında temel rolü üstlenmektedir. Bakanlık tarafından geliştirilen çocuk evleri, koruyucu aile programları ve e-devlet üzerinden kolaylaştırılan başvuru sistemleri, modern sosyal hizmet anlayışının etkinliğini arttırmaktadır. Bu hizmetler, sadece kimsesiz çocukların fiziksel ve duygusal iyi olma hallerini sağlamakla kalmamakta; aynı zamanda, onlara nitelikli bir eğitim ve geleceğe dair umut sunmayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan kimsesiz çocukları koruma politikaları hem değişim hem de dönüşüm süreçlerini bünyesinde barındıran bir gelişim sergilemiştir. Değişim, Osmanlı Devleti'ndeki çocuk koruma faaliyetlerinin bireysel ve yerel inisiyatiflerden merkezi, hukuki temelli devlet politikalarına evrilmesiyle oluşmuştur. Buna karşılık, dönüşüm, Osmanlı Devleti'ndeki sosyal dayanışma kültürünün modern sosyal hizmet anlayışına adapte edilmesiyle gerçekleşmiştir. Vakıf sistemleriyle temellenen toplumsal sorumluluk bilinci, Cumhuriyet döneminde koruyucu aile, çocuk evleri ve sosyal hizmet programları gibi uygulamalarla yeniden biçimlenerek varlığını sürdürmüştür. Böylece, çocuk koruma politikaları kurumsal yapısı değişirken, sosyal sorumluluk anlayışı dönüşerek bugüne taşınmıştır. Bu tarihsel süreklilik, geçmişin mirası ile modernleşmenin getirdiği yenilikleri harmanlayan bir sosyal politika örneği olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA),
BOA, Cevdet Adliye (C. BLD), 18/854.
BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.), 1986/70.
BOA, DH. MKT, 1141/47.
BOA, DH. MKT, 2480/113.
BOA, DH. MKT, 251/19.
BOA, DH. MKT, 2568/15.
BOA, DH.MKT, 2221/124.
BOA, DH.MKT, 2214/70.
BOA, Hariciye Nezareti İdare (HR. İD), 5/27.
BOA, Dahiliye Nezareti Dârülaceze Müdüriyeti (DH. DACZ.), 2/65.
BOA, DH. DACZ, 2/62.
BOA, DH. DACZ, 3/107.
BOA, DH. DACZ, 4/3.
BOA, Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS), 2029/4.
BOA, İrade Meclis-i Vala (İ. MVL), 584/26270.
BOA, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 15/59/18.
BOA, Kıbrıs Milli Arşivi Fetva Eminliği Evrakı (KB. MAA. FE), 9/63.
BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD, d), 123/38.
BOA, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT), 907/20.
BOA, MF. MKT, 800/72.
BOA, MF. MKT, 879/38.
BOA, MF. MKT, 885/43.
BOA, MF. MKT, 1205/95.
BOA, MF. MKT, 883/16.
BOA, Mühimme Kalemi Evrakı (A. MKT. MHM), 302/67.
BOA, Nüfus Defterleri (NFS.d), 1143.
BOA, Yabancı Arşiv Makedonya (YB.021.), 120/493.
BOA, Yıldız Zaptiye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. ZB) 5/101.
BOA, Zabtiye Nezareti Evrakı (ZB.), 329/106.

İstanbul Kadı Sicilleri

- Bab Mahkemesi 3 Numaralı Sicil* (H. 1077 / M. 1666 - 1667) C.17, Rifat Günelan, İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
Beşiktaş Mahkemesi 2 Numaralı Sicil (H. 966-968/M. 1558-1561) C.42, çev. Yılmaz Karaca, Sinan Satar, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.
Davud Paşa Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 1196-1197/M. 1782-1783), C.79, çev. Rasim Erol, Sabri Atay, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.

Davud Paşa Mahkemesi 5 Numaralı Sicil.

Galata Mahkemesi 114 Numaralı Sicil (H. 1083-1085 / M. 1672-1674), C.54, çev. Rifat Günalan, Mehmet Akman, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.

Galata Mahkemesi 580 Numaralı Sicil (H. 1221-1222 / M. 1806-1808), C.84, çev. Yılmaz Karaca, Mümin Yıldıztaş, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.

İstanbul Mahkemesi 154 Numaralı Sicil (H. 1237-1246 / M. 1822- 1831), C. 88, çev. Abdullah Sivridağ, Mustafa Yilmazi, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.

Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil (H. 1171-1172/M. 1758) C. 74, çev. Salih Kahriman, Mümin Yıldıztaş, İstanbul: İSAM Yayınları, 2019.

Araştırma Eserleri

Akbaş, E. (Ed.) (2021). *Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nden Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Uygulamaları*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

As, İ. (2022). *Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Dârüleytam*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Ayhan H., Maviş, H. (1994). Dârüşşafaka. *DİA*, C.9, 7-9.

Bayrak Ferlibaş, M. (2013). Bir Sosyal Sorumluluk Projesi: Tuna Vilayeti Islahhâneleri. *Belleten*, 77(279), 2013, 573-636.

Belediye Kanunu, Kanun No: 1580, Resmi Gazete Sayı: 1471, Erişim Tarihi: 15.01.2025, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>

Berber Babalık, B. (2024). II. Dünya Savaşı Yıllarında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 111-126.

Berki, Ş. (1973). Evlad Edinmede Miras. *Prof. Dr. Kemal Fikret Arıka Armağan*, Ankara: Sevinç Matbaa, 21-36.

Bıyıklı, L. (1983). Koruyucu Aile Bakımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 11-15.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 20.11.1989.

Canan, İ. (1991) Vakıfların Çocuğun Korunmasına Yönelik Fonksiyonel Yapıları. *Aile ve Toplum*, 1(2), 56-62.

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye Salnamesi. Dersaadet: Matbaa-i İslamiye, Dersaadet, 1332.

Çağlar, D. (1982). II. Atatürk ve Cumhuriyet Devrinde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım ve Öğretim Olanakları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15(2), 1-21.

Çanlı, M. (2002). Eytam İdaresi ve Sandıklar (1851-1926). *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 57-74.

Çiftçi, C. (2003). Osmanlı Döneminde Bursa'da Eytam Keseleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(5), 81-96.

Çocuk Koruma Kanunu, Kanun Numarası 5395, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 15.07.2005, Sayı 25876.

- Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu Ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi 24.12.2006, Sayı 26386.
- Dârüşşafaka Türkiye’de İlk Halk Mektebi: Dârüşşafaka Nasıl Doğdu, Ne Hizmetler Etti, Nasıl Yaşıyor?*. (Kantar, M. Haz.), İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 2000.
- Dârülaceze Kuruluş Amacı, Erişim Tarihi: 17.01.2025, <https://www.darulaceze.gov.tr/kurulus-amaci/>
- Dönmez, K. (2006). Nesep. *DİA*, 32, 573-575.
- Düstur*, Birinci Tertip, C. I, İstanbul; Ankara: Başvekalet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, H.1289/M.1872.
- Düzbakar, Ö. (2004). Kimsesiz Çocuklar ve Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Bursa Şer-iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(6), 87-95.
- Engin, V. (2010). II. Abdülhamid ve Çocuklar. *II. Abdülhamid Modernleşme Sürecinde İstanbul*, İstanbul: Avrupa Kültür Başkenti, 336-346.
- Ergin, O.N. (1996). Dârülhayr-i Alî. *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 1966.
- Farooqi, S. (1994). *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*. (Kalaycıoğlu N. çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Georgeon, F. (2012). *Sultan Abdülhamid*. (Berktaş A. çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürer, A.Ş ve Bay, A. (2013). *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*. Ankara: Ankara Birleşik Dağıtım.
- Himâye-i Eftâl Cemiyet-i Umûmiyesinin Nizamnâme-i Esasîsi*, İstanbul, 1333.
- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kılınç, M. (2019). Dârüleytamlarda Yürütülen Mesleki Teknik Eğitim Uygulamaları. *Atatürk Yolu Dergisi*, 64, 211-228.
- Koçu, R.E. (1974). *Dârülaceze (1895-1974)*. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- Koç, B. (2007). Osmanlı İslahhânelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 36-50.
- Koruyucu Aile Yönetmeliği, Resmî Gazete, 14.12.2012 Sayı: 28497.
- Konukçu, C.K. (2024). *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)*. Çanakkale: Paradigma Akademisi.
- Koçer, H. (1991). *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Kurt, A. (1994). İslam’ın Koruyucu Aileye Bakışı. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(6), 177-186.

- Kurt, A. (1992). Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Kurt, A. (2013). *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Nuhoğlu, H. (1993). *Dârüleytam. DİA*, C. VIII, 521.
- Okay, C. (2002). Son Dönem Osmanlı Toplumunda Çocuk (1850-1900). *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 41-56.
- Okur Gümrükçüoğlu, S. (2022). *Osmanlı Devleti'nde Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Özbek, N. (2006). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özbek, N. (1999). II. Abdülhamit ve Kimsesiz Çocuklar Dârülhayr-i Âli. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 182, 1999, 11-20.
- Özcan, T. (2006). Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himâyesi ve Eytam Sandıkları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, s.103-121.
- Özcan, T. (2003). *Osmanlı Para Vakıfları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk, C. (1999). Osmanlıda Bir Mesleki Eğitim ve Çocuk Esirgeme Kurumu: Dârülhayr-i Âli. *Milli Eğitim Dergisi*, 143, 76-84.
- Öztürk, C. (1999). İslahhâne. *DİA*, C.19, 190-191.
- Öztürk, N. (1991). Aile Vakıfları. *Türk Aile Ansiklopedisi*, C.3, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Shaw, S. (1976). *History Of The Ottoman Empire and Modern Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sarıkaya, M. (2007). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34, 321-338.
- Sarıkaya, M. (2011). *Türkiye Himâye-iEtfal Cemiyeti (1921-1935)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Şimşek, A. (2021). Osmanlı Hukuk Sisteminde Yetimlerin Himâyesi ve Maddi Haklarının Korunması -Kurumsal Süreç. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 89-126.
- Uğur, Ç.S. (2018). *Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Rolü*. Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Yazıcı, N. (2007). Osmanlı'da Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48 (1) 1-46.
- Yıldırım, N. (1996). *İstanbul Dârülaceze Müessesesi Tarihi*. İstanbul: Dârülaceze Vakfı. 18059 sayılı Resmî Gazete, 27.05.1983.
- 743 sayılı Türk Medeni Kanunu, Değişik: 16/6/1983- 2846/1.

ORTAOKUL ÖĞRENCİ VELİLERİNİN DİJİTAL EBEVEYNLIK DÜZEYLERİ İLE ÖĞRENCİLERİN AİLE UYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Burcu Türkan AYDIN¹
Mustafa ATAŞ²

Öz

Teknolojinin günlük yaşamımıza dâhil olmasıyla birlikte, çocuklar da dijital cihazlarla donatılmış bir dünyada büyümek zorunda kalmıştır. Dijital dünyadaki bu gelişim hem ebeveynleri hem de ebeveynlik tutumlarını etkilemeye başlamıştır. Dijital çağın sunduğu koşullarla birlikte ebeveynlerin rolleri de değişime uğramıştır. Çocukların dijital ortamlardan olumsuz olarak etkilenmemeleri, ebeveynlerin sorumluluk üstlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumları ile öğrencilerin aile uyumu arasındaki ilişkileri incelemek için ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Nevşehir ve Kars illerinde ortaokul 7. ve 8. sınıfta öğrenim görmekte olan öğrenciler ve bu öğrencilerin velileri oluşturmaktadır. Araştırmada öğrencilere “Aile Uyum Ölçeği Kısa Formu” ve velilere ise “Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği” uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 25 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon analizi, velilerin dijital ebeveynlik düzeyleri ile öğrencilerin aile uyumu yordama düzeyini saptamak için regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin dijital ebeveynlik olumsuz model olma ve dijital ihmal durumlarının öğrencilerin aile uyum puanlarını negatif yönde yordadığı ve ebeveynlerin dijital ebeveynlik verimli kullanım ve risklerden koruma puanlarının öğrencilerin aile uyum puanlarını pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarına göre ebeveynlere; dijital cihazların kullanımı noktasında destek almaları ve çocukları ile birlikteyken dijital cihazlarla daha az kullanmaları önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: *Dijital ebeveynlik, aile uyumu, ortaokul öğrencileri.*

¹ Uzman Psikolojik Danışman, Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, E-posta: burcu.turkan@ogr.atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4179-1585

² Uzman Psikolojik Danışman, Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, E-posta: mustafa.atas14@ogr.atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5147-1465

AYDIN, B.T., ATAŞ, M. (2025). Ortaokul Öğrenci Velilerinin Dijital Ebeveynlik Düzeyleri ile Öğrencilerin Aile Uyumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2), 537-557. DOI:10.21560/spcd.vi. 1647722

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN MIDDLE SCHOOL PARENTS' LEVELS OF DIGITAL PARENTING AND STUDENTS' FAMILY ADJUSTMENT

Abstract

With the integration of technology into our daily lives, children have also had to grow up in a world equipped with digital devices. This development in the digital world has begun to affect both parents and parenting attitudes. With the conditions offered by the digital age, the roles of parents have also undergone change. To prevent children from being negatively affected by digital environments, parents must take responsibility. In this study, a correlational survey model was used to examine the relationship between the digital parenting attitudes of middle school students' parents and the students' family harmony. The study group consisted of students in the 7th and 8th grades of middle school in Nevşehir and Kars provinces in the 2024-2025 academic year and their parents. The 'Family Harmony Scale Short Form' was administered to the students, and the 'Digital Parenting Awareness Scale' was administered to the parents. The data obtained were analysed using the SPSS 25 software package. Correlation analysis was used to determine the relationship between variables, and regression analysis was used to determine the relationship between parents' digital parenting levels and students' family harmony levels. The results of the study showed that parents' negative digital parenting models and digital neglect negatively predicted students' family adjustment scores, while parents' effective use of digital parenting and protection from risks positively predicted students' family adjustment scores. Based on the study's findings, it is recommended that parents seek support regarding the use of digital devices and reduce their use of digital devices when with their children.

Key Words: *Digital parenting, family harmony, middle school students.*

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, teknolojiyi yaşamımızın ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. İnternet erişimi ve kullanımı toplumun tüm bireyleri için giderek artmaktadır (Doğan ve Döğer, 2023). Teknolojinin günlük yaşamımıza dâhil olmasıyla birlikte çocuklar da dijital cihazlarla büyümeye başlamıştır. Dijital dünya teknolojinin yararlarından faydalanma fırsatı sunarken aynı zamanda dezavantajları da beraberinde getirmektedir (Yay, 2019). Dijital dünyadaki bu gelişim hem ebeveynleri hem de ebeveynlik tutumlarını etkilemiştir. Dijital çağın sunduğu koşullarla birlikte ebeveynlerin rolleri de değişime uğramıştır. Çocukların dijital ortamlardan olumsuz olarak etkilenmemeleri için ebeveynlerin sorumluluğu göz ardı edilemez. Tüm bu gelişmeler hem dijital ebeveynliği öne çıkarmış hem de aile uyumunu etkilemiştir. Günümüzde iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar, bireylerin ve ailelerin günlük rutinlerine her zamankinden daha fazla uyum sağlamaya başlamış ve bu durum, sosyal hayatımızda hızlı bir dönüşüme yol açmıştır. Bu değişim, aile yaşamımızı, sosyal ilişkilerimizi ve çevremizle kurduğumuz iletişimi tamamen yeni teknolojik araçların sağladığı olanaklar doğrultusunda yeniden şekillendirmektedir (Aktaş ve Çaycı, 2013).

Dijital ebeveynlik, dijital dünyanın gereksinimlerini anlayarak bu doğrultuda dijital araçları gerektiği ölçüde kullanabilen bireyleri tanımlamaktadır. Bu bireyler dijital imkânların yanı sıra riskleri de gözlemleyerek sanal ortamlarda da gerçek hayattaki gibi hareket ederler. Ayrıca teknolojiye açık oldukları için bu davranışları çocuklarına da aktarabilirler (Yurdakul vd., 2013). Dijital ebeveynlik kavramı, yalnızca çocukların korunmasına yönelik süreçleri değil, aynı zamanda ebeveynlerin dijital platformlarda ebeveynlik becerilerini öğrenmelerini, edindikleri bilgileri diğer ebeveynlerle paylaşımlarını ve gündelik anne-babalık pratiklerini çevrimiçi ortamlarda sürdürmelerini içeren kapsamlı bir süreci ifade etmektedir (Ünlü, 2020). Bu doğrultuda dijital ebeveynliğe dair beş temel rol üzerinde durulabilir. Bu roller “dijital okuryazarlık”, “farkında olma”, “kontrol” “etik” ve “yenilikçilik” olarak karşımıza çıkmaktadır (Keleşoğlu ve Adam, 2020).

Dijital ebeveynlik becerileri; internet ortamında güvenli, yasal ve etik bir şekilde hareket edebilme, dijital platformlarda doğru bilgilere ulaşma,

bu bilgileri üretme ve paylaşma, ayrıca çeşitli teknolojileri etkin bir biçimde kullanabilmeyi barındırır (Çubukçu ve Bayzan, 2013). Teknolojiyi etkin bir şekilde kullanan, güvenli ve yasal bir şekilde internette gezinerek alışveriş yapan ve haberleşen ebeveynler, dijital çağda doğan çocuklarına önemli birer örnek teşkil etmektedir (Özerbaş ve Kuralbayeva, 2018).

Çocuklarıyla teknoloji kullanan ailelerin, sanal ortamda bulunan risklerin farkında olmaları büyük önem taşımaktadır. Hızla değişen ve gelişen teknolojiler etkilerini aile bireyleri arasındaki iletişimde de göstermektedir. Aileler artık çocuklarıyla planladıkları ev içi etkinliklerde de farklı teknolojileri kullanmaktadır (Bilgiç vd., 2011). Yurdakul vd. (2013) ebeveynlerin, sanal ortamlardaki olumsuzlukların bilincinde olmaları, çocuklarının teknoloji bağımlılığını gözlemlemeleri, yaşanabilecek olumsuzlukları çocuklardan önce fark etmeleri ve çocuklarının çevrimiçi ortamlardaki faaliyetlerinden haberdar olmaları gibisorumlulukları olduğunu belirtmiştir. Farkındalık rolünü başarıyla üstlenen dijital ebeveyn, çocuklarını sanal dünyanın tehlikelerine karşı etkin bir şekilde kontrol etmelidir (Zinderen ve Aslan, 2024). İnternet kullanımıyla ilgili güvenlik kaygıları ve çocukların gelişimi açısından neyin uygun olduğuna dair yaşanan sürekli mücadeleler ve çatışmalar, dijital ortamların hem olumlu hem de olumsuz etkiler doğurmasına neden olabilmektedir (Hazer, 2020). Aile uyumu da bu mücadele, çatışma ve kaygılardan etkilenen bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aile uyumu, aile bireyleri arasında sürdürülebilir bir iletişim, empati temelli etkileşim, duygusal yakınlık ve işlevsel rol paylaşımını içeren çok katmanlı bir olgudur. Uyum düzeyi yüksek olan aile yapılarında bireyler, duygusal gereksinimlerini daha sağlıklı yollarla karşılayabilir, stresle başa çıkma becerileri gelişir ve psikososyal açıdan daha dengeli bir gelişim sergilerler (Olson, 2000). Bu bağlamda dijital ebeveynlik, çocukların dijital ortamlardaki etkinliklerini rehberlik ederek yönlendirme, izleme ve sınırlama yoluyla denetlemeyi içeren bir ebeveynlik biçimi olup, aile içi etkileşim ve uyumu doğrudan etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Livingstone and Helsper, 2008). Dijital medya araçlarının yaygın kullanımı, aile içi rol dağılımını ve sınırları bulanıklaştırarak aile dinamiklerini zayıflatma riski taşısa da dijital ebeveynlik ilkelerine uygun, bilinçli uygulamalar çocukla

ebeveyn arasındaki bağı kuvvetlendirebilir ve aile içi işleyişi destekleyici bir rol üstlenebilir.

Carvalho (2015) internetin; iletişim, kurallar ve kuşaklar arası çatışmalar gibi aile dinamikleri ve işleyişinin yapı ve süreçlerini etkilediğini vurgulamıştır. Ebeveynler, bir yandan çocuklarının dijital dünyaya katılımını sağlamak için internet kullanımını desteklerken diğer yandan da internetin getirdiği risklerden uzak tutmaları gerektiği ikileminde sıkışıp kalmışlardır (Marsh vd., 2015; Livingstone vd., 2017). Bu gereklilikler arasındaki başarılı bir denge, daha az çatışma ve daha olumlu aile temelli ilişkiler kurulmasına yardımcı olmaktadır.

Aile uyumu ile ilgili güncel akademik tartışmalar çoğunlukla ailelerin teknolojinin olumsuz etkilerini nasıl yöneteceklerine ve azaltacaklarına odaklanmaktadır. Ebeveynlerin çocukların medya kullanımıyla ilgili bazı temel kurallar ve düzenlemeler getirmesi ve onlarla birlikte dijital araçları kullanmalarının ev içindeki çatışmaları azalttığı görülmektedir (Padilla-Walker vd., 2012; Beyens and Beullens, 2016). Mevcut araştırmalarda yine teknolojik gelişmelerin etkilerini yönetme odağında birincil olarak aile birimini vurgulamaktadır (Güler vd. 2016; Festl and Gniewosz, 2019).

Ailelerin dijital iletişim ve sosyal medya gibi alanlarda karşı karşıya kaldıkları problemler uyum ve iyi oluşlarına zarar vermektedir (Mutmainnah and Islam, 2019). Teknolojinin etkisi boşanma oranları, aile içi şiddet ve çocuk suçluluğu gibi sosyo-hukuki sorunlarda da etkisini göstermektedir (Sinta vd., 2021). Bu sorunlar ise teknolojik değişimlerin ailesel ilişkileri nasıl etkilediğinin eleştirel incelemesi ve koruyucu önlemlere ve iş birliğine duyulan acil ihtiyacı vurgulamaktadır.

Aile sistemleri kuramı, aileyi “sistem” olarak ele alırken ailenin anne, baba ve çocukları arasındaki etkileşimden meydana geldiğini ifade eder (Özyurt, 2018). Aile içerisindeki sosyal etkileşimler ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerin kalitesi aile uyumunu belirleyen faktörlerdendir (Gönül vd., 2018). Yaşam boyu süregelen aile içi iletişim, aile bireylerinin aynı çatı altında yaşaması dolayısıyla kaçınılmaz bir etkileşim yaratır (Ova, 2023). Gençlerin teknoloji ile etkileşimleri konusunda ebeveynlerinden aldıkları destek ise aile ilişkilerini şekillendirebilir (Kalatzaki and Birtchnell, 2014). Ebeveynlerin

dijital teknolojiyi faydasız bir şekilde kullanmaları ise öğrencilerin sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyebilir (Cantekin ve Özen, 2024).

Ebeveynlerin dijital ebeveynlik düzeylerinin, öğrencilerin ifade etmiş oldukları aile uyum düzeyleri üzerinde etkili olduğunu düşünmek olasıdır. Alan yazın incelemesi yapıldığında dijital ebeveynlik ile aile uyumu arasındaki ilişkilerin incelendiği sınırlı sayıda çalışmaya ulaşılmıştır. Literatürde, aile uyumunun özgüven, akademik başarı, aile işlevleri ve ebeveyn tutumları gibi çeşitli psikososyal değişkenlerle ilişkili olduğu görülmektedir (Bayrak ve Kaya, 2022; Kou, 2022; Shek vd., 2024). Bu çalışma ise dijital ebeveyn düzeyinin aile uyumu üzerindeki yordayıcı etkisini incelemesi açısından önemlidir.

Yine uluslararası literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların çoğunlukla ya sadece öğrenci ya da sadece ebeveyn örneklemleriyle yürütüldüğü, ebeveyn ve çocuk ortak örneklem grubunun nispeten daha az olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın ebeveyn-çocuk örnekleminde yürütülmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın daha önce yapılan aile uyumu araştırmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılacak çalışmanın sonucunda dijital ebeveynlik düzeyinin aile uyumunu ne düzeyde yordadığı ve bağımlı-bağımsız değişken arasındaki etki gücü bilgilerine ulaşılabilecektir. Dolayısıyla aile uyumu üzerine yapılacak çalışmalar için yeni bir bakış açısı sunulabilecektir. Yine bu araştırmanın alanyazına kuramsal açıdan katkı sunacağı düşünülmüştür. Yapılan bu araştırmanın ortaokul öğrenci velilerinin dijital ebeveynlik düzeyleri ile öğrencilerin aile uyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi açısından yeni bir çalışma olacağı varsayılmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı ortaokul öğrenci velilerinin dijital ebeveynlik düzeyleri ile öğrencilerin aile uyumu arasındaki ilişkileri belirlemektir. Bu doğrultuda araştırmaya ait diğer alt amaçlar şu şekilde sıralanabilir;

1. Ebeveynlerin olumsuz model olma düzeyleri, öğrencilerin aile uyum düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?
2. Ebeveynlerin dijital ihmal düzeyleri, öğrencilerin aile uyum düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

3. Ebeveynlerin dijital teknolojileri verimli kullanım düzeyleri, öğrencilerin aile uyum düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?
4. Ebeveynlerin dijital risklerden koruma düzeyleri, öğrencilerin aile uyum düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli

Mevcut araştırmada dijital ebeveynlik farkındalığı ile aile uyumu arasındaki ilişkileri incelemek için ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelinde iki veya daha fazla değişken arasında bir ilişkinin olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. (McMillan and Schumacher, 2010; Creswell, 2011).

2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Nevşehir ve Kars illerinde ortaokul 7. ve 8. sınıfta öğrenim görmekte olan öğrenciler ve bu öğrencilerin velileri oluşturmaktadır. Örneklemen seçiminde “Uygun Örneklem Tekniği” kullanılmıştır. Bu teknik olasılığa dayalı olmayan örneklem yöntemlerinden olup en önemli yararı katılımcıların erişilebilirliğinin kolay olmasıdır (Fraenkel and Wallen, 2003). Çalışma grubuna ilişkin bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Öğrencinin Yaşadığı Şehir	N	%
Nevşehir	134	38.8
Kars	211	61.2
Öğrencinin Cinsiyeti		
Kız	178	51.6
Erkek	167	48.4
Öğrencinin Sınıf Düzeyi		
7. sınıf	170	49.3
8. sınıf	175	50.7
Öğrencinin Yaşı		

12	88	25.5
13	172	49.9
14	85	24.6
Ebeveynin cinsiyeti		
Kadın	167	48.4
Erkek	178	51.6
Ebeveynlerin evlilik süresi		
12-15 yıl	96	27.8
16-20 yıl	137	39.7
21-25 yıl	53	15.4
25 ve üzeri	53	15.4
Boşanmış	6	1.7
Toplam	345	100

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin %38,8'inin Nevşehir ilinde, %61,2'sinin Kars ilinde olduğu; öğrencilerden %51,6'sının kız, %48,4'ünün erkek olduğu; öğrencilerden %49,3'ünün 7.sınıf, %50,7'sinin 8.sınıfta öğrenim gördüğü; 13 yaş grubundaki öğrencilerin diğerlerinden daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca ebeveynlerin %48,4'ünün kadın, %51,6'sının erkek olduğu ebeveynlerin evlilik sürelerine bakıldığında ise 12-15 yıl arası evliliklerin %27,8, 15-20 yıl arası evliliklerin %39,7, 21-25 yıl arası evliliklerin %15,4, 25 yıl ve üzeri evliliklerin %15,4 ve boşanmış ebeveynlerin %1,7 olduğu gözlenmektedir.

3. Veri Toplama Araçları

3.1 Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik bilgilerini saptamak amacıyla hazırlanan Kişisel Bilgi Formu'nda katılımcı öğrencilerden yaşadığı şehir, kademe (sınıf) düzeyi, cinsiyeti, yaşı; katılımcı ebeveynlerden cinsiyeti, evlilik süresi bilgilerini elde etmeye yönelik sorular bulunmaktadır.

3.2 Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği

Manap ve Durmuş'un (2020) geliştirdiği bu ölçek toplam 16 madde ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; risklerden koruma, verimli kullanım, olumsuz model olma ve dijital ihmal olarak ifade edilmiştir. Ölçek 5'li Likert tipine göre derecelendirilmiştir. Ölçeğin alt boyutları ayrı ayrı

olarak değerlendirilmektedir. Risklerden koruma ve verimli kullanım alt boyutlarından yüksek puan alınması dijital ebeveynlik farkındalığının güçlü olduğunu gösterirken; olumsuz model olma ve dijital ihmal alt boyutlarından yüksek puan alınması ise dijital ebeveynlik farkındalığının zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Güvenirlik bulguları incelendiğinde; ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları olumsuz model olma alt boyutu için .80; dijital ihmal alt boyutu için .78; verimli kullanım alt boyutu için .72 ve risklerden koruma alt boyutu için .63 olduğu görülmüştür.

3.3 Aile Uyumu Ölçeği

Aile uyumunu ölçmek amacıyla Kavikondala vd. (2016) tarafından geliştirilmiştir. Duman-Kula vd. (2018) aracılığıyla Türkçe'ye uyarlaması yapılan Aile Uyum Kısa Formu Ölçeği 5 maddeden oluşmaktadır. **Ölçek 5'li** Likert tipine göre derecelendirilmiştir. Ölçekteki puanlar yükseldikçe aile uyumunda da yükselme görülmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .92 olarak bulunmuştur.

4. Verilerin Toplanması

Veriler toplanmadan önce Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Etik Kurulu Başkanlığı'ndan araştırma yapma izni alınmıştır (Tarih: 25.07.2024, Sayı:12, Karar No:28).

Araştırma için evreni temsil ettiği düşünülen ortaokul öğrencileri ve velileri seçilmiştir. Ebeveynlere öğrenciler aracılığı ile "Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği" gönderilmiş, veli gruplarından araştırmanın amacı açıklanarak katılımın gönüllü olduğu ifade edilmiş ve ölçek formunun iki gün içinde geri gönderilmesi rica edilmiştir. Ebeveynlerden gelen formlar doğrultusunda öğrenci no ile tespit edilen öğrencilere ise "Aile uyumu ölçeği" okul psikolojik danışman ve rehber öğretmeni tarafından bir haftalık süreçte uygulanmıştır. Ölçek uygulaması sırasında gönüllülük ilkesi esas alınmıştır ve katılımcıların ölçeğe olabildiğince dürüst bir şekilde cevap vermeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ölçek sonuçlarının başkaları ile paylaşılmaması için gizlilik ilkesi gözetilerek araştırmalarda kullanılacağı açıklanarak güven oluşturulmaya çalışılmıştır. Ölçeklerin uygulanma dönemi 2024-2025 öğretim yılı güz dönemi ocak ayıdır.

5. Verilerin Analizi

Çalışma sonucunda toplanan veriler bilgisayar ortamında SPSS.25 paket programı ile analiz edilmiştir. Öncelikle araştırma ölçek puanlarının basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmış ve verilerin normal dağıldığı (± 1) görülmüştür (Hair vd., 2013). Çalışmanın bulguları korelasyon ve regresyon analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Dijital ebeveynlik farkındalık ve aile uyumu ölçeğine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı ile Aile Uyumu Ölçeğinin Tanımlayıcı Değerleri

Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS
1.Aile Uyumu	345	20.88	3.43
2.Dijital İhmal	345	7.84	2.77
3.Olumsuz Model Olma	345	7.74	2.74
4.Verimli Kullanım	345	15.94	2.92
5.Risklerden Koruma	345	14.87	3.43

Bulgulara ilişkin veriler değerlendirildiğinde, Aile Uyumu Ölçeğinin Toplam ortalaması ($\bar{X}=20.88$, $SS=3.43$), Dijital Ebeveynlik Ölçeği Dijital İhmal ortalaması ($\bar{X}=7.84$, $SS=2.77$), Olumsuz Model Olma ortalaması ($\bar{X}=7.74$, $SS=2.74$), Verimli Kullanım ortalaması ($\bar{X}=15.94$, $SS=2.92$), Risklerden Koruma ortalaması ($\bar{X}=14.87$, $SS=3.43$)’ tür.

Dijital ebeveynlik farkındalığı ile aile uyumu düzeyleri arasındaki ilişkileri değerlendirmek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi uygulanmış ve bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı ile Aile Uyumu Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	1	2	3	4	5
1.Aile Uyum	1				
2.Olumsuz Model	-.45*	1			
3.Dijital İhmal	-.44*	.48*	1		
4.Verimli Kullanım	.48*	-.48*	-.44*	1	
5.Risklerden Koruma	.51*	.51*	-.47*	.50*	1

*p<.05

Bulgulara ilişkin veriler değerlendirildiğinde, soruya ilişkin yapılan analiz sonucunda öğrencilerin Aile Uyum (AUÖ) düzeyleri ile DEÖ Olumsuz Model Olma ($r = -.45$, $p < .05$) ve DEÖ Dijital İhmal ($r = -.44$, $p < .05$) düzeyleri arasında orta düzeyde negatif korelasyonlar görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin Aile Uyum (AUÖ) düzeyleri ile DEÖ Verimli Kullanım ($r = .48$, $p < .05$) ve DEÖ Risklerden Koruma ($r = .51$, $p < .05$) düzeyleri arasında orta düzeyde pozitif korelasyonlar olduğu görülmüştür.

Dijital ebeveynlik farkındalığının aile uyumunu üzerindeki yordayıcılığını test etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Aile Uyumunu Yordamasına İlişkin Bulgular

Model	Yordayıcı Değişkenler	B	S.H	β	t	p
1	Sabit	13,278	,708		18,74	,000
	Risklerden koruma	,511	,046	,511	11,01	,000
2	Sabit	9,858	,891		11,05	,000
	Risklerden koruma	,362	,051	,362	7,10	,000
	Verimli kullanım	,354	,060	,300	5,88	,000
3	Sabit	13,623	1,342		10,15	,000
	Risklerden koruma	,299	,053	,299	5,65	,000
	Verimli kullanım	,292	,061	,248	4,76	,000
	Dijital ihmal	-,235	,063	-,190	-3,70	,000

4	Sabit	15,685	1,586	9,88	,000
	Risklerden koruma	,263	,055	,263	,000
	Verimli kullanım	,256	,063	,218	,000
	Dijital ihmal	-,195	,065	-,157	,003
	Olumsuz model	-,164	,068	-,131	,017

1.Model: $R^2=.26,1$, $F_{(1-343)} = 121,375$; 2. Model: $R^2= .068$, $F_{(2-342)} = 83.958$;
 3.Model: $R^2= .026$, $F_{(3-341)} = 62, 621$; 4. Model: $R^2= .011$, $F_{(4-340)} = 49,054$; * $p<.05$

Tablo 4 ebeveynlerin olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden koruma dijital farkındalıklarının öğrencilerin aile uyumu düzeylerini anlamlı olarak yordadığını göstermektedir. Bulgulara ilişkin veriler değerlendirildiğinde, araştırmanın birinci alt amacına yönelik yapılan analiz sonucunda ebeveynlerin olumsuz model olma düzeylerinin, öğrencilerin aile uyum düzeylerini negatif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Araştırmanın ikinci alt amacına yönelik yapılan analiz sonucunda ebeveynlerin dijital ihmal düzeylerinin, öğrencilerin aile uyum düzeylerini negatif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Araştırmanın üçüncü alt amacına yönelik yapılan analiz sonucunda ebeveynlerin dijital teknolojileri verimli kullanım düzeylerinin, öğrencilerin aile uyumu düzeylerini pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Araştırmanın dördüncü ve son alt amacına yönelik yapılan analiz sonucunda ebeveynlerin çocuklarını dijital risklerden koruma düzeylerinin, öğrencilerin aile uyumu düzeylerini pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Öğrencilerin aile uyumunu yordayan değişkenlere ilişkin aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre 1. aşamada risklerden korumanın aile uyumunun %26,1'ini, 2. aşamada verimli kullanımın aile uyumunun %6,8'ini, 3. aşamada dijital ihmalin aile uyumunun %2,6'sını, 4. aşamada olumsuz modelin aile uyumunun %1,1'ini açıklamaktadır. Sonuç olarak dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğine ilişkin alt boyutlar öğrencilerin aile uyumunun %36,6'sını açıklamaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma ortaokul öğrencilerinin ebeveynlerinin dijital farkındalıkları ile öğrencilerin aile uyumları arasındaki ilişkileri açıklayan çeşitli bulgular sunmuştur. Sonuçlar dijital ebeveyn farkındalık ölçeğinin risklerden koruma

ve verimli kullanım ile aile uyumu arasında pozitif, olumsuz model olma ve dijital ihmal ile aile uyumu arasında negatif ilişkilerin olduğunu göstermiştir. Bulgular dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğinin risklerden koruma, verimli kullanım, dijital ihmal ve olumsuz rol model olma alt boyutlarının öğrencilerin aile uyum düzeylerini anlamlı bir düzeyde yordadığını ortaya çıkarmıştır.

Aile sistemleri kuramı, bireyin davranışlarını aile içindeki etkileşimler bağlamında ele alır. Kurama göre, her birey diğer aile üyeleriyle karşılıklı etkileşim hâlinindedir ve bu dinamik yapı bireyin tutum ve davranışlarını şekillendirir. Ayrıca her bireyin kendine özgü bir mizaca sahip olduğu kabul edilir (Goldenberg and Goldenberg, 2017). Dijital medya odaklı durumu aile sistemleri teorisi içinde yeniden çerçevelemek için, birey farklılaşmaya çalışmaktadır ancak bunu yaparken çekirdek aile içindeki beklentileri ve değerleri ihlal edebilir. Bu noktada koruyucu rolünü üstlenen bir ebeveyn, ergenin mesajlarını, e-postalarını ve sosyal medya kullanımını takip ederek bunlara yorum yapar. Ergen ise sosyal medyada farklı uygulama ve içerikleri kullanır. Ebeveynler bu durumdan rahatsız olur ve bu internet sitesine veya uygulamaya ergenin erişimini kısıtlar, bu da ebeveyn ile ergen arasında çatışmaya neden olur (Dalope, 2018). Bu açıdan bakıldığında ebeveynlerin dijital araçları verimli kullanmaları ve çocuklarını dijital dünyanın sebep olacağı çeşitli risklerden koruyarak onlara olumlu örnek olmaları ve ihmalkârlık davranışı sergilememeleri ergenlerin aile uyumlarına olumlu yönde etkide bulunarak onların sağlıklı bireyler olarak yetişmelerini sağlayacaktır.

Araştırmanın sonuçları dijital ebeveyn farkındalık ölçeğinin risklerden koruma ve verimli kullanımının aile uyumunu pozitif yordadığını göstermiştir. Alan yazında bu araştırma sonuçlarını destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin; Yaman vd. (2021) ebeveynlerin çocuklarını dijital ortamdaki risklerden korumak için çoğu zaman bilgilendirme yaptıklarını belirtmiştir. Benzer araştırmalara bakıldığında anne ve babaların dijital ebeveynlik farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu durumlarda çocuklarına dijital araçlarda ve internette güvenli davranışları öğretmede daha başarılı oldukları ve böylece çocuklarını dijital dünyanın yarattığı risklerden koruma konusunda daha başarılı oldukları sonucu ortaya konmuştur (Redmiles, 2018; Türkel, 2021).

Dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutlarından verimli kullanma farkındalığına yönelik alanyazında çıkan bulgular incelendiğinde kullanım süresi arttığında verimli kullanım farkındalıklarının da arttığı tespit edilmiştir (Dulkadir-Yaman, 2019; Bostancı ve Çakır, 2022). Araştırma sonuçlarıyla benzer şekilde ebeveynlerin dijital araçları verimli kullanma ile sağlıklı dijital ebeveynlik sergileme ve aile uyumunu ele alan çalışmalara bakıldığında dijital araçlarla geçirilen vakit arttıkça dijital ebeveynlik farkındalığının azaldığı belirtilmektedir (Güner, 2019; Yıldırım, 2021). Ebeveynlerin dijital aletlerin başında geçirdikleri süreyi sınırlandıramadıkları takdirde hem çocuklarının aile uyumuna olumsuz etkide bulunacakları hem de çocuklarına dijital cihazları verimsiz kullanma konusunda olumsuz model olacakları söylenebilir. Bu durum çocukların dijital ortamlarda risk altında kalmaları sonucunu doğurabilmektedir. Böylelikle ebeveynlerin dijital ortamlarda geçirdikleri süre arttıkça olumsuz örnek olma durumunun arttığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonuçlarından farklı olarak ebeveynlerin dijital araçlarla geçirdikleri süre ve dijital araçları verimsiz kullanmanın dijital ebeveynlik ve aile uyumunu etkilemediğine yönelik çalışmalar da bulunmaktadır (Türkel, 2021). Verimli kullanma düzeyi ve risklerden koruma alt boyutlarını birlikte ele alan çalışmalara bakıldığında ise bu iki düzey arttıkça ebeveynlerin dijital cihazları kullanım süresinin azaldığı ve aile içi uyumun arttığı görülmektedir (Hu vd., 2018). Ebeveynlerin dijital ortamlarda geçirmiş oldukları süreyi verimli ve sınırlı kullanmaları sonucunda çocukların da dijital ortamlarda geçirmiş oldukları sürenin düştüğü ve aile uyumu konusunda daha başarılı oldukları söylenebilir.

Ebeveynlerin dijital araçların faydaları ve zararları hakkında bilgi sahibi olmaları, güncel teknolojik gelişmeleri takip etmeleri, çocuklarını dijital araçları kullanırken karşılaşılabilecekleri risklerden korumak için almaları gereken önlemlerle ilgili bilgi vermeleri aile uyumunun artmasını sağlayabilir. Dijital ebeveynlik farkındalığı yüksek olan anne ve babalar çocuklarının dijital araçlarla olan ilişkilerinin olumlu gelişmesini sağlayarak, kullanım süresi, kullanım amacı gibi durumlarda bilgilendirme yapabilir. Çocuğuna dijital araçların kullanımı konusunda olumlu model olan ebeveyn, çocuğunun güvenli kullanımını sağlayarak onu risklerden korumuş olabilir. Ebeveynlerin

doğru ve bilinçli tutumları ise çocuğun dijital araçları verimli kullanmasını sağlayacaktır. Böylece çocuğun dijital araçları verimli kullanımı aile içinde oluşabilecek herhangi bir çatışmayı ya da uyum sorunlarını önleyebilir.

Araştırmanın sonuçları dijital ebeveyn farkındalığının dijital ihmal ve olumsuz model olma alt boyutlarının öğrencilerin aile içi uyum düzeyini olumsuz yordadığını ortaya koymaktadır. Alan yazında bu araştırma sonuçlarını destekleyen çalışmalar bulunmaktadır.

Örneğin; Yazıcı ve Özcan (2021) ebeveynlerin dijital cihaz kullanımında çocuklarına karşı gösterdikleri olumsuz davranışları çocuklarında gösterdiklerini ortaya çıkarmıştır. Benzer bir çalışmada Toran vd. (2016) ebeveynler çocukların dijital oyun bağımlılıklarının sebeplerinden birinin de kendilerini örnek almaları olarak belirlemiştir. Alanyazındaki çalışmalar ebeveynlerin dijital teknolojileri sağlıklı kullanımının aile içi ilişkileri olumsuz etkilediğini göstermektedir (Mojaz vd., 2015; Ümmet ve Ekşi, 2016).

Alanyazındaki çalışmalara bağlı olarak; dijital ebeveynlikle ilgili sorunlar, ebeveynlik sorumluluklarını da yerine getirmeye engel oluşturabilir. Çocukların bulunduğu ortamlarda dijital cihazların uzun süreli kullanımı gerçekleşebilmektedir. Uzun süreli dijital cihaz kullanan anne ve babalar, çocuklarıyla ilgilenmek yerine daha çok bu cihazlar ile vakit geçirmeyi seçebilmektedir. Bu zaman dilimlerinde çocuklar da dijital araçlara yönelebilmektedir. Ebeveynler, bu cihazlarla vakit geçirdikleri için bu zaman dilimleri içerisinde çocuklarını hem kullanım şekli hem de kullanım süresi açısından denetlemekte zorlanmaktadır. Bu gibi olaylar neredeyse her gün yaşanabilmektedir. Çocukların, ebeveynlerinin dijital cihazlar ile zaman geçirdiği vakitlerde aldıkları hazzı gözlemleyerek, benzer davranışı sergileyebilir.

Rode (2009), ebeveynlerin dijital cihaz kullanımını sağlıklı bir şekilde yerine getirememesinin çocuklarda aile içim uyum problemlerini arttırabileceğini belirtmiştir. Aile içi uyumun sağlıklı oluşu, parçalanmış aile vb. durumlar ailede yer alan tüm kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarına olumsuz etkide bulunmaktadır (Çivitci vd., 2009). Anne babaların ebeveynlik görevlerinin bir parçasının dijital ebeveynlik olduğu düşünüldüğünde; bu farkındalığın

yetersiz oluşunun dijital ihmale ve olumsuz davranışlar sergilenmesine ve bu duruma bağlı olarak çocuklarda aile içi uyum sorunlara yol açabilir.

Manap (2020), dijital araçları daha uzun süre kullanan ebeveynlerin çocuklarını daha çok ihmal ettiklerini ifade etmiştir. Ebeveynlerin dijital cihazları kullanma süreleri arttıkça çocuklarıyla ilgilenme süreleri azalmakta ve bu cihazlarla geçirilen süre çocukların yanında gerçekleşmektedir. Bu durum çocukların dijital açıdan ihmal edilmesine ve uyum açısından olumsuz yönde etkilenmelerine neden olmaktadır. Yaman vd. (2021) ebeveynlerin çocuklarının dijital araçları kullanımını yönetme konusunda yetersiz kaldıklarını belirtmektedir. Dijital ebeveynliğe dair farkındalık düzeyi düşük olan ebeveynlerin, çocuklarının da teknoloji kullanımına dair farkındalık düzeylerinin zayıf olabilir. Bu durumun dijital ihmale ve böylelikle çocuklarda aile içi uyum becerilerinde çeşitli zorluklar yaşanmasına sebep olabilir.

ÖNERİLER VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışmanın bulguları, dijital ebeveynlikte farkındalık ve çocukların aile uyumu sonuçlarına dair var olan bilgilere katkıda bulunmaktadır. Bununla beraber bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle bu araştırma, kesitsel nitelikte bir araştırma olduğu için dijital ebeveynlik ya da aile uyumu düzeylerinde görülen farklılıklar hakkında yeterli bilgiyi sağlayamamıştır. Bundan dolayı boylamsal verilerden yararlanan araştırmalarla anne babalarda dijital ebeveynliğin zaman içindeki değişim durumu izlenebilir. Bunun yanında araştırmada bütün olası bireysel faktörler analiz kısmında ölçülmemiştir. Çalışmaya katılanların dijital cihazları kullanma durumlarına dair detaylar; dijital cihazları kullanım süresi, dijital cihazları kullanım amacı, dijital cihazların yoğun olarak kullanıldığı ortam vb. gibi faktörler bu araştırmada incelenmemiştir. Demografik bilgi formunda daha ayrıntılı bilgileri kapsayan sorulara yer verilerek anne babaların dijital ebeveynlik düzeyleri incelenebilir. Üçüncüsü, bulgularımız yalnızca anne babaların dijital ebeveynlik ve çocukların aile uyumu düzeylerini ölçmekle sınırlıdır. Bundan sonra yapılacak çalışmalar, ebeveyn tutumları, farklı yaşam olayları vb. birtakım potansiyel nedenlerle beraber aile uyumundaki değişim durumunu araştırabilir. Bu çalışmadaki bulguların, aile uyumu düşük olan öğrencilerin ebeveynlerine dijital ebeveynliğe yönelik farkındalık kazandırma

programlarının oluşturulması bakımından etkileri olabilir. Bununla birlikte dijital araçların kullanımının bütün dünyada gittikçe çeşitlenerek arttığı göz önüne alındığında bu verilerin gelecekte yapılacak olan araştırmalarda ruh sağlığı alanında çalışmalarını yürüten uzmanlarca kullanımı önerilir.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre ergenlerin gelecek yıllarda bilinçli teknoloji kullanıcısı kişiler olabilmeleri ve aile içi uyum beceri düzeylerinin yüksek olması için ebeveynlere birtakım önerilerde bulunulabilir. Ailelere sağlıklı aile içi ilişkiler ve çocukla sağlıklı ilişkiler kurmaları önerilebilir. Yetişkin ebeveynler dijital araçlardan uzak durmak yerine, genç yetişkin ebeveynlerden dijital araç kullanımı konusunda destek alabilirler. Ebeveynler, çocukları ile birlikteyken akıllı telefon ile geçirdikleri süreyi en aza indirebilirler. Mevcut araştırmanın Nevşehir ve Kars illeri haricindeki farklı illerde öğrenim gören öğrencilere ve onların ebeveynlerine ulaşarak yürütülmesi sonucu elde edilecek sonuçlar ilgili paydaşlarla paylaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, C., Çaycı, B. (2013). Yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin sosyal hayattaki rolü. *Uluslararası Medya Çalışmaları Sempozyumu*, 5, 2020.
- Bayrak, M., Kaya, F. (2022). The role of family functioning in the development of self-esteem and academic success in early adolescence. *International Journal of Family Studies*, 12(3), 55-69.
- Beyens, I., Beullens, K. (2016). Parent-Child Conflict About Children's Tablet Use: The Role of Parental Mediation. *New Media and Society*, 19, 1-16.
- Bilgiç, H. G., Duman, D., Seferoğlu, S. S. (2011, Şubat 2-4). *Dijital yerlilerin özellikleri ve çevrim içi ortamların tasarlanmasındaki etkileri* [Tam Metin]. XIII. Akademik Bilişim Konferansı, Malatya, Akademik Bilişim, s. 1-7.
- Bostancı, S., Çakır, R. (2022). Erken çocukluk çağında çocuğu olan ebeveynlerin, çocuklarına medya kullandırmadaki aracılıkları ve dijital ebeveynlik farkındalıklarının incelenmesi. *Turkish Journal of Primary Education*, 7(2), 86-116.
- Cantekin, O. F., Özen, U. (2024). An examination of the relationship between family climate, emotional authenticity, and technology addiction among university students. *International Journal of Technology in Education*, 7(4), 846-869.
- Carvalho, J., Francisco, R., Relvas, A. (2015). Family functioning and information and communication technologies: How do they relate? A literature review. *Computers in Human Behavior*, 45, 99-108.
- Creswell, J. W. (2011). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. New Jersey: Pearson Education International.
- Çivitci, N., Çivitci, A., Fiyakalı, N. C. (2009). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerde yalnızlık ve yaşam doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(2), 493-525.
- Çubukçu, A., Bayzan, Ş. (2013). Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern and African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Dalope, K. (2018). Digital media use in families. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 27(2), 145-158.
- Doğan, D. A., Döğer, S. S. (2023). Annelerin dijital ebeveynlik tutumları ile aile-çocuk internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 9(1), 1-14.
- Dulkadir-Yaman, N. (2019). *Çocukların bakış açısıyla internet kullanımlarına ilişkin ebeveyn arabuluculuğunun incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi EBE, Eskişehir.
- Festl, R., Gniewosz, G. (2019). Role of mothers and fathers internet parenting for family climate. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(6), 1764-1784.

- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. (2003). How to design and evaluate research in education (5th ed.). New York: McGraw-Hill Publishing Co.
- Goldenberg, I., Goldenberg, H. (2017). *Family therapy: An overview* (9th ed.). Cengage Learning.
- Gönül, B., Baş, H. I., Acar, B. Ş. (2018). Aile İklimi Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması ve psikometrik açıdan incelenmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 8(50), 165-200.
- Güler, N., Bayzan, Ş., Güneş, A. (2016). İnternette Çocuklara Yönelik Riskler ve Ailelerin Bilinçlendirme Faaliyetlerindeki Rolü. *Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Sempozyumu*, 1-11.
- Güner, U. (2019). *Ortaöğretim kurumları öğrencilerinin cep telefonu bağımlılığının yordayıcısı olarak bilinçli farkındalık* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi EBE, Samsun.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis* (8th ed.). Edinburgh Gate, Harlow: Pearson Education Limited.
- Hazer, O. (2020). Yeni medya ve iletişim teknolojileri: Ailede sosyal etkileşim. A. G. Baran, O. Hazer and M. S. Öztürk (Ed.), *Gençlik ve Dijital Çağ İçinde* (s. 92-102). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Hu, B. Y., Johnson, G. K., Wu, H. (2018). Screen time relationship of Chinese parents and their children. *Children and Youth Services Review*, 94, 659-669.
- Kalatzaki, A. E., Birtchnell, J. (2014). The impact of early parenting bonding on young adults' Internet addiction, through the mediation effects of negative relating to others and sadness. *Addictive Behaviors*, 39(3), 733-736.
- Kavikondala, S., Stewart, S. M., Ni, M. Y., Chan, B. H., Lee, P. H., Lam, W. W. (2016). Structure and validity of family harmony scale: An instrument for measuring harmony. *Psychological Assessment*, 28(3), 307-318.
- Keleşoğlu, F., Adam, F. (2020). Covid-19 sürecinde dijital ebeveynlik ile anne-baba stresi arasında yordayıcı ilişkiler. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 7(2), 70-102.
- Kou, S. (2022). The relationship between parenting style and self-esteem in adolescents. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*, 5, 307-312.
- Kula, M. D., Ekşi, H., Demirci, İ. (2018). Aile Uyum Ölçeğinin Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 97-106.
- Livingstone, S., Helsper, E. J. (2008). Parental mediation of children's internet use. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 52(4), 581-599.
- Livingstone, S., O'lafsson, K., Helsper, E. J., Lupia'n̄ez-Villanueva, F., Veltri, G. A., Folkvord, F. (2017). Maximizing Opportunities and Minimizing Risks for Children

- Online: The Role of Digital Skills in Emerging Strategies of Parental Mediation. *Journal of Communication*, 67, 82-105.
- Manap, A., Durmuş, E. (2020). Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 978-993.
- Marsh, J., Hannon, P., Lewis, M., Ritchie, L. (2015). Young Children's Initiation Into Family Literacy Practices in the Digital Age. *Journal of Early Childhood Research*, 15(1), 47-60.
- McMillan, J. H., Schumacher, S. (2010). *Research in education: Evidence-based inquiry*. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Mojaz, Z. H., Paydar, M. R. Z., Ebrahimi, M. E. (2015). The relationship between the internet addiction and the use of Facebook with marital satisfaction and emotional divorce among married university students. *Indian Journal of Fundamental and Applied Life Science*, 5(3), 709-717.
- Mutmainnah, A. N., Islam, N. (2019). Penggunaan gadget terhadap perilaku dan intensitas komunikasi keluarga (Studi Kasus Kecamatan Soreang Kota Parepare). *Komunida: Media Komunikasi dan Dakwah*, 9(2), 143-160.
- Olson, D. H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of Family Therapy*, 22(2), 144-167.
- Ova, M. (2023). *Üniversite öğrencilerinde aile iklimi ile çocukluk çağı travmaları ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sabahattin Zaim Üniversitesi EBE, İstanbul.
- Özerbaş, M. A., Kuralbayeva, A. (2018). Türkiye ve Kazakistan'daki öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 16-25.
- Özyurt, C. (2018). Değişen aile, toplum, kültür yapılarında çocuk algıları, Canatan, K., Yıldırım, E., (Ed.), Aile Sosyolojisi: Açılım Kitap.
- Padilla-Walker, L. M., Coyne, S. M., Fraser, A. M., Dyer, W. J., Yogason, J. B. (2012). Parents and adolescents growing up in the digital age: latent growth curve analysis of proactive media monitoring. *Journal of Adolescence*, 35(5), 1153-1165.
- Redmiles, E. (2018, June). Net benefits: Digital inequities in social capital, privacy preservation, and digital parenting practices of US social media users. In *proceedings of the international AAAI conference on web and social media* (Vol. 12, No. 1).
- Rode, J. A. (2009, September). Digital parenting: Designing children's safety. In *People and computers XXIII celebrating people and technology*. BCS Learning and Development.
- Shek, D. T. L., Leung, K. H., Li, L., Dou, D., Zhu, X. (2024). *How does family functioning contribute to academic-related outcomes of Chinese adolescents: The mediating role of spirituality*. *Frontiers in Psychology*, 15, 1357473.
- Sinta, R., Ajun J. S., Astuti, D. (2021). Peran pendidikan agama islam dalam keluarga dan masyarakat. *Edumaspul: Jurnal Pendidikan*.

- Toran, M., Ulusoy, Z., Aydın, B., Deveci, T., Akbulut, A. (2016). Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerinin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(5), 2263-2278.
- Türkel, N. (2021). *Ebeveynlerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri ile dijital ebeveynlik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Ümmet, D., Ekşi, F. (2016). Türkiye'deki genç yetişkinlerde internet bağımlılığı: Yalnızlık ve sanal ortam yalnızlık bağlamında bir inceleme. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3(1), 29-53.
- Ünlü, D. G. (2020). Dijital ebeveynlik ve mobil uygulamalar: Dijital ebeveynlerin mobil uygulama kullanım pratiklerinin incelenmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 50, 56-73.
- Yaman, F., Çubukçu, A., Küçükali, M., Yurdakul, İ. K. (2021). An investigation of parents' use of digital media. *Shanlax International Journal of Education*. 10(1), 76-88.
- Yay, M. (2019). *Dijital ebeveynlik*. İstanbul: Yeşilay Yayınları.
- Yazıcı, Z. N., Özcan, E. N. (2021). Annelerdeki teknoloji bağımlılığı düzeyi ile dijital ebeveynlik düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *19 Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(1), 15-28.
- Yıldırım, B. (2021). *Okul öncesi çocukların medya araçları kullanımlarında annelerin medya aracılık rolleri ve bilinçli farkındalıklarının incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, İstanbul.
- Yurdakul, İ. K., Dönmez, O., Yaman, F., Odabaşı, H. F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(4), 883-896
- Zinderen, A., Aslan, D. (2024). Ebeveynlerin dijital ebeveynlik rollerini üstlenme süreçlerinin çocukların bilinçli medya tüketimine yansımaları. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 46, 75-96.

KORUYUCU AİLELİK MODELİNİN TÜRKİYE' DE GELİŞTİRİLMESİ: ULUSLARARASI PERSPEKTİFLER VE MODEL ÖNERİSİ

Hilal KÖK¹

Öz

Çocuk koruma sistemi içerisinde çeşitli sebeplerle öz ailesi yanında yetişmeleri mümkün olmayan çocukların koruma ve bakımlarının devlet desteği ile bir aile yanında gerçekleştirilmesi için koruyucu aile modeli geliştirilmiştir. Türkiye' de 1960'lı yıllardan bu yana uygulanan koruyucu ailelik modelinde yıllar içerisinde çeşitli gelişmeler yaşanmış ve koruyucu aile sayısı artmış olsa da geline nokta da koruyucu aile hizmeti istenilen düzeyde değildir. Literatür derlemesi örneği olan bu çalışmada, öncelikle koruyucu ailelik hakkında genel bilgilere ve Türkiye' deki mevcut duruma yer verilmiştir. Yürütülen araştırmalar ve uygulamalara yönelik çalıştay raporları sonucunda Türkiye' deki koruyucu ailelik sisteminde yaşanan sorunlar ortaya koyulmuştur. Türkiye' deki koruyucu ailelik modelinin geliştirilmesine yönelik uluslararası iyi uygulama örnekleri incelenmiş, bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Hollanda uygulamaları Türkiye ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda Türkiye' de mevcut koruyucu ailelik sisteminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik bir model önerisi geliştirilmiştir. Koruyucu ailelik konusunda yürütülen çalışmalarda ortaya koyulan sorunlar ve iyi uygulama örnekleri sentezlenerek tasarlanan bu model; eğitim programları, koruyucu ailelere sunulan destek hizmetleri, denetim ve izleme süreçleri ile toplumsal farkındalık ve kapasitenin geliştirilmesi gibi temel politika alanlarını kapsamaktadır. Modelde, her bir politika alanına yönelik hedefler ve stratejiler belirlenmiştir. Koruyucu ailelik modelinin yaygınlaştırılması ve niteliğinin geliştirilmesine yönelik fikir sunan bu çalışmanın mevcut literatüre ve uygulama alanına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Korunma ihtiyacı olan çocuk, koruyucu aile, koruyucu aile sistemleri, sosyal hizmet.

¹ Dr., Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, E-posta: ture.hilal@gmail.com, ORCID:0000-0002-5184-0320

KÖK, H. (2025). Koruyucu Ailelik Modelinin Türkiye'de Geliştirilmesi: Uluslararası Perspektifler ve Model Önerisi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2), 559-587. DOI:10.21560/spcd.vi.1647979

DEVELOPMENT OF FOSTER FAMILY MODEL IN TÜRKİYE: INTERNATIONAL PERSPECTIVES AND MODEL PROPOSAL

Abstract

The foster family model was developed within the child protection system to ensure that children who cannot be raised with their biological families for various reasons are protected and cared for by a family with state support. Although there have been various developments over the years in the foster family system implemented in Türkiye since the 1960s and the number of foster families has increased, foster family services are not at the desired level at this point. In this study, which is an example of a literature review, firstly general information about foster care and the current situation in Türkiye are given. As a result of the research and reports on the practices, the problems experienced in the foster care system in Türkiye have been revealed. International good practice examples for the development of the foster family model in Türkiye were examined, and in this context, the practices of the United States, England and the Netherlands were evaluated by comparing them with Türkiye. As a result of this study, a model proposal was developed for the development and dissemination of the existing foster care system in Türkiye. This model, designed by synthesizing the problems and good practice examples revealed in the studies conducted on foster care, covers basic policy areas such as training programs, support services provided to foster families, inspection and monitoring processes, and development of social awareness and capacity. In the model, targets and strategies for each policy area are determined. This study, which offers ideas for disseminating the foster family model and improving its quality, aims to contribute to the existing literature and field of practice.

Key Words: *Child in need of protection, foster family, foster family systems, social work.*

GİRİŞ

Çocuk koruma politikalarının temel amacı çocukların fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimlerini destekleyerek onların her türlü ihmal, istismar, şiddet ve sömürüden korunmasını sağlamaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik uygulamalar ile çocukların sağlıklı bir aile ortamında büyümeleri, desteklenmeleri, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimlerinin güvence altına alınması hedeflenir (UNICEF, 2019). Türkiye' de ve dünyada çocuk koruma politikaları, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) çerçevesinde şekillendirilmekte ve çocukların her türlü riskten korunmalarına yönelik düzenlemeler bu kapsamda ele alınmaktadır. Devletlerin çocuk haklarını koruma konusundaki yükümlülükleri ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki düzenlemelerle belirlenmiştir. Buna bağlı olarak çocuk refahını artırmaya yönelik sosyal politikalar geliştirilerek uygulanmaktadır.

Çocukların sağlıklı bir ortamda büyümesi, gelişmesi, topluma aktif bir şekilde katılımı ve potansiyellerini en iyi şekilde gerçekleştirmesi, hem çocuk refahı hem de toplumsal refah açısından büyük önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede; her çocuğun mümkün olduğunca anne babası tarafından bakılma hakkına sahip olduğu, sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılmaması gereken çocukların devlet tarafından korunmaları gerektiği ifade edilmiştir. Çeşitli nedenlerle biyolojik ailelerinin yanında bakımı mümkün olmayan çocuklar için evlat edinme, koruyucu ailelik sistemi, kurum bakımı gibi alternatif modeller geliştirilmiştir. En genel ifadeyle koruyucu aile hizmet modeli, biyolojik ailesi ile birlikte yaşayamayan çocukların, devlet denetiminde, çocuk yetiştirme konusunda eğitim almış koruyucu aileler tarafından bakımlarının üstlenildiği bir çocuk koruma modelidir. Bu hizmet modeli, çocuğun bir aile ortamında yetişmesini destekleyerek kurum bakımı yerine aile ortamında fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Birçok ülkede devletin çocuk koruma politikalarının temel bir unsuru olan koruyucu ailelik sistemi, çocuk hakları perspektifiyle değerlendirildiğinde, çocuğun üstün yararını gözeten bir uygulama olarak öne çıkmaktadır (UNICEF, 2019). Koruyucu ailelik sisteminin çocukların aile ortamında büyümesini sağlarken kurum bakımına kıyasla daha sağlıklı bir gelişim süreci sunduğu ifade edilebilir (Doğan,2020).

Yürütülen çalışmalar koruyucu ailelik alanında yaşanan sorunları ve bu sistemin Türkiye' de neden istenilen düzeyde yaygınlaşmadığını ortaya koymaktadır. Ailelerin koruyucu ailelik konusundaki bilgi eksikliği (Yıldırım alp ve Hız, 2020), çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları (Dal ve Akbaş, 2020), toplumun kültürel ve dini yapısı (Karatay, 2017) gibi faktörler koruyucu ailelik sisteminin gelişmesine engel olan başlıca faktörler olarak ele alınmıştır. Türkiye' de yılları içerisinde çocuk koruma politikalarının önemli bir bileşeni olan koruyucu ailelik sistemine yönelik çeşitli düzenlemeler yapılsa da uluslararası uygulamaların güçlü yanları incelendiğinde sistemin geliştirilmesi gerektiği görülmektedir (Erdem ve Yavuz, 2018). Koruyucu ailelik sisteminin etkin bir şekilde işleyebilmesi için farklı ülkelerde iyi uygulama modellerinin incelenmesi Türkiye için yol gösterici olabilecektir. Bu örnekler ışığında Türkiye'nin toplumsal yapısına ve çocuk koruma politikalarına uygun modellerin geliştirilmesi gerekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerde, koruyucu ailelik sistemi kapsamlı hukuki düzenlemelere, mali teşviklere ve eğitim süreçlerine sahip olup başarılı şekilde uygulanmaktadır (Smith, 2019). Bu ülkelerdeki uygulamalar, Türkiye' dekine benzer şekilde kurum bakımına alternatif olarak aile temelli çözümlerin teşvik edilmesi gibi unsurları içermektedir. Türkiye' den farklı olarak koruyucu ailelere yönelik farklı destek mekanizmaları geliştirilmiştir (Brown ve Taylor, 2021). Türkiye' de koruyucu ailelik modelinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Mevcut koruyucu ailelik sisteminde özellikle toplumsal farkındalık, mali destek mekanizmaları ve ailelerin sürece hazırlanması gibi alanların geliştirilmesi gerekmektedir (Kaya ve Demir, 2022).

Bu çalışmada, Türkiye' de koruyucu ailelik sisteminin mevcut durumu analiz edilerek, uluslararası perspektifler ışığında koruyucu ailelik sisteminin geliştirilmesine yönelik bir model önerisi sunulacaktır. Çalışmada koruyucu ailelik modeli hakkında genel bilgiler ve Türkiye' deki mevcut durum ele alınacaktır. Bundan sonra ABD, İngiltere ve Hollanda' daki koruyucu ailelik modelleri ile bu ülkelerdeki iyi uygulama örnekleri Türkiye' deki sistem ile karşılaştırılarak ifade edilecektir. Son olarak uluslararası iyi uygulama modelleri ve Türkiye' de koruyucu ailelik sisteminin geliştirilmesine yönelik yürütülen çalışmalar derlenerek koruyucu ailelik sisteminin daha etkin

hale getirilmesi için bir model sunulacaktır. Böylece, Türkiye' de aile temelli çocuk koruma politikalarının önemli bir kısmını oluşturan koruyucu ailelik modelinin daha güçlü bir zemine oturtulması, daha yaygın ve etkili bir hale getirilmesi amaçlanmaktadır.

Koruyucu Ailelik Modeli: Türkiye' deki Mevcut Uygulamalar

Türkiye'nin toplumsal yapısı içerisinde aile olgusuna atfedilen önem Anayasa'da da vurgulanmaktadır. T.C Anayasasının 41. Maddesinde devletin, ailenin huzur ve refahı için gerekli tedbirleri alacağı belirtilmektedir. Türkiye' deki toplumsal ve hukuki yapılanma çocuk koruma politikalarının aile odağında biçimlenmesine zemin hazırlamıştır. Çeşitli sebeplerle öz ailesi ile bir arada olma imkânı bulunmayan ve bakım ihtiyacı olan çocuklar yasalarla korunma ve bakım altına alınmaktadır. Türkiye' de 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununa göre korunmaya ihtiyacı olan çocuk; *“beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk”* şeklinde ifade edilmektedir. Sosyal devlet olmanın da bir gereği olarak kanunda sayılan sebeplerle öz ailesi yanında barınamayan çocuklar devlet koruması altına alınmaktadır.

Korunma ihtiyacı olan çocuk olgusu ve çocuk koruma sistemi, şüphesiz ki ülkelerin sahip olduğu sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal özellikleri de göz önünde tutularak değerlendirilmesi gereken bir konudur. Türkiye' deki çocuk koruma sistemi incelendiğinde çocuğun öz ailesi yanında desteklenmesine yönelik politikaların geliştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte çocuğun öz ailesi yanında bakımının sağlanamaması durumunda kurum bakımı, evlat edinme ve koruyucu aile hizmet modelleri uygulanmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının kurumsal politikalarında çocuğun bir aile ortamında desteklenmesi öncelikli olup, bunun mümkün olmadığı durumlarda kurum bakımı hizmetlerinden faydalandırılması yoluna gidilmektedir. Dünya genelinde de biyolojik aile tarafından bakımı sağlanamayan çocuklara ihtiyaç duydukları sevgi, ilgi ve toplumsal rolleri kazanabilecekleri ortamın koruyucu

aile tarafından sağlanması, yüksek oranda kabul gören bir yaklaşımdır (Socialstyrelsen, 2019). Uygulamada farklı basamaklar izlense ve farklı çocuk koruma politikaları benimsenmiş olsa da ülkeler koruyucu aile modelinin çocuk refahının önemli bir parçası olduğunu kabul ederek bu doğrultuda stratejiler belirlemektedir (Font vd., 2018).

Koruyucu ailelik hakkında yapılan tanımlara bakıldığında genel olarak benzer ifadelerle rastlanmaktadır. Tomanbay (1999); koruyucu aileyi “öz ailesi tarafından bakılamayacak durumda olan veya öz ailesi yanında kalması bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimi bakımından sakıncalı olduğu kabul edilen, evlatlık verilmesinin olanaklı olmadığı ya da uygun görülmediği durumlarda, evlerinde kalacağı, öz anne babasının yerini alabilecek, ona her bakımdan sürekli ya da geçici, gönüllü ya da ücretli bakım ve eğitim sağlayabilecek aile” olarak ifade etmiştir. Karatay (2017) ise “hakkında korunma kararı çıkarılmış ve biyolojik ailesinden bakım amacıyla alınmış bir çocuğun, bakım ve korumasını gönüllü olarak veya belli bir ücret karşılığında üstlenmiş aile” olarak tanımlamıştır. Keller ve diğerlerine göre (2001, s. 915) ise koruyucu aile modeli, biyolojik ailenin çocuğuna yönelik sorumluluklarının, içinde bulunulan olumsuz koşullar değişene kadar devlet tarafından uygun görülen başka bir aile tarafından üstlenilen bakım türüdür.

Aile parçalanmaları sonucunda çocukların ailelerinden bir süre ayrı kalmalarını gerektiren durumlarda kurum bakımına alınmadan başka bir aile yanında bu süreci geçirmelerinin daha yararlı olacağı düşüncesi koruyucu aile bakım türünün geliştirilmesinde etkili olmuştur. Çocukların öz ailelerinden ayrı oldukları süreçte kendilerini sevecek, destekleyecek, güven ortamı sağlayacak, sosyokültürel gelişimlerine katkıda bulunacak bir aileye ihtiyaç duyduklarının değerlendirilmesi, koruyucu ailelik modelinin temelini oluşturmaktadır (Yolcuoğlu, 2009). Koruyucu aile modeli, çocukların ve ailelerin hayatlarındaki krizlere yanıt veren geçici bir hizmet olarak tasarlandığından, çocukların ya en kısa sürede ebeveynlerine geri döneceği ya da akrabalarına yerleştirilmeleri veya evlat edindirilerek güvenli, istikrarlı ve sevgi dolu ailelere kavuşturulacağı beklentisi olsa da kimi durumlarda koruyucu aile yanında kalma süresi tahminlerden uzun sürmektedir (Barbell ve Freundlich, 2006).

Türkiye' de koruyucu aile hizmetlerinin uygulama esaslarının yasal olarak belirlendiği Koruyucu Aile Yönetmeliği'ne (KAY) göre; akraba ve yakın çevre koruyucu aile modeli, geçici koruyucu aile modeli, süreli koruyucu aile modeli ve uzmanlaşmış koruyucu aile modeli olmak üzere 4 temel koruyucu aile modeli bulunmaktadır (KAY, 2012). Yönetmeliğe göre; akraba ve yakın çevre koruyucu aile modeli; *“Veli ya da vasi dışında kalan kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan, tercih etmeleri halinde en az temel ana, baba eğitimleri kapsamında eğitim almış kişi ve ailelerin sağladığı bakım”* olarak ifade edilmektedir. Bu modelde çocuğun sosyal destek ağlarının devamı gözetilerek psiko-sosyal iyilik halinin geliştirilmesi hedeflenir. Türkiye' de geleneksel anlayışın etkisiyle öz ailesi yanında bakımı sağlanamayan çocuklar amca, dayı, teyze, hala, ağabey, büyükanne vb. gibi akraba ve yakın çevrenin koruma ve bakımından faydalanmaktadır (Karataş, 2007). Bu süregelen geleneksel davranış biçimi, koruyucu aile modeli ile devlet desteğine kavuşmuş ve yasal olarak yapılandırılmıştır. Yönetmeliğin 4. maddesinde geçici koruyucu aile modeli; *“acil koruma gereken ya da hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kuruluş bakımına yerleştirilmemiş ya da kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılamamış çocuklar için, temel ana, baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimini almış profesyonel kişi ve ailelerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakım”* olarak ifade edilmektedir. Bu modelin süreklilik arz etmediği vurgulanmaktadır. Bu model daha çok kurum bakımına yerleştirilmeden önceki süreçte çocuğun aile yanında desteklenmesi amacıyla işlev görmektedir. Çocukların içinde bulundukları riskli duruma yönelik hangi hizmet modelinden faydalanacaklarının belirlenmesi sürecinde olası risklerden korunmaları için aile yanında desteklenmeleri tercih edilmektedir. Süreli koruyucu aile modeli ise *“öz ailesi yanına kısa sürede döndürülme imkânı bulunmayan ya da kalıcı olarak aile yanına yerleştirilemeyen çocuklara, tercihen temel ana-baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımı”* nitelemektedir (KAY, 2012). Çeşitli nedenlerle evlat edindirilemeyen çocuklar için bu model kullanılabilir. Çocuğun koruyucu aile yanında uzun süre bakım altında olması, aidiyet duygusunu olumlu yönde etkileyebileceği gibi ailenin farklı beklentilere sahip

olması nedeniyle süreç sona erdiğinde aileler olumsuz etkilenebilmektedir. Koruyucu ailelere yönelik bilgi ve farkındalık kazandırılması, söz konusu olumsuz sonuçların önüne geçmek adına önem taşımaktadır (Ataç, 2022). Son olarak uzmanlaşmış koruyucu aile modeli; *“özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip olan veya eşlerden biri en az ilköğretim düzeyinde olmak üzere temel ana, baba eğitimleri, Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimlerini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakım modelidir”* (KAY, 2012). Uzmanlaşmış koruyucu aile modelinin amacı, daha çok suça sürüklenen veya suç mağduru çocukların aile ortamında suç ve şiddetten uzak kalmalarını sağlamaktır (Ataç, 2022). Diğer modellere kıyasla süreç daha hassas yürütülmektedir. Özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklarla çalışılacağı için koruyucu aileler ek eğitimler almakta, bu da süreci uzatabilmektedir. Her çocuğun içinde bulunduğu koşullar ve hizmet ihtiyacı farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle çocuğa en uygun koruyucu aile modelinin tercih edilerek uygulanması beklenmektedir.

Günümüzde koruyucu ailelik sistemi genel olarak ülkelerde benzer süreçlerle ilerlemektedir. Koruyucu aileliğin başından sonuna kadar devam eden değerlendirme, izleme ve meseki çalışma basamakları bulunmaktadır. Koruyucu aileye ulaşma ile başlayan bu süreç, koruyucu aile adaylarının başvurularının alınması, değerlendirme, koruyucu aile statüsünün kazanılması, eşleştirme ve yerleştirme, izleme gibi adımlarla devam etmektedir (Delgado ve Pinto, 2011). Türkiye de literatürde yer aldığı şekliyle koruyucu ailelik sisteminde benzer aşamalara sahiptir. Türkiye' de koruyucu ailelik süreci ülke genelinde standart formlar ve belgelerle ülke genelinde eşgüdüm halinde yürütülmektedir (İzci vd., 2021).

İlk koruyucu ailelik uygulamasının ne zaman başladığı ile ilgili olarak Özbesler (2009), 1949 yılında 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ile koruyucu aileliğin bir tedbir olarak uygulanmaya başladığını belirtirken, Yolcuoğlu (2009) ise Türkiye' de ilk uygulamanın 1961 yılında gerçekleştiğini ifade etmiştir. 1950'li yılların ortalarından 1960'lı yılların sonlarına kadar sosyal hizmetler alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Amerikalı uzman Bernard Russel'in 1960 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'nde koruyucu aileyi gündeme getirmesi, yapılan çalışmalarda

özellikle 0-6 yaş korunmaya ihtiyacı olan çocukların kurum bakımının olumsuz etkilerinden korunmaları amacıyla koruyucu ailelik modelinden faydalanmaları gerektiğinin vurgulanması, koruyucu aile çalışmalarında bir dönüm noktası oluşturmuş ve 1961 yılında bu amaçla meslek elemanı yetiştirmek üzere açılan kursların ardından 1961 yılında Türkiye' de ilk defa bir çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiştir (Karatay, 2017).

Türkiye' de koruyucu aile uygulamaları 2011 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kurulmasıyla belirgin bir ivme kazanmış olsa da alan yazın incelendiğinde koruyucu aile hizmet modelinin yeterince yaygınlaşmadığına vurgu yapıldığı görülmektedir (Karatay, 2017; Hız, 2018; Erbay ve Çalış 2021). Yalnızca Türkiye' de değil günümüzde birçok ülkede koruyucu aile sayısını artırma konusunda zorluklar yaşandığı ifade edilmektedir (Raudkivi, 2020).

Tablo 1. Koruyucu Aile ve Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024/ Ekim
Koruyucu Aile Sayısı	1.350	2.776	3.283	3.820	4.115	4.654	5.288	5.967	6.484	6.978	7.439	8.164	8.641
Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk Sayısı	1.492	3.351	4.008	4.650	5.004	5.642	6.465	7.259	7.869	8.459	9.011	9.806	10.316

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aylık İstatistik Bülteni, Kasım 2024.

Türkiye' de koruyucu aile sayısı ve koruyucu aile yanındaki çocuk sayısının yıllar itibariyle değişimini gösteren tablo incelendiğinde son verilere göre 2024 Ekim ayında toplam koruyucu aile sayısının 8.641'e, koruyucu aile yanındaki çocuk sayısının da 10.316'ya ulaştığı görülmektedir. TÜİK'in güncel verilerine göre; 2023 yıl sonu itibariyle 14.435 çocuk kurum bakımında kalmaktayken 9.806 çocuk koruyucu aile modelinden faydalanmaktadır. Aynı yıl koruma altına alınmadan aile yanında destek verilen çocuk sayısı 160.647'dir (TÜİK, 2023). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın aile odaklı çocuk politikalarının yansımaları olarak çocuğun durumu gözetilerek kurum bakımı yerine aile odaklı hizmet modelleri ile desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Koruyucu aile hizmet modeli de çocuğun kurum bakımından ziyade bir aile ortamında büyümesi ve yetişmesine yönelik geliştirilmiştir. Resmi istatistiklere göre koruyucu aile ve bu ailelerin yanındaki çocuk sayısında sürekli bir artış görülmektedir (ASHB, 2022). Buna karşın kurum bakımındaki çocuk sayısı ile oranlandığında koruyucu aile yanındaki çocuk sayısının istenilen düzeyin altında olduğu söylenebilir.

Yapılan çalışmalar koruyucu aile sisteminin yeterince yaygınlaşmamasının nedenlerini ortaya koymaktadır. Bu konuda öne çıkan sorunlardan biri koruyucu ailelerin hazır bulunuşluk düzeyleridir. Yürütülen çalışmalar sonucunda koruyucu aile olmadan önce yapılacak eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin önemine dikkat çekilmiştir (Certel, 2009). Koruyucu aile olmadan önce yapılacak eğitimler koruyucu ailelerin bu hizmete yönelik beklentilerini de değerlendirme fırsatı tanıyacaktır. Koruyucu ailelerin kimi zaman bu hizmeti evlat edinme hizmeti ile karıştırdıkları veya evlat edinmeye ön basamak olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir (Dal ve Akbaş, 2020). Koruyucu aile olma aşamasında ailelere koruyucu aileliğin evlat edinmeden farklı olduğu, çocuğun öz aile yanına dönebileceği vb. durumların yeterince açıklamaması nedeniyle koruyucu aileler ilerleyen süreçte sorun yaşayabilmektedirler (Özbesler, 2009). Bunun yanı sıra, ailelerin çocukların bakımı ve yetiştirilmesine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmamaları çocukla yaşanan problemlerde ailelerin daha kolay vazgeçmesine neden olmaktadır (Dal ve Akbaş, 2020). Özkara (2005) tarafından yapılan çalışmada, koruyucu ailelik sisteminin tanıtımının eksik olduğu ve ailelerin koruyucu ailelik ile ilgili bilgileri daha çok televizyon ve gazetelerden edindikleri ifade edilmiştir. Yıldırım ve Hız (2020) tarafından 35 koruyucu aile ile yapılan görüşmeler sonucunda ailelerin; sürecin çok uzun olmasının ve düzenlenmesi gereken evrak çokluğunun, yanlış veya eksik dini bilgidan kaynaklı önyargıların, düşüncelerin koruyucu aile olma konusunda caydırıcı olduğunu, koruyucu aileliğin yaygınlaştırılması konusunda bilinçlendirme çalışmalarının yapılması gerektiğini, koruyucu aile olma konusundaki çekincelerden birinin de çocukların “her an ellerinden alınacak olması” konusunda endişe yaşamaları olduğunu, süreçte rol alan sosyal çalışma görevlilerinin yetkinliği ve sayısal azlığının da hizmetin işleyişinde sorun yarattığını ifade ettikleri görülmüştür. Karatay (2017), günümüzde koruyucu ailelik sisteminin yaygınlaştırılmasına

yönelik devletin önemli çabaları olmasına karşın toplumsal kültür, tarihsel birikim ve dinsel anlayışa paralel olarak istenilen düzeye ulaşamadığını belirtmiştir.

Koruyucu Ailelik Modeline Yönelik Uluslararası Perspektifler: Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Hollanda Örnekleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde Koruyucu Ailelik Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) koruyucu ailelik sistemi, çocuğun refahını korumak, güvenliğini garanti etmek, okul ve ev ortamında onların güvenli bir aile ortamında büyümelerini sağlamak için federal hükümet, eyalet ve yerel organizasyonlar, kâr amacı gütmeyen kuruluşların birleşiminden bir sistemdir ve anlaşılacağı üzere tek bir sektörden oluşmamaktadır (Child Welfare Information Gateway, 2020). Federal ve eyalet düzeyinde yürütülen bu sistem, çocukların istismar ve ihmal gibi risklerden korunmasını, biyolojik ailelerine dönme veya ev ortamında büyüme süreçlerini desteklemektedir. ABD' de, 1980 tarihli Adoption Assistance and Child Welfare Act (Evlat Edinme Yardımı ve Çocuk Refahı Yasası) çocuk koruma sistemine ilişkin temel düzenlemelerden biridir. Bu yasa incelendiğinde, çocukların mümkün olduğunca biyolojik ailelerinin yanında kalmasını sağlamayı ve koruyucu ailede kalış sürelerini kısaltmayı hedeflediği göze çarpmaktadır (U.S. Department of Health and Human Services, 2021).

Bazı kaynaklar ABD' de koruyucu aile yanına yerleştirilecek çocuğa ait yaş, ırksal ve etnik köken ile sağlık durumunun çocukların, koruyucu ailelerinin ve biyolojik ailelerinin ihtiyaç duyduğu hizmetler açısından önemli sonuçlar doğurduğunu ve günümüzde koruyucu aile modelinin doğasını etkilediğini vurgulamaktadır (Barbell ve Freundlich, 2006). Genel olarak veriler koruyucu aile bakımı altındaki çocukların anlamlı bir yüzdesini küçük çocukların oluşturmaya devam ettiğini göstermesine rağmen, koruyucu bakım altına alınan ve şu anda bakım altında olan çocukların önemli bir kısmının da büyük çocuklardan oluştuğunu göstermektedir (Barbell ve Freundlich, 2006). Araştırmalar, Amerika Birleşik Devletleri'nde Afrika kökenli Amerikan çocukların etnik kökenine duyarlı bir koruyucu aile modeli olup olmadığı

konusunda soru işaretleri barındırdığını göstermektedir. Bu çocukların daha az hizmet aldıklarını, hizmet planlarına sahip olma olasılıklarının daha düşük olduğunu ve ebeveynlerini daha az sıklıkta ziyaret ettiklerini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Close, 1983; Olson, 1982; Stehno, 1990).

ABD' de koruyucu aile modelleri genel olarak akraba koruyucu aile modeli, akraba olmayan tanıdıkların bakım sağladığı model, geleneksel koruyucu aile modeli, terapötik koruyucu aile modeli ve acil durum koruyucu aile modeli şeklinde sınıflandırılmaktadır (KVC Health System, 2021). Çocuğun biyolojik aile dışındaki akrabaları tarafından bakılmasını içeren akraba koruyucu aile modeli çocuğun aile bağlarının korunmasını ve duygusal istikrar sağlanmasını hedefler (Geen, 2003). Çocuğa güvenli bir aile ortamı sağlamaya gönüllü olan tanıdıklar da koruyucu aile olabilmektedir. Geleneksel koruyucu ailelik modelinde bireylerin şartları sağlamaları ve gerekli eğitimleri almaları beklenmektedir (KVC Health System, 2021). Terapötik koruyucu aile modeli; ihmal, istismar veya farklı bir travmatik stresle karşı karşıya kalmış olan çocuklara sunulan bir hizmettir. Kimi durumlarda bu çocukların travma sonrası stres bozukluğu gibi önemli tıbbi sorunları da bulunabileceğinden koruyucu ailelerin bu yönde eğitilmiş olmaları gerekmektedir. Bu modelde, davranışsal veya duygusal sorunları olan çocuklara özel bakım sağlamak amaçlanmaktadır. Terapötik hizmetler, çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlaması bakımından önemlidir. Son olarak acil durum koruyucu aile modeli ise birkaç gün içinde çocuğa sunulacak hizmet belirlenene kadar sağlanan bakım modelidir (KVC Health System, 2021).

ABD' deki koruyucu ailelik modelinin çocukların güvenliğini ve refahını sağlamaya yönelik kapsamlı bir sistem olduğu söylenebilir. Bununla birlikte eyaletler arasındaki uygulamalarda farklılıkların olması, hizmette standardizasyon sorununa işaret etmektedir (Child Welfare League of America, 2020). Kimi eyaletlerde koruyucu ailelere yeterli eğitim ve destek verilmemesi hizmetin kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir (Geen, 2003).

Türkiye' deki koruyucu ailelik sistemi ile karşılaştırıldığında ABD' de ülkemizde literatürde yer alan ancak uygulama örneğine henüz rastlanmayan terapötik/uzmanlaşmış koruyucu aile modelinin uygulandığı görülmektedir. Türkiye' de ilgili mevzuat ile düzenlenen ve bazı illerde pilot

uygulamaları yapılan uzmanlaşmış koruyucu aile modelinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu model ihmal, istismar, travma deneyimi olan, özel gereksinimi bulunan, sürekli bakım veya tedaviye ihtiyaç duyan çocuklara yönelik uygulanabilmektedir. Bununla birlikte uzmanlaşmış koruyucu ailelik yoğun bir eğitim ve destek süreci gerektirmektedir. Bu konudaki hizmet ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda; koruyucu ailelere yönelik eğitim ve destek programlarının artırılması, ailelerin bu modele teşvik edilmelerine yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. ABD' de ve diğer ülke örneklerinde uygulanan uzmanlaşmış koruyucu aile modelinin ülkemizde de yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

İngiltere' de Koruyucu Ailelik Sistemi

İngiltere' de koruyucu aile hizmeti yerel yönetimler tarafından sağlanabildiği gibi yasal olarak sorumluluklarını yerine getirmeleri şartıyla Bağımsız Koruyucu Ajanslar (Independent Fostering Agencies- İFA) tarafından da sunulabilmektedir (Ofsted, 2014). İngiltere' deki koruyucu ailelere yılda en az bir defa olmak üzere habersiz ziyaretler düzenlenmektedir (Matheson, 2008, 38). İngiltere' de koruyucu ailelik sistemi çocuğun bireysel ihtiyaçlarına göre şekillendirilmekte ve yerel otoriteler tarafından yönetilmektedir. İngiltere' de koruyucu aile uygulamalarının; yakın akraba yanında bakım, uzun dönem bakım, birkaç gece, birkaç hafta veya birkaç ay gibi zaman dilimlerinden oluşan kısa süreli bakım, fiziksel veya zihinsel engellilik gibi özel gereksinimi olan çocuklara yönelik bakım, kardeş çocuklara yönelik bakım, suça sürüklenmiş çocuklara yönelik bakım, karmaşık ihtiyaçları ve zorlayıcı davranışları olan çocuklara ve gençlere yönelik bakım sağlayan modeller şeklinde olduğu görülmektedir (Baginsky vd., 2017). Çeşitli ve çok yönlü koruyucu aile modelinin olması, farklı ihtiyaçlara yanıt veren bir sistem geliştirildiğine işaret etmektedir. Kısa süreli koruyucu aile modeli, çocuğun biyolojik ailesine dönme ihtimalinin olduğu durumlarda uygulanan geçici bir bakım modelidir. Bu süreçte koruyucu aile, çocuğa güvenli bir ortam sağlarken biyolojik ailenin durumunun iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılır (Farmer vd., 2008). Öz aile yanına dönüşün mümkün olmadığı durumlarda, çocuklara sürekli bir yuva sağlamak amacıyla uygulanan model ise uzun dönem koruyucu aile modelidir. Bu model, çocuğun koruyucu aile ile duygusal bağlarını güçlendirme ve

uzun süreli bir bakım hizmeti sunma amacı taşır (The Fostering Network, 2021). Çocuğun yakın akrabaları ya da tanıdıklarının bakımını üstlendiği model ise akraba yanı koruyucu aile modeli olarak adlandırılır (Selwyn ve Nandy, 2014). Davranışsal veya duygusal sorunları olan çocuklar için özel olarak eğitim almış koruyucu aileler tarafından sunulan terapötik koruyucu aile hizmetine çok boyutlu tedavi içeren bakım modeli de denmektedir. Bu modelde belirli becerilere sahip olması beklenen koruyucu aileler, çocukların iyileşmesine destek olmak için uzman ekiplerle çalışır (Dozier ve Rutter, 2008). ABD' deki acil durum bakım modeline benzer şekilde İngiltere' de de acil bir barınma ve korunma ihtiyacı halinde çok kısa süreli koruyucu aile modeli uygulanabilmektedir. İngiltere' de kardeşlerin bir arada olabilmelerini desteklemek amacıyla kardeşler için koruyucu aile modeli geliştirilmiştir (Foster Care, 2020). Suça sürüklenen çocukların/gençlerin mahkeme süreçleri kesinleşene kadar cezaevi veya gözaltı merkezlerinde kalmasının yerine güvenli bir aile ortamında eğitilmiş koruyucu ailelerin yanında barınmalarını desteklemek ve bu süreçte yeniden suç işlememelerine yönelik rehberlik hizmeti sunmayı amaçlayan koruyucu aile modeli “tutuklu çocuklara yönelik bakım (remand fostering)” olarak adlandırılmaktadır (The Fostering Network, 2021). Çocuğun topluma kazandırılmasını hedefleyen bu hizmet modeli İngiltere' deki yasal düzenlemelere göre yerel otoriteler tarafından organize edilmekte ve özellikle çocukların rehabilitasyonu açısından önemli bir alternatif olarak görülmektedir (Youth Justice Board, 2019). İngiltere' de uygulanan Fostering Changes programı, koruyucu ailelerin çocukların duygusal ve davranışsal ihtiyaçlarına yanıt verebilmeleri için eğitim imkânı sağlamaktadır. Bu program, çocukların travmalarını anlamaya ve bu doğrultuda müdahale geliştirilmesine odaklanmaktadır (Luke vd., 2014).

İngiltere ve Türkiye' deki koruyucu aile hizmet modeli karşılaştırıldığında benzer ve farklı yanlar olduğu görülmektedir. Her iki ülkede de koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukların zaman içerisinde biyolojik aile yanına tekrar döndürülmesine yönelik mesleki çalışmalar yürütülmektedir (Erdal, 2014). Ülkedeki çocuk koruma hizmetleri ülkelerin sosyo kültürel yapısı ve gelişmişlik düzeyine göre şekillenmektedir. İngiltere' de çocuk koruma sistemi içerisinde koruyucu aile hizmetinden faydalanan çocuk sayısının Türkiye' den belirgin şekilde farklı olmasının temel sebebi, Türkiye' de süregelen geleneksel aile

yapısı içerisinde koruyucu aile statüsü almayan ancak akraba yanında bakımı sağlanan pek çok çocuğun olmasıyla açıklanmaktadır (İzci, 2020). Türkiye' de koruyucu ailelik sistemi geleneksel biçimde veya gönüllülük esasına dayalı olarak sürdürülürken İngiltere' de koruyucu ailelik profesyonel bir meslek olarak yürütülmekte ve koruyucu aileler maddi gelir elde etmektedir (Beter, 2010).

İngiltere' deki koruyucu ailelik sisteminin, Türkiye için çeşitli hizmet modelleri ve uygulamalar açısından örnek teşkil edebilecek noktaları bulunmaktadır. İngiltere' de, koruyucu aile hizmetleri Ofsted gibi bağımsız kuruluşlar tarafından düzenli olarak denetlenmekte ve değerlendirilmektedir. Bu sayede hizmet kalitesi sürekli izlenmekte ve geliştirilmeye açık alanlar tespit edilmektedir. Türkiye' de ise benzer bir bağımsız denetim mekanizması bulunmayıp koruyucu ailelere yönelik tüm hizmetler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde sürdürülmektedir. Bağımsız denetim kuruluşlarının alt yapı çalışmalarının oluşturularak Türkiye' de de geliştirilmesinin, hizmetlerin şeffaflığı ve kalitesini artırabileceği değerlendirilmektedir.

ABD' de olduğu gibi İngiltere' de de çocukların bireysel ihtiyaçlarına göre farklı koruyucu aile modelleri bulunmaktadır. Özellikle suça sürüklenmiş çocuklar özelinde hizmet sunan koruyucu aile modelinin çocukların rehabilitasyonu ve topluma kazandırılması açısından önemli bir işlevi olduğu bulunmaktadır. Ülkemizde suça sürüklenen veya farklı özel gereksinimi olan çocuklar için profesyonel koruyucu ailelik modelinin geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapılabilir. Bu sayede farklı ihtiyaçlara sahip çocukların koruyucu ailelik modelinden faydalanmalarına fırsat sunulabilir.

Hollanda' da Koruyucu Ailelik Sistemi

Türkiye' dekine benzer şekilde çeşitli nedenlerle ailelerin yanında bakımı mümkün olmayan çocuklar için geliştirilen bir bakım modeli olan koruyucu aile sisteminde öncelikle çocuğun akrabaları veya ailesinin çevresinde geçici bakımını üstlenecek bir koruyucu aile aranmaktadır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda uygun bir koruyucu aile bulunarak çocuk aileye yerleştirilmektedir.

Hollanda’ da koruyucu aile hizmetleri, çeşitli resmî kurumlar ve kuruluşlar tarafından organize edilmektedir. Bu hizmetlerin yürütülmesinde temel sorumluluk çocuk refahı alanında önemli görevler üstlenen yerel yönetimlere aittir. Yerel yönetimler, çocuk koruma hizmetlerinin planlanmasında ve uygulanmasında görev almaktadır. Bunun yanı sıra koruyucu ailelik hizmetleri, özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri tarafından da desteklenmekte ve yaptırım uygulanabilmektedir (Koç, 2016). Hollanda’ da koruyucu bakım hizmeti sunan organizasyonlarda hiyerarşik bir yapı bulunmaktadır. Her organizasyonda yönetici, ekip lideri ve koruyucu bakım çalışanının bulunduğu bu yapı, çocuk bakım hizmetlerinin sistemli ve koordineli bir şekilde sunulmasına katkı sağlamaktadır (Strijker ve Knorth, 2007).

Hollanda’ daki koruyucu aile modellerinin de çocukların ihtiyaçlarına göre çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Hafta sonu ya da tatillerde kısa süreli koruyucu aile modeli, acilen öz ailesinin yanından alınması gereken durumlarda en fazla 4 hafta süren kriz anına yönelik koruyucu aile modeli, çocuğun durumunun belirlenmesi sürecinde uygulanan kısa süreli koruyucu aile modeli, kendi ailesinin yanında bakılma olasılığı olmadığına kanaat getirildiğinde uzun süreli koruyucu aile modeli ve yakın çevre koruyucu aile modeli gibi modeller geliştirilerek uygulanmaktadır (Koç, 2016). Bu türler, çocuğun geçmişi, mevcut durumu ve özel gereksinimleri dikkate alınarak belirlenir. Hollanda’ da koruyucu aile uygulamalarında artan bir profesyonelleşme gözlenmektedir. 1980’lerde yeni bir bakım türü olarak ortaya çıkan terapötik koruyucu aile modelinin bu profesyonelleşmenin en iyi örneği olduğu söylenebilir. Bu model, özel ihtiyaçları olan çocuklara yönelik olarak geliştirilmiştir (Dekker vd. 2012; Akt: Harder vd., 2013). Hollanda’ da terapötik koruyucu aile modelinin uygulandığı ve ailelerin özel gereksinimi ve zorlukları olan çocuklara bu hizmeti sundukları görülmektedir.

Hollanda’ da 1990’lardan itibaren, her çocuğun problemleri ve öyküsü göz önünde bulundurularak, ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmesine yönelik koruyucu ailelerin seçilmesine yönelik radikal değişiklikler yapılmıştır (Strijker, Zandberg, and Van der Meulen, 2002; Akt: Harder vd., 2013, s.204). Hollanda’ da çocukların ve koruyucu ailelerin eşleşmesine özel önem verildiğini söylemek mümkündür. Çocuğa uygun koruyucu ailenin

bulunması konusunda eğitim almış ve tek görevi bu olan eşleştirme uzmanları bulunmaktadır (Koç, 2016).

Hollanda örneği ile karşılaştırılarak Türkiye' deki koruyucu aile hizmetinin etkinliğinin artırılmasına yönelik çözüm önerilerinin sunulduğu çalışmada; Hollanda' da koruyucu aile olmadan önce verilen eğitimin koruyucu aileleri nelerin beklediğini bilmeleri konusunda bilinçlendirdiği, bu sayede ilerleyen süreçlerde daha az sorun yaşandığı, Hollanda' da öz ailenin de sisteme dahil edildiği ve koruyucu aile yanındayken çocukların sosyal hizmet müdahale planı çerçevesinde öz ailesi ile görüşmelerinin sağlandığı, Türkiye' de çocuğun kurum bakımına alınmasına gerek kalmadan ailesinin yanından direkt koruyucu aile yanına yerleştirilmesinde yasal bir engel olmamasına karşın genellikle yeterli sayıda koruyucu aile olmamasından kaynaklanarak kurum bakımına alındıkları ve sonraki süreçte koruyucu aile hizmetinden faydalanabildikleri, Hollanda' da çocuğun kurum bakımına alınmadan koruyucu aile yanına yerleştirildiği, Hollanda' da resmi kuruluşların yanında STK'lar ve özel kuruluşların da koruyucu ailelik konusunda sorumluluk ve yaptırım yetkilerinin bulunduğu, Hollanda' da STK'lar ile işbirliği yapıldığı ifade edilmiştir (Koç, 2016). Anlaşılabacağı üzere Hollanda ve Türkiye' deki koruyucu ailelik sistemlerinin, yapı ve işleyiş açısından bazı benzerlikler taşısa da uygulama modelleri ve süreçlerinde belirgin farklılıklar olduğu söylenebilir.

Türkiye' de Koruyucu Ailelik Sisteminin Geliştirilmesine Yönelik Model Önerisi

Türkiye' de aile odaklı çocuk politikalarının da bir yansıması olarak korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum bakımına alternatif modeller geliştirilmiştir. Koruyucu ailelik de bunlardan biridir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca yürütülen bu hizmetin tüm çabalara rağmen henüz istenilen düzeyde yaygınlaşmadığı görülmektedir. Karatay (2017), Türkiye'nin geç modernleşen bir toplum olmasına bağlı olarak çocuk koruma alanındaki geleneksel yöntemleri uzun yıllar koruduğunu, bu nedenle koruyucu aileliğin istenilen düzeye ulaşamadığını ifade etmektedir.

Türkiye' de Koruyucu ailelik sisteminin mevcut durumunun analiz edilmesinde ve bu modelin geliştirilmesine yönelik önerilerin geliştirilmesinde 2011 ve 2016 yıllarında gerçekleştirilen koruyucu aile çalıştaylarının sonuç

raporları oldukça önemli veriler sunmaktadır. 2011 yılında gerçekleştirilen 1. Ulusal Koruyucu Aile Çalıştayı sonucunda; Türkiye' de koruyucu aile hizmet modelinin istenilen düzeyde bilinmediği, yaygınlaşmadığı, hizmetin gönüllülük esasına dayandığı, bu alandaki meslek elemanının sayıca yetersiz olduğu, iş yüklerinin fazla olduğu, koruyucu ailelere ve çocuklara sunulan rehberlik ve psikolojik destek hizmetlerinin yetersiz olduğu, koruyucu ailelerin bakımını üstleneceği çocuk hakkında sürecin başında yeterli bilgiye sahip olmadığı, koruyucu ailelere yapılan ödemelerin yetersiz ve düzensiz olduğu gibi hususlar öne çıkmıştır (Denizli Koruyucu Aile Derneği, 2011). 2016 yılında düzenlenen Koruyucu Aileler Gözüyle Koruyucu Ailelik Modelinin Değerlendirilmesi Çalıştayı'nda benzer biçimde meslek elemanına hizmet içi eğitim verilmesi gerektiği, personel sirkülasyonu nedeniyle ailelerin her seferinde yeniden durumlarını anlatmak zorunda kaldıkları, koruyucu aile hizmet modelinin ilgili devlet kurumlarında yeterli tanıtımının yapılamadığı, koruyucu aile hizmetinin tanıtımında duyarlı kuruluş ve STK'larla işbirliği yapılması gerektiği, koruyucu ailelere ödenen ücretlerin düşük olduğu, koruyucu ailelerin eğitim ihtiyacı, küçüğün velisinin onay vermesi gereken durumlarda biyolojik ailenin imzasının aranmasının (yurtiçi, yurtdışı seyahatler, acil ameliyat, banka işlemleri vb.) çeşitli problemlere neden olması, koruyucu aileye psikolojik destek verilmesi şeklindeki konular ele alınmıştır (Korev, 2016). Her iki Çalıştay sonuçları birlikte değerlendirildiğinde koruyucu aileliğin tanıtılması ve yaygınlaştırılması, meslek personelinin yetersizliği ve iş yükünün fazla olması, ailelerin psikolojik desteğe ihtiyaç duymaları, koruyucu ailelere yapılan ödemelerin düşük olması gibi sorunların Çalıştaylar arasında yaklaşık 5 yıl zaman geçmesine karşın güncelliğini koruduğu görülmüştür. Bu durum yapılan çalışmalar sonucunda ortaya koyulan çözümlerin etkili bir şekilde yerine getirilemediği ve bu konuda yeni çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulduğu şeklinde yorumlanabilir. 2020 yılında düzenlenen Koruyucu Aile Temelli Çocuk Koruma Sistemi Çalıştayı'nın Raporunda ise koruyucu ailelik ve evlat edinme hizmetlerinin sınırlarının aileler tarafından net bir şekilde anlaşılamaması nedeniyle ailelerin farklı algı ve beklentilere sahip oldukları, biyolojik ailelerin koruyucu aile hakkında yeterli bilgiye sahip olmamasından kaynaklı çocukların yerleştirilme sürecinde sorunlar yaşandığı, koruyucu ailelerin hizmet sürecinde yeterince desteklenmedikleri gibi sorunlar ifade

edilmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Bu raporda ayrıca koruyucu aile sisteminde uygulamada karşılaşılabilen sorunların kurumlar arası iletişim ve iş birliğindeki yetersizlikten kaynaklandığının altı çizilmiştir. Koruyucu ailelik uygulamalarında başlangıçtan beri süregelen kurumlar arası iletişim ve iş birliği eksikliğine yönelik etkili ve kalıcı çözümlerin mevzuat düzenlemeleri ile sağlanması ihtiyacı öne çıkmaktadır.

Koruyucu ailelik uygulamaları genel olarak benzer süreçlerden geçiyor olsa da farklı ülkelerde çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. İngiltere' de yerel yönetimlerin ve özel kuruluşların iş birliğiyle yürüttüğü bir sistem bulunurken (Smith, 2015), ABD' de ise federal yasalarca belirlenen genel hizmet sınırlarına rağmen uygulamada eyalet bazında farklılıklar görülmektedir (Johnson, 2018). Hollanda' daki koruyucu aile modeli incelendiğinde devletin sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin öne çıktığı ayrıca çocukların sosyal ve psikolojik gelişimine odaklanıldığı söylenebilir. Türkiye' de ise koruyucu ailelik uygulamaları Koruyucu Aile Yönetmeliği çerçevesinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Ancak uygulamada belirlenen hizmet standartlarına rağmen sınırlı destek mekanizmaları nedeniyle bazı sorunlar yaşanmaktadır (Çelik, 2021).

Uluslararası uygulamalar ve yürütülen araştırma sonuçları ailelere yönelik kapsamlı eğitim programlarının, çocukların gelişiminde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır (Scheiwe vd., 2016). Türkiye' de yapılan çalışmalarda koruyucu ailelerin bilgi ve farkındalık konusunda yetersiz olduğu noktalar vurgulanarak ailelerin bu hizmeti evlat edinmeye bir ön basamak olarak gördüğü ifade edilmiştir. Bu nedenle koruyucu aile adaylarının süreç başlamadan önce çocuk yetiştirme, koruyucu aileliğin evlat edinmeden farkı, bu hizmetin nasıl sürdürüldüğü vb. konularında ailelere eğitim ve bilincin kazandırılmasına yönelik çalışmaların artırılması gerekmektedir. ABD ve Hollanda' da koruyucu ailelere çocuğun ihtiyaçlarına yönelik bireyselleştirilmiş eğitimler verilmesi son derece önemlidir. Türkiye' de koruyucu ailelik eğitimlerinin düzenli ve bireyselleştirilmiş bir program halinde sunulması önerilmektedir.

Koruyucu aile hizmetinde koruyucu aile ve çocuğun yanı sıra öz aile ile ilgili dinamiklerin de ele alınması ve sisteme dahil edilmesi önemlidir. Öz aile

odaklı yapılan bir çalışmada, öz ailesi ile düzenli görüşen çocukların psiko-sosyal gelişimlerinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Yurdakul, 2016). Yine başka bir çalışma sonucunda öz aile ile hiç görüşmemenin veya bu görüşmelerin düzensiz olmasının çocukları olumsuz etkilediği ortaya koyulmuştur (Certel, 2019). Çocuğa yönelik sosyal hizmet müdahale planlamasında öz aile ile ilgili süreçlerin dahil edilmesi konusunda koruyucu ailelerin sürecin başından itibaren bilgilendirilmeleri son derece önemlidir. Bu süreçte koruyucu ailelik modelini evlat edinmeye bir ön basamak olarak gören koruyucu ailelerin bilgi ve farkındalıklarının artırılması, sürecin iş birliği halinde yürütülmesini kolaylaştırabilir.

Koruyucu ailelik modeli ile ilgili İngiltere, ABD, Hollanda ülke örneklerinin analizi, yurt dışı karşılaştırmalarına yönelik çalışmaların ışığında, koruyucu ailelik modelinin yaygınlaştırılması konusundaki sorun alanlarını ve önerileri içeren akademik çalışmalar, Çalıştay sonuçları da derlenerek, Türkiye’de mevcut koruyucu aile sistemindeki sorunların çözümüne ışık tutarak uygulamalarının geliştirilmesine katkı sağlayacak bir model önerisi geliştirilmiştir. Bu modelin temel amacı Türkiye’de koruyucu ailelik sisteminin sürdürülebilir, kapsayıcı ve daha etkili hale getirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda ulaşılması beklenen hedefler ise; eğitilmiş koruyucu ailelerin sayısının artması, koruyucu ailelerin ihtiyaç duydukları destek ve hizmetlerin iyileştirilmesi, denetim süreçlerini modernize ederek, koruyucu aile yanındaki çocukların daha etkili bir şekilde izlenmesi, toplumsal farkındalığın artırılması ve sonuç olarak koruyucu aile sayısında artış olması şeklindedir.

Tablo 2: İngiltere, ABD ve Hollanda Örnekleri Işığında Türkiye’de Koruyucu Ailelik Sisteminin Geliştirilmesine Dair Öneriler

Kriter	İngiltere	ABD	Hollanda	Türkiye	Öneriler
Koruyucu Aile Seçimi	Sıkı denetim ve eğitim şartı	Arka plan kontrolü sıkı	Uzun ve detaylı süreç	Standart kriterler	Süreçler iyileştirilip eğitim şart koşulmalı.
Destek Mekanizmaları	Maddi ve psikolojik destek	Mali yardım ve sağlık sigortası	Geniş kapsamlı destek	Maddi destek sınırlı	Psikolojik danışmanlık artırılmalı.

Amaç	Kalıcı çözüm bulma	Kalıcı yuva sağlama	Sosyal ve psikolojik gelişim	Aile ortamı oluşturma	Uzun vadeli hedefler netleştirilmeli.
Eğitim Programları	Düzenli ve güncel	Bireyselleştirilmiş	İhtiyaca özel	Sınırlı eğitim	Eğitimler sürekli hale getirilmeli.
Takip Sistemi	Düzenli denetim	Sıkı federal denetim	Sıkı izleme	Sınırlı denetim	Denetimler ve meslek personeli sayısı artırılmalı.

Bu tablodaki model önerisinin uygulanmasına yönelik temel politika alanları başlıklar halinde verilerek bunlara dair stratejiler geliştirilmiştir.

Eğitim Programlarını Geliştirmeye Yönelik Politika ve Stratejiler:

Eğitimlerin tüm koruyucu aile modellerinde zorunlu tutulması, koruyucu ailelere düzenli ve bireyselleştirilmiş eğitimler verilmesi, sosyal hizmet uzmanlarının hizmet içi eğitim verilerek yetkinliklerinin artırılması temel politikalar olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda eğitimlerin kalitesinin artarak belirli bir standardizasyonunun sağlanması için koruyucu aile eğitim müfredatının hazırlanması stratejisi geliştirilmiştir. Bu eğitimler koruyucu ailelik sisteminin ne olduğu, sürecin tamamında aileleri nelerin beklediği, öz aile ile ilgili durumlar gibi konuları da kapsayacak şekilde çocuk gelişimi, duygusal ve davranışsal sorunlara yaklaşım vb. şeklinde planlanmalıdır. Koruyucu ailelerin bireyselleştirilmiş eğitim modüllerini tamamlamalarının zorunlu olmasının yanı sıra bu eğitimlerin çevrim içi ve yüz yüze yapılması seçenekleri sunulmalıdır. Koruyucu ailelik sürecinde görev yapan meslek personelinin yetkinliğini artırmaya yönelik hizmet içi eğitimler düzenli aralıklarla verilmelidir.

Koruyucu Ailelere Sunulan Destek Hizmetlerine Yönelik Politika ve Stratejiler: Maddi destek olanaklarının genişletilmesi ile psikolojik danışmanlık ve kriz desteğinin sağlanması temel politikalar olarak belirlenmiştir. Bu politikaların hayata geçirilmesi için koruyucu ailelere yapılan aylık ödemeler ve diğer maddi desteklerin günümüz yaşam maliyetleri ve beklentiler ile uyumlu hale getirilmesi, ailelere ve çocuklara ücretsiz psikolojik danışmanlık ve destek

hizmetlerinin sunulması şeklinde stratejiler belirlenmiştir. Koruyucu ailelerin ekonomik kaygılarının giderilmesinin hizmetin yaygınlaştırılmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Kriz durumlarında ücretsiz olarak faydalanacakları psikolojik destek ise koruyucu aile hizmetinin etkinliğini ve sürekliliğini artırmaya katkıda bulunacaktır.

Denetim ve İzleme: Koruyucu aile sisteminde çalışan meslek elemanlarının iş yüklerinin yeniden planlanması ve dijital izleme sistemlerinin oluşturulması temel politikalarlardır. Bu alanda çalışan meslek elemanlarının sayıca yetersiz olmaları ve/veya iş yüklerinin fazla olması, hizmetin izleme ve denetimi konusunda sorun yaratabilmektedir. Bunun önüne geçilmesi ve hizmetin etkin bir şekilde takibi için koruyucu aile alanında görev yapacak sosyal hizmet uzmanlarının sayısının artırılması, çocukların durumunu izlemeye yönelik mobil uygulamaların geliştirilerek hayata geçirilmesi, aile ziyaretlerinin çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilmesini izleyen ilk yıldan sonraki yıllarda en az 5 kez olmak üzere gerçekleştirilmesinin zorunlu tutulması stratejileri belirlenmiştir.

Toplumsal Farkındalık ve Kapasite Geliştirilmesine Yönelik Politika ve Stratejiler: Koruyucu ailelik sistemine STK'ların daha aktif katılımlarının desteklenmesi, kamu kurum ve kuruluşları aracılığıyla koruyucu aileliği tanıtıcı faaliyetlerin artırılması, medyanın tanıtım faaliyetlerine katılımının artırılması politikaları geliştirilmiştir. Bu kapsamda, ulusal düzeyde farkındalık kampanyaları başlatılması, kamu kuruluşlarının koruyucu ailelik ile ilgili toplumdaki ön yargıların kırılmasında ve doğru bilgilendirme yapılmasında aktif rol oynamalarının sağlanması, STK'lar ile iş birliği yapılarak, gönüllü destek ağlarının oluşturulması ve STK'ların daha aktif olmalarının desteklenmesi, yerel yönetimlerin sürece dahil edilerek yerel ağların tamamına erişim sağlanması, özel zorlukları ve gereksinimleri olan çocuklara yönelik koruyucu aile modelinin geliştirilmesine yönelik bilinç ve farkındalık artırıcı çalışmaların yaygınlaştırılması stratejileri geliştirilmiştir.

Koruyucu aileliğin yaygınlaştırılması ve niteliğinin artırılması amacıyla tasarlanan bu model uzmanlaşmış koruyucu ailelik modeli de dahil edilerek hazırlanmıştır. ABD' de uzmanlaşmış koruyucu aile sistemi, “therapeutic foster care” (terapötik koruyucu aile) olarak adlandırılan ve daha çok travma

geçmişi veya davranışsal sorunları olan çocuklar için uygulanan modelde aileler psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları tarafından düzenli olarak eğitilmektedir (Pecora ve Whittaker, 2020). Türkiye' de de bu eğitimlerin kapsamlı ve ihtiyaca yanıt verecek şekilde planlanması uzmanlaşmış koruyucu aile modelinin yaygınlaşması sürecinde etkili olacaktır. İngiltere' de özellikle engelli çocuklar ve duygusal/psikolojik sorunları olan çocuklar için tasarlanan “specialist foster care” olarak adlandırılan uzmanlaşmış koruyucu ailelik modelinde aileler otizm, travma sonrası stres gibi spesifik alanlarda özel eğitimler almaktadır (Schofield ve Beek, 2014). Türkiye' de de yukarıda yer verilen model önerisinde bireyselleştirilmiş eğitimler uzmanlaşmış koruyucu ailelere kolaylık sağlayacaktır. Maddi desteğin ailelerin beklentileri ile uyumlandırılmasına ek olarak aile ve çocuklara ücretsiz psikolojik destek hizmetlerinin geliştirilmesi, özel zorluk ve ihtiyaçları olan çocuklara yönelik uzmanlaşmış koruyucu ailelik sistemine teşviki artırabilecektir.

SONUÇ

Türkiye' de kurum bakımı modelinin olumsuz etkileri göz önünde bulundurulduğunda aile odaklı hizmet modellerinin geliştirilmesi, çocuk refahının sağlanması adına atılan önemli bir adımdır. Çocuk koruma politikaları içerisinde yer alan koruyucu ailelik sisteminin geliştirilmesi, öz ailesi yanında bakımı mümkün olmayan çocukların olumsuz çevre etkilerinden korunması ve topluma sağlıklı bireyler kazandırılması açısından hayati bir öneme sahiptir. Bu çalışmada yürütülen tüm çalışmalara karşın Türkiye' de koruyucu aileliğin henüz istenilen düzeyde yaygınlaşmadığının altı çizilmiştir. Koruyucu ailelik konusunda yapılan araştırmalar, Çalıştay raporları, ABD, Hollanda ve İngiltere ülkelerindeki uygulamalar sentezlenerek Türkiye' de mevcut koruyucu ailelik sisteminin geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına yönelik bir model geliştirilmiştir. Mevcut sistemin eksiklikleri de ele alınarak sürdürülebilir ve kapsamlı bir koruyucu aile modeli önerisi sunulmuştur.

Eğitim programları, koruyucu ailelere sunulan destek hizmetleri, denetim ve izleme süreçleri ile toplumsal farkındalık ve kapasitenin geliştirilmesi gibi temel politika alanlarına dayanan bu model çocukların ve ailelerin refahını artırmayı hedeflemektedir. Belirlenen politika adımlarının uygulamaya geçirilmesine yönelik sunulan stratejiler, uygulamaların hayata geçirilmesine

dair fikirler sunmaktadır. İlgili kurum ve kuruluşlarının yanı sıra STK'ların ve yerel yönetimlerin sürece daha aktif katılımlarının desteklenerek iş birliğinin güçlendirilmesi, toplumun farklı kesimlerinden katılımın artırılmasına, sisteminin daha etkin ve kapsayıcı bir yapıya kavuşmasına katkı sağlayacaktır. İzleme ve denetim konusunda yaşanan aksaklıklara, teknolojinin entegrasyonu sayesinde yeni ve çağa uygun çözümler geliştirilmeli, bu alanda çalışmalara ön ayak olunmalıdır. Koruyucu ailelik sistemindeki tüm gelişmeler, çocuk refahı adına atılan bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020). *Koruyucu Aile Temelli Çocuk Koruma Sistemi Çalıştay Raporu*. Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Erişim tarihi: 20.01.2025, <https://aile.gov.tr/media/80648/koruyucu-aile-calistay-raporu.pdf>.
- ASHB (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı). (2022). *Kurumsal İstatistikler*, Erişim tarihi: 10.01.2025, <https://www.aile.gov.tr/media/87499/kurumsal-istatistikler.pdf>
- Akbaş, E., Dal, V. (2020). Koruyucu Aile Hizmetinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(3), 523-546.
- Ataç, İ. (2022). *Sosyal Politika Uygulaması Olarak Türkiye' de Koruyucu Aile Sistemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Barbell, K., Freundlich, M. (2006). *Foster Care Today*. Casey Family Programs, Washington, DC.
- Beter, Ö. (2010). *Türkiye ve İngiltere' de Çocuk Koruma Sistemleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baginsky, M., Gorin, S., and Sands C., (2017). The fostering system in England: Evidence review. *Department For Education, King's College London and Quest Research and Evaluation Ltd., Social Service in Government, July*, 1-30.
- Brown, L., and Taylor, R. (2021). *Foster care systems: International perspectives and best practices*. Oxford University Press.
- Certel, N. (2019). Koruyucu Aile Derneklerine Üye Olan Koruyucu Ailelerin Bu Modele İlişkin Deneyim ve Değerlendirmeleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 30(1), 147-165.
- Child Welfare Information Gateway. (2020). *Foster care statistics 2020*. U.S. Department of Health and Human Services, Erişim tarihi:20.01.2025, <https://www.childwelfare.gov>.
- Child Welfare League of America. (2020). *Standards of excellence for child welfare services*. Washington, DC: Child Welfare League of America.
- Close, M. (1983). Child welfare and people of color: Denial of equal access. *Social Work Research and Abstracts*, 19(4), 13-20.
- Çelik, A. (2021). Türkiye' de Koruyucu Ailelik Sisteminin Mevcut Durumu ve Geliştirme Önerileri. *Sosyal Hizmetler Dergisi*, 12(2), 45-68.
- Denizli Koruyucu Aile Derneği (2011) *Birinci Ulusal Koruyucu Aile Çalıştayı*, Mayıs 2011, Denizli: Bilal Ofset.
- Delgado, P., Pinto, V., (2011). Criteria for the Selection of Foster Families and Montoring of Placements.: Comparative Study of the Applicaton of the Casey Foster Applicant Inventory-Applicant Version (CFAI-A). *Children and Youth Services Review*, 33(6), 1031-1033.
- Doğan, M. (2020). Koruyucu ailelik modeli ve çocuk refahı üzerine etkileri. *Çocuk Hakları Dergisi*, 12(1), 45-67.

- Dozier, M., and Rutter, M. (2008). Challenges to the development of attachment relationships faced by young children in foster and adoptive care. *Development and Psychopathology*, 20(3), 845-859. doi:10.1017/S0954579408000400
- Erbay, E. ve Çalış, N. (2021). Türkiye' de Koruyucu Aile Hizmetlerine Yönelik Uzman Görüşleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 439-462. doi: 10.46928/iticusbe.793311
- Erdal, L. (2014). Türkiye' de Sosyal Politika ve Koruyucu Aile Hizmet Modeli. *Sosyoekonomi*, 22(22), 171-192. doi:10.17233/se.27202
- Erdem, T., ve Yavuz, M. (2018). Türkiye' de koruyucu ailelik sisteminin gelişimi ve karşılaşılan sorunlar. *Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 98-115.
- Farmer, E., Lipscombe, J., and Moyers, S. (2008). Foster carer strain and its impact on parenting and placement outcomes for adolescents. *British Journal of Social Work*, 38(7), 1361-1375. doi:10.1093/bjsw/bcm045
- Font, S., Berger, L., Cancian, M., Noyes, J. (2018). Permanency and the educational and economic attainment of former foster children in early adulthood. *American Sociological Review*, 83(4), 716-743.
- Foster Care. Erişim tarihi: 29.01.2025, <https://www.fostercareuk.co.uk/knowledge-centre/fostering-siblings/>
- Geen, R. (2003). *Kinship care: Making the most of a valuable resource*. Washington DC: Urban Institute Press.
- Harder, A. T., Knorth, E. J., and Kalverboer, M. E. (2013). A secure base? The adolescent-staff relationship in secure residential youth care. *Child and Family Social Work*, 18(3), 305-317.
- Hız, Ö. (2018). *Türkiye' de Çocuk Refahı Kapsamında Koruyucu Aile Hizmeti Denizli İli Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- İzci, L. (2020). Türkiye ve İngiltere' de Koruyucu Aile Sisteminin Karşılaştırması. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (50), 140-163. doi:10.48070/erusosbilder.740035
- İzci, L., Sarı, K. S. ve Uyanık, M. N. (2021). Aile Odaklı Hizmet Model Olarak Koruyucu Aile Uygulaması. *T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Politikaları Serisi*, 1(3), 1-44.
- Johnson, K. (2018). Child Welfare and Foster Care in the United States. *Journal of Social Work*, 8(3), 223-240.
- Karataş, K., (2007). Türkiye' de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 7-19.
- Karatay A. (2017). Türkiye' de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 389-420.

- Kaya, S., Demir, A. (2022). Koruyucu Aile Sistemlerinin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Avrupa Örnekleri. *Toplum ve Çocuk Çalışmaları Dergisi*, 10(3), 75-102.
- Keller, T. E., Wetherbee, K., Le Prohn, N., Payne, V., Sim, K., and Lamont, E. R. (2001). Competencies and problem behaviors of children in family foster care: Variations by kinship placement status and race. *Children and Youth Services Review*, 23(12), 915-940. doi: 10.1016/S01907409(01)00175-X
- Koç, T. (2016). *Türkiye' de Koruyucu Aile Hizmetinin Etkinliğinin Arttırılmasına Yönelik Çözüm Önerileri: Türkiye ve Hollanda Karşılaştırması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi SBÜ, Manisa.
- Korev (Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği) (2016). *Koruyucu Aileler Gözüyle Koruyucu Ailelik Modelinin Değerlendirilmesi Çalıştayı Sonuç Raporu*. Ankara.
- Koruyucu Aile Yönetmeliği. (2012). Resmî Gazete (Sayı: 28497), Erişim tarihi: 24.01.2025, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121214-2.htm>.
- KVC Health System (2021). Foster Care in America: Realities, Challenges and Solutions. Erişim tarihi:20.01.2025, <https://www.kvc.org/blog/foster-care-in-america/>.
- Luke, N., Sinclair, I., Woolgar, M., and Sebba, J. (2014). *What works in preventing and treating poor mental health in looked after children? Nuffield Foundation Report*. London: NSPCC.
- Matheson, I. (2008). *Foster care standards: A four country study*. New Zealand Family and Foster Care Federation.
- Office for Standards in Education, Children's Services and Skills - OFSTED. (2014). Introduction to independent fostering agencies. November, Reference No: 090219, Manchester: Crown Copyright, 1-9.
- Olson, L. (1982). Predicting the permanency status of children in foster care. *Social Work Research and Abstracts*, 18, 9-20.
- Özbesler, C. (2009). Koruyucu Aile Hizmetlerinde Değerlendirme Süreci. *Aile ve Toplum Dergisi*, 11(4), 85-94. doi:21096/227191
- Özkara, S. (2005). *Toplumun Koruyucu Aile Uygulamasına İlişkin Bilgi Görüş ve Değerlendirmeleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pecora, P. J., and Whittaker, J. K. (2020). Therapeutic foster care: Challenges and opportunities. *Children and Youth Services Review*, 102(2), 155-164.
- Raudkivi, M. (2020). What Factors Predispose the Intention to Become A Foster Family in Estonia: Applying the Theory of Reasoned Action and Planned Behavior?. *Children and Youth Services Review*, 118, 105-145.
- Scheiwe, K., Schuler-Harms, M., Walper, S., and Fegert, J. M. (2016). Pflegefamilien als soziale familien, ihre rechtliche anerkennung und aktuelle herausforderungen. Bundesministerium Für Familie Senioren, Frauen Und Jugend.

- Schofield, G., and Beek, M. (2014). Supporting Foster Carers Through Positive Transitions. *Journal of Social Work Practice*, 28(4), 393-407.
- Selwyn, J., and Nandy, S. (2014). Kinship care in the UK: Using census data to estimate the extent of informal care by relatives. *Child and Family Social Work*, 19(1), 44-54. doi:10.1111/cfs.12023.
- Smith, L. (2015). Child Protection in England: Policies and Practices. *International Journal of Child Welfare*, 9(1), 15-30.
- Smith, J. (2019). *Foster care policies and child welfare: A comparative analysis of the US, UK, and the Netherlands*. Cambridge University Press
- Socialstyrelsen, (2019). Statistik Om Socialtjänstnsatser Till Barn Och 2018, Article number: 2019-8-6261, s: 1-4, Erişim tarihi:20.01.2025, www.Socialstyrelsen.se/statstk-och-data/statstk.
- Sosyal Hizmetler Kanunu (2828). Erişim tarihi: 10.12.2024, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Stehno, S. (1990). The elusive continuum of child welfare services: Implications for minority children and youth. *Child Welfare*, 69, 551-562.
- Strijker, J., and Knorth, E. J. (2007). Factors associated with the adjustment of foster children in the Netherlands. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(3), 421-429.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (Kasım 2024), Aylık İstatistik Bülteni.
- The Fostering Network (2021). Types of foster care in the UK, Erişim tarihi:17.01.2025, <https://www.thefosteringnetwork.org.uk>
- Tomanbay İ. (1999). *Sosyal Çalışma Sözlüğü*. Ankara: Selvi Yayınları.
- TÜİK. (2013, Mart 20). Türkiye İstatistik Bülteni Haber Bülteni. Retrieved from İstatistiklerle Çocuk, 2023. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_cocuk_2023.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). Erişim tarihi: 11.12.2024, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- UNICEF. (2019). *The state of the world's children: Children, food and nutrition*. United Nations Publications.
- United Nations. (1989). *Convention on the rights of the child*. United Nations. Erişim tarihi: 20.11.2024, <https://www.ohchr.org/en/professional-interest/convention-rights-child>
- U.S. Department of Health and Human Services. (2021). Adoption assistance and child welfare act of 1980.
- Yıldırım, S., ve Hız, Ö. (2020). Koruyucu Ailelerin Sorunları Denizli İli Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 185-202. doi:10.25287/ohuiibf.567007.
- Yolcuoğlu, İ.G. (2009). 'Türkiye' de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(18), 43-57.

- Youth Justice Board. (2019). *Standards for children in the youth justice system*. Londra: UK Government Publications.
- Yurdakul, A. (2016). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Kurum Bakımında Kalan Çocuklarla Koruyucu Aile Yanında Kalan Çocukların Benlik Saygısı ve Psikososyal Gelişimleri Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi SBÜ, İstanbul.

İNSANLAR NEDEN KORUYUCU AİLE OLUYOR? ALGILANAN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI İLE KORUYUCU AİLE OLMAK

Bedia YILDIRIM¹

Öz

Bu araştırmada koruyucu aile uygulamasının toplumdaki yeri ve uygulamaya yönelik algılanan avantaj ve dezavantajlarının neler olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, katılımcıların konuyla ilgili görüşleri nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen ile incelenmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, katılımcıların koruyucu aile uygulamasını tam olarak tanımlayamadıkları, çocuk yararı düşünüldüğünde uygulamanın yararlı olduğu fikrine sahip oldukları ancak uygulamanın sorumluluk alma, ekonomik şartlar, güven ve bağlanma, öz çocuk ve biyolojik aile sorunları, geçmiş yaşantı ve travmalar, mahremiyet gibi dezavantajlarının fazla olduğu yönünde görüşlerinin bulunduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak katılımcıların sahip olduğu bilgi eksikliklerinin giderilebilmesi ve sistemin tanınırlığının artırılabilmesi, belirlenen dezavantajlarının açıklanması ve ortadan kaldırılması için bilinçlendirilme çalışmalarına ve multidisipliner çalışmalara ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Çocuk, korunma ihtiyacı olan çocuk, aile, koruyucu aile, evlat edinme.*

¹ Dr Öğretim Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri, E-posta: bedia.yildirim@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3167-4038

YILDIRIM, B. (2025). İnsanlar Neden Koruyucu Aile Oluyor? Algılanan Avantaj ve Dezavantajları ile Koruyucu Aile Olmak. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2), 589-612. DOI:10.21560/spcd.vi. 1648778

WHY DO PEOPLE BECOME FOSTER PARENTS? BEING A FOSTER FAMILY WITH ITS PERCEIVED ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Abstract

In this study, it was aimed to determine the place of foster family practice in the society and the perceived advantages and disadvantages of the practice. In this context, the views of the participants on the subject were analyzed with phenomenological design, one of the qualitative research methods. The data collected with a semi-structured interview form were evaluated by content analysis method. As a result of the study, it was determined that the participants could not fully define the foster family practice, that they had the idea that the practice was beneficial when the benefit of the child was considered, but that they had opinions that the practice had disadvantages such as taking responsibility, economic conditions, trust and attachment, birth child and biological family problems, past experiences and traumas, and privacy. As a result, it is thought that awareness-raising studies and multidisciplinary studies are needed to eliminate the lack of knowledge of the participants, to increase the recognition of the system, to explain and eliminate the disadvantages identified.

Key Words: *Child, child in need of protection, family, foster family, adoption.*

GİRİŞ

Bütün çocuklar doğdukları an itibarıyla korunmaya muhtaç durumdadır ve bu önemli görev genellikle aileleri tarafından yürütülür. Korunma, çocuklar açısından değerlendirildiğinde sadece bir ihtiyaç değil aynı zamanda vazgeçilemez bir haktır (Bulut, 2022). Peki çocuklar temel hakları doğrultusunda şiddet, istismar, dışlanma ve ihmal gibi insani ya da doğal tehlikelerden nasıl korunacaklardır? (Wulczyn vd., 2010, s. 5). Korumaya dair alınan karar ve benimsenen uygulamalar toplumdan topluma değişiklik göstermekle birlikte temel hakları doğrultusunda nasıl korunması gerektiği sorusu tüm toplumlar tarafından üzerinde önemle durulması gereken bir husus olarak benimsenmiş ve (Bulut, 2022, s. 98) Birleşmiş Milletler vasıtasıyla çocuk koruma sisteminin temel unsurları tespit edilmiştir. Bu unsurlar hukuki ve politik çerçeve, beşeri ve ekonomik kapasite, önleme, müdahale, toplumsal bilinç ve farkındalık oluşturma olarak belirlenmiş her ülkenin kendi yapısına uygun çocuk koruma sistemlerini oluşturması, uygulamalar geliştirmesi gerektiği belirtilmiştir (UNHCR, 2012, s. 7). Nitekim mevcut çocuk koruma sistemleri de ülkeler arasında farklılık göstermekte, ülkelere özgü gelenek, görenek, inanç, değer sistemleri ve politik yaklaşımlarla bağlantılı olarak şekillenmektedir (Hämäläinen, 2016, s. 735-736). Ancak korunma kapsamına alınan çocuğa sunulan bu hizmetler ülkelere göre değişse dahi genel itibarıyla yurtlar, grup evleri, çocuk bakım evleri, çocuk köyleri ve koruyucu aile en yaygın hizmetler arasında yer almaktadır (Ekşi, 2004, s. 9). Tüm bu hizmetler çocuğun yüksek yararı doğrultusunda sosyal ve ekonomik sorunlar, göç, işsizlik gibi çocuk için risk unsuru olabilecek faktörleri ortadan kaldırmayı, çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasını, ihmal edilmelerini önlemeyi içermektedir (Yolcuoğlu, 2009, s. 48).

Gelişmiş ülkelerde çocuğa sunulan hizmetlerde benimsenen yaklaşımın aile merkezli bakım hizmetleri olduğu dikkat çekmektedir. Bu ülkelerde özellikle koruyucu aile hizmeti ön planda tutulmaktadır (Yıldırım, 2017). Çünkü çağdaş hukuk sistemlerinde esas olan, çocuğun anne ve babasıyla sağlıklı aile ortamında yaşama hakkıdır. Ancak, biyolojik ebeveynin çocuğu ihmal ettiği, şiddete maruz bıraktığı, terk ettiği hâllerde çocuğun o ortamda kalması üstün yararına aykırı olacaktır (Kılınç, 2020, s. 1218). Bu gibi durumlarda devletler oluşturduğu sosyal koruma önlemleri ile çocukların güvenliğini sağlasa dahi

devlet vatandaş işbirliği ile hayata geçirilen modeller daha kalıcı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Bu modellerde biri de koruyucu aile hizmetidir (Bulut, 2022, s. 98).

Koruyucu aile uygulaması; biyolojik ailesi tarafından gelişiminin yeterince desteklenemediği durumlarda koruma altına alınan çocukların ebeveynlik rollerinin uygun görülen bireyler tarafından üstlenilmesini sağlayan bir hizmet türüdür. Koruması devlet tarafından üstlenilen çocuklara yönelik ebeveynlik rolünü almayı kabul eden ve onların bakımını üstlenen bireylere koruyucu aile adı verilmektedir (Yazıcı, 2014, s. 254). Çocuğa öz ailesi tarafından bakılmadığı aynı zamanda çocuğun evlat olarak verilmesinin de uygun olmadığı durumlarda çocuğun bir ailenin yanında geçici ya da devamlı olarak bakımın sağlanmasıdır (Üstüner vd., 2005, s. 131; Karataş, 2007, s. 8). Bu modele göre korunma ihtiyacı olan çocuğun bakımı anne-baba özelliklerini taşıyan ücretli veya gönüllü statüdeki uygun aile yanında ve devlet denetimi altında sürdürülmektedir (Erbay ve Çalış, 2021, s. 442). Biyolojik ailenin çocuğa yönelik sorumlulukları, mevcut koşullar düzeltilene kadar uygun görülen kişiler tarafından üstlenilir (Keller vd., 2001, s. 915). Bu modelin temelini çocukların, kendilerine bakım ve ekonomik destek sağlayacak aynı zamanda sevgi ve şefkat gösterecek bir aile ortamına gereksinim duyduğu düşüncesi oluşturmaktadır (Küsmez, 2020, s. 211).

Koruyucu aile uygulaması aynı zamanda çocuk refah hizmetleri içerisinde de yer alan önemli bir bileşenidir. Çocuğun içerisinde doğduğu ailenin, çocuğa gerekli bakımı sağlayamadığı ya da bunda isteksiz olduğu durumlarda gönüllü aile tarafından devlet denetiminde bakımı sağlanır ve gönüllü ailelerin çocuğun fiziksel, duygusal, gelişimsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaları beklenir (Dorsey vd., 2008). Koruyucu aileler, çocukların her anlamda sağlıklı bir çevrede büyümelerini sağlamaya çalışır. Aynı zamanda bu ailelerin, çocukların ihtiyaçlarına içtenlikle yanıt vererek güvenli bağlanma ilişkileri geliştirmeleri beklenir (Sprince, 2000).

Tüm dünyada, devlet koruması altına alınan çocukların önemli bir kısmının terk edilme, ihmal, istismar, madde kullanımı gibi sorunlar (Klee vd., 1997, s. 290-292) yaşadıkları gibi Türkiye' de de her yıl göç, ekonomik sıkıntılar, fiziksel ve ruhsal sorunlar, parçalanmış aileler, ihmal ve istismar, çeşitli

sosyo ekonomik nedenlerden ötürü korunma ihtiyacı olan çocuk sayısında artış olduğu görülmektedir (Şimşek vd., 2008, s. 245). Farklı sebeplerle ailelerinden ayrılmak zorunda kalan çocukların yaklaşık %80'inde psikososyal problemlerin ortaya çıktığı ve koruyucu aile yanına yerleştirilenlere göre kurum bakımında olanlarda çok daha fazla problem yaşandığı belirtilebilir (Miller, 2013). Koruyucu aile hizmeti sayesinde çocukların yaşanan olumsuzlukları en az zararla atlatabilmeleri ve aile ortamı içinde hayatlarını sürdürebilmeleri, kurum bakımının olumsuz yanları ile karşılaşmalarının engellenmesi sağlanmaya çalışılır (Kıbaroğlu ve Zengin, 2024, s. 663). Nitekim yapılan araştırmalar da koruyucu ailede büyüyen çocukların kurum merkezli bakımla büyüyen çocuklara göre daha iyi bir geleceğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Li vd., 2019). Yapılan araştırmalarda kurum bakımı modelinde yetişen çocukların hayata yeterince hazırlanamadığını, sorumluluk alma ve girişkenlik gibi pek çok becerilerinin gelişmediği tespit edilmiştir. Bu da 'Türkiye' de kurum hastalığı olarak bilinen durumun belirtilerindendir (Karatay, 2007, s. 295).

Türkiye' de Koruyucu aile hizmetinin uygulamaya konulması 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile olmuştur. Koruyucu Aile Yönetmeliği ilk kez bu kanun doğrultusunda çıkarılmıştır (Baysal, 2017, s. 48). 1960'lı yılların başından itibaren koruyucu aile bakım yöntemi uygulanmasına rağmen yeterli bilgilendirmenin ve gerekli düzenlemelerin yapılamaması nedeniyle istenilen seviyeye ulaşamamış ve 2000'li yıllarda da gelişmekte olan bakım hizmeti olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Hız, 2018). Nitekim kurumlarda bakımı devlet tarafından üstlenilen çocuk sayısı halihazırda koruyucu aile gözetiminde yetişen çocuk sayısından fazladır. Oysaki çocuk yararı düşünüldüğünde beklenen bu verinin tersi yönünde bir sonuca ulaşılmasıdır (İzci, 2020, s. 158). Nitekim devlet politikaları ile koruyucu aile olma iş ve işlemleri de olabildiğince kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayınlanan Koruyucu Aile Yönetmeliği ile koruyucu aile olabilmek için sahip olunması gereken nitelikler düzenlenmiştir. Bu bağlamda, koruyucu aile olma talebiyle müracaatta bulunan kişilerin: "a) Türk vatandaşı olması ve Türkiye' de sürekli ikamet etmesi, b) 25-65 yaş aralığında bulunması, c) En az ilkökul düzeyinde

eğitim almış olması, ç) Düzenli gelire sahip olması” ön koşullarına sahip olması gerekmektedir (KAY, 2012).

Uygulamanın yaygınlaşması adına iş ve işlemlerinin kolaylaştırılması le birlikte tanınırlığının artırılmasının da yararlı olacağı belirtilebilir. Bu doğrultuda toplumsal farkındalığın artırılmasına katkı sağlamak adına araştırmanın konusu: toplumun farklı kesimlerinden insanların koruyucu aile kavramına ilişkin düşünce ve görüşlerinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Araştırmada ailesi tarafından bakım ve gözetimi sağlanamayan çocukların bakımlarının devlet denetiminde üstlenilmesi ve yetiştirilmesini ifade eden koruyucu aile hizmetinin bilinirliği ve toplumun bakış açısının incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında koruyucu aile sistemi toplum tarafından nasıl algılanmaktadır? Sistemin bilinirliği, avantaj ve dezavantajları nelerdir? İnsanları koruyucu aile olmaya sevk eden güçler ya da koruyucu aile olmaktan alıkoyan nedenler nelerdir? sorularına yanıt aranacaktır.

YÖNTEM

Bu araştırma, katılımcıların farklı bakış açılarını ortaya koyan nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmalarda konuya ilişkin derin bir veriye ulaşma amacı güdülmekte ve öznel bakış açısına ağırlık verilmekte, neden sonuç ilişkisi kurmaktan ziyade nitel analizlere vurgu yapılmaktadır (Neuman, 2012, s. 224). Bu doğrultuda nitel araştırma yaklaşımlarından; olguların özelliklerinin ayrıntılı bir biçimde ifade edilmesini esas alan, nicel ölçme yöntemleri veya istatistiksel analizler kullanılmadan, araştırma konusunun açıklanması, sınıflandırılması ve betimlenmesi amacına yönelik gerçekleştirilen fenomenolojik desenden yararlanılmıştır. Düşüncelerin, duyguların, algıların ve görüşlerin sayılabilen bir nitelik taşıması, katılımcıların özgürce ifade etmek istediklerine odaklanılmak istenmesi koruyucu aile hizmet modeline ilişkin bireylerin düşüncelerini ve duygularını derinlemesine anlamak ve öznel bakış açılarını ortaya koymak amacıyla araştırmanın fenomenolojik olarak tasarlanmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Çalışma Grubu

Yapılan araştırma ile koruyucu aile modelinin toplum tarafından tanınırlığı ve bilinirliğine, hizmetin toplumsal hayattaki önemine dair ipuçlarını elde

etmek amacıyla; amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme ile araştırmanın problemine ilişkin farklılıkları ortaya koyacak katılımcıların seçilmesi ve farklı bakış açılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle araştırma derinlik kazanacak ve araştırma problemine dair farklı boyutlar keşfedilebilecektir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 200). Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre maksimum çeşitlilik örnekleme, araştırmada yer alacak katılımcıların özelliklerinin çeşitliliğini artırmayı amaçlamaktadır. Örneklem için katılımcılar seçilirken örneklem grubunun; yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, meslek, gelir seviyesi, medeni durum, çocuk sayısı gibi kendi içerisinde farklı dağılıma sahip olmasına dikkat edilmiş, belirlenen ölçütlere sahip bireyler katılımcılar arasına dâhil edilmiştir. Sözü edilen ölçütler: Türk vatandaşı olma, en az ilkokul düzeyinde eğitim alma, 20-60 yaş aralığında olma ve Aksaray'da yaşıyor olmadır. Bu doğrultuda araştırmanın evreni Aksaray'da yaşamakta olan bireylerdir. Örneklemi ise çalışmanın amacına uygun ve çalışmaya gönüllük esasına göre katılmak isteyen 20 kişiden oluşmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Eğitim	Meslek	Çocuk Sayısı	Ekonomik Durum	Çevrelerinde Koruyucu Aile Olan Katılımcılar
K1	Kadın	Evli	43	Lisans	Çocuk Gelişimci	1	Orta	Var
K2	Erkek	Evli	38	Y.Lisans	Memur	2	Kötü	Yok
K3	Erkek	Evli	60	Lisans	Müdür	2	İyi	Yok
K4	Kadın	Bekâr	34	Lise	Serbest Meslek	2	İyi	Yok
K5	Erkek	Evli	49	Ön Lisans	İşçi	2	Orta	Var
K6	Kadın	Bekâr	56	İlkokul	Ev Hanımı	3	Kötü	Yok
K7	Kadın	Evli	35	ÖnLisans	Serbest Meslek	3	İyi	Var
K8	Kadın	Evli	46	Lisans	Memur	3	Orta	Var
K9	Kadın	Evli	40	Lisans	İşçi	2	İyi	Yok
K10	Erkek	Evli	40	Ortaokul	İşçi	2	Kötü	Var
K11	Kadın	Evli	46	Lisans	Memur	2	Orta	Var

K12	Erkek	Bekar	24	Önlisans	Ev Hanımı	0	Kötü	Var
K13	Erkek	Bekar	27	Lisans	İşçi	0	Orta	Var
K14	Erkek	Evli	36	Doktora	Memur	1	İyi	Yok
K15	Kadın	Evli	25	Lise	Ev Hanımı	1	Orta	Yok
K16	Erkek	Bekar	32	Lise	Serbest Meslek	0	İyi	Yok
K17	Kadın	Bekar	29	Lise	Serbest Meslek	0	Orta	Yok
K18	Erkek	Evli	44	Doktora	Memur	3	Orta	Yok
K19	Erkek	Evli	37	Y.Lisans	Öğretmen	1	İyi	Var
K20	Kadın	Bekar	31	ÖnLisans	İşçi	0	Orta	Yok

Tablo 1’de görüldüğü üzere çalışmada toplam 20 katılımcı yer almaktadır. Katılımcıların %50’sini kadın %50’sini erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde katılımcı yaşlarında en küçük değerin 24, en büyük değerin ise 60 olduğu belirlenmektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde mezuniyetlerin tüm kademelere dağıldığı belirtilebilir.

Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında; literatür taranması neticesinde araştırmacı tarafından geliştirilmiş, uzman görüşüne başvurulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Form demografik bilgileri irdeleyen bölüm ve katılımcıların düşüncelerini açıkça dile getirmelerini sağlayan açık uçlu sorulardan oluşan iki bölümden oluşmaktadır. İkinci bölüm katılımcıların koruyucu aile kavramına ilişkin görüşlerini sorgulayan 4 sorudan ibarettir. Formda ikinci bölümde bulunan sorular aşağıda yer almaktadır.

1. Koruyucu aile kavramına ilişkin düşünceleriniz nelerdir?
2. Koruyucu aile olmayı düşündünüz mü?
3. Sizce insanları koruyucu aile olmaya sevk eden nedenler nelerdir?
4. Sizce insanları koruyucu aile olmaktan alıkoyan nedenler nelerdir?

Veri Toplama Süreci

Araştırmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda sıkça kullanılan tekniklerden biri olan görüşme, katılımcılardan önemli ve ayrıntılı

bilgi sağlamada oldukça etkilidir (Creswell, 2017). Ayrıca görüşme tekniği ile söylenenlerin yüzeysel anlamlarının yanında gerçek anlamlarının da ortaya çıkarılması sağlanır (Karasar, 2014, s. 166). Görüşmeler katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiş, katılımcılara araştırmanın amacı ve içeriği anlatılmış, araştırma sürecine dair gerekli bilgilendirmeler yapılmış ve onayları alınarak gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada kapsamında görüşmeler neticesinde elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizi Yıldırım ve Şimşek (2016)'ın belirttiği şekilde verilerin kodlanması, temaların oluşturulması, verilerin kod ve temalara uygun şekilde düzenlenip, bulguların yorumlanması ile tamamlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler neticesinde elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış, çoklu okumalar neticesinde kodlar oluşturulmuş, yapılan kodlamaların ardından ise araştırmanın amaçlarına çerçevesinde kodlar temalar altında toplanmış, temalar ve kodlar yorumlanarak, çalışma sonuçlarına ulaşılmıştır. Temalara ilişkin açıklama Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Ana ve Alt Temalar

Ana Tema	Alt Temalar
Koruyucu Aile Kavramı	Kavrama İlişkin Bilgi Düzeyi:
	Koruyucu aile kavramını biliyorum
	Duydum ancak yeterli bilgiye sahip değilim
	Sadece tanımsal olarak bilgim var
	Kavramın Edildiği Kaynak:
	İnternet(sosyal medya aram motoru vb)
	TV haber programları
	Sosyal çevre
	Diğer
	Koruyucu Aile Olma Düşüncesi:
	Hayır, daha önce hiç düşünmedim
	Evet, daha önce düşündüm

Koruyucu aile olmaya sevk eden nedenler	Çocuk yararını temel alan faktörler
	Çocuk sevgisi
	Topluma yararlı olma isteği
	Dini inançlar
Koruyucu aile olmaktan alıkoyan nedenler	Mahremiyet sorunu
	Çocuğun bilinmeyen kişisel özellikleri
	Biyolojik aile sorunu
	Basında yer alan haber ve programlar
	Ekonomik problemler

Geçerlik ve güvenilirlik

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanmasında gerekli tedbirler alınmış, katılımcılara toplanan veri toplama işlemi sonrası veriler özetlenmiş, doğruluğuna ilişkin görüşleri alınmış eklemek istedikleri hususları ekleme fırsatı sağlanmıştır. Verilerin kod listesi araştırmacı tarafından oluşturularak kodlama işlemleri uzman görüşü ile desteklenmiştir. Güvenirliği artırma amacıyla alınan yanıtlar araştırmacı ve uzman tarafından incelenerek görüş birliği olan olmayan maddeler tespit edilmiş, Miles ve Huberman'a (1994) ait Güvenirlik = $\frac{\text{Görüş birliği}}{(\text{Görüş birliği} + \text{Görüş ayrılığı})} \times 100$ formülü kullanılarak güvenirlik %92 olarak hesaplanmıştır.

Etik Tedbirler

Araştırma sürecinde etik dışı herhangi bir durumla karşılaşmamak için gerekli tüm etik süreçler takip edilmiştir. Bu kapsamda araştırma ile ilgili yasal izinler Aksaray Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 27.01.2025 tarih ve 2025-46 protokol numaralı etik kurul onayı ile alınmıştır. Ayrıca araştırmanın amacı, planı, hedefleri hususunda bilgilendirilen katılımcılar, gönüllü katılımcı olduklarına dair kabul formu doldurmuş, elde edilen bilgiler K1-K2-K3.....K20 şeklinde kod isimler kullanılarak verilmiş, güvenirliği artırmak amacıyla bulgular katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılarla sunulmuştur.

Araştırma öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı, çalışma planı, nihai hedefler konusunda gerekli bilgilendirmeler yapılmış, veri toplama aracının hazırlanması ve analiz işlemleri esnasında uzman görüşüne başvurulmuştur.

BULGULAR

Koruyucu aile uygulamasının toplum tarafından tanınırlığı, uygulamayla ilgili bilgi, algı ve düşüncelerin avantaj ve dezavantajları ile derinlemesine incelendiği araştırmanın bu bölümünde bulgular, katılımcı görüşleri çerçevesinde sınıflandırılıp tablolaştırılarak sunulmuştur.

Koruyucu Aile Kavramına İlişkin Düşünceler

Katılımcılara koruyucu aile hususundaki düşünceleri sorulduğunda, kavramı duyduklarını belirttikleri ancak koruyucu aile uygulamasına dair bilgi eksikliklerinin bulunduğu belirlenmiştir. Verdikleri cevaplar neticesinde koruyucu aile ve evlat edinme uygulamalarına dair genel bir kavram karmaşasının var olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, katılımcıların koruyucu aile uygulamasına ilişkin eksik bilgilerinin olduğu gibi yanlış bilgilere de sahip olduklarını göstermektedir. Nitekim katılımcıların konuya ilişkin bilgilerini paylaşıırken, konuya hâkim olmadıklarını ifade ettikleri, bilmedikleri ve merak ettikleri hususlarla ilgili araştırmacıya sorular yönelttikleri de belirtilebilir. Özellikle gerekli iş ve işlemlerin nasıl yürütüldüğü, cinsiyet ve yaş tercihi yapıp yapamayacakları, vazgeçmeleri durumunda neler yapabilecekleri, arzuları dışında çocuğun ellerinden alınıp alınmayacağı gibi sorular görüşmeler esnasında sıkça yöneltilen sorular olmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşmeler esnasında verilen kapı aralayıcılar aracılığıyla katılımcıların koruyucu aile kavramına ilişkin bilgileri internet, sosyal medya ve sosyal çevre aracılığı ile edindiği, ancak kendilerinin koruyucu aile olmayı daha önce düşünmediği belirlenmiştir.

Tablo 3. Koruyucu Aile Kavramına İlişkin Katılımcı Düşünceleri

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f	%
Koruyucu Aile Kavramı	Kavrama İlişkin Bilgi Düzeyi:			
	Koruyucu aile kavramını biliyorum	K1,K2, K5,K18,K20	5	20,0
	Duydum ancak yeterli bilgiye sahip değilim	K3,K7, K8,K10,K11,K17,K19	7	35,0
	Sadece tanımsal olarak bilgim var	K4,K6,K9,K12,K13, K14,K15K16,K20	9	45,0
	Kavramın Edildiği Kaynak:			
	İnternet(sosyal medya aram motoru vb)	K1, K2,K3,K4,K12,K13, K14,K16,K17,K18,K20	11	55,0
	Tv haber programları	K6, K7,K9,K15	4	20,0
	Sosyal çevre	K5, K8,K10,K11,K19	5	25,0
	Diğer	-	-	
	Koruyucu Aile Olma Düşüncesi:			
	Hayır, daha önce hiç düşünmedim	K,2K3,K4,K6,K7,K8,K9,K10 K11,K12,K13,K14,K15,K16,K17, K18,K20	17	85,0
	Evet, daha önce düşündüm	K1, K5,K19	3	15,0

Tablo 3 incelendiğinde; katılımcıların %20'sinin koruyucu aile kavramını bilmediğini, %35'inin yeterli bilgiye sahip olmadığını, %45'inin ise sadece tanımsal olarak bir bilgiye sahip olduğunu belirttiği görülmektedir. Kavramın edinildiği kaynak olarak %55'inin interneti, %25'inin sosyal çevresini, %20'sinin TV haber ve programlarını belirttiği görülmektedir. Aynı tabloya göre katılımcıların %85'inin daha önce koruyucu aile olmayı düşünmediği, yalnızca %15'inin koruyucu aile olmayı düşündüğü belirtilebilir.

Katılımcıların konu hakkındaki bilgi ve görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

K6 “Duydum, biliyorum, anasız babasız kalmış çocukları üstlenmek. Mesela yakında yaşadık depremde falan ailesini kaybetmiş çocukları himaye etmek. Televizyonda programlarda gördüm ordan biliyorum. Nasıl başvuruluyor, çocuk istemezse, sen yapamaz vazgeçersen ne oluyor bilmiyorum. Ben almayı düşünmedim, düşündüm desem yalan olur.”

K8 “Eğitim ve evlenme masraflarını karşılayarak aile ortamı oluşturma. Ama nereye başvurulur her almak isteyen kişi alabilir mi o kadarını bilemiyorum. Çevremde var koruyucu aile, çocuk aldıklarını biliyorum ama ayrıntı bilmiyorum tabi.”

K20 “Biliyorum sosyal medyada denk geliyorum, hoşuma da gidiyor. Bir çocuğa yuva oluyorsun, umut oluyorsun, onun hayallerini gerçekleştiriyorsun. Güzel bir şey tabi ki ama mahremiyet konusundaki düşüncelerim dolayısıyla kendim edinmeyi düşünmedim.”

İnsanları Koruyucu Aile Olmaya Sevk Eden Nedenler

Katılımcılara insanları koruyucu aile olmaya sevk eden nedenlerin neler olabileceği sorulduğunda, katılımcıların çoğunlukla çocuk sevindirmek, onu topluma kazandırmak, sahip olduğu dezavantajları avantaja dönüştürmek, çocukların aile ihtiyacı ve ev ortamına olan hasretlerini gidermek, çocuğu topluma yararlı bir birey haline getirmek gibi çocuk yararına bir yaklaşım sergiledikleri belirlenmiştir. Ayrıca biyolojik çocuk sahibi olmayan ailelerin çocuk sevgisini tatmak, çocuk sahibi olan ailelerin ise çocuk sevgisini tekrar yaşamak istemeleri, topluma yararlı olma isteği, sevap kazanmak arzusu gibi bireysel amaçlarında koruyucu aile uygulamasının benimsenmesinde sahip olunan amaçlar arasında sıralandığı belirtilebilir.

Tablo 4. Koruyucu Aile Olmaya Sevk Eden Nedenler

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f	%
Koruyucu aile olmaya sevk eden nedenler	Çocuk yararını temel alan faktörler	K2,K4,K5,K6, K8,K9,K10,K11, K12,K13,K14,K15,K16,K18	14	46,67
	Çocuk sevgisi	K1,K2,K3,K4,K7,K14,K17,K18,K20	9	30,00
	Topluma yararlı olma isteği	K5,K11,K17, K19	4	13,33
	Dini inançlar	K5,K16,K20	3	10,00

*Bazı katılımcılar birden fazla cevap vermişlerdir

Tablo 4 incelendiğinde; katılımcıların %46,67’sinin çocuklara yararlı olmak adına çocuk yararını temel alan faktörleri belirttiği, %30’unun çocuk sevgisini yaşamak istemeleri nedeniyle, %13,33’ünün topluma yararlı olma isteği ile %10’unun ise dini inançları nedeniyle koruyucu aile olmayı düşünebileceği görülmektedir.

Aşağıda katılımcıların konuya ilişkin görüşlerine yer verilmiştir:

K2 “*Biyolojik olarak evlat sahibi olamama, merhamet duygusu, şefkat, sevgi, çocuğa faydalı olma isteği, inanç, ahlak, ekonomik imkânlarından onları da yararlandırma isteği (tabii iyi niyetli olmayanlarda çıkabilir)*”

K3 “*Çocuğu olmayan çiftleri yuvadan çocuk almaya yönlendiriyor*”

K5 “*Çocuğu sevindirmek, onu mutlu ettiğini bilmek, hele çocuk yetim çocuksa o zaman daha güzel, onun sevabını da almak, işe yaradığını düşünmek*”

İnsanları Koruyucu Aile Olmaktan Alıkoyan Nedenler

Katılımcıların, koruyucu aile kavramına ilişkin dezavantajlı olduğunu düşündükleri unsurların, endişe ve kaygılarının fazla olduğu görülmektedir. Koruyucu aile kavramına ilişkin sahip oldukları algılar incelendiğinde katılımcıların öncelikle güven sorunu üzerinde durduğu belirtilebilir. Sorumluluğunu üstlenecek oldukları çocuğu hiç tanımadıkları, geçmiş hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmadıkları, kişisel özellikleri, genel karakteri, olumlu ve olumsuz özellikleri, yaşadığı travmalar konusunda fikir sahibi olmadıkları gerçeğinin koruyucu aile olma noktasında cesaretlerini kırdığı

belirletilebilir. Ayrıca korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla ilgili basında yer alan haber ve programların da etkili olduğu, bağlanmaya engel olacak nitelikte genel bir güvensizlik durumunun da söz konusu olduğu vurgulanmıştır. Bununla beraber katılımcıların pek çoğunun mahremiyet kavramı üzerinde ısrarla durduğu, sorumluluk duygusuna ağırlıklı olarak yer verildiği, uyum sorunu, kardeş kıskançlığı biyolojik aile kaynaklı sorunların olabileceğine dair endişelere değinildiği, çocuğun koruyucu ailesinden ayrılması, biyolojik ailesine geri dönmesi korkularına değinildiği ve bu düşüncelerin katılımcıların koruyucu aile kavramına ilişkin düşüncelerini şekillendirdiği belirtilebilir.

Tablo 5. Koruyucu AileOlmaktan Alıkoyan Nedenler

Tema	Alt Tema	Katılımcılar	f	%
Koruyucu aile olmaktan alıkoyan nedenler	Sorumluluğunun fazla olması	K1,K2,K4K5,K6,,K7,K8 K9,K12,K13,K15,K16	12	27,90
	Olası uyum ve bağlanma sorunları	K11,K13,K14,K15,K17,K18,K19	7	16,30
	Öz çocuklardan kaynaklanabilecek sorunlar	K9,K11,K14,K15,K18,K19	6	13,95
	Mahremiyet sorunu	K5,K10,K15,K19,K20	5	11,62
	Çocuğun bilinmeyen kişisel özellikleri	K14,K15,K18,K19	4	9,30
	Biyolojik aile sorunu	K11,K14,K18,K19	4	9,30
	Basında yer alan haber ve programlar	K10,K13,K15	3	6,98
	Ekonomik problemler	K3,K7	2	4,65

*Bazı katılımcılar birden fazla cevap vermişlerdir.

Tablo 5 incelendiğinde; katılımcıların %27,90'ının sorumluluğunun fazla olması nedeniyle, %16,30'unun olası uyum ve bağlanma sorunları nedeniyle, %13,95'inin ise öz çocuklarından kaynaklanabilecek olası nedenlerden ötürü koruyucu aile olmaya yönelik kaygılarının bulunduğu görülmektedir. Aynı tabloya göre katılımcıları koruyucu aile olmaktan alıkoyan nedenler arasında en az etkili olanın %4,65 ile ekonomik nedenler olduğu belirtilebilir. Aşağıda katılımcı ifadelerinden bazılarına yer verilmiştir:

K1 “Kendi çocuğun gibi davranmamak düşüncesi, fiziksel ve zihinsel yorgunluklarımız var onları yansıtmaya kaygısı, sabredebilir miyiz, kendi çocuğumda var eşit davranabilir miyim, çocuğum ne düşünüyor, onun yaklaşımı nasıl olur, emanet neticede kırıp incitip üzer miyiz, bunlar beni kaygılandırıyor.”,

K15 “Çevremde yok ama basında yer alan haberler ve programlar... sanki ben yapamam gibi düşünmeme sebep oluyor. Bir defa kız mı yoksa erkek mi olmalı bunu düşünüyorum, hani mahremiyet açısından. İkincisi bu sorumluluğun üstesinden gelebilir miyim, kendi çocuğum olsa bile kızdığımda içim sızlar bir de emanet çocuk, sürekli olarak bunu nasıl yaparım bilemiyorum. “

K18 “Konuya ilişkin kaygım çok, çocuğu hiç tanımıyorum, özelliklerini geçmişini bilmiyorum, nasıl bir yaşantısı vardı, geçmiş yaşantısı geleceğini etkiler mi, mevcut bir aile ortamımız var eşim ve ben sorumluluklarımız ile ilgili soru işaretlerini çözümledik diyelim, çocuklarımızın tepkisi nasıl olacak, kardeş kıskançlığı vb sorunlar yaşar mıyız, dahası çocuğun da bir ailesi var, ailesinden kaynaklanan sorunlar yaşayabilir miyiz, çocuk ileride bizi benimseyip mevcut ailesine dönmek ister mi, karşılıklı olarak bir bağlanma nasıl sağlanır, bu konuda destek alabilir miyiz? Kısacası farklı boyutlarda pek çok kaygım var. Kaygıda neden olur bilinmezlikten ötürü, tam olarak sistemi bilmediğimiz için endişelerimiz var, ayrıntıları ile biliyor olsak aslında daha kolay benimseriz.

TARTIŞMA

Birey ve toplum arasındaki ilişkinin temelini oluşturan aile, çocuğun gelişiminde de önemli paya sahiptir. Çocuğun ilk sosyal ortamı olan aile aynı zamanda onun ilk deneyimlerini, beraberinde duygusal, sosyal ve toplumsal gelişimini de belirlemektedir (Dizman ve Gürsoy, 2005, s. 438). Geleceğin teminatı olan çocukların, tam anlamıyla sağlıklı gelişim gösterebilmesi de bu sıcak ve samimi aile ortamına bağlıdır denilebilir. Bu önemden hareketle istenilen aile ortama sahip olamayan çocuklar için hedeflenen aile ortamını sunan koruyucu aile hizmetlerine ilişkin ilk uygulama örneklerinin 1950 yıllarında başladığı (Özbesler, 2009, s. 87) ancak aradan geçen yıllara rağmen koruyucu aile hizmetinin istenilen seviyeye ulaşamadığı belirtilebilir. Nitekim

çalışma kapsamında da katılımcıların yalnızca %20'sinin uygulamaya dair bilgi sahibi olduğunu belirttiği, %35'inin yeterli bilgiye sahip olmadığını düşündüğü, %45'inin ise bilgi sahibi olmadığını belirttiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda katılımcıların yalnızca %15'inin daha önce koyucu aile olmayı düşündüğü, %85'inin ise hiç düşünmediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Koçtürk (2019, s. 90)'ün gerçekleştirdiği çalışmada da koruyucu aile hizmetleri ile ilgili katılımcıların %16,8'inin bilgisi olmadığı, %48,8'inin biraz bilgisinin olduğu sonucu çalışma sonuçları ile örtüşür niteliktedir. Aynı şekilde Kuş (2014)'ta çalışmasında katılımcıların %21'inin koruyucu aile uygulamasını ilk kez ankette duyduğunu, %58'inin biraz bilgisi olduğunu belirttiğini tespit etmiş, çalışma ile örtüşür nitelikte sonuçlara ulaşmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü koruyucu aile istatistikleri incelediğinde de; sürekli bir artış olması sevindirici olarak görülmekle birlikte, sayının halen düşük olduğu belirtilebilir. Mevcut verilere göre koruyucu aile sayısının 8164, koruyucu aile gözetimindeki çocuk sayısının da 9806'da kalması (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025) toplum tarafından bu hizmetlerin yeterince tanınmadığını düşündürmektedir.

Araştırma neticesinde katılımcıların koruyucu aile kavramına çoğunlukla (%55) internet ve sosyal medya aracılığıyla ulaştığı, %25'inin kavramı sosyal çevresi aracılığıyla, %25'inin ise TV programları ve haberler aracılığıyla öğrendiği belirlenmiştir. Nitekim Yurteri ve Baran (2015, s. 41) da çalışmalarında koruyucu ailelerin medya, internet ve yakın çevre gibi kaynaklardan hizmeti öğrendiklerini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Tezel vd. (2018) çalışmalarında katılımcıların yakın çevrelerindeki koruyucu ailelerden ya da arkadaşlarından etkilenecek koruyucu aile hizmeti ile tanıştıklarını tespit ederek çalışma ile örtüşen sonuçlara ulaşmıştır.

Toplumu koruyucu aile olmaya sevk eden nedenler incelendiğinde katılımcıların %46,67'sinin çocuk yararına bir bakış açısı geliştirdiği, %30,00'unun çocuk sevgisini tatmak istediği, %13,33'ünün topluma yararlı olma arzusunun olduğu, %10,00'unun ise dini inançları gereği sevap kazanma isteğinin olduğu belirlenmiştir. Alan yazın incelendiğinde de ailelerin koruyucu aile olmada önceliklerinin bir çocuğun yaşamını güzelleştirme isteği olduğu (Baum, Crase ve Crase, 2001; MacGregor vd., 2006) çocuğu

sevgi ve ilgi dolu bir aile ortamında yetiştirme niyeti ile bu kararı aldıkları görülmektedir (Baysal, 2017, s. 193).

Aileleri koruyucu aile olma fikrinden alıkoyan nedenler incelendiğinde ise katılımcıların birden çok endişelerinin olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların en yüksek oran ile %27,90'ının sorumluluk almaktan çekindiği tespit edilmiştir. Nitekim ailelerin çocuğun yerleştirilmesinden önceki uygunsuz yaşantılarının neden olduğu sıkıntıları tanınması ve bunlara karşı uygun davranışları sergilemesi ve ortadan kaldırılmasına yönelik gayret etmesi gerekmekte (Dubois-Comtois vd., 2015, s. 128) bu ve benzeri ekstra sorumlulukların ise aileleri kaygılandığı ve sorumluluk almaktan geri durmalarına neden olabileceği düşünülmektedir. Çalışma kapsamında katılımcıların %16,30'unun olası uyum ve bağlanma sorunlarından, %9,30'unun çocuğun kişisel özellikleri ve geçmişine dair bilinmezliklerden endişelendiği belirlenmiştir. Nitekim bu hususta çocuğun yaşı, ailevi hikâyesi, davranış sorunları, yerleştirildiği aileye dair unsurlar çocuk için risk oluşturabilir (Leathers, 2006). Alan yazın incelendiğinde de koruyucu aile uygulamasından yararlanan çocuklarda davranış problemlerinin görülebildiği ortaya çıkmakta (Farmer vd., 2005, s. 238) genel nüfusa oranla ruh sağlıklarının daha zayıf olabildiği, daha fazla duygusal ve davranışsal problemlerin görülebildiği belirtilmektedir (Kortenkamp ve Ehrle, 2002). Benzer şekilde Üstüner vd. (2005) çalışmalarında koruyucu aile yanında kalan çocukların %90'ının uyum problemi yaşadığını, özellikle yuva geçmişi olan çocuklarda yüksek sesle konuşma, kurallara uymama, fazla yemek yeme gibi problem davranışların devam ettiği, terk edilme duygusu, sürekli ağlama, cilt sorunlarının görülebildiğini tespit etmiştir (Üstüner vd., 2005, s. 135-136). Çalışma kapsamında koruyucu aile olmaktan alıkoyan başka bir faktör olarak katılımcıların %13,95'inin öz çocuklardan kaynaklanabilecek sorunları vurguladığı belirlenmiştir. Benzer şekilde Hız (2018, s. 96) çalışmasında koruyucu aile hizmetinden yararlanılması durumunda ailelerin öz çocuğunu ihmal etme endişesi duyduklarını tespit ederek çalışma ile örtüşür sonuçlara ulaşmıştır. Tüm bu zayıf noktalara ek olarak, çalışmada yer alan katılımcıların %11,62'sini mahremiyet düşüncesinin endişelendirdiği tespit edilmiş, Doğan (2020, s. 265)'in çalışmasında belirttiği üzere pek çok Türk ailenin de inancı gereği korunma ihtiyacı olan bir çocuğun bakım ve gözetimini üstlenmeyi mahremiyetinden ötürü istemeyebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada

yer alan katılımcıların koruyucu aile hizmetine yönelik görüşlerinin; biyolojik aileden kaynaklanabilecek sorunlardan, basında yer alan haber ve programlardan etkilendiği, ekonomik nedenlerin de aileler için bir kaygı unsuru olabildiği belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ailesi tarafından bakımı istenilen şekilde sağlanamayan çocukların devlet gözetiminde kısa veya uzun süreli bakımlarını üstlenen aileleri ifade eden koruyucu aile uygulamaları Avrupa ülkeleri başta olmak üzere pek çok ülkede giderek yaygınlaşmaktadır. Türkiye' de de devlet denetimi ile koruyucu aile bakım ve korumasından yararlanan çocuk sayısı her geçen gün artmaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde Türkiye' de koruyucu aile uygulamasının evlat edinme sistemi ile karıştırıldığı, bilinirliliğinin istenilen düzeyde olmadığı, insanların mevcut kaygılarını ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemelere de gereksinim olduğu, sorunların ana kaynağını oluşturan hususların çözümüne yönelik yasal düzenlemelerin ve parçalanmış aile sorununa yönelik planlamaların yapılmasının ve koruyucu aile hizmet modelinin yeterince tanınabilir olması için bilinçlendirme çalışmalarının yapılmasının gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Benimsenen sosyal hizmet politikaları ile ilerleme sağlandığı yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte koruyucu aile hizmetleri konusunda yeterli tanıtım yapılamadığı belirlenmiştir. Nitekim koruyucu ailedeki çocuk sayısında artış olmakla birlikte kurum bakımında kalan çocuk sayısı önemli miktarda çoktur. Bu hususta belirlenen dezavantajları ortadan kaldırmaya ve toplumun bilinç düzeyini artırmaya yönelik çalışmalara gereksinim duyulmaktadır. Örnek olabilecek koruyucu ailelerin tanıtılması, kamuoyu farkındalığı için medyanın kullanılması, sivil toplum kuruluşlarının etkin katılımının sağlanması sistemin tanıtılması ve yaygınlaştırılması için önerilebilecek uygulamalardandır.

Aileleri endişelendiren bir diğer husus uyum ve bağlanma sorunudur. Bu hususta çocukla ilgili yaşanabilecek olası güçlükler konusunda ailelerin bilgilendirilmesi yaşanacak olası sorunlarda hızlı çözüm üretilmesi, görevli personel sayısının artırılması ile önlenebilecektir.

Çok boyutlu bir konu olan koruyucu aile uygulamasının multidisipliner çalışmaları gerekli kıldığı düşünülmektedir. Konu ile ilgili ayrıntıların tespit edilmesi ve var olan sorunların ortadan kaldırılabilmesi adına hukuki, dini ve toplumsal boyutların ayrıntıları ile analiz edilmesi yararlı olacaktır. Böylece aileleri endişelendiren mahremiyet gibi dini hukuki alt yapısı olan sorulara da açıklık getirilmiş olacaktır.

Bu önerilerle birlikte koruyucu aile hizmetine ilişkin akademik çalışmaların artırılması da önemli görülmektedir. Pek çok paydaşın etkili olduğu bir uygulama olan koruyucu aile uygulaması, alan çalışanlarının üzerinde durması gereken bir husustur. Özellikle farklı paydaşların görüşlerine dayalı çalışmalar, sistemin eksikliklerini tespit etmeye katkı sağlayacaktır. Bu alanda çalışma yapabilecek araştırmacılara çocuk yararını konu alan geniş katılımcılar ile gerçekleştirilen multidisipliner çalışmalar, boylamsal çalışmalar, koruyucu ailelerin öz çocukları, korunmaya ihtiyacı olan çocukların eğitimcileri gibi farklı bakış açıları oluşturacak çalışmalar, koruyucu aile tarafından yetiştirilen bireylerin ebeveynliğini inceleyen çalışmalar önerilebilir. Önerilen çalışmalarla toplumun bilinçlenmesi ve farkındalığını sağlanabileceği gibi bu konudaki çalışma eksikliğinin de giderilmesi sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- Baum, A. C., Crase, S. J., and Crase, K. L. (2001). Influences on the decision to become or not become a foster parent. *Families in society*, 82(2), 202-213. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.205>
- Baysal, A. E. (2017). *Koruyucu aile uygulamaları ve sonuçları: İstanbul örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bulut, M. (2022). Mâli Bakış Açısından Türkiye' de Koruyucu Aile Uygulaması. *Anasay*, (20), 97-122.
- Creswell, J. W. (2017) *Research Design: Qualitative, quantitative and Mixed Methods Approaches* (3rd Edition). USA: Sage.
- Dizman, H., Gürsoy, F. (2005). “İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıfa Devam Eden Anne Yoksunu Olan ve Olmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:13, No:2. 437-446.
- Doğan, B. (2020). *Alman çocuk koruma sisteminde Türkiyeli ailelerin kültür ve göç bağlamında koruyucu aile olma deneyimi* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dorsey, S. S., Farmer, E. M., Barth, R. P., Greene, K. M., Reid, J. J., & Landsverk, J. (2008). Current status and evidence base of training for foster and treatment foster parents. *Children and Youth Services Review*, 30, 1403-1416. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.04.008>
- Dubois-Comtois, K., Bernier, A., Tarabulsky, G. M., Cyr, C., St-Laurent, D., Lanctôt, A. S., ... and Béliveau, M. J. (2015). Behavior problems of children in foster care: Associations with foster mothers' representations, commitment, and the quality of mother-child interaction. *Child abuse and neglect*, 48, 119-130. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.06.009>
- Ekşi, A. (2004). *Koruma altında çocuklar; dünyada beş kıtanın çeşitli ülkelerinin örnekleri-Koruma altında çocuklar-Şubat 2004* (Yayına hazırlayan Runa Uslu). Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk/Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları, Yayın no: IX. No:6, 27-39.
- Erbay, E., ve Çalış, N. (2021). Türkiye' de koruyucu aile hizmetlerine yönelik uzman görüşleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 439-462. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.793311>
- Farmer, E., Lipscombe, J., and Moyers, S. (2005). Foster carer strain and its impact on parenting and placement outcomes for adolescents. *British Journal of Social Work*, 35(2), 237-253.
- Hämäläinen, J. (2016). The origins and evolution of child protection in terms of the history of ideas. *Paedagogica Historica*, 52(6), 734-747.
- Hız, Ö. (2018). *Türkiye' de çocuk refahı kapsamında koruyucu aile hizmeti Denizli ili örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- İzci, L. (2020). Türkiye ve İngiltere’de Koruyucu Aile Sisteminin Karşılaştırması. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50): 140- 163. <https://doi.org/10.48070/erusosbilder.740035>
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. 27. Basım. Ankara: Nobel Akademik
- Karataş, K. (2007). ‘Türkiye’ de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2),7-22.
- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikaların Oluşumu* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keller, T. E., Wetherbee, K., Le Prohn, N., Payne, V., Sim, K., and Lamont, E. R. (2001). Competencies and problem behaviors of children in family foster care: Variations by kinship placement status and race. *Children and Youth Services Review*, 23(12), 915-940. [https://doi.org/10.1016/S0190-7409\(01\)00175-X](https://doi.org/10.1016/S0190-7409(01)00175-X)
- Kılınç, A.N. (2020). Türk Hukukunda Koruyucu Aile Sözleşmesi ve Koruyucu Aile ile Çocuk Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(3): 1217-1261. <https://doi.org/10.15337/suhfd.741192>
- Kibaroglu, S. ve Zengin, O. (2024). Koruyucu aile olma şartı sağlayan eşlerin koruyucu aile hizmet modeline ilişkin görüşleri, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35 (4), 661-683. <https://doi.org/10.33417/tsh.1269615>
- Klee, L. Kronstadt, D. and Zlotnick, C. (1997). *Foster Care’s Youngest: A Preliminary Report*, American Journal of Orthopsychiatry, 67, 290-299.
- Koçtürk, M. (2019). *Koruyucu aile uygulamasının sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi: Kırıkkale örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Kortenkamp, K. ve Ehrle, J. (2002). *The Well-Being of Children Involved with the Child Welfare System: A National Overview*. New Federalism: National Survey of America’s Families, Series B, No. B-43.
- Koruyucu Aile Yönetmeliği (2012). Resmi Gazete, 14.12.2012, Sayı 28497, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025
- Kuş, S. (2014). *Koruyucu aile hizmeti ve toplumsal farkındalık: Çanakkale örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Küsmez, B. (2020). Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar İçin Kurumsal ve Alternatif Hizmet Modelleri: Bir Değerlendirme. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*. 4(3): 201-225.
- Leathers, S. J. (2006). Placement disruption and negative placement outcomes among adolescents in long-term foster care: The role of behavior problems. *Child abuse and neglect*, 30(3), 307-324. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.09.003>

- Li, D., Chng, G. S., and Chu, C. M. (2019). Comparing long-term placement outcomes of residential and family foster care: a meta-analysis. *Trauma, Violence, and Abuse*, 20(5), 653-664. Doi:10.1177/1524838017726427
- MacGregor, T. E., Rodger, S., Cummings, A. L., and Leschied, A. W. (2006). The needs of foster parents: A qualitative study of motivation, support, and retention. *Qualitative social work*, 5(3), 351-368. <https://doi.org/10.1177/1473325006067365>
- Miles, M. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. Thousand Oaks: CA: Sage Publications.
- Miller, L. (2013). *Adoption and Foster Family Care*. W. Carey (Ed.), Development-Behavioral Pediatrics: Section 13.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (Cilt I-II). Çev: Sedef Özge) İstanbul: Yayın Odası.
- Özbesler, C. (2009). Koruyucu aile hizmetlerinde değerlendirme süreci. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(16), 86-94. <https://doi.org/10.21560/spcd.69682>
- Sprince, J. (2000). Towards an integrated network. *Journal of psychotherapy*, 26 (3) 413-431
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztıp, D. ve Özcan, Ö. Ö. (2008). Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; ulusal örnekleme karşılaştırmalı bir araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 235-246.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024). Koruyucu aile resmi internet sitesi. Strateji Geliştirme Başkanlığı. <https://www.aile.gov.tr/sgbd> Erişim Tarihi: 09 Şubat 2025
- Tezel, Z., Demirel, B., Şahin Kaya, Z (2018). Ailelerin koruyucu aile olmaya karar vermelerinde etkili olan etmenler ile koruyucu aile olmanın anlam ve önemi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(43), 15-36. <https://doi.org/39955/504122>
- UNHCR. (2012). Global Reports of 2011, 1 June 2012, <http://www.unhcr.org>, Erişim Tarihi: 10 Şubat 2025
- Üstüner, S., Erol, N., Şimşek, Z. (2005). Koruyucu Aile Bakımı Altındaki Çocukların Davranış ve Duygusal Sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 12 (3), 130-140.
- Wulczyn, F., Daro, D., Fluke, J., Feldman, S., Glodek, C., and Lifanda, K. (2010). *Adapting a systems approach to child protection: Key concepts and considerations*. New york: UNICEF. http://www.unicef.org/protection/files/Adapting_Systems_Child_Protection_Jan__2010.pdf Erişim Tarihi: 20 Şubat 2025
- Yazıcı, E. (2014). Türkiye' de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 247-270.
- Yıldırım, A., Şimsek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, Ş. (2017). 2000'li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(01), 87-110.

- Yıldırım, S., ve Hız, Ö. (2018). Türkiye' de Çocuk Refahı Bağlamında Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sunulan Bir Hizmet: Koruyucu Aile Hizmeti. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 95-114.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye' de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18), 43-58.
- Yurteri, A. ve Baran, G. (2015), “Kurum Bakımı Deneyimi Olan Kadınların Çocukluk Dönemi Kurum Yaşantıları: Nitel Bir Çalışma”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 26 (1), 23-44.

ULUSLARARASI HUKUKTA GÖÇMEN ÇOCUKLARIN AİLE BİRLEŞİMİ HAKKI

Ertuğrul YAZAR¹

Öz

Aile, göç ve çocuğun üstün yararı çerçevesinde incelenen bu çalışma, göçmen çocukların aile birleşimi hakkını konu edinmektedir. Çalışma; yaşları, ihtiyaçları, gelişimi ve kırılganlıkları nedeniyle ebeveyn desteğine ihtiyaç duyan göçmen çocukların aile birleşimi hakkını düzenleyen yasal çerçeveyi ve uygulama alanını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede uluslararası hukuk metinleri, çocuk göçüne yönelik güncel istatistiki veriler, insan hakları komitelerinin geliştirdiği yorumlar ve yargı içtihatları nitel araştırma yöntemiyle analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışma, “Devletlerin düzensiz göçü yönetme yetkisi ile “çocuğun üstün yararı” ilkesi çerçevesinde göçmen çocukların aile birleşimi hakkı nasıl dengelenmelidir?” sorusu üzerine kuruludur. Çalışmada, aile birleşiminin temel bir “insan hakkı” olmaktan ziyade “ahlaki bir yükümlülük” ve bir “ilke” olarak düzenlendiği ortaya konmuştur. Çalışma, çocuğun üstün yararı ilkesi kapsamında uluslararası insan hakları sözleşmelerine taraf devletlerin, çocuğun ailesiyle bir arada olması için olumlu, insani ve ivedi bir tutumla hareket etmeleri ve egemen haklarına dayalı takdir yetkilerinin kısıtlanması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu çerçevede devletlerin yasama, yürütme ve yargı erklerinin göçmen çocukların aile birleşimi konusunda esasa ilişkin yükümlülük açısından “ilgili çocukların koşulları, yaşları, ilgili ülke veya ülkelerdeki durumları ve ebeveynlerine ne ölçüde bağımlı oldukları” ve usule ilişkin yükümlülük açısından “esneklik, hızluluk ve etkililik” unsurlarını içerecek şekilde alacakları kararların merkezine “çocuğun çıkarlarını” koyması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası insan hakları hukuku, göç hukuku, göçmen çocuklar, aile birleşimi hakkı, çocuğun üstün yararı.

¹ Dr., İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, E-posta: yazarertugrul@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2508-1201

YAZAR, E.(2025). Uluslararası Hukukta Göçmen Çocukların Aile Birleşimi Hakkı. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2), 613-647. DOI:10.21560/spcd.vi. 1634425

THE RIGHT OF MIGRANT CHILDREN TO FAMILY REUNIFICATION IN INTERNATIONAL LAW

Abstract

This study, which addressed family, migration, and children's best interests, is about the right to family reunification of migrant children. The study aims to examine the legal framework and field of application regulating the right to family reunification of migrant children who need parental support due to their age, needs, development, and vulnerabilities. Utilizing qualitative research methods, the study analyzes international legal instruments, statistical data on child migration, interpretative developed by human rights committees and relevant judicial precedents. The study sets up the question: *"How states' sovereign authority to control irregular migration should be balanced against migrant children's right to family reunification per the best interests of the child?"* The study revealed family reunification has been regulated as a *"moral obligation"* and a *"principle"* rather than a fundamental human right. The study emphasizes that, under international human rights law, states must adopt a positive, humane, and expeditious approach to family reunification, thereby limiting their discretionary powers. It concludes that legislative, executive, and judicial authorities must prioritize the *"child's best interests"* by considering individual circumstances such as *"age, degree of dependency, and living conditions"* and ensuring procedural standards of *"flexibility, promptness, and effectiveness"*.

Key Words: *International human rights law, immigration law, immigrant children, right to family reunification, best interests of the child.*

GİRİŞ

Hareket halindeki çocuklar; refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, vatansız çocuklar, ülke içinde veya dışında zorla yerinden edilen çocuklar, belgesiz göçmen çocuklar gibi alt konu başlıklarında ele alınan ve insan hakları hukuku çerçevesinde devletler ile bölgesel ve küresel aktörlerin “koruma sorumluluğu” çerçevesinde değerlendirilen küresel bir sorundur (Hynes, 2024, s. 227-231). Yayımladığı raporunda Bhabba (2016, s. 6-7) hareket halindeki çocukları koruma başarısızlığını belgeleyerek özellikle geçiş sırasındaki korumanın dünya çapında ne kadar eksik olduğuna işaret etmektedir. Çalışmasında çocuk koruma sistemlerini izleyen Dottridge ise (2012, s. 11), tüm çocukları zarar, istismar ve sömürüden korumak üzere tasarlanmış çocuk koruma sistemleri oluşturmak için daha fazla çaba gösterilmesi gerektiği sonucuna varmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Komiseri Filippo Grandi’nin ifade ettiği üzere zorunlu yerinden edilme, küresel ölçekte kısa vadeli veya geçici bir fenomen olmaktan çıkarak yaygınlaşmış ve ivedi bir şekilde yüzleşilmesi gereken bir gerçekliğe dönüşmüştür (BMMYK, 2019). Dolayısıyla göçmen çocukların insan haklarının korunması, Haas, Castles ve Miller’in (2022, s. 17) “Göçler Çağı” olarak nitelediği günümüzde bilhassa önem arz etmektedir.

BMMYK raporu uyarınca çocukların 3 temel niteliği; hastalıklara, yetersiz beslenmeye ve fiziksel yaralanmaya karşı “savunmasız” olmaları, psikolojik ve sosyal refahları için yetişkinlerin desteğine ihtiyaç duyması bağlamında “bağımlı” olmaları ve “gelişme”ye devam etmeleridir. Çocukların bu kırılganlıklarına göç olgusu eklendiğinde konu derinleşmektedir. Göçmen çocuklar, ortalama bir çocuğa göre güvenlikleri ve refahları açısından çok daha büyük tehlikelerle karşı karşıya olup genellikle ailelerinden ayrılma, ihmal, şiddet, istismar, psikolojik rahatsızlıklar, izolasyon, ayrımcılık, insan ticareti, ekonomik sömürü gibi ihlallere karşı çok daha savunmasızdır. Göçmen çocukları bilhassa, aile ve toplum yapılarının bozulması, eşlik eden şiddet, hastalık ve yetersiz beslenme ile ailelerin ve yakın çevrelerinden ayrılmak fiziksel ve psikolojik olarak derinden etkilemektedir (BMMYK, 1994).

Her ne kadar göçmenler ve göçmen çocuklar birer istatistiki veri olmasa da bu konuda çalışmanın önemini destekleyici bir unsur olarak sayısal verilere yer vermek önem arz etmektedir (Yazar, 2022, s. 316). Küresel Eğilimler Raporuna göre, 2023 yılı sonu verileri kapsamında çocuklar, dünya nüfusunun % 30'unu oluştururken, zorla yerinden edilen tüm insanların ise % 40'ını oluşturmaktadır (BMMYK, 2023). Dünya Göç Raporu'na göre dünya çapında 28 milyon uluslararası göçmen çocuk bulunmaktadır. 2022 yılı verileri kapsamında ise refakatsiz ve ailesinden ayrılmış çocukların bireysel sığınma başvurusu bir önceki yıla göre % 89 oranında artarak 51.700'e yükseldiği tahmin edilmektedir (Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM, 2024, s. 4, 42). Bu veriler, çağdaş bir olgu olan çocuk göçünün önemini ortaya koymakta ve konunun farklı boyutlarıyla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu konulardan biri de göçmen çocukların aile birleşimi hakkıdır.

BMMYK, aile birleşimine ilişkin belirli bir hakkın tanınmasının Devletlerin kendi topraklarındaki tüm bireylerin insan haklarını tanıma ve saygı gösterme görevi ile Devletlerin belirli sınırlar içinde göç yasalarını ve sınır kontrol politikalarını özgürce belirleme hakkı arasında bir tür “*belirsizlik*” içinde yer aldığını belirtmektedir (BMMYK, 2005, s. 1). Devletler, göçmen ağlarının aynı göç koridoru boyunca göçü kolaylaştırması veya kayıt dışı işçi istihdamı veya birincil veya ikincil aile birleşimi yoluyla başlangıç göçün daha fazla göçe yol açması şeklinde ifade edilen “zincirleme göç” veya “göç çarpanı” olgusunu bir tehdit olarak değerlendirmektedir. Her ne kadar bu sebeple aile birleşimi, devletin yabancıların girişini kontrol etme konusundaki egemen gücü tarafından şekillendirilse de tamamen devletin egemenlik gücü tarafından tanımlanmayan bir haktır (Haas, Castles ve Miller, 2022, s. 434, 444).

Göçmen çocukların aile birleşimi konusu ise, hem insani hem de uluslararası insan hakları meselesidir. Devletler, vatandaşlarının yanı sıra ülkesinde barındırdığı göçmenlerin insan haklarını da korumakla yükümlüdür. Bu durum göçmenlerin aile birleşimi hakkını da içerecek şekilde göç politikalarının gelişmesine katkı sunmuştur (Elçin, 2016, s. 118). Dolayısıyla söz konusu belirsizlik aynı zamanda devletlerin insan haklarını korumak için girdiği uluslararası taahhütler ile bu haklara uyum arasındaki “kopukluğu” da içermektedir (Cholewinski, 2002, s. 271).

Bu çalışmanın konusu, göçmen çocukların aile birleşimi hakkıdır. Çalışma; aile, göç ve çocuk ekseninde ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı ise; yaşları, ihtiyaçları, gelişimi ve kırılganlıkları nedeniyle anne babasının desteğine ihtiyaç duyan göçmen çocukların aile birleşimi hakkının önemini savunmak ve göçmen çocukların aile birleşimini düzenleyen yasal çerçeveyi ve uygulama alanını analiz etmektir. Bu çerçevede alan yazım taramasının yanı sıra uluslararası hukuk metinleri, BM çerçevesinde kurulan komitelerin yorumları ve yargı içtihatları nitel araştırma yöntemiyle derlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın temel sorusu şudur: “Devletlerin düzensiz göçü yönetme yetkisi ile göçmen çocukların aile birleşimi hakkı arasında nasıl bir denge kurulmalı ve bu dengenin sağlanmasında “çocuğun üstün yararı” ilkesi ne ölçüde belirleyici olmalıdır?” Ayrıca uluslararası insan hakları hukuku ve göç hukukunun göçmen çocukların insan haklarını korumak için ne gibi düzenlemelere sahip olduğu, söz konusu düzenlemelerin göçmen çocukların aile birleşimini uygulamada sağlamaya yeterli olup olmadığı, çocuğun üstün yararı ilkesinin devletlerin idari kararlarında veya mahkeme kararlarında dikkate alınıp alınmadığı, devletlerin yasama, yürütme ve yargı erklerinin göçmen çocukların aile birleşimi konusunda esasa ve usule ilişkin yükümlülüklerinin neler olduğu, göçmen çocukların aileleriyle birleşiminin önündeki zorlukların neler olduğu ve bunları aşmak için izlenebilecek muhtemel yolların neler olduğu sorularının yanıtları aranmaya çalışılmaktadır.

Çalışma, çeşitli kısıtlılıklara sahiptir. Öncelikle çalışma, göç hukukunu içerecek şekilde uluslararası hukuk ve Avrupa hukuku perspektifinden ele alınmaktadır. Buna ilaveten çalışmada, mültecilik bağlamında çocuklar ele alınmakta olup bu çocuk, refakatsiz, refakatli veya menşe ülkeleri dışında ailesinden ayrılmış bir göçmen çocuk olabilir. Son olarak, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, uluslararası hukukta çok sayıda alt başlığı bünyesinde barındıran ve yargı organlarının en geniş yorumladığı hakların başında geldiğinden çalışma, yalnızca aile birleşimi hakkıyla sınırlı tutulmuştur. Çalışmada ele alınan yargı kararları konusunda içtihat birliğinin olmadığı da hem ifade edilmeli hem de eleştirilere konu olacağı belirtilmelidir. Çalışmanın göçmen çocukların aile birleşimi hakkı kapsamındaki çalışmalara ve farkındalığın artmasına katkı sunması planlanmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve: Aile, Göçmen, Çocuk ve Aile Birleşimi Hakkı

Aile; anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük örgütlenme biçimidir. Ayrıca, çocukların bakımı, yetiştirilmesi, gelecek kuşaklara kültürel kimliğin ve değerlerin kazandırılması, barındırdığı koruyucu, önleyici, destekleyici ve eğitici misyonu ile alternatifsiz ve vazgeçilmez bir kurumdur (Deniz, 2011, s. 3-8). Aile, insan toplumunun merkezi birimi olarak evrensel insan hakları kültürünü benimseyen modern toplumlar da dâhil tüm kültürlerde ve geleneklerde yer almaktadır (Jastram ve Newland, 2003, s. 566).

Aile, üzerinde mutabık kalınan bir kavram olmamakla birlikte Birleşmiş Milletler (BM) Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşmesi'nde "aile üyeleri" terimi, "göçmen işçilerle evli kişileri veya onlarla yürürlükteki yasaya göre evliliğe eşdeğer sonuçlar doğuran bir ilişki içinde olan kişileri ve ayrıca onların ilgili mevzuat veya ilgili Devletler arasındaki yürürlükteki ikili veya çok taraflı anlaşmalar tarafından aile üyesi olarak tanınan bakmakla yükümlü olunan çocukları ve diğer bakmakla yükümlü olunan kişileri" şeklinde kullanılmaktadır (BM, 1990, m. 4). Aile terimi, bazı açılardan bir devletten diğerine ve hatta bazen bir devletin içinde bölgeden bölgeye farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle uluslararası hukukta bir devletin "çekirdek" ve "genişletilmiş" olmak üzere çeşitli aile kavramlarını ve bunlara yönelik koruma derecesini "hukuki belirlilik ilkesi" gereğince açıklaması gerekmektedir (BM İnsan Hakları Komitesi, 1990, m. 2).

Sosyoloji, coğrafya, hukuk, demografi, istatistik ve diğer bilimlerin inceleme alanında yer alan göç ve göçmen kavramının tanımını yapmak zordur. Bununla birlikte göçmen, "maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri" şeklinde tanımlanmaktadır (IOM, 2013, s. 37). Çalışma kapsamında kısmen değinilen mülteci terimi ise, "uluslararası koruma statüsü almak için başvuruda bulunmuş ve başvurusu resmi makamlarca olumlu olarak karara bağlanmış göçmen bir kişiyi" ifade etmektedir (Yazar, 2022, s. 317).

Aile ve göçmen teriminin aksine "çocuk", üzerinde mutabık kalınan bir kavramdır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve uluslararası diğer hukuk metinleri uyarınca "henüz on sekiz yaşına ulaşmamış kişi" çocuktur (BM,

1989, m. 10). Çocuklardaki yaş kriteri, fiziksel ve zihinsel olgunlaşmamışlık nedeniyle belirleyici ve devredilemez olup çocuğa özel haklar ve ek koruma sağlanmaktadır. Aile, yaşları veya zihinsel özellikleri ve kırılganlıkları nedeniyle ebeveynlerinden, diğer aile üyelerinden veya ailenin tamamından özel bakıma ihtiyaç duyan göçmen çocuklar için özellikle önemlidir (Bilousov, 2003, s. 27).

Savaş, ekonomik kriz gibi nedenlerle göç ederken birbirinden ayrı düşmüş aile fertlerinin yeniden bir araya getirilmelerine yönelik çalışmalar “aile birleşimi” bağlamında ele alınmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplinde göç ve iltica ile mültecilerin serbest dolaşımı hususları, “ailelerin yeniden birleşmesi” konusundaki çözüme yönelik çalışmaların artmasını sağlamıştır (Bozdağ, 2014, s. 133).

BMMYK, aile birleşimini; *“aile üyelerinin düzenli olarak başka bir ülkede yaşayan ve çalışan diğer bir aile üyesine katılması durumu”* şeklinde tanımlamaktadır (BMMYK, 2005, s. 1). Söz konusu tanım göz önünde bulundurulduğunda, aile birleşimi hakkının ailenin korunması hakkı ve serbest dolaşım ilkesi üzerine inşa edildiği kabul edilmektedir (Özgenç, 2018, s. 299, 334).

2. Uluslararası Hukukta Aile Birleşimi Hakkı

Aile birleşimi hakkı, münferit bir hak yerine, özellikle aile hayatının korunmasının en etkili araçlarından biri ve diğer hakların bir sonucu olarak kabul görmektedir (Özgenç, 2018, s. 310). Dolayısıyla devletlerin göçü yönetme konusundaki egemen hakları nedeniyle aile birleşimi hakkı sınırlı bir hak olarak göçmenlere tanınmıştır. Bununla birlikte son elli yıl içinde aile birleşiminin uluslararası hukukta ilerici bir gelişme kaydettiği ve devletin, başka yerlerde aile birliği hakkından yararlanamayan yakın aile üyelerini birleştirme yükümlülüğünün yaygınlaştığı kabul edilmektedir (Jastram ve Newland, 2003, s. 576).

Ailenin ayrılmaz bir bütün olarak tüm üyeleriyle beraber yaşama hakkı konusunda ve toplumun temel birimi olarak ailenin saygı ve korumaya hak kazandığı konusunda evrensel bir fikir birliği vardır (Jastram ve Newland, 2003, s. 566). Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, uluslararası hukukta

düzenlenen ve yargı organlarının en geniş yorumladığı hakların başında gelmektedir. Bu hak, aile birleşimi hakkının yanı sıra kişinin maddi ve manevi varlığını sürdürme ile sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını, haberleşme hürriyeti ve konut dokunulmazlığı hakkını da içeren ve aynı zamanda uhdesinde mahremiyet ilkesi, psikolojik taciz yasağı gibi hususları da barındırmaktadır (Kozan ve Gedik, 2023, s. 6).

Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) 12'nci maddesinde *"kimsenin özel yaşamına, ailesine konutuna veya haberleşmesine keyfi olarak karışılmayacağı..."* şeklinde devletlere negatif bir yükümlülük atfederek düzenlenmiştir (BM, 1948, m. 12). Benzer yaklaşım *"Hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemez..."* şeklinde BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (MSHUS) 17'nci maddesinde de sürdürülmüştür (BM, 1966, m. 17). İHEB, temel hak ve özgürlüklerin iç hukuka aktarılması konusunda yol gösterici belge niteliğindeyken (Demir, 2008, s. 211). MSHUS, hakların etkinlik kazanarak somutlaşması ve mekanizmalar kapsamında hukuki korumanın sağlanması amacıyla BM bünyesinde hazırlanan bağlayıcı nitelikteki sözleşmelerin başında yer almaktadır (Kocaoğlu ve Kocaoğlu, 2007, s. 116).

MSHUS'un 23'üncü maddesinde, toplumun doğal ve temel birimi olan ailenin toplum ve devlet tarafından korunması gerektiği düzenlenmektedir (BM, 1966, m. 23). Dolayısıyla sözleşmenin 17'nci maddesi devlete negatif yükümlülük; 23'üncü maddesiye Devletlerin yasal, idari veya diğer tedbirleri alma şeklinde pozitif yükümlülük getirmektedir. Ayrıca Sözleşme'nin 24'üncü maddesi, çocuğun haklarının, çocuğun kendisi veya bir ailenin üyesi olarak korunmasını özel olarak düzenlemektedir (BM, 1966, m. 17). BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 10'uncu maddesi; *"toplumun doğal ve temel birimi olan aileye, özellikle kuruluşu sırasında ve bakmakla yükümlü olduğu çocukların bakım ve eğitimlerinden sorumlu olduğu zaman diliminde mümkün olduğunca en geniş koruma ve yardımın sağlanması"* gerektiğine yer vermektedir (BM, 1966, m. 10.).

Aile birleşimi hakkı ise, birçok uluslararası insan hakları metninde şerhlerle birlikte yer alan bir haktır. Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkına kıyasla

aile birleşimi hakkı uluslararası sözleşmelerde daha az açıkça yer almıştır (Elçin, 2016, s. 117). Devletler, kendi topraklarına kimin girebileceğini veya yerleşebileceğini kontrol etme konusundaki egemen haklarını önemli ölçüde kısıtlayabileceğini varsaydığından aile birleşimi hakkının tanınmasına karşı çıkmış ve bu karşı çıkışlar uluslararası hukuk metinlerine de yansımıştır (Cholewinski, 2002, s. 272). Fransa, Almanya ve Belçika örneklerini inceleyen Arturo John, hükümetlerin, aile birleşimi hakkının devletin topraklarına kimin giriş yapacağına ve yerleşeceğine dair egemen yetkilerini sınırlandıracak bağlayıcı bir standarda dönüşmesini istemediklerini belirtmektedir. Her ne kadar bu ülkeler II. Dünya Savaşı sonrasında aile birleşimini desteklemiş olsa da, bu tutumun temel bir hak anlayışından ziyade, dönemin demografik ve ekonomik ihtiyaçlarına dayandığı vurgulanmaktadır (John, 2003, s. 10).

BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme'nin 44'üncü maddesi, ailenin toplum ve devlet tarafından korunma hakkını tanımakta ve göçmen işçilerin aile birliğini korumak amacıyla gerekli önlemlerin alınmasını taraf devletlere yükümlülük olarak getirmektedir. Bu çerçevede, göçmen işçilerin eşleri veya benzer ilişkide oldukları kişilerle ve bakmakla yükümlü oldukları evlenmemiş çocuklarıyla birleşmelerine imkân tanıyacak tedbirlerin alınması öngörülmekte ve diğer aile fertlerinin de insani gerekçelerle eşit muamele görmesi konusunda taraf devletlerin olumlu istişarelerde bulunulması teşvik edilmektedir (BM, 1990, m. 44). Ayrıca, sözleşmenin taslak aşamasında ayrıntılı biçimde tartışılan bu maddenin önceki versiyonlarında, eşler ve küçük çocuklar için kapsamlı bir aile birleşimi hakkı öngörüldüğü ifade edilmelidir (BMMYK, 2005, s. 2).

Mezkûr sözleşmenin 50'nci maddesinde ise, bir göçmen işçinin ölmesi veya evliliğinin sona ermesi durumunda, işçinin aile fertlerine "aile birleşmesinin temin edilmesi ilkesi" temelinde oturma izni verilmesine "*olumlu*" yaklaşılacağı belirtilmiştir (BM, 1990, m. 50). Son olarak, belgelendirilmiş göçmen işçiler ve ailelerinin üyeleri sınır dışı edilmeye karşı ek garantilerden yararlanmaktadır (BM, 1990, m. 56). Görüleceği üzere "*gerekli önlemleri alma*", "*kolaylaştırma*" ve "*olumlu yaklaşma*" gibi terimlerle Taraf Devletleri göçü yönetme konusunda sıkıntıya düşürmeyecek yaklaşımın tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca sözleşme dilinden aile birleşiminin bir hak olarak değil,

ahlaki bir yükümlülük olarak düzenlendiği sonucu da çıkartılmaktadır (John, 2003, s. 7-9).

Yaşadıkları Ülkenin Uyuşu Olmayan Bireylerin İnsan Hakları Bildirgesi'nin 5'inci maddesinde de “*ulusal mevzuat ve gerekli izne tabi olma*” şeklinde benzer kaygının metne sirayet ettiği anlaşılmaktadır. Madde; “*Ulusal mevzuat ve gerekli izne tabi olarak, bir Devletin topraklarında yasal olarak ikamet eden bir yabancının eşi ve küçük veya bakmakla yükümlü olduğu çocukları, yabancıya eşlik etmeye, katılmaya ve onunla kalmaya kabul edilir.*” hükmüne havidir (BM, 1985, m. 5).

Mültecilerin insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda en geniş düzenlemelere yer veren BM Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinde aile birleşimi hakkının özel bir hak olarak tanınmadığı görülmektedir. Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünün sosyoekonomik ve kültürel haklardan ziyade kişisel ve siyasi haklara öncelik vererek insan hakları açısından taraflı bir duruş sergilemesi mültecilerin yalnızca birinci kuşak haklarla sınırlı çerçevede ele alınmasına ve uygulamada dışlanmasına yol açtığı ifade edilmektedir (Reid, 2005, s. 159; Zetter, 2007). Bununla birlikte ailelere özel koruma sağlayan hükümler mevcuttur. Bunlar arasında; mülteci çocukların dini eğitimiyle ilgili özgürlüklerine atıf yapılan 4'üncü madde, mültecilerin evliliğe bağlı haklarına saygı duymayı içeren 12'nci madde, çocukların anne-babası veya başka bir reşit mültecinin seyahat belgesine kaydolma hakkına yönelik ek paragraf 2 hükümleri mevcuttur (BM, 1951).

Diğer taraftan Sözleşmenin nihai metnini kabul eden ve mültecilerin temel hakların korunmasını oybirliğiyle onaylayan BM Mültecilerin ve Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Tam Yetkili Temsilciler Konferansı Nihai Kararındaki hükümler arasında aile birliğine ilişkin önerilerin de yer aldığı görülmektedir (Jastram ve Newland, 2003, s. 557). Tam Yetkili Temsilciler Konferansı, toplumun doğal ve temel birimi olan ailenin korunmasının mültecinin temel hakkı olduğunu belirtmekte ve mülteci ailesinin birliğinin, özellikle de aile reisinin belirli bir ülkeye kabul için gerekli koşulları yerine getirdiği durumlarda, korunmasını sağlamayı ve özellikle refakatsiz çocuklar ve kızlar olmak üzere, çocuk mültecilerin, özellikle vesayet ve evlat edinme konusunda korunmasını önermektedir (BM, 1951).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ise devletlerin çocuğun aile birliği hakkını güvence altına almasını zorunlu kılan ve tüm çocuklara aile birleşimi hakkı tanıyan ve tüm devletlerin taraf olduğu tek BM sözleşmesi konumundadır (Abram, 1995, s. 407). Sözleşmenin 4 temel ilkesi; ayırım gözetmeme (madde 2), çocuğun yüksek yararı (madde 3), yaşama ve gelişme hakkı (madde 6) ile katılım hakkıdır (madde 12). Sözleşmenin 9’uncu maddesi uyarınca Taraf Devletler, “çocuğun yüksek yararı” ilkesine aykırılık oluşmadıkça çocuğun anne-babasından ayrılmasını güvence altına almaktadır (BM, 1989, m. 9). Ayrılık kararı verilmişse, anne-babasıyla düzenli bir surette kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterilmelidir. Sözleşmenin 10’uncu maddesinde ise çocuk veya anne-babası tarafından, ailenin birleşmesi amaçlarıyla yapılan bir Taraf Devlet ülkesine girme veya onu terk etme konusundaki her başvurunun Taraf Devletlerce “*olumlu, insani ve ivedi bir tutumla*” inceleneceği düzenlenmektedir (BM, 1989, m. 10).

Sözleşmenin 10’uncu maddesindeki devlet yükümlülüğünün ilk sonucu, 9’uncu maddeyle birlikte değerlendirildiğinde, devlet içinde ailelerin birliğini sağlama yükümlülüğünün devletin sınırları tarafından bölünen ailelere ilişkin eylemi de kapsamaktadır. Ayrıca, aile birleşimi çocuğa giriş izni verme konusunda karşılık gelen bir görevi gerektirebilmektedir. Çocuklar ve ebeveynlerin bu hakkın talep ve ifasında eşit statüye sahip olup her biri diğerine katılma hakkına sahip olduğu dikkat edilmesi gereken bir diğer husustur. Örneğin, refakatsiz ve ailesinden ayrılmış çocuklar söz konusu olduğunda çocuğun üstün yararını ileri sürerek sığınma buldukları ülkede aileleriyle yeniden birleşmeyi talep edebileceklerdir. Madde metninden ayrıca, çocuğun daha önce bozulmamış bir ailede yalnızca bir ebeveyniyle beraber olmasının yeterli olmayıp hakkın her iki ebeveyniyle de birlikte olmayı kapsaması gerekliliği anlaşılmaktadır. Son olarak, Devletlerin aile birleştirme taleplerini “*olumlu*” bir şekilde ele alma yükümlülüğü, olumlu eylem anlamında değerlendirilmektedir. Dünyadaki tüm devletlerin taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşmedeki bu formülasyonun “olumlu değerlendirmek”, “uygun önlemleri almak” veya “ulusal yasaya uygun olarak” gibi Devlet takdir yetkisine bırakılan bir yaklaşımdan çok daha güçlü olduğu ve onay lehine bir varsayım doğurduğu sonucu çıkartılmaktadır (Jastram ve Newland, 2003, s. 578).

Uluslararası hukukta aile birleşimine ilişkin en ayrıntılı hükümler uluslararası insancıl hukukta yer almaktadır. Savaş nedeniyle dağılmış ailelerin sorunlarına önemli ölçüde yer veren Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Dördüncü Cenevre Sözleşmesi bu kapsamda önemli bir yer tutmaktadır. Sözleşmenin 25'inci maddesi çatışma nedeniyle yerinden edilen ailelerin dağılmaması için iletişimin önemine vurgu yapmaktadır (BM, 1949, m. 25). Bu kapsamdaki kişilerin ailelerinin üyelerine tamamen kişisel nitelikteki haberleri iletme ve onlardan haber alma ayrıca gecikme olmaksızın yazışmalar yürütme hakkına sahiptir.

Sözleşmenin 49'uncu maddesi uyarınca ise Taraf Devletler, bireysel veya toplu zorla tahliye sırasında aynı aileden olan kişilerin ayrılmasını sağlamakla yükümlü tutulmuştur (BM, 1949, m. 49). Sözleşmenin 50'nci maddesi uyarınca da devletler çocukların kimliğinin belirlenmesi ve ebeveynliklerinin kaydedilmesini kolaylaştırmak için gerekli tüm adımları atmalıdır (BM, 1949, m. 50). Sözleşmenin 82'nci maddesi uyarınca aileler gözaltına alınması gerekirse aile üyelerinin diğer gözaltındakilerden ayrı bir şekilde aynı tesislerde barındırılması, konaklama sağlanması ve uygun bir aile hayatı sürmeleri için olanaklar sunulması gerekmektedir (BM, 1949, m. 82).

Cenevre Sözleşmelerine Ek I. Protokol'ün 74'üncü maddesi ise; Yüksek Sözleşmeci Taraflar ve çatışmanın taraflarını, silahlı çatışmalar sonucu dağılmış ailelerin yeniden birleşmesini mümkün olan her şekilde kolaylaştırma ve insani yardım kuruluşlarının çalışmalarını teşvik etmekle yükümlü tutmuştur (BM, 1977, m. 74). Görüleceği üzere uluslararası insancıl hukuk kapsamında Cenevre Sözleşmesi; gözaltı veya tahliye sırasında aile birliğini korumayı amaçlayan hükümlere ek olarak, aile iletişimi, yeniden birleşmeyi mümkün kılan aile mesajları, aile üyelerinin izlenmesi ve çocukların kaydı gibi mekanizmalar sağlamaktadır (Jastram ve Newland, 2003, s. 576).

1980'lerden itibaren, özellikle Avrupa ülkelerinde aile birleşimi hakkı, yasal göçün temel gerekçelerinden biri hâline gelmiştir. Bu gelişme, göçmenlerin çalıştıkları ülkelerde belirli koşulların varlığında, geride kalan aile üleriyle yasal yollardan birleşme imkânına sahip olmalarını beraberinde getirmiştir (BMMYK, 2005, s. 1). İlk olarak Avrupa'da aile birleşiminin Taraf Devletler açısından bir yükümlülük ve mülteciler açısından da bir hak olarak ele

alınmayıp ilke olarak ele alındığı düzenlemeler mevcuttur. Soğuk Savaş gerginlikleri kapsamında bir ilke olarak aile birleşiminin 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedinde yer aldığı görülmektedir. Bu kapsamda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansına (AGİK) katılım sağlayan Taraf Devletler, aile üyeleriyle yeniden bir araya gelmeyi arzulayan kişilerin başvurularını olumlu ve insani bir ruhla ele alacak; acil nitelikteki taleplere -hasta veya yaşlı kişiler tarafından yapılan talepler gibi- özel ilgi gösterecek ve bu alandaki başvuruları mümkün olduğunca hızlı bir şekilde ele alacaklardır (AGİK, 1975, s. 39). Ayrıca 1989 tarihli AGİK toplantısına katılan Devletler, aile birleşimi başvurularını normal uygulamada üç ay içinde karara bağlamayı kabul ederek günümüze örnek teşkil edecek bir yaklaşım sergilemişlerdir (Jastram ve Newland, 2003, s. 577).

Avrupa Birliği (AB) Temel Haklar Şartı ise göçmen çocuklara aile birleşimi hakkını garanti eden temel bağlayıcı metindir (AB, 2000). Şartın 9'uncu maddesi evlenme ve aile kurma hakkını, 7'nci maddesi özel ve aile hayatına saygı hakkını ve 24'üncü madde çocuğun haklarını ve çocuğun özellikle her iki ebeveyniyle temas kurup bu ilişkiyi sürdürme hakkını korumaktadır (AB, 2000, m.7, 9, 24). Bu nedenle, AB Üye Devletlerinin yargı yetkisi altında olan göçmen çocuklar da dâhil olmak üzere göçmenlerin aile birleşimi hakları, AB hukukunun birincil kaynak düzeyinde yer almaktadır (Bilousov, 2003, s. 27).

Bölgesel olarak Avrupa'da 22 Eylül 2003 tarihli ve 2003/86 sayılı aile birleşimi hakkıyla ilgili Avrupa Konseyi Direktifi değinilmesi gereken bir başka önemli metindir (Avrupa Konseyi, 2003). Bir Üye Devlete girmeyi ve orada ikamet etmeyi talep eden aile üyelerine ilişkin şartları tanımlayan Direktif, aileyi korumak için, aile birleşimi hakkının kullanılmasına ilişkin maddi koşulların ortak kriterler temelinde belirlenmesi gerekliliğinin bir sonucudur. Direktife göre aile birleştirme her durumda çekirdek ailenin üyeleri, yani eş ve küçük çocuklar için geçerli olmalıdır (Avrupa Konseyi, 2003, para. 9). Direktife göre aile birleşimi; kamu düzeni, güvenliği veya sağlığı gibi nedenlerle reddedilebilir (Avrupa Konseyi, 2003, m. 6). Özellikle, ciddi bir suç işlemekten hüküm giyme veya üçüncü ülke vatandaşının terörizmi destekleyen bir derneğe üye olması gibi usulüne uygun gerekçeler metinde yer almaktadır (Avrupa Konseyi, 2003, para. 14). Ayrıca aile birleşimi hakkı, özellikle kadın ve çocuk hakları açısından Üye Devletler tarafından tanınan

değerler ve ilkelere uygun şekilde uyularak kullanılmalıdır (Avrupa Konseyi, 2003, para. 11). Son olarak AGİK'te alınan karara benzer şekilde Üye Devletin yetkili makamları, aile birleşimi konusunda başvuruyu yapan kişiye, mümkün mertebe en kısa sürede ve her durumda başvurunun yapıldığı tarihten itibaren en geç dokuz ay içinde karara ilişkin yazılı bildirimde bulunmakla yükümlü tutulmuştur (Avrupa Konseyi, 2003, m. 5).

Yukarıdaki metinler incelendiğinde; özel ve aile hayatına saygı hakkının bir ev sahibi ülkede göçmenlere açıkça aile birleşimi sağlamadığı sonucu çıkmaktadır. Uluslararası sözleşmelerin aile birleşimi hakkına açıkça yer vermemesi ve uluslararası hukukta henüz bir temel hak olarak düzenlenmemesinin temel nedeni, devletlerin göçü yönetme konusundaki takdir yetkileri ve ekonomik gerekliliklere dayalı tercihleridir. Mülteci aileler her ne kadar aile birleşimi hakkını ileri sürebilse de, bu durum doğrudan ilgili devlete giriş veya ikamet hakkı kazanıldığı anlamına gelmemektedir. Dahası aile birleşiminin bir haktan ziyade “ahlaki bir yükümlülük” ve bir “ilke” olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme dışında, uluslararası belgeler aile birleşimi ilkesini ve bu süreci kolaylaştırma yükümlülüğünü tanımakla birlikte, aile birleşimini açık ve uygulanabilir bir insan hakkı olarak kabul etmekten kaçınmaktadır.

3. BM İnsan Hakları Komitesi ve Çocuk Hakları Komitesinin Genel Yorumlarında Mülteci Çocukların Aile Birleşim Hakkı

MSHUS'un 28'inci maddesi uyarınca Sözleşmede güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin ihlal edilip edilmediğini denetlemek amacıyla BM İnsan Hakları Komitesi kurulmuştur (BM, 1966, m. 28). Komitenin 19 No.lu Genel Yorumu “Madde 23 (Aile) Ailenin Korunması, Evlenme Hakkı ve Eşlerin Eşitliği” üzerinedir (BM İnsan Hakları Komitesi, 1990). Komite hukuki belirlilik açısından devletlerin aile kurumunu nasıl tanımladığını duyurması gerektiğini ve aile kurma hakkının ilke olarak, birlikte üreme ve yaşama olanağını gerektirdiğini belirtmektedir. Komiteye göre; “*birlikte yaşama olanağı, hem iç düzeyde hem de duruma göre diğer Devletlerle işbirliği içinde, özellikle üyeleri siyasi, ekonomik veya benzeri nedenlerle ayrıldığında, ailelerin birliğini veya yeniden birleşmesini sağlamak için uygun önlemlerin benimsenmesini*” ifade etmektedir (BM İnsan Hakları Komitesi, 1990, m.

2-5). Görüleceği üzere Komite aileyi bir grup birimi olarak tanımakta aile kurumunun doğasında aile birliği hakkının ve birlikte yaşama olanağının mevcut olduğunu vurgulamaktadır. Ailenin üyeleri birlikte yaşama hakkına sahip olmasaydı, saygı duyulacak veya korunacak bir grup da olamazdı (Jastram ve Newland, 2003, s. 566).

Aile birliği hakkı, ortak bir aile hayatı hakkı veya tüm ailenin birlikte yaşama olanağına sahip olması yalnızca aileye keyfi müdahale yasağından değil aynı zamanda uluslararası hukuk uyarınca çocuklara tanınan özel aile haklarından da kaynaklanmaktadır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin uygulandığını teyit etmek amacıyla Taraf Devletleri denetlemek üzere kurulan BM Çocuk Hakları Komitesi (Committee on the Rights of the Child-UNCRC) bu bağlamda önemli bir organdır.

UNCRC'nin 14 No'lu Genel Yorumu, çocuğun üstün yararının birincil husus olarak dikkate alınması hakkına ilişkindir. Bu bağlamda Sözleşmeye atıfla *“Çocuklarla ilgili tüm eylemlerde, ister kamusal ister özel sosyal refah kurumları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılsın, çocuğun çıkarları birincil husus olacaktır.”* şeklindeki çocuğun üstün yararına yer verilmektedir (UNCRC, 2013, para. 1). Söz konusu ilkenin aile birleşimi hakkında da geçerli olduğu belirtilmektedir (UNCRC, 2013, para. 3). Komitenin Genel Yorumundaki en önemi tavsiyelerinden biri ise, çocuğun anne ve babasıyla olan ilişkilerinin göç nedeniyle kesintiye uğraması (anne ve babanın çocuksuz kalması veya çocuğun anne ve babası olmadan kalması) halinde, aile birleşimi kararlarında *“çocuğun üstün yararı”*nın değerlendirilmesinde aile birliğinin korunmasının göz önünde bulundurulması gerekliliğidir (UNCRC, 2013, para. 66).

“Çocuğun Katılım Hakkı” konulu 12 No'lu UNCRC Genel Yorumunda; iş bulma amacıyla veya mülteci olarak anne babalarıyla yabancı bir ülkeye gelen çocukların *“zor durumda”* olduğunu belirtmektedir (UNCRC, 2009, para. 123). Göçmenlik ve sığınma süreci de dâhil bu süreçte Komite çocuklara kendi dillerinde hakları ve mevcut hizmetler konusunda ilgili tüm bilgilerin verilmesi gerektiğini, işlemlerinde seslerinin duyurulması ve gerekli ağırlığın verilmesi için iletişim imkânları sunulmasını, çatışmaya sürüklenmiş çocuklara

özgü destek verilmesini ve ücretsiz bir veli veya danışman atanmasını gerekli görmektedir (UNCRC, 2009, para. 124).

Menşe ülkeleri dışında refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara ilişkin 6 No'lu UNCRC Genel Yorumunda; çocuğun üstün yararı için daha fazla ayrılığın gerekli olduğu durumlar haricinde bir çocuğun ebeveynlerinden kendi istekleri dışında ayrılmamasını sağlama yükümlülüğüne tam olarak saygı göstermek için, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocukların ebeveynlerine geri gönderilmesi için her türlü çabanın gösterilmesi ve çocuğun görüşlerini ifade etmesine saygı duyulması gerektiği belirtilmektedir (UNCRC, 2005, para. 79). Ayrıca menşe ülkede aile birleşiminin savunulmasının çocuğun üstün yararına uygun olmadığı, böyle bir geri dönüşün çocuğun temel insan haklarının ihlaline yol açacağı yönündeki makul risklerin dikkate alınması, geri göndermeme yükümlülüklerine uyulması, ayrılığın sonuçlarının dikkate alınması ve çocuğun hayatta kalmasının en önemli şey olduğu ve diğer haklardan yararlanabilmesi için bir ön koşul olduğu hatırlatılmaktadır (UNCRC, 2005, para. 81-83).

Köken, geçiş, varış ve dönüş ülkelerindeki uluslararası göç bağlamında çocukların insan haklarına ilişkin devlet yükümlülükleri hakkındaki UNCRC 23 (2017) sayılı ve Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi'nin (Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families – CMW), 4 (2017) sayılı ortak genel yorumu değinilmesi gereken bir başka önemli belgedir. Ortak Genel Yorumda, aile birleştirme prosedürlerini içerecek şekilde çocukların haklarını olumsuz etkileyebilecek göç ve iltica prosedürlerinde gereksiz gecikmelerden kaçınmak için önlemler alınması ve işlemlerin hızlandırılması tavsiye edilmektedir (BM Ortak Genel Yorum, 2017, para. 15). Bir başka husus, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye referansla aile birleşimine ilişkin başvuruların olumlu, insani ve hızlı bir şekilde ele alınmasıdır (BM Ortak Genel Yorum, 2017, para. 32). Aile birleşimi prosedürünün reddedildiği durumlarda da çocuğa reddetme nedenleri ve çocuğun itiraz hakkı hakkında çocuk dostu ve yaşına uygun bir şekilde ayrıntılı bilgi sağlamalıdır (BM Ortak Genel Yorum, 2017, para. 36). Ortak Genel Yorumda; çocuğun ebeveynleri veya kardeşleri ile ilişkilerinin göç nedeniyle kesintiye uğraması, uluslararası göç bağlamında

çocukların belgesiz olabilecekleri veya çocukların ebeveynlerinin gözetimine alınması gibi ihtimaller de belirtilerek yönergeler geliştirmesi ve her aşamada çocuğun üstün yararının değerlendirilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır (BM Ortak Genel Yorum, 2017, para. 33-35).

BM İnsan Hakları Komitesi ve UNCRC'nin yorumları, uluslararası insan hakları metinlerindeki yaklaşımla birlikte ele alındığında, devletin göçü kontrol etme konusundaki egemenlik gücünden kaynaklı takdir yetkisinin daralmaya başladığı ifade edilmelidir. Göçün olumsuz sonuçlarını yönetmek için yapılan sınırlamalar, temel insan hakları ile uyumlu olmalı ve adil bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmalıdır (Bozdağ, 2014, s. 133). Özellikle çocuklar söz konusu olduğunda çocuğun üstün yararı ilkesi gereğince aile birleşimi hakkının tanınmasına yönelik taleplerin “olumlu” karşılanmasında yarar olduğu sonucu çıkmaktadır. Benzer yaklaşımla BMMYK da, aile birleşiminin birinci öncelik olması gerektiğini ve refakatsiz çocuklara aile üyelerinin yerini bulma ve onlarla iletişim kurma konusunda yardımcı olunmasının esas olduğunu belirtmektedir (BMMYK, 1997, para. 10.5).

Bağlayıcı olmamakla birlikte aile birleşimi BMMYK Yürütme Komitesi'nin çeşitli tavsiyelerinin de merkezinde yer almaktadır. Örneğin 21 Ekim 1981 tarihli Aile Birleşimi Hakkında 24 No.lu Komite kararında; ailenin birliği ilkesinin uygulanması ve ayrılmış mülteci ailelerin birleştirilmesini sağlamak için her türlü çabanın gösterilmesi, kararların en az gecikmeyle alınması, mülteci ailelerin yerleştikleri ülkeye hızla uyum sağlamalarının teşvik edilmesi gibi tavsiyeler yer almaktadır (BMMYK Yürütme Komitesi, 1981, para. 1-9).

4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Aile Birleşim Hakkı

AİHS'nin özel ve aile hayatına saygı hakkı başlıklı 8'inci maddesi kapsamında “Herkes, özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.” (Avrupa Konseyi, 1950, m. 8). Madde metni, aile birleşimine ilişkin açık bir hak içermese de, ister vatandaş ister göçmen olsun, aile yaşamına saygı gösterme yükümlülüğü getirmektedir (John, 2003, s. 11). Bireyler kararları sözleşmeciler devletler için bağlayıcı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) başvurarak hakkın ifasını sağlayabilirler (Avrupa Konseyi, 1950, m. 25). Sözleşmede yer alan hakları yargısal olarak korumakla sorumlu olan AİHM, 8'inci maddenin aile birleşimi hakkını

içerdiğini değerlendirmektedir (Avrupa Konseyi, 2024a). UNCRC’nin yorumlarından da faydalanan AİHM’e göre aile birliğine saygı ve ayrılık durumunda aile birleşimi, aile hayatına saygı hakkının doğal bir parçasıdır (Avrupa Konseyi, 2024b, s. 5).

El Ghatet v. İsviçre ile Jeunesse v. Hollanda kararlarında AİHM, aile birleşimi hakkını içeren davalarda en üst düzeyde korunması gereken olgunun “çocuğun çıkarları” olduğunu vurgulamıştır (AİHM, 2017, para. 46; AİHM, 2014, para. 109-118). Gül v. İsviçre kararında bir çocuğun doğum anından ve bunun gerçekleşmesinden itibaren, kendisi ile ebeveynleri arasında “aile hayatı” anlamına gelen bir bağ kurulduğunu ve istisnai durumlar haricinde göç nedeniyle ayrı düşme gibi sonraki olayların bunu bozamayacağını belirtmiştir (AİHM, 1996, para. 32).

Diğer taraftan, I.A.A. ve Diğerleri v. Birleşik Krallık kararı ile M.T. ve Diğerleri v. İsveç kararlarında da vurguladığı üzere çocuğun çıkarları uyumsuzluklarda “tek belirleyici ölçüt” olarak dikkate alınmamalıdır (AİHM, 2016, para. 46; AİHM, 2023, para. 82). Başvuranların bir Taraf Devletten yaşaması daha iyi olacak tüm çocukların o ülkeye kabul edilmesini bekleyecek şekilde çocuğun çıkarlarını bir “koz” olarak kullanmaları AİHM nezdinde karşılık bulmamaktadır. AİHM’nin yaklaşımına göre; yerel mahkemelerin yapması gereken çocuğun çıkarlarını düşüncelerinin merkezine koyması ve buna önemli bir ağırlık vermesi şeklindedir. Bununla birlikte Avrupa Konseyi bir yayınında çocuğu üstün yararı ilkesinin, aile birleşimi hakkıyla birlikte değerlendirilmesi tüm devletlerin ve devletlerin yasama, yürütüme ve yargısal kuruluşlarının sorumluluğu olduğunun altını çizmiştir. Aile birleşimiyle ilgili tüm kararlarda çocuğun üstün yararının sağlanması gerekmektedir. Yargısal makamların aile birleşimi davalarına karar verirken çocuğun üstün yararını belirlemek için bir prosedür oluşturması elzemdir. Yetkililer, olumlu veya olumsuz yöndeki kararlarının gerekçelerini sunmalı ve çocuğun üstün yararının karar sürecinde nasıl dikkate alındığını açıklamalı ve bu gerekçeleri aile birleşimi başvurusuna verilen yazılı cevapta yansıtmalıdır (Avrupa Konseyi, 2020, s. 68).

Tuquabo-Tekle ve Diğerleri v. Hollanda kararında AİHM, aile birleşimi ile ilgili önüne gelen uyumsuzluklarda çocuğun çıkarlarını değerlendirme

kıstaslarını belirlemiştir. Bu kapsamda “*ilgili çocukların koşulları, yaşları, ilgili ülke veya ülkelerdeki durumları ve ebeveynlerine ne ölçüde bağımlı oldukları*” dikkate alınarak uyuşmazlıkların karara bağlanacağı belirtilmiş ve bu yaklaşım mahkemenin sonraki kararlarında da sürdürülmüştür (AİHM, 2006, para. 44).

Jeunesse v. Hollanda kararı, Surinamlı bir annenin üç çocuğunun çıkarlarının yukarıda ifade edilen ilgili kıstaslar üzerinden değerlendirildiği önemli bir karardır (AİHM, 2014). Kararda, yerel makamların annelerine oturma izni vermeme kararında çocukların çıkarlarına yeterli ağırlık vermediği sonucuna ulaşılmıştır. AİHM kararında, başvuru sahibi anne hariç tüm aile üyelerinin Hollanda vatandaşı olduğunu ve başvuranın eşinin ve üç çocuğunun Hollanda' da birbirleriyle aile hayatlarını yaşama hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Kararda ayrıca başvuranın doğumdan itibaren Hollanda vatandaşlığına sahip olması ve Surinam'ın bağımsızlığını kazanması sonrası annenin vatandaşlığını kaybetmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Zira AİHM'e göre başvuran hiçbir zaman Hollanda vatandaşı olmamış diğer potansiyel göçmenlerin konumuyla aynı seviyede değildir. Buna ilaveten AİHM, başvuranın on altı yıldan uzun süre sabıka kaydı olmaksızın Hollanda' da bulunduğu ve ülkede güçlü ailevi, sosyal ve kültürel bağlar kurup geliştirdiğine önem atfetmiştir. Ayrıca AİHM, Devlet makamlarının tüm aileye koruma sağlayan 8'inci madde kapsamındaki yükümlülüklerine uyup uymadıklarının değerlendirilmesinde, ailenin tüm üyelerinin durumunun dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Başvuranla beraber kocasının ve yaşları küçük 3 çocuğunun Surinam'a yerleşmeleri için zorlanmalarının annenin çocuklarla ilişkisinin kopmasıyla sonuçlanacağı açıktır. Başvurucunun, kocasının ve çocuklarının Hollanda'da aile hayatlarını sürdürme konusundaki kişisel çıkarları ile Hollanda'nın göçü kontrol etme konusundaki kamu düzeni çıkarları arasında adil bir denge kurulmalıdır. AİHM, söz konusu davada adil bir denge kurulmadığını, mevcut vakadaki tüm ilgili faktörleri kümülatif olarak ele aldığı anda, başvurucunun davasının koşullarının istisnai olarak kabul edilmesi gerektiğini tespit etmiştir (AİHM, 2014, para. 100-123).

El Ghatet v. İsviçre kararında AİHM, Mısır'da yaşayan oğlu için bir İsviçre vatandaşının yaptığı aile birleşimi talebini karara bağlamıştır (AİHM, 2017).

Somut vakada AİHM, başvuranın İsviçre’de kızıyla yaşamaya devam ettiğini, başvuranın Mısır’a taşınmasını istemenin kızıdan ayrılmayı gerektireceği için mantıksız olduğunu ve başvuruların İsviçre dışında herhangi bir yerde birlikte aile hayatı yaşamlarının aşırı derecede zor olduğu sonucuna varmıştır. AİHM, Sözleşmeye taraf devletlerin uyumazlıklarda çocuğun üstün yararını dikkate alması gerektiğini ve çocuklarla ilgili kararlarda ilgili ve yeterli gerekçeler ortaya konulmasını önemsemektedir. Çocuğun çıkarlarının gerekçelendirilmesinin merkezine yeterince yerleştirmedeği kanaatiyle AİHM, somut vakada ihlal kararı vermiştir (AİHM, 2017, para. 48-54).

AİHM benzer yaklaşımı Şen v. Hollanda kararında da sürdürmüş ve bir çiftin yurtdışına yerleşirken çocuklarından bir kısmını geride bırakan ebeveynlerin, bu çocukların menşe ülkelerinde kalıcı olarak bırakılmaları gerektiğine yönelik geri dönülemez bir karar aldıkları ve gelecekte bir aile birleşimi fikrinden vazgeçtikleri şeklindeki taraf devletlerin varsayımlarının haksız olacağına kanaat getirmiştir (AİHM, 2001). Somut vakada; ebeveynlerin uzun yıllar Hollanda’da yaşamış olması, Hollanda’da iki çocuklarının dünyaya gelmesi ve her zaman orada yaşamış olması ve vatandaşlıkları dışında Türkiye ile çok az bağlarının olması göz önünde bulundurulmuş ve en büyük kızlarının Türkiye’deki bir teyzenin bakımına bırakılsa da aile hayatı kurmanın en uygun yolunun en büyük kızın Hollanda’ya taşınarak aile birimine entegre olması gerektiği kanaatine varılmıştır (AİHM, 2001, para. 37-42). AİHM, söz konusu kararda ilk kez mevcut davanın başvuranların göç etmesinden sonra kurulan aile bağlarına uygulanmadığını belirterek ihlal kararı vermiştir. John Arturo bu yaklaşımın davanın yalnızca göç hukuku açısından incelenmeyeceği anlamına geldiğini ve dolayısıyla Devlete tanınan takdir yetkisinden daha dar bir takdir yetkisinin oluştuğunu belirtmektedir. Ayrıca Şen v. Hollanda kararının AİHM içtihadında aile birleşimiyle yeni bir aşamanın başlangıcı olduğunu belirtmektedir (John, 2003, s. 30-32).

AİHM, çocuğun anne ve babasından ayrılmasını gerektirecek nitelikteki özel veya aile hayatına saygı hakkına yönelik müdahaleleri değerlendirdiği kararlarında belirli ilkeleri ön planda tutmaktadır. Özellikle çocuğun, anne ve babasının ve kamu düzeninin çıkarlarının çakıştığı aile birleşimi hakkı kapsamındaki davalarda bu çıkarlar arasında kurulması gereken

adil dengeye dikkat edilmesi ve çocuğun çıkarlarına özel önem verilmesi gerektiğini yinelemektedir. Buscemi v. İtalya (AİHM, 1999, para. 53), Saleck Bardi v. İspanya (AİHM, 2011, para. 49), R.M.S. v. İspanya (AİHM, 2013, para. 68) ile devletin aile birleşimini makul ölçüde mümkün olan en kısa sürede kolaylaştırmaya yönelik pozitif yükümlülükleri üzerine kurulu Haddad v. İspanya (AİHM, 2019, para. 51-58) kararlarında, ebeveyn ve çocuğun birbirlerinin arkadaşlığından yararlanmasının aile hayatının temel bir unsurunu oluşturduğunu ve bu tür yararlanmayı engelleyen önlemlerin Sözleşme'nin 8'inci maddesiyle korunan hakka müdahale oluşturduğu belirtilmektedir.

Strand Lobben ve Diğerleri v. Norveç kararı, aile ile ayrı düşmenin sebeplerinden biri olan bakım emri verilmesi durumunda yetkililere mümkün olan en kısa sürede aile birleşimini kolaylaştıracak önlemler alma konusunda olumlu bir görev yükleyen ve uyulması gereken insan hakları ilkelerinin belirlendiği önemli bir karardır (AİHM, 2019). AİHM ilk olarak, yukarıdaki kararlar gibi ebeveyn ve çocuğun birbirlerinin arkadaşlığından karşılıklı olarak yararlanmasının aile hayatının temel bir unsurunu oluşturduğunu ve bu tür yararlanmayı engelleyen önlemlerin özel ve aile hayatına saygı hakkına bir müdahale oluşturduğunu belirlemiştir. AİHM ayrıca bu tür bir müdahalede uyulması gereken ilkelerin; “*yasaya uygunluk (kanunilik)*”, “*meşru bir amaca dayanma*” ve zorunluluk ve orantılılık dâhil “*demokratik bir toplumda gereklilik*” olduğunu belirlemiştir (AİHM, 2019, para. 202-203). AİHM söz konusu kararında çocuğun üstün yararı ilkesinin önemini vurgulamış ve çocukların bakımı ve temas kısıtlamalarını içeren davalarda, çocuğun çıkarlarının diğer tüm hususlardan önce gelmesi gerektiğini belirtmiştir (AİHM, 2019, para. 204).

Kararda vurgulanan bir başka önemli husus, aile birliğine ve ayrılık durumunda aile birleşimine saygı gösterilmesinin, aile hayatına saygı hakkının içsel birer unsuru olduğunun hatırlatılmasıdır. Bu kapsamda aile hayatını kısıtlayan kamu bakımının (bakım emri kararı) dayatılması durumunda, yetkililerin makul ölçüde mümkün olan en kısa sürede aile birleşimini kolaylaştıracak tedbirleri alma yönünde pozitif bir görevi bulunmaktadır (AİHM, 2019, para. 205). Kararda ayrıca, ailenin özellikle uygunsuz olduğu

durumlar hariç, çocuğun çıkarları ailesiyle olan bağlarının sürdürülmesini gerektirir ve bu bağları koparmak çocuğu köklerinden koparmak anlamına gelir. Bu nedenle AİHM çocuğun sağlıklı bir ortamda gelişmesini sağlamanın da açıkça çocuğun çıkarına olduğunu belirterek “*aile bağlarının yalnızca çok istisnai durumlarda koparılabilceği ve kişisel ilişkileri korumak ve uygun olduğunda aileyi “yeniden inşa etmek” için her şeyin yapılması gerektiğini*” vurgulamaktadır (AİHM, 2019, para. 207). Karardan çıkartılacak bir diğer önemli sonuç, bir bakım emrinin koşullar izin verdiği anda durdurulması gereken “geçici bir tedbir” olarak kabul edilmesi gerektiği ve geçici bakımı uygulayan herhangi bir önlem, biyolojik ebeveynleri ve çocuğu yeniden birleştirme nihai amacıyla tutarlı olmasıdır. Bir tedbirin yeterliliği, çocuk ve beraber yaşa(ya)madığı ebeveyni arasındaki ilişkileri derinden etkileyen sonuçlara yol açacağından fazla zaman geçmemesine yani uygulanmasının hızına göre değerlendirilmelidir. Bu nedenle bakım süresinin başlangıcından itibaren yetkili makamlar üzerinde giderek artan bir güçle baskı oluşmalıdır. Dahası, “*bir ailenin üyeleri arasındaki bağlar ve başarılı bir şekilde yeniden birleşme olasılıkları, birbirlerine kolay ve düzenli erişimlerinin önüne engeller konulursa, zorunlu olarak zayıflayacaktır.*” (AİHM, 2019, para. 208).

AİHM, aile birleşimi ile ilgili uyuşmazlıklarda yerel makamların usul açısından uyması gereken ilkeleri ise, “*esneklik, hızlilik ve etkililik*” şeklinde belirtmektedir. Fransa’ya karşı açılan Mugenzi v. Fransa (AİHM, 2014, para. 62), Senigo Longue ve Diğerleri v. Fransa (AİHM, 2014, para. 75) ile Tanda-Muzinga v. Fransa (AİHM, 2014, para. 82) kararlarında AİHM, ebeveyn-çocuk ilişkisinde maddi gerçekliği tespit etmek için harcanan üç yıl ve üstü zamana dayalı gecikmeyi haksız bulmuş usul gerekliliklerinin karşılanmadığını gerekçe göstererek başvuruların aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir. Tanda-Muzinga v. Fransa kararında AİHM ayrıca travmatik deneyimlere maruz kalmış olan başvurusunun yargılamalar sırasında karşılaştığı çok sayıda engelin biriktiğini ve davanın uzun sürmesinin başvuruyu ciddi bir depresyon durumuna soktuğunu da kaydetmiştir. Ayrıca başvurana davaya etkili bir şekilde katılma olanağı sunulmadığı ve aile bağlarını kuran kanıtları ortaya koyarken zorluk yaşatıldığı dikkate alınarak devletin başvuranın çıkarları ile göçü kontrol etme konusundaki kendi

çıkarları arasında adil bir denge kurmayı başaramadığı belirlenmiştir (AİHM, 2014, para. 78-82).

AİHM, aile birleşiminde bekleme süresine ilişkin genel ilkeyi M.A. v. Danimarka kararında belirlemiştir (AİHM, 2021). İki yılı aşan bekleme süreleri için adil denge değerlendirmesinde aile hayatına yönelik aşılmaz engellerin giderek daha fazla önem kazandığı tespitinde bulunmuştur. Somut vakada, karısı ve iki yetişkin çocuğuyla yeniden bir araya gelmesi engellenen Suriyeli bir adamın aile birleşimi verilmesi için üç yıllık bekletilme süresi 8’inci madde uyarınca aile hayatına saygı hakkını ihlal etmiştir (AİHM, 2021, para. 185-193).

Yukarıda yer alan kararlarda AİHM, mültecilerin menşe devlet ülkesinde kalmalarının makul sebeplerle beklenememesi ve varsayımların temelsiz bulunması durumlarında taraf devletlerin pozitif yükümlülükleri doğrultusunda aile birleşiminin kabul edilmesi gerektiği sonucuna ulaşmaktadır (Özgenç, 2018, s. 316). Bununla birlikte Mahkemenin yukarıdaki kararlarda belirlediği ilkeleri somut vakalara uygularken farklı tutum sergilemesi ve göçmenlerin insan haklarını korumada çekimser tutumu eleştirilere de konu olmaktadır (John, 2003, s. 22). Lawson, Strazburg Mahkemesi’nin neden “kesin çizgilerle belirlenmiş kuralları” tanımlamaktan kaçındığını sorgulamakta ve farklı kararların “öngörülebilirlik ve yasal kesinlik eksikliği” ile sonuçlandığına vurgu yapmaktadır (Lawson, 2007, s. 326).

5. Göçmen Çocukların Aile Birleşimi Hakkı

İnsan haklarını; yapılmaması gerekenler (olumsuz haklar), yapılması gerekenler (olumlu haklar), de jure (hukuki haklar) ve de facto (fiili haklar) şeklinde sınıflandıran Hynes’e göre; insan hakları idealleri ile uygulama arasında büyük bir kopukluk vardır. Örneğin, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme mülteci statüsü talep eden çocuklarla ailelerinden ayrı düşmüş çocukların haklarına yer verse de uygulamada mevzuattaki özel korumaların çocukların 18’nci yaş günlerinde veya daha erken sona erdiği anlaşılmaktadır (Hynes, 2024, s. 186, 211).

Zorunlu göçmen statüsündeki çocuklar; temel hizmetlere erişim, seyahat özgürlüğü ve aile birleşimi gibi vatandaşların sahip olduğu haklardan

genellikle yoksundurlar (Fiddian-Qasmiyeh, Loescher, Long ve Sigona, 2014, s. 302). BMMYK, çocukların karşı karşıya kaldığı acil durumların, aile ve toplum yapılarının bozulmasının, mülteci göçlerine eşlik eden şiddet, hastalık ve yetersiz beslenme ile ailelerin ve yakın çevrelerinin ayrılmasının göçmen çocukların fiziksel ve psikolojik refahını derinden etkilediğini belirtmektedir (BMMYK, 1994, s. 1). BM Güvenlik Konseyi'nin 2764 (2024) sayılı kararında çocukların insan haklarının uygulamada korunamamasının nedenleri; “çocukların silahlı çatışmalara taraf olan kişilerce askere alınması ve kullanılması, devşirilmesi, öldürülmesi ve sakat bırakılması, tecavüz ve diğer cinsel şiddet biçimlerine maruz bırakılması, kaçırılmaları, okullara ve hastanelere yönelik saldırılar yaşanması, silahlı çatışma taraflarınca insani yardıma erişimlerinin engellenmesi gibi silahlı çatışma durumlarında çocuklara karşı işlenen insan hakları ihlalleri” şeklinde belirtilmektedir. Konsey, uluslararası insancıl hukuk, insan hakları hukuku ve mülteci hukukunu içerecek şekilde uluslararası hukukun emredici hükümleri kapsamında dünya genelinde yaşanan bu ihlallere son verilmesini ve çocukları korumak için özel önlemler alınmasını talep etmektedir (BM, 2024).

UNICEF, göçmen çocukların genellikle ailelerinden ayrılma, ihmal, şiddet ve istismar, psikolojik rahatsızlıklar, izolasyon, ayrımcılık, insan ticareti, ekonomik sömürü ve çocuk evliliği gibi ihlallere karşı çok daha savunmasız olduklarını belirtmektedir. Bu nedenle, göçmen çocukların aile birleşimi hakkı tanındıktan sonra da hedef ülkesinde uyum süreci boyunca yeterli şekilde desteklenmeleri gerekmektedir. Çünkü göçmen çocukların yaşadıkları topluluklardan diğer çocuklarla ve gençlerle etkileşim kurma fırsatları sınırlıdır ve artan toplumsal gerginliklere ve topluluklar arasındaki çatışmalara yol açma olasılığı yüksektir (UNICEF, t.y.).

Bir çocuğun anne ve babasıyla olan ilişkisinin göç nedeniyle kesintiye uğraması durumunda başvurulması gereken ilke “*çocuğun üstün yararı*”dır. Uluslararası hukuk ilkesi olarak çocuğun üstün yararı dikkate alındığında mümkün olan her yerde ailelerin bir arada bulunmalarının desteklenmesi gerekir. Bu, mevcut aile destek yapılarının güçlendirilmesini gerektirir; bu da etkili aile izleme ve yeniden birleştirme mekanizmaları anlamına gelir (Goodwin-Gill, 1995, s. 415).

Görüleceği üzere söz konusu olan aile, çocuk ve göç olgusu olduğunda göçmen çocukların aile birleşimi hakkı daha da önem kazanmakta ve konu derinleşmektedir. Bu bakış açısıyla, ailesinden ayrı düşen göçmen çocukların aile fertleriyle yeniden birleşiminin önündeki pratik, yasal ve finansal zorluklar, ayrı düşmenin neden ve sonuçları, birleşimin faydaları ve aile birleşimi hakkının pratiğe yansımaları için izlenebilecek yollar aktarılmaya çalışılacaktır.

5.1. Göçmen çocukların aileleriyle yeniden birleşimindeki zorluklar, ayrı düşmenin nedenleri ve sonuçları

BMMYK, göçmen aileleri yeniden birleştirmedeki zorlukları pratik, yasal ve finansal engeller alt başlıklarında ele almaktadır (BMMYK, t.y.). Zorluklardan başında, aile birleştirme prosedürlerinin karmaşıklığı ve mülteci ailelerin kendi dillerinde güvenilir bilgilere erişememesi gelmektedir. Çocukları uluslararası hukukta aktif bir özneye dönüştüren Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukların dinlenmesi ve kararlara katılımına vurgu yapmaktadır (BM, 1989, m. 12). Göçmen çocukların aile birleşimi gibi önemli konularda, devletlerin göçmen çocukları aileleriyle yeniden birleşme olasılıkları hakkında her zaman bilgilendirmesi konusunda pozitif bir yükümlülüğü bulunduğu belirtilmelidir (Nicholson, 2018, s. 122).

Bir diğer zorluk, bazı ülkelerin aile birleşimi hakkının gerçekleşme sürecinin başlatılabilmesi için başvuru ücreti uygulamasından kaynaklanmaktadır. Bazı ülkeler de mültecilerin ailelerini geçindirme yeteneklerini göstermeleri için katı gelir gereksinimleri belirlemektedir. Bu hususta UNCRC ve CMV yetersiz mali kaynakların sıklıkla aile birleşimi hakkının kullanılmasını engellediğinin ve yeterli aile gelirinin kanıtlanmamasının birleşme prosedürlerine engel teşkil edebileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte devletler, bu çocuklara ve ebeveynlerine, kardeşlerine ve varsa yakınlarına yeterli mali destek ve çeşitli sosyal hizmetler sağlamaya teşvik edilmektedir (BM Ortak Genel Yorum, 2017, para. 38).

Kısa başvuru aralığı ve uzun bekleme süreleri diğer zorluklardır. Birçok mülteci aile kısa başvuru tarihleri nedeniyle başvuru yapamamakta; yapanlarsa uzun süre bekleyerek ailelerinden ayrı düşmektedir (BMMYK, t.y.). İki Komitenin Ortak Genel Yorumunda bu konularda önlemler alınması

ve işlemlerin hızlandırılması önerilmektedir (BM Ortak Genel Yorum, 2017, para. 15).

Aile kavramının kültürel ve ulusal farklılıklara göre değişmesi, aile birleşimi sürecinde tanım farklılıklarına bağlı zorlukları doğurabilmektedir. Genellikle aile birleşimi prosedürleri, sosyal, duygusal veya ekonomik olarak bağımlı diğer akrabaları dışlayarak yalnızca sınırlı aile üyelerini kapsamaktadır. Ayrıca göçmenler, kimlik belgeleri, pasaportlar veya doğum ve evlilik belgelerine erişim ve bunları sunma konusunda güçlük yaşayabilmektedir (Bilousov, 2003, s. 27). Gerekli belgeleri temin etmek için kendi ülkelerindeki yetkililere başvurmalarıysa, bu kişilerin zarar görme riskini artırmaktadır. Bir diğer sorunsa, büyükelçilik bulunmayan bölgelerde aile üyelerinin başvuru süreci için komşu ülkelere veya uzak bölgelere seyahat etmek zorunda kalması nedeniyle karşılaştıkları güvenlik ve maliyet riskleridir (BMMYK, t.y.).

Çocukların ailelerinden ayrı düşmesinin ve aile birleşimine ihtiyaç duymasının nedenleri farklı olabilir. Bu nedenler göçün itici faktörleri olan; sel veya kasırga gibi ani afetler veya kuraklık gibi yavaş başlayan çevresel değişikliklerle yoksulluk, açlık gibi ekonomik nedenler veya iç savaş, istikrarsızlık, çatışma gibi siyasi nedenlerle bir aradadır (International Detention Coalition, 2012, s. 20). Çocukların göçü, hem çocukların yetişkin akrabalarına eşlik ettiği yolculukları hem de çocukların tek başına yolculuk yapması gereken durumları içerir. Uluslararası çocuk göçü; ailevi, güvenlik, hayatta kalma, ekonomik fırsatlar gibi nedenlerle seyahat eden çocukları içermektedir (IOM, 2020, s. 253).

Söz konusu faktörlere dayalı olarak çocuğun anne ve babasından ayrı düşmesinin nedenleri arasında, çocuklar kazara ailelerinden ayrılmış, kaçırılmış veya yetim kalmış olması; çocuğun kaçmış veya ebeveynlerinin izniyle bağımsız bir şekilde yaşıyor olması; bazı çocukların sokağa veya suça sürüklenmiş olması; bazı çocukların başka bir yere yerleşmiş ebeveynleri tarafından menşe ülkelerinde bırakılmış olması; bazı çocukların çatışma durumlarında, çocuklar askeri alım veya ebeveynlerinin hapsedilmesi sonucunda ebeveynlerinden ayrılmış olması ve çocukların yardım görevlileri tarafından uzaklaştırılmış olması yer almaktadır. Hangi gerekçe ile olursa

olsun çocukların ailelerine yeniden kavuşmaları uluslararası hukukun en önemli ilgi alanlarından birisi haline gelmiştir (BMMYK, 1994, s. 53).

Çocukların ailelerinden ayrı düşmelerinin son derece ciddi sonuçları bulunmaktadır. Çocuk ve birincil bakım veren anne veya babanın veya çocuk ve aile üyelerinin arasında meydana gelen uzun süreli veya kalıcı kesintiler çocuğun geçim kaynaklarını kendi başına bulması gerektiğinden çocukların psiko-sosyal refahını olumsuz etkileyen bir durumdur (Bilousov, 2003, s. 27). Özellikle erken yaşta annenin kaybı, çocuğu daha yüksek bir psikolojik riske sokmaktadır. Olmayan bir ebeveyn, göçmen bir çocuk için daha az koruma ve bakım, daha az yiyecek veya gelir elde edilmesi, beceri kaybı ve iş yükü anlamına gelmektedir. Bu nedenle göçmen çocukların aile birleşimi kritik öneme sahiptir (BMMYK, 1994, s. 15-16).

5.2. Göçmen çocukların anne ve babasıyla birleşmesinin faydaları

Göçmen çocukların aile birleşiminin çok sayıda faydası bulunmaktadır. Öncelikle aile birleşimi sayesinde yukarıda zikredilen olumsuz etkilerden göçmen çocuk korunmuş olacaktır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuklar nerede olurlarsa olsunlar, her iki ebeveyniyle kişisel ilişkiler ve doğrudan temas kurma haklarından mahrum bırakılmaması gerektiğini vurgulamaktadır (BM, 1989, m. 9). Aile birleşimi hakkı sayesinde kurulacak bir aile bağı, bir çocuğun kimliğinin, duygusal istikrarının ve kültürel mirasının temelini oluşturmakta ve ayrıca çocuğa değerli bir destek ağı sağlamaktadır (Save the children, t.y.).

Bir diğer fayda, göç alan ülkelerde aile birleşiminden yararlanan ailelerin yaşam koşullarının iyileşmesi ile sosyal adaptasyon sorunların giderilmesini sağlaması ve ev sahibi topluma entegrasyonu hızlandırmasıdır (Elçin, 2017, s. 118). Nitekim Michael Walzer (1983, s. 59-62). hükümetlerin göçmenleri yalnızca kendi topraklarında yasal olarak çalışma ve ikamet eden ve ev sahibi topluma entegre olma fırsatından mahrum bırakılan sıradan insanlar olarak görülmelerine izin verilmemesi gerektiğini savunmaktadır (Akt. Cholewinski, 2002, s. 272). Her ne kadar göçün güvenlik ve sosyal uyum için bir tehdit haline geldiği (bazı siyasetçiler ve medya organları tarafından) iddia edilse de çoğu kanıt göçün genel büyüme, ekonomi ve toplumda yenilik ve canlılık üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir (Haas, Castles ve Miller, 2022, s. 2). Küreselleşme çağında göçle beraber çeşitlilik ve ulus öteliliğin

artması çoğunlukla faydalı bir süreç olarak görülmektedir. Ayrıca Avrupa Konseyi Direktifinde (2003, m. 4) aile birleşiminin aile hayatını mümkün kılmanın gerekli bir yolu olduğu, üçüncü ülke vatandaşlarının entegrasyonunu kolaylaştırarak sosyokültürel istikrara katkı sunarak Avrupa Topluluğunun hedeflerine hizmet ettiği belirtilmektedir.

Aile birleşiminin göçün negatif etkilerini ortadan kaldırma veya zayıflatma hususuna da ayrıca değinilmelidir (Bozdağ, 2014, s. 133). Aile birleşimi, iş gücü piyasası ve konut, eğitim ve tıbbi tesisler gibi sosyal tesisler üzerinde baskı yaratabilecek bir göç meselesi olarak görülmektedir. Bu kapsamda aile birleşimiyle aile içinde tedirginlik azaldığından çalışma kapasitesi üzerinde pozitif etkileri olduğu belirtilmektedir (Cholewinski, 2002, s. 271). Psikolojik olarak bakıldığında aile birleşimi, özellikle kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi savunmasız gruplar için yalnızca bir güvenlik duygusu sağlar. Ayrıca aileyle yeniden bir araya gelmek, çatışmayla ilgili travmadan etkilenen mültecilerin iyileşmesine de yardımcı olmaktadır (BMMYK, t.y.).

Son olarak aile birleşimi prosedürlerinin işletilmesi sayesinde tehlikeli göç rotalarıyla göçmenlerin yaşamlarını riske sokması engellenmiş olabilir. Bilindiği üzere düzensiz göçün artması, mültecileri tehlikeli ulaşım araçlarının kullanımından sömürü, şiddet ve kaybolma durumlarına kadar çeşitli risklere maruz bırakmaktadır (IOM, 2024, s. 8). İyi tasarlanmış mülteci aile birleştirme prosedürleri sayesinde, mültecilerin tehlikeli ve düzensiz yolculuklara başvurması ve sevdikleriyle yeniden birleşmek için hayatlarını riske atmasını önleyebilecek güvenli ve hukuki yollar devreye sokulmuş olacaktır. Bu sayede tehlike kaçakçılık ağları caydırabilir (BMMYK, t.y.).

Yukarıdaki faydalar dikkate alındığında, aile birleşiminin lehine genel bir varsayım olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bazı durumlarda aile birleşimi çocuğun en iyi yararına olmayacaktır. Bunun nedeni, geri dönüşün düşünüldüğü yerde zarar görme riski veya ebeveynlerin kendilerinin temsil ettiği riske bağlanmaktadır. Ailenin geçmişte çocuğun kaçırılmasına karışması veya gelecekte çocuğun kaçırılmasını önleyemeyecek olması örnekler arasında sayılmaktadır (Fiddian-Qasmiyeh, Loescher, Long ve Sigona, 2014, s. 174).

5.3. Aile birleşimi hakkının gerçekleşmesi için izlenebilecek yollar

Göçmen çocukların ailelerinden ayrı düşüklerinde yeniden birleşmeleri için başvurulabilecek çok sayıda yol vardır. Bunlardan ilki, hukuki mekanizmaların devreye sokulmasıdır. Bu kapsamda insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası sözleşmelerdeki hakların sözleşmeler bünyesindeki mekanizmalarla birlikte işletilmesi gerekmektedir. Bu yasal çerçeveler ve anlaşmalar bilhassa Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyle birlikte ileri sürülmelidir. Örneğin, Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi gibi anlaşmalar, sınır ötesi çocuk velayeti anlaşmazlıklarını çözmek ve çocuğun çıkarlarının en üst düzeyde olmasını sağlamak için mekanizmalar sağlamaktadır (Save the children, t.y.).

Üzerinde durulması gereken bir başka husus, bir ülkenin ulusal yasal çerçevesi altında var olan devlet tarafından yönetilen bir prosedür olan aile birleşimi hakkının uygulamasının takip edilmesi gerekliliğidir. Bu çerçevede BMMYK; devletin mülteci aile birleşimi yükümlülüklerine uyumunu sürekli olarak izlemekte, mülteci durumlarının sınırlamalarına uygun esnek, koruma odaklı prosedürlerin benimsenmesini savunmakta ve ailelerin ilgili ortaklar tarafından sağlanan bilgilere ve yasal ve idari yardıma erişmesini desteklemekte ve mülteciler için destek sistemleri kurmak üzere kilit ortakları koordine etmektedir. Yani hukuki mekanizmaların yanı sıra mülteci veya çocuk hakları çalışan kurumların izleme ve raporlama fonksiyonları takip edilmelidir (BMMYK, t.y.).

İki Komitenin Ortak Genel Yorumundaki ikili, bölgesel ve uluslararası girişimlerin teşvik edilmesi bir başka önemli konu başlığıdır. Komiteler, bu girişimlerin aile birleşimini kolaylaştırmak, çocuğun üstün yararının değerlendirmesini ve belirlemesini uygulamak ve çocukların duyulma hakkını ve usulüne uygun yargılama güvencelerini garanti altına almak için önemli olduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda devletler, bölgesel hükümetlerarası kuruluşlar da dâhil olmak üzere çocukların ve sivil toplum örgütlerinin bu süreçlere katılımını sağlamalıdır. Ayrıca BM Çocuk Fonu ve IOM de dâhil olmak üzere BM ajansları ve kuruluşların teknik iş birliğinden yararlanılabilir (BM Ortak Genel Yorum, 2017, para. 65).

Bazı ülkelerde uygulanan aile birleşimini destekleyici göç politikaları, çocukların başka bir ülkede bulunan ebeveynlerine katılmalarını kolaylaştırma işlevi görmektedir. Bu kapsamda çocuk dostu mekanizmaların oluşturulması da önemli bir seçenektir. Her ne kadar birçok ülkede ücretsiz hukuki danışmanlık ve yardım hizmetlerine erişim sınırlı olsa da; başvuru sahiplerine bilgi sunulması, bireysel değerlendirme yapılması, makul sürelerde karar verilmesi, kararlara karşı itiraz imkânı tanınması ve özellikle çocukların üstün yararının gözetilmesi gibi güvenceler sürece erişimi kolaylaştırmakta ve başvuru sahiplerini desteklemektedir (Avrupa Konseyi, 2020, s. 57).

Velayet uyuşmazlıklarının çözümünde izlenebilecek yöntemlerden biri, uluslararası aile arabuluculuğunun çocuğun yararını gözetken uzlaşmalar teşvik edecek şekilde kullanılmasıdır. Ayrıca bazı ülkelerde kurulan çocuk irtibat merkezleri ile görüntülü görüşme ve mesajlaşma gibi sanal iletişim araçları, farklı ülkelerde yaşayan çocuklar ile ebeveynleri arasındaki bağı sürdürmede etkili bir araç olabilir. Konsoloslukların, sınır ötesi çocuk velayeti sorunları yaşayan ailelere bilgi ve hukuki rehberlik sağlaması ve koşullar uygun olduğunda uluslararası çocuk kaçırma vakalarına müdahil olması da önem taşımaktadır (Save the children, t.y.). Öte yandan, aile birleşimi sürecinde çocuklar, genellikle çocuklarla etkili iletişim kurma yeterliliğine sahip olmayan diplomatik veya konsolosluk yetkilileriyle muhatap olabilmektedir. Bu nedenle, çocuklarla temasta bulunan kişilere çocuk dostu iletişim, uygun muamele ve çocuğun yüksek yararını gözetme konularında rehberlik ve eğitim sağlanması gerekmektedir (Avrupa Konseyi, 2020, s. 71).

SONUÇ

Uluslararası sözleşmeler ve insan hakları metinleri incelendiğinde, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının ev sahibi bir ülkede göçmenlere açıkça aile birleşimi sağlamadığı anlaşılmaktadır. Aile birleşiminin uluslararası hukukta henüz bir temel hak olarak düzenlenmemesinin temel nedeni, sözleşmelere taraf devletlerin düzensiz göçü yönetme konusunda takdir yetkisine bağlı olarak koydukları çekinceler ve ekonomik gerekliliklere dayalı tercihlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin başında Fransa, Almanya gibi ülkelerin aile birleşimini desteklemelerininse istisnai ve geçici bir dönemle sınırlı kaldığı, temel amacın göçmenlerin aile birleşimi yoluyla normal bir aile

hayatı sürme hakkına saygı duyması gerektiğine dair temel bir inanıştan ziyade geçici bir demografik ve ekonomik ihtiyaca dayandığı ortaya konulmuştur. Bu çerçevede gerek uluslararası hukuk gerekse de göç hukukuna yönelik alan yazımda devletlerin düzensiz göçü yönetme konusundaki egemen haklarına dayalı takdir yetkisine geniş surette yer verildiği görülmektedir. Her ne kadar göçmen aileler aile birleşimi hakkını bir taraf devlete karşı ileri sürse de bu sav doğrudan o devlete giriş yapma veya o ülkede ikamet izni kazanma şeklinde bir sonuç doğurmamaktadır. Dolayısıyla aile birleşiminin bir haktan ziyade “ahlaki bir yükümlülük” ve bir “ilke” olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, devletlerin çocuğun aile birliği hakkını güvence altına almasını zorunlu kılan ve tüm çocuklara aile birleşimi hakkı tanıyan ve tüm devletlerin taraf olduğu tek BM sözleşmesidir. Bu sözleşme ile birlikte, çocukların hukuk düzeninde daha iyi korunması hedeflenmiştir. Sözleşme uyarınca bir çocuk veya anne-babası tarafından, ailenin birleşmesi amacıyla yapılan bir Taraf Devlet ülkesine girme veya onu terk etme konusundaki her başvurunun Taraf Devletlerce “olumlu, insani ve ivedi bir tutumla” incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Devletlerin ailelerin birliğini sağlama konusundaki bu yükümlülüğünün devletin sınırları tarafından bölünen ailelere ilişkin eylemi de kapsaması, çocuklar için en önemli güvencelerden biri olarak dikkat çekmektedir. Jastram ve Newland gibi uzmanlar, devletlerin aile birleştirme taleplerini “olumlu” bir şekilde ele alma yükümlülüğünü olumlu eylem anlamında değerlendirilmekte ve başvuru sonucunun onay lehine bir varsayım doğurduğu sonucunu çıkartmaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye ek olarak insan hakları sözleşmeleri bünyesinde kurulan komitelerin yorumları, insancıl hukuk kuralları, BMMYK Yürütme Komitesi kararları, Avrupa Konseyi Direktifleri ve AİHM kararlarıyla takdir yetkisinin çocuklar ve özellikle göçmen çocuklar söz konusu olduğunda kısıtlandığı ve devletlerin idari, hukuki ve yargısal yetkilerini kullanırken çocuğun çıkarlarını gözetmek zorunda oldukları vurgulanmaktadır. Bu savı insan haklarının gelişen ve devinen yönü de desteklemektedir. Dinamik bir alan olan insan hakları, yalnızca korunması gereken bir alan değil aynı zamanda geliştirilmesi için de devletlerin çaba sarf etmesi gereken bir hukuk düzenidir. Çocuk haklarını kapsayan insan haklarının bu yönü dikkate

alındığında devletlerin yetkilerinin çocuk lehine sınırlandırılması gerekliliği sonucu çıkmaktadır.

Çocukları ilgilendiren her karar ve eylemde çocuğun üstün yararı ilkesi esas alınmalıdır. Dolayısıyla, bir çocuğun anne ve babasıyla olan ilişkisinin göç nedeniyle kesintiye uğraması durumunda başvurulması gereken ilke “*çocuğun üstün yararı*”dır. Çocuğun üstün yararı dikkate alındığıdaysa mümkün olan her yerde ailelerin bir arada bulunmalarının desteklenmesi gerekmektedir.

Çocuğun, anne ve babasının ve kamu düzeninin çıkarlarının çakıştığı aile birleşimi hakkı kapsamındaki uyuşmazlıklarda devletlerin bu çıkarlar arasında adil bir denge kurmaya çalışması ve çocuğun çıkarlarına özel önem vermesi gerekmektedir. Devletler, esasa yönelik kararlarında “*ilgili çocukların koşulları, yaşları, ilgili ülke veya ülkelerdeki durumları ve ebeveynlerine ne ölçüde bağımlı oldukları*” hususlarını dikkate almalıdır. Usulî açısından ise “*esneklik, hızlilik ve etkililik*” unsurlarını içerecek şekilde kararlarının merkezine “çocuğun çıkarları”nı koymalıdır.

KAYNAKÇA

- Abram, EF. (2015). The Child's Right to Family Unity in International Immigration Law. *Law and Policy*, 17(4), 397-439.
- AİHM. Buscemi v. İtalya, B.N: 29569/95, K.T. 16.9.1999.
- AİHM. El Ghatet v. İsviçre, B.N: 56971/10, K.T. 8.11.2016.
- AİHM. Gül v. İsviçre, B.N: 23218/94, K.T. 19.2.1996.
- AİHM. Haddad v. İspanya, B.N: 16572/17, K.T. 18.6.2019.
- AİHM. I.A.A. ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, B.N: 25960/13, K.T. 8.3.2016.
- AİHM. Jeunesse v. Hollanda, B.N: 12738/10, K.T. 3.10.2014.
- AİHM. M.A. v. Danimarka, B.N: 6697/18, K.T. 9.9.2021.
- AİHM. M.T. ve Diğerleri v. İsveç, B.N: 22105/18, K.T. 6.3.2023.
- AİHM. Mugenzi v. Fransa, B.N: 52701/09, K.T. 10.10.2014.
- AİHM. R.M.S. v. İspanya, B.N: 28775/12, K.T. 18.9.2013.
- AİHM. Saleck Bardi v. İspanya, B.N: 66167/09, K.T. 24.8.2011.
- AİHM. Senigo Longue ve Diğerleri v. Fransa, B.N: 19113/09, K.T. 10.10.2014.
- AİHM. Strand Lobben ve Diğerleri v. Norveç, B.N: 37283/13, K.T. 10.9.2019.
- AİHM. Şen v. Hollanda, B.N: 31465/96, K.T. 21.12.2001.
- AİHM. Tanda-Muzinga v. Fransa, B.N: 2260/10, K.T. 10.10.2014.
- AİHM. Tuquabo-Tekle ve Diğerleri v. Hollanda, B.N: 60665/00, K.T. 1.3.2006.
- Avrupa Konseyi (2020). *Family Reunification For Refugee and Migrant Children, Standards and Promising Practices*. Strazburg: Avrupa Konseyi Yayını.
- Avrupa Konseyi (2024a). *Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights*. Strazburg: Avrupa Konseyi Yayını.
- Avrupa Konseyi (2024b). *Key Theme – Rights of the child Contact rights*. Strazburg: Avrupa Konseyi Yayını.
- Avrupa Konseyi Direktifi (2003). 22 Eylül 2003 tarihli ve 2003/86 sayılı karar, "Aile birleşimi hakkı".
- Bhabba, J. et al. (2016). *Children on the Move: An Urgent Human Rights and Child Protection Priority*. Boston: Harvard FXB Center for Health and Human Rights.
- Bilousov, M. (2003). *Modern Society and Science: Current Research by Young Scientists. Right to Family Reunification of Migrant Children under the European Union Law*. Karkov: Yaroslav Mudryi National Law University Yayını.
- BM Güvenlik Konseyi (2024). 20 Aralık 2024 tarih, 9823 No.lu toplantı ve 2764 (2024) sayılı karar.
- BM İnsan Hakları Komitesi (1990). 19 No.lu Genel Yorum: "Madde 23 (Aile) Ailenin Korunması, Evlenme Hakkı ve Eşlerin Eşitliği".
- BMMYK Yürütme Komitesi (1981). 21 Ekim 1981 tarihli 24 No.lu Komite Kararı: "Aile Birleşimi Hakkı".

- BMMYK (1994). *Refugee Children: Guidelines on Protection and Care*. Cenevre: BMMYK Yayını.
- BMMYK (1997). *Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum*. Cenevre: BMMYK Yayını.
- BMMYK (2005). *Migration Papers*. Cenevre: BMMYK Yayını.
- BMMYK (2023). *Global Trends Report 2023*. Cenevre: BMMYK Yayını.
- BMMYK (t.y.). *Long-term solutions: Complementary pathways for admission to third countries*, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2025, <https://www.unhcr.org/what-we-do/build-better-futures/long-term-solutions/complementary-pathways/family-reunification>.
- Bozdağ, GG. (2014). Family Reunification as the Most Common Form of Immigration in the Member States of the EU. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9, 133-44.
- Cholewinski, R. (2002). Family Reunification and Conditions Placed on Family Members: Dismantling a Fundamental Human Rights, *European Journal of Migration and Law*, 4, 271-290.
- Demir, E. (2008). İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 14(3), 209-242.
- Deniz, MB (2019). *Aile Hukuku* (1. Baskı). Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yayını.
- Dottridge, M. (2012). *What Can You Do to Protect Children on the Move: A handbook to enable organisations to review how they prevent child trafficking and exploitation?* Geneva: Terre Des Homines International Federation.
- Elçin, D. (2017). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aile İkamet İzni: Aile Hayatı Hakkı mı? Aile Birleşimi Hakkı mı?, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 30, 117-198.
- Fiddian-Qasmiyeh, E., Loescher, G., Long K. ve Sigona, N. (2014). *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies*. Oxford: Oxford Handbooks Online.
- Goodwin-Gill GS (1995). Unaccompanied refugee minors: The role and place of international law in the pursuit of durable solutions. *International Journal of Children's Rights*, 3, 405-416.
- Haas, H.D., Castles, S., Miller M.J. (2022). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri* (1. Baskı). Ankara: GAV Perspektif Yayınları.
- Hynes, P. (2024). *Zorunlu Göçe Giriş* (Elhan H.N., Akdeniz, E. Çev.). Ankara: Kızılay Kültür ve Sanat Yayınları.
- International Detention Coalition (2012). *Captured-Childhood*. Melbourne: International Detention Coalition Yayını.
- IOM (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı). Cenevre: IOM Yayını.
- IOM (2020). *World Migration Report 2020*. Cenevre: IOM Yayını.
- IOM (2024). *Risks and protection through the most dangerous zones along transit migration routes in Central America and Mexico*. Cenevre: IOM Yayını.

- IOM (2024). *World Migration Report 2024*. Cenevre: IOM Yayını.
- Jastram, K., Newland, K. (2003). *Family Unity and Refugee Protection*. Cambridge: Cambridge University Press.
- John, A. (2003). *Family Reunification for Migrants and Refugees: A Forgotten Human Right?* Venice: European Inter-University Centre for Human Rights and Democratisation.
- Kocaoğlu, M., Kocaoğlu S. (2007). İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Uluslararası Koruması. *Ankara Barosu Dergisi*, 65(3), 105-128.
- Kozan, A., Gedik, Ö. (2023). Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Rehberi. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.
- Lawson, R. (2017). Family Reunification Directive Court of Justice of the European Communities. *European Constitutional Law Review*, 3, 324-342.
- Nicholson, F. (2018). *The “Essential Right” to Family Unity of Refugees and Others in Need of International Protection in the Context of Family Reunification*. Cenevre: BMMYK Yayını.
- Özgenç, Z. (2018). Sığınmacıların Aile Birleşimi Hakkı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(2), 297-342.
- Reid, C. (2005). *International Law and Legal Instruments: Forced Migration Online*. Oxford: University of Oxford.
- Save the children. (t.y.), *UNCRC Article 10 and the right to family unity*, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2025, <https://www.savethechildren.org.au/about-us/save-the-childrens-charity-work/uncrc-article-10-and-the-right-to-family-unity>.
- UNCRC (2009). 12 No.lu Genel Yorum: “Çocuğun Katılım Hakkı”.
- UNCRC (2013). 14 No.lu Genel Yorum: “Çocuğun üstün yararının birincil husus olarak dikkate alınması hakkına ilişkin (madde 3, para. 1)”.
- UNCRC, CMV. (2013). 13 No.lu ve 4 No.lu Ortak Genel Yorum: “Köken, Geçiş, Varış ve Dönüş Ülkelerindeki Uluslararası Göç Bağlamında Çocukların İnsan Haklarına İlişkin Devlet Yükümlülükleri”.
- UNICEF (t.y.), *Refugee children in need of protection*, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2025, <https://www.unicef.org/turkiye/en/refugee-children-need-protection>.
- Walzer, CM (1983). *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. New York: Basic Books.
- Yazar, E. (2022). Mültecilerin İnsan Haklarının Korunmasında Anayasa Mahkemesinin Rolü. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(4), 313-350.
- Zetter, R. (2007). More Labels, Fewer Refugees: Remaking the Refugee Label in an Era of Globalization. *Journal of Refugee Studies*, 20(2), 172-192.

EBEVEYNLERİN ÇEVİRİMİÇİ MAHREMİYET KAYGILARI İLE SOSYAL MEDYA DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Şahin BAYZAN¹

Öz

Bu çalışma, ebeveynlerin çevrimiçi gizlilik kaygı düzeyleri ile sosyal medya davranışları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Tanımlayıcı tipte kesitsel olarak yürütülen bu araştırma Türkiye’de 81 ilde resmi ilköğretim, ortaokul ve liselerde eğitim gören öğrencilerin ebeveynleri (n=8,305) ile yapılmıştır. Ebeveynler, kotalı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Veriler ebeveyn veri toplama formu, Sosyal Medya Davranış Ölçeği (SMDÖ) ve Çevrimiçi Mahremiyet Kaygı Düzeyi Ölçeği (ÇMKDÖ) ile toplanmıştır. Verilerin analizinde t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Pearson Korelasyon testi ve çoklu regresyon testi kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir. Ebeveynler çevrimiçi gizlilik konusunda orta düzeyde endişelidir ve bu endişe şehirde yaşayan ve daha yüksek eğitim seviyesine sahip ebeveynler arasında daha yüksektir. Çocukları anaokuluna, ilköğretilere ve ortaokula giden ebeveynlerin çevrimiçi gizlilik endişeleri daha yüksektir. Şehir merkezinde yaşayan ebeveynlerin kırsal kesimde yaşayanlara göre daha olumlu sosyal medya davranışları vardır. Eğitim seviyesi ve sosyal medya deneyimi arttıkça sosyal medya davranışları olumlu şekilde artmaktadır. Ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet endişeleri ile sosyal medya davranışları arasında düşük düzeyde olumlu bir ilişki vardır. Ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygıları ve sosyal medya kullanma davranışları üzerinde demografik faktörlerin etkili olduğu belirlenmiştir. Ebeveynlere yönelik eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının, yaş, eğitim düzeyi ve yaşadıkları yer gibi faktörler göz önünde bulundurularak özelleştirilmesi, daha etkili sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi mahremiyet, sosyal medya, mahremiyet kaygısı, sosyal medya davranışları.

¹ Dr., Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, E-posta:sahinbayzan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5610-0006

BAYZAN, Ş., (2025). Ebeveynlerin Çevrimiçi Mahremiyet Kaygıları İle Sosyal Medya Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(Aile Özel Sayısı Cilt-2), 649-682. DOI:10.21560/spcd.vi. 1640077

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTS' ONLINE PRIVACY CONCERNS AND SOCIAL MEDIA BEHAVIORS

Abstract

This study aims to examine the relationship between parents' privacy concerns levels and their social media behaviours. This descriptive cross-sectional study was conducted with the parents (n=8,305) of students attending public primary, secondary and high schools in 81 provinces in Türkiye. Parents were selected by quota sampling method. The data were collected with the parent data collection form, Social Media Behaviour Scale (SMBS) and Online Privacy Anxiety Level Scale (OPALS). In the analysis of the data, t test, one-way analysis of variance (ANOVA), Pearson Correlation test and multiple regression test were used. The significance level was accepted as $p<0.05$. Parents are moderately concerned about online privacy and this concern is higher among parents who live in the city and have higher education levels. Parents whose children attend kindergarten, primary school and secondary school have higher online privacy concerns. Parents living in the city centre have more positive social media behaviours than those living in rural areas. As the level of education and social media experience increases, social media behaviour increases positively. There is a low-level positive relationship between parents' online privacy concerns and social media behaviours. Demographic factors were found to be effective on parents' online privacy concerns and social media use behaviours. Customising education and awareness-raising activities for parents by taking into account factors such as age, education level and place of residence will contribute to obtaining more effective results.

Keywords: *Online privacy, social media, privacy concerns, behavior on social media.*

GİRİŞ

Son otuz yıl içinde yaşanan teknolojik ilerlemeler, toplum üzerinde köklü etkiler bırakmış ve dijital dönüşümü hızlandırmıştır (Yankın, 2018). Bu evrim, yaşam tarzından iş modellerine, eğitim sisteminden sosyal etkileşimlere kadar geniş bir yelpazede etkisini göstermiştir (Göçoğlu, 2020). Masaüstü bilgisayarlardan mobil cihazlara ve akıllı telefonlara doğru yaşanan evrim, iletişim biçimlerini temelden değiştirmiştir (Yaşar, 2020). İnternetin yaygınlaşması bilgiye erişimi kolaylaştırırken, sosyal medyanın yükselişi insan ilişkilerini dijital platformlara taşıyarak toplumsal etkileşim dinamiklerini dönüştürmüştür (Gencer, 2016; Güzel, 2020).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, topluma pek çok fırsat ve olanak sunarken, çeşitli riskleri ve endişeleri de beraberinde getirmiştir. Dünyada altı milyara yaklaşan internet kullanıcısı ve yaklaşık beş milyarı bulan sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Kullanıcıların günlük ortalama yedi saatini internette geçirmesi ve bu sürenin yaklaşık iki buçuk saatini sadece sosyal medyada geçiriyor olması (Kemp, 2023), yoğun bir etkileşim yaşandığına işaret etmektedir. Bu etkileşimlerin bir sonucu olarak, yapılan paylaşımlar nedeniyle kişisel veriler dijital platformlarda istismara açık hale gelmektedir ve bireylerde mahremiyet kaygılarına neden olmaktadır (Arat ve Aslan, 2021).

Mahremiyet, bireyin kişisel bilgilerinin, düşüncelerinin, duygularının, vücut bütünlüğünün ve genel olarak özel yaşamının izinsiz ve istenmeyen bir şekilde müdahaleye uğramasına karşı korunma hakkıdır (Westin, 2003). Bu kavram, bireyin kendi alanını, bilgilerini ve özel yaşamını kontrol etme yeteneği ile ilişkilendirilir ve kişisel özgürlüklerin ve insan haklarının temel bir unsuru olarak kabul edilir (Tuğluk, 2017; Yüksel, 2003). Dijital mahremiyet ise, bireylerin çevrimiçi ortamlarda kişisel bilgilerinin, dijital etkileşimlerinin ve diğer çevrimiçi etkinliklerinin gizliliğini koruma hakkını ifade eder (Kokolakis, 2017). Bu bağlamda, dijital mahremiyet, internet kullanıcılarının çevrimiçi platformlarda bilinçli olarak paylaştıkları verilerin kontrolünü ellerinde tutmalarını ve bu verilerin izinsiz kullanılmasını önlemeyi amaçlar (Aslanyürek, 2016). Sosyal medya platformları, kullanıcıların mahremiyetlerinin sıklıkla ihlal edildiği platformlar olarak ön plana çıkmaktadır (Stasi, 2019).

Sosyal medya, bireylerin bilgi paylaşımlarını, çevrimiçi etkileşim kurmalarını ve diğer insanlarla bağlantı kurmalarını sağlayan popüler platformlardır (Ulaş, 2020; AlKhudari, 2022). Bu platformlar, kullanıcıların fotoğraf, video gibi görsel içerikleri paylaşımlarını sağlayarak sürede büyük bir kitleye ulaşmayı mümkün kılmaktadır (Darı, 2018). Ancak bu platformlar, aynı zamanda kullanıcılarının özel hayatlarını kamuya açık hale getirerek mahremiyetle ilgili çeşitli sorunlara eden olmaktadır (Soydan, 2023). Bu bağlamda, mahrem bilgilerin kamuya açık bir şekilde paylaşılması, bireyleri siber zorbalık, taciz ve tehdit gibi olumsuzluklarla karşı karşıya bırakabilmektedir (Cengiz, 2021). Özellikle ebeveynler, çocuklarının ve kendi mahremiyetlerini koruma konusunda endişe duymaktadır (Güzelçoban, 2023). Sosyal medya kullanımının artması ve beraberinde getirdiği riskler, bu endişeleri daha da derinleştirmektedir (Bostancı, 2019; Cirban-Ekrem ve Er-Güneri, 2021).

Son yıllarda, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili özel bilgileri ve fotoğrafları sosyal medya platformlarında paylaşma eğilimi gözlemlenmektedir (Yüksel, 2021). Araştırmalar, bazı ebeveynlerin, çocuklarıyla ilgili detaylı bilgileri sosyal medyada paylaşarak mahremiyetlerini ihlal ettiklerini ortaya koymaktadır (Yabancı et al., 2018; Baştumur et al., 2021). Ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili detaylı bilgileri görselleştirerek sosyal medyada paylaşması, mahremiyetin doğrudan ihlal edilmesine neden olmakta ve çocukların mahremiyetini tehlikeye atmaktadır (Brosch, 2018). Çocuklarıyla ilgili sürekli içerik paylaşma eğiliminde (sharenting) olan “paylaşan ebeveynler”, çocuğunun doğum anından gençlik dönemine kadar yaşanan tüm anları sosyal medyada paylaşır hale gelmiştir (Baştumur vd., 2021).

Çocukları ile ilgili yapılan paylaşımlara beğeni ve yorum gibi geri bildirimler alan ebeveynler, bu durumu ebeveynlik görevlerinin bir göstergesi olarak algılayarak geri bildirimleri dikkate almaktadır (Keith, 2017; Yüksel, 2021). Günümüzde, çocuklar daha anne karnındayken çektirilen ultrason görüntülerinin ebeveynler tarafından sosyal medya platformlarında paylaşıldığı gözlemlenmektedir (Abidin, 2015; Morse, 2019). Bu durum, çocuğun gizliliği gerektiren durumlarının etik ve ahlaki ilkeler dikkate

alınmadan sosyal medyada ifşa edilmesine neden olmaktadır (Archer ve Kao, 2018; Bessant, 2018). Bu eğilim, ebeveynlerin çocuklarının her anını paylaşma ihtiyacını ortaya koymakta ve sonuç olarak çocukların mahremiyetinin ciddi şekilde ihlal edilmesine yol açmaktadır (Dursun, 2019). Çocuklarının her anını paylaşan ebeveynler, farkına varmadan hem kendilerini hem çocuklarını tehlikeye sokmaktadır (Akkoç ve Ayyıldız, 2021; Pınar, 2018).

Sosyal medyada paylaşılan ebeveynlerden ziyade, bilinçli davranan ebeveyn yaklaşımı, risklerin azaltılmasına ve olası tehlikelerin önlenmesine önemli katkı sunacaktır (Çalapkulu ve Alp, 2020). Dijital platformlarda çocuklara yönelik riskler ve tehditlerin varlığı, ebeveynlerin kaygılanmalarının ve endişe duymalarının en önemli nedenidir. Dijital dünya ile iç içe yaşayan çocuklar gerçek hayattakinden daha fazla risklerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu risklerle baş edebilmenin en önemli şartı, çocuk ve ebeveynin bu risk ve tehditlere karşı farkındalık sahibi olmasıdır (Domazet ve Lozanovska, 2023).

Dijital ebeveynler, sosyal medyanın gizlilik üzerinde olumsuz bir etkisi olduğundan ve çocuklarının tacizciler tarafından hedef alınabileceğinden endişe duymaktadırlar (Bostancı, 2019). Ancak, genel ve durumsal gizlilik endişelerinin ebeveynlerin sosyal medya paylaşım davranışlarını önemli ölçüde etkilemediğini gösteren dar kapsamlı çalışmalar (Ranzini et al., 2020) dışında, bu endişelerin sosyal medya davranışlarını nasıl etkilediğine dair kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca risk alma ve gizlilik endişeleri de sosyal medya davranışlarını şekillendiren önemli faktörler (Filho et al., 2023) olduğu bulgusu bu kapsamlı çalışma için motivasyon olmuştur. Bu çalışma, ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygı düzeylerinin sosyal medya davranışlarına olan etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, bireylerin tutumları, algıladıkları sosyal normlar ve davranışsal kontrolleri çerçevesinde sosyal medya kullanımını açıklayan Planlı Davranış Teorisi (PDT) temel alınarak aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygısı ve sosyal medya davranışları cinsiyet, farklı kademelerde okuyan çocukları olma durumu, yaş, eğitim düzeyi, yaşadığı yerleşim yeri, sosyal medya kullanım yılı, sosyal medya hesap sayısı ve sosyal medyada geçirilen günlük süre açısından farklılaşmakta mıdır?

2. Anne ve babaların ayrı ayrı sosyal medya davranışları çevrimiçi mahremiyet kaygısı alt boyutları arasındaki ilişki ne düzeydedir?
3. Anne ve babaların ayrı ayrı sosyal medya davranışları çevrimiçi mahremiyet kaygısı alt boyutları tarafından yordanmakta mıdır?

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada, ebeveynlerin sosyal medya kullanım davranışlarını anlamlandırmak ve çevrimiçi mahremiyet kaygılarıyla ilişkisini kuramsal bir temele oturtmak amacıyla Planlı Davranış Teorisi (Theory of Planned Behavior- TPB) temel alınmıştır. Ajzen (1991) tarafından geliştirilen PDT, bireylerin belirli bir davranışı gerçekleştirme niyetlerini; tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol olmak üzere üç temel yapı aracılığıyla açıklamaktadır. Tutum, bireyin belirli bir davranışa yönelik olumlu ya da olumsuz değerlendirmesini ifade ederken; öznel norm, bireyin önemli referans gruplarının beklentilerine ilişkin algısını yansıtmaktadır. Algılanan davranışsal kontrol ise bireyin söz konusu davranışı gerçekleştirme konusundaki yeterlilik ve kontrol algısını içermektedir. Bu bağlamda, ebeveynlerin sosyal medya platformlarında çocuklarına ilişkin içerikleri paylaşma ya da dijital mahremiyeti koruma yönündeki davranışları, bu psikososyal belirleyiciler doğrultusunda şekillenebilmektedir. Planlı Davranış Teorisi, yalnızca bireysel tutumları değil, toplumsal normlar ve çevresel faktörlerle etkileşimi de dikkate alarak ebeveyn davranışlarını çok boyutlu ve kuramsal olarak temellendirilmiş biçimde incelemeye olanak tanımaktadır.

Planlı Davranış Teorisi'nin üç temel bileşeni olan tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol, bu çalışmada incelenen ebeveynlerin sosyal medya kullanım davranışlarını ve bu davranışlara etki eden çevrimiçi mahremiyet kaygılarını anlamlandırmada önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır (Chen et al., 2023; Arpacı, 2018). Ebeveynlerin sosyal medya platformlarına yönelik tutumları, gizlilik ihlali ihtimali karşısındaki algılarına göre olumlu ya da olumsuz biçimde şekillenebilmektedir (Walrave et al., 2022). Örneğin, çocuklarının fotoğraflarının çevrimiçi ortamda kötüye kullanılabileceğine yönelik kaygılar, ebeveynin paylaşım yapma eğilimini olumsuz etkileyebilmektedir (Arzoglu et al., 2023; Mitch, 2024). Öznel normlar, toplumda kabul gören ebeveynlik ve dijital mahremiyet normlarının

birey üzerindeki etkisini ifade etmekte; bu da ebeveynlerin sosyal medya davranışlarını, sosyal çevrelerinden gelen beklentiler doğrultusunda biçimlendirebilmektedir (Er et al., 2021; Amon et al., 2022; Ögel, 2022). Algılanan davranışsal kontrol ise ebeveynin sosyal medyada neyi, ne zaman ve nasıl paylaşacağı konusunda kendisini ne düzeyde yeterli ve kontrollü hissettiğiyle ilgilidir. Bu üç boyutun etkileşimi, ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygılarının sosyal medya davranışları üzerindeki etkilerini açıklamada kuramsal bir bütünlük sağlamaktadır.

Araştırmanın Modeli

Ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygı düzeylerinin sosyal medya davranışlarına etkisinin değerlendirilmesine ilişkisel tarama yöntemi ile cevap aranmıştır. İlişkisel tarama modelinde araştırmada yer alan değişkenler ve bu değişkenler arasındaki ilişkiler herhangi bir müdahale olmaksızın, durumu değiştirip etkilemeden var olduğu şekilde tanımlanır (Fraenkel ve Wallen, 2006; Karasar, 1998). Verilerin analizinde t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Pearson Korelasyon testi ve çoklu regresyon testi kullanılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmaya, Türkiye'nin 81 ilinden ve çocuğu olan 8.305 ebeveyn gönüllü katılmıştır. Araştırmanın örnekleme; kotalı örnekleme yöntemi ile rastgele seçilmiştir. Kotalı örneklemede; evrenin özelliklerini belirlediğine inanılan belirli değişkenlere sahip örnekler dikkate alınır (Gürbüz, 2018; Kılıç, 2013). Ana kütlede var olan özelliğin oranı, örnekleme aynı oranda geçmelidir (Karagöz, 2017). Örneklem sayısı, Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması düzey-2'ye göre 26 alt bölge (İBBS, 2023) dikkate alınarak nüfusa oranlı olarak belirlenmiştir. Anne ve baba katılım oranlarının elde edilen sonuçların doğru yorumlanması açısından dengeli olmasına dikkat edilmiş ve bu doğrultuda örneklemin %50,1'i baba, 49,9'u annelerden oluşmaktadır. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna Ait Demografik Özellikler

Demografik özellikler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	4161	50.1
	Kadın	4144	49.9
Yaş	32 yaş ve altı	971	11.7
	33-37 yaş arası	1704	20.5
	38-41 yaş arası	1970	23.7
	42-45 yaş arası	1880	22.6
	46 yaş ve üstü	1780	21.4
Eğitim düzeyi	İlkokul	1196	14.4
	Ortaokul	1046	12.6
	Lise	2280	27.5
	Önlisans	879	10.6
	Lisans ve üstü	2904	35.0
Yaşadığı yerleşim yeri	Kentsel	6292	75.8
	Kırsal	2013	24.2
Ana okulda eğitim gören çocuğu olma	Hayır	4920	59.2
	Evet	3385	40.8
İlkokulda eğitim gören çocuğu olma	Hayır	5226	62.9
	Evet	3079	37.1
Ortaokulda eğitim gören çocuğu olma	Hayır	3310	39.9
	Evet	4995	60.1
Lisede eğitim gören çocuğu olma	Hayır	4628	55.7
	Evet	3677	44.3
Üniversitede eğitim gören çocuğu olma	Hayır	6819	82.1
	Evet	1486	17.9
Sosyal medya kullanım yılı	3 yıl ve altı	918	11.1
	4-6 yıl	1710	20.6
	7-9 yıl	1229	14.8
	10 yıl	2083	25.1
	11 yıl ve üstü	2365	28.5
Sahip olduğu sosyal medya hesap sayısı	1 tane	2271	27.3
	2 tane	3186	38.4
	3 tane	2014	24.3
	4 tane ve üstü	834	10.0

	Bir saatten az	2143	25.8
Sosyal medyada geçirilen günlük süre	1-3 saat	4598	55.4
	4 saat ve üstü	1564	18.8
	Toplam	8305	100.0

Veri Toplama Araçları

Çalışmada araştırmacılar tarafından geliştirilen 8 maddelik sosyal medya davranış ölçeği (SMDÖ) ve Alakurt (2017) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 14 maddelik çevrimiçi mahremiyet kaygı düzeyi ölçeği (ÇMKDÖ) kullanılmıştır.

Sosyal Medya Davranış Ölçeği: Sosyal medya davranışı, bireylerin sosyal medyayı kullanırken sergilediği olumlu veya olumsuz tutum ve davranışları ifade eder. Bu ölçek bu çalışma kapsamında geliştirilmiştir. İlgili ölçme aracının geliştirilmesi sürecinde, ilgili alanyazın taraması yapılmış ve madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu oluşturulduktan sonra, alan uzmanları ve ölçme değerlendirme uzmanlarından görüş alınmış ve 14 maddelik son hali ile uygulamaya çıkmıştır. Geliştirilen ölçme aracından elde edilen ölçümlerin güvenilirlik ve geçerlik kanıtları için açımlayıcı faktör analizi ve Cronbach alfa analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi için uygun örnekleme yöntemi ile 550 kişiye ulaşılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi yapılmadan önce veri setinin faktörleşebilir yapıya sahip olup olmadığını belirlemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett küresellik testi kullanılmıştır. Ölçme aracının maddeleri arasındaki ikili korelasyonlar için Spearman sıra farkları korelasyon katsayısı kullanılmıştır. KMO değerinin 0.50 ve üstünde olması ile Barlett küresellik testinin anlamlı olması verilerin faktör analizine uygun olduğuna işaret etmektedir (Büyüköztürk, 2012; Field, 2009). Yapılan ön analizler sonucunda veri setinin faktörleşebilir olduğu belirlenmiştir (Veri için, KMO = .652; Barlett testi χ^2 (df) = 1053.166 (91) $p < .001$). Ölçme aracının faktör sayısına karar verme sürecinde, saçılma grafiği, özdeğer ve paralel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Ölçme aracındaki her bir maddenin ilgili faktörde çalıştığının göstergesi olarak faktör yükünün minimum .32 olması gerektiği belirtilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

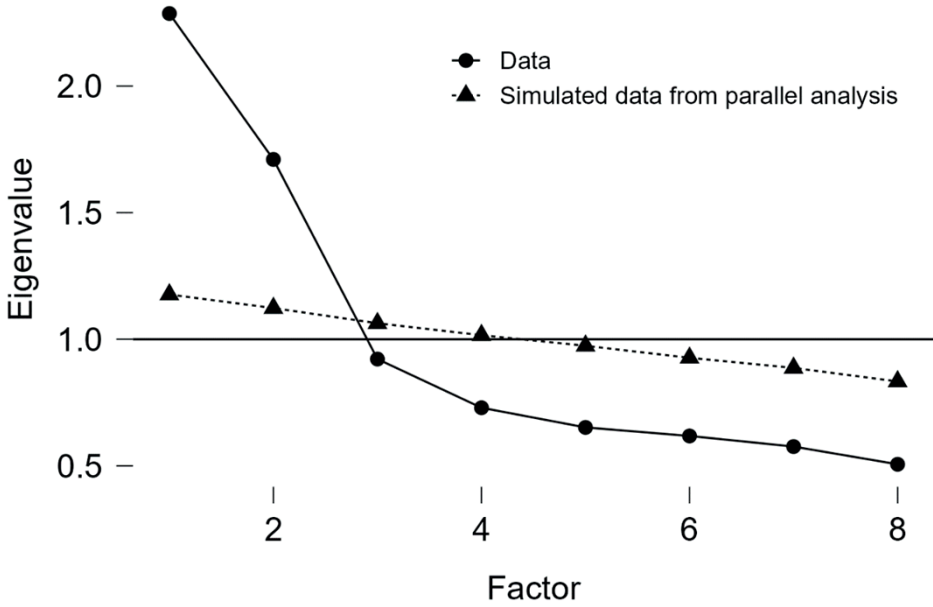
Herhangi bir faktör sınırı konulmadan AFA yapılmış ve iki maddenin (4 ve 8 numara) faktör yükünün. 32'den düşük olduğu tespit edilmiş ve analizden

çıkartılmıştır. İki madde çıkartıldıktan sonra AFA analizi tekrarlanmış ve bir maddenin (10 numara) .32'den düşük faktöre sahip olduğu belirlenmiş ve analizden çıkartılmıştır. Analiz tekrar yapıldığında bir maddenin (12 numara) faktör yükünün .32'den düşük olduğu belirlenmiş ve analizden çıkartılmıştır. Analiz yeniden tekrarlanmış ve iki maddenin (2 ve 3 numara) binişik madde olduğu (birden fazla faktöre yüklendiği) belirlenmiş olduğundan ölçme aracından çıkartılmıştır. Sonuç olarak iki faktör ve sekiz maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçme aracının faktör yük değerleri tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Sosyal Medya Davranış Ölçeğinin Faktör Yük Değerleri

Eski madde numarası	Yeni madde numarası	Faktör 1	Faktör 2	Özgül varyans
M1	M1	0.532		0.732
M9	M2	0.513		0.716
M11	M3	0.761		0.433
M14	M4	0.535		0.661
M5	M5		0.451	0.784
M6	M6		0.663	0.576
M7	M7		0.636	0.609
M13	M8		0.483	0.758
Özdeğer:		2.287	1.710	
Açıklanan Varyans (%):		20.60	13.50	
Toplam Açıklanan Varyans (%)		34.10		

Tablo 2 incelendiğinde, ölçme aracındaki maddelerin faktör yüklerinin .451 ile .761 aralığında değiştiği ve varyansın %34,1'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Test edilen modele ilişkin paralel analiz sonucu şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Paralel analiz sonucu

Şekil 1 incelendiğinde, gerçek veriler ile simülasyon verilerinin kesişim noktasının üzerinde iki faktörün yer aldığı görülmektedir. Bu bulgu, geliştirilmiş ölçme aracının iki faktörlü bir yapıya sahip olduğunu desteklemektedir. Ölçekte yer alan ilk dört madde, “Sosyal Medyada Etik ve Paylaşım Bilinci”, son dört madde ise “Sosyal Medyada Güvenlik ve Gizlilik” faktörü olarak adlandırılmıştır. Bu sınıflandırma, ölçme aracının teorik temellere dayalı olarak yapı geçerliğine sahip olduğunu göstermektedir. Ölçme aracından elde edilen ölçümlerin geçerliğine ilişkin kanıtlar sağlandıktan sonra güvenilirlik analizi için Cronbach alfa yapılmış ve birinci faktör için .672; ikinci faktör için ise .621 ve toplam puan için .634 olduğu tespit edilmiştir. Güvenirlik değerinin .70 ve üstü olması iyi güvenirlğe işaret ettiği (Salvucci vd., 1997) ve .60 ile .70 arasının ise kabul edilebilir olduğu (Griethuijsen vd., 2014) belirtildiğinden ölçme aracının alt faktörleri ve toplam puandan elde edilen ölçümlerin kabul edilebilir uyuma sahip oldukları tespit edilmiştir. Sonuç olarak geliştirilen ölçme aracından elde edilen ölçümlerin güvenilir ve geçerli olduğu tespit edilmiştir. Ölçme aracından toplamda en düşük 8 ve en yüksek

24 puan alınmaktadır. Alınan yüksek puan sosyal medya davranışlarının olumlu olduğuna yorumlanmaktadır.

Çevrimiçi mahremiyet kaygı düzeyi ölçeği (ÇMKDÖ): Buchanan ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen ve Alakurt (2017) tarafından Türkçe'ye uyarlanan çevrimiçi mahremiyet kaygı düzeyi ölçeği 14 madde ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin boyutları “e-posta kullanımı”, “çevrimiçi güven” ve “çevrimiçi ödeme” olarak isimlendirilmiştir. Ölçek geliştirilirken hesaplanan psikometrik özelliklere göre ölçeğin uyum indekslerinden ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı $\chi^2/sd = 1.97$ 'dir. Diğer uyum indeksleri; NFI = .92, CFI = .96, GFI = .92, RMSEA = .06 olarak bulunmuştur. Tüm bu indeksler incelendiğinde ölçeğin yapı geçerliğinin yeterli düzeyde olduğu görülmektedir. Ölçeğin tümü için hesaplanan Cronbach α değeri 0,89 olduğu görülmüştür. 5'li likert tipinde olan ölçekten en düşük 14 en yüksek ise 70 puan alınmaktadır. Yapılan çalışma için ise ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha güvenirlik değeri 0,932 olarak hesaplanmıştır. Ölçme araçlarına ait normal dağılım, güvenirlik ve betimsel istatistikleri tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Ölçek ve Alt Boyutlarına Ait Normallik ve Güvenirlik Analizleri ile Betimsel İstatistikler

Ölçek ve alt boyutlar	Min.	Max.	Mean	SD	Skew.	Kurt.	Cronbach α
ÇMKDÖ-F1	6.00	30.00	15.42	5.82	0.45	-0.37	.891
ÇMKDÖ-F2	2.00	10.00	6.35	2.16	-0.07	-0.77	.759
ÇMKDÖ-F3	6.00	30.00	19.78	6.16	-0.18	-0.80	.892
ÇMKDÖ-Total	14.00	70.00	41.55	12.56	0.09	-0.52	.932
SMDÖ-F1	4.00	12.00	8.39	2.53	-0.17	-1.10	.679
SMDÖ-F2	4.00	12.00	10.01	1.82	-0.87	0.36	.637
SMDÖ-Total	8.00	24.00	18.39	3.34	-0.37	-0.25	.645

Tablo 3 incelendiğinde, her iki ölçme aracı ve alt boyutlarından elde edilen ölçümlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1.96 aralığında olduğu görülmektedir. Bu bulgu değerlere ait dağılımların normal dağılım sergilediklerine işaret etmektedir (George and Mallery, 2010; Shiel and Cartwright, 2015). Ölçme araçları ve alt boyutlarının normal dağılım sergilemesinden dolayı fark analizlerinde parametrik istatistikler kullanılmıştır.

Ölçme araçları ve alt faktörleri için elde edilen güvenirlik değerlerinin .637 ile .932 arasında değiştiği görülmektedir. Güvenirlik değerinin .70 ve üstü olması iyi güvenirliğe işaret ettiği (Salvucci vd., 1997) ve .60 ile .70 arasının ise kabul edilebilir olduğu (Griethuijsen vd., 2014) belirtildiğinden ölçme araçlarından elde edilen ölçümlerin kabul edilebilir ve iyi uyuma sahip oldukları tespit edilmiştir.

Ölçme araçlarının alt boyutları arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, çevrimiçi mahremiyet ölçeğinin alt boyutları arasındaki korelasyonların .640 ile .737 aralığında, sosyal medya davranış ölçeğinin alt boyutları arasındaki korelasyonun ise .663 olduğu tespit edilmiş ve her iki ölçeğin toplam puanları alınarak analizler gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Çalışma için etik kurul onayı ve Millî Eğitim Bakanlığı'ndan uygulama izni alınmıştır. Ardından, 81 il Milli Eğitim Müdürlükleri ile paylaşılan çevrimiçi anket linki aracılığıyla ebeveynlerin çalışmaya katılımı sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın amaçları doğrultusunda kullanılan veri analiz teknikleri şu şekildedir. Sosyodemografik değişkenlerin betimlenmesi amacıyla frekans ve yüzde analizleri kullanılmıştır. Ölçme araçlarından elde edilen ölçümlerin normalliği için çarpıklık ve basıklık istatistikleri ve güvenirlik kanıtı için Cronbach alfa katsayısı kullanılmıştır. Sosyal medya davranışları ölçeğinin geliştirilmesi sürecinde açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Fark analizleri için bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek ve yordama analizleri için korelasyon ve çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Veri analizleri SPSS (versiyon 25) paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve istatistiksel anlamlılık için .05 düzeyi dikkate alınmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Bu araştırma yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için Trakya Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı'ndan etik kurul (Araştırma kodu/tarih: 2022.02.14 / 23.02.2022) izni ve araştırmanın yürütülmesi için ilgili kurumlardan gerekli

yasal izin alınmıştır. Bu araştırma süresince Helsinki Deklarasyonu’na sadık kalınmıştır. Katılımcılardan elde edilen bilgilerin gizli tutulacağı belirtilerek “gizlilik ve gizliliğin korunması” ilkesi ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyenlerin alınması ile de “özerkliğe saygı” ilkesini içeren etik ilkeleri yerine getirilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçekler için yazarlarından mail yoluyla izin alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamında ilk olarak, ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygıları ile sosyal medya davranışlarının sosyodemografik değişkenlere göre farklılığı incelenmiştir. İki gruplu değişkenler için bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla gruba sahip değişkenler için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Sonuçlar tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Çevrimiçi Mahremiyet Kaygıları ile Sosyal Medya Davranışlarının Çeşitli Değişkenlere Göre Karşılaştırılması

Değişkenler			Çevrimiçi Mahremiyet Kaygı Düzeyi Ölçeği		Sosyal Medya Davranış Ölçeği	
		N	$\bar{X} \pm Sd$	Analiz	$\bar{X} \pm Sd$	Analiz
Cinsiyet	Erkek	4161	41.62±12.48	t=0.49, p=.625	18.40±3.37	t=0.31, p=.754
	Kadın	4144	41.48±12.65		18.38±3.32	
Yaşadığı Yer	Kentsel	6292	41.76±12.51	t=2.76, p=.006	18.44±3.34	t=2.16, p=.031
	Kırsal	2013	40.88±12.71		18.25±3.36	
Anaokulda Eğitim Gören Çocuğu Olma	Hayır	4920	41.60±12.52	t=0.41, p=.680	18.53±3.32	t=4.73, p=.000
	Evet	3385	41.48±12.63		18.18±3.36	
İlkokulda Eğitim Gören Çocuğu Olma	Hayır	5226	41.46±12.43	t=0.86, p=.388	18.50±3.31	t=3.77, p=.000
	Evet	3079	41.70±12.79		18.21±3.39	
Ortaokulda Eğitim Gören Çocuğu Olma	Hayır	3310	41.34±12.30	t=1.24, p=.213	18.74±3.30	t=7.73, p=.000
	Evet	4995	41.69±12.74		18.16±3.35	

Lisede Eğitim Gören Çocuğu Olma	Hayır	4628	42.12±12.72	t=4.69, p=.000	18.36±3.29	t=0.96, p=.335
	Evet	3677	40.83±12.34		18.43±3.40	
Üniversitede Eğitim Gören Çocuğu Olma	Hayır	6819	41.70±12.53	t=2.40, p=.016	18.39±3.31	t=-0.22, p=.827
	Evet	1486	40.84±12.71		18.37±3.50	

Tablo 4 incelendiğinde, ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygı düzeylerinin yaşadığı yer ve çocuklarının lise veya üniversitede eğitim görmesine göre anlamlı farklılık gösterdiği, diğer değişkenlere göre ise anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Ortalamalara göre, şehir merkezinde yaşayan ve lise veya üniversitede çocuğu olmayan ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygıları daha yüksektir. Ebeveynlerin sosyal medya davranışları, yaşadığı yer ve çocuğunun okul öncesi, ilkokul veya ortaokulda okumasına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Diğer değişkenlere göre ise anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Ortalamalara göre, şehir merkezinde yaşayan ebeveynlerin sosyal medya davranışları, kırsaldakilere göre daha olumludur. Ayrıca, okul öncesi, ilkokul veya ortaokulda okuyan çocuğu olmayan ebeveynlerin sosyal medya davranışları, çocuğu bu okullarda okuyanlara göre daha olumludur. Diğer bir ifadeyle okul öncesi, ilkokul veya ortaokulda çocuğu olan ebeveynlerin problemli sosyal medya kullanımından bahsedilebilir.

Ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygıları ve sosyal medya davranışları, yaş, eğitim düzeyi, sosyal medya kullanım yılı, sahip oldukları hesap sayısı ve günlük sosyal medya süresi değişkenlerine göre ANOVA testi ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Katılımcıların Çevrimiçi Mahremiyet Kaygı Düzeylerinin ve Sosyal Medya Davranışlarının Farklı Değişkenlere Göre ANOVA Sonuçları

Değişkenler		Çevrimiçi Mahremiyet Kaygı Düzeyi Ölçeği / Sosyal Medya Davranış Ölçeği						
	Grup	N	Mean / Mean	SD / SD	F / F	p / p	Fark / Fark	
Yaş	32 yaş ve altı (1)	971	40,64 / 18,44	13,12 / 3,31	2.73 / 1.39	.028 / .234	3 > 1	--
	33-37 yaş (2)	1704	41,44 / 18,28	12,82 / 3,33				
	38-41 yaş (3)	1970	42,10 / 18,32	12,60 / 3,38				
	42-45 yaş (4)	1880	41,26 / 18,52	11,97 / 3,36				
	46 yaş ve üstü (5)	1780	41,84 / 18,41	12,55 / 3,30				
Eğitim Düzeyi	İlkokul (1)	1196	39,86 / 17,78	13,07 / 3,50	18.36 / 83.98	.000 / .000	3;4;5 > 1 3;4;5 > 2 4;5 > 3	4;5 > 1 3;4;5 > 2 4;5 > 3 5 > 4
	Ortaokul (2)	1046	39,81 / 17,52	13,25 / 3,50				
	Lise (3)	2280	41,37 / 17,98	12,66 / 3,25				
	Önlisans (4)	879	42,91 / 18,62	12,70 / 3,17				
	Lisans ve üstü (5)	2904	42,60 / 19,21	11,81 / 3,15				
Sosyal Medya Kullanım Yılı	3 yıl ve altı (1)	918	41,04 / 17,98	13,43 / 3,63	1.93 / 8.43	.102 / .000	--	3;4;5 > 1 4;5 > 2
	4-6 yıl (2)	1710	41,09 / 18,15	12,93 / 3,35				
	7-9 yıl (3)	1229	41,38 / 18,48	12,33 / 3,35				
	10 yıl (4)	2083	42,03 / 18,49	12,22 / 3,30				
	11 yıl ve üstü (5)	2365	41,74 / 18,59	12,36 / 3,23				
Sahip Olduğu Sosyal Medya Hesap Sayısı	1 tane (1)	2271	41,51 / 18,16	13,10 / 3,55	0.37 / 6.05	.778 / .000	--	3;4 > 1
	2 tane (2)	3186	41,72 / 18,40	12,17 / 3,21				
	3 tane (3)	2014	41,40 / 18,58	12,56 / 3,29				
	4 tane ve üstü (4)	834	41,36 / 18,51	12,59 / 3,34				
Sosyal Medyada Geçirilen Günlük Süre	Bir saatten az (1)	2143	41,37 / 18,31	13,29 / 3,50	0.38 / 10.41	.686 / .000	--	2 > 1;3
	1-3 saat (2)	4598	41,57 / 18,53	12,29 / 3,28				
	4 saat ve üstü (3)	1564	41,72 / 18,10	12,35 / 3,29				

Tablo 5'e göre, ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygı düzeyleri yaşa ($F = 2.73$; $p < .05$) ve eğitim düzeyine ($F = 18.36$; $p < .05$) göre anlamlı farklılık göstermektedir; 38-41 yaş aralığındaki ebeveynler 32 yaş ve altındakilere göre daha yüksek kaygı düzeyine sahiptir, ayrıca eğitim düzeyi arttıkça çevrimiçi mahremiyet kaygısı artmaktadır. Sosyal medya kullanım yılı, hesap sayısı ve günlük kullanım süresi açısından anlamlı fark bulunmamıştır ($p > .05$). Ebeveynlerin sosyal medya davranışları eğitim düzeyine ($F = 83.98$; $p < .05$),

sosyal medya deneyimine ($F = 8.43$; $p < .05$), sahip olunan hesap sayısına ($F = 6.05$; $p < .05$) ve günlük sosyal medya kullanım süresine ($F = 10.41$; $p < .05$) göre anlamlı farklılık göstermektedir. Eğitim düzeyi ve sosyal medya deneyimi arttıkça sosyal medya davranışı da olumlu yönde artmaktadır. 3 veya daha fazla sosyal medya hesabı olan ebeveynlerde ve günlük 1-3 saat sosyal medyada vakit geçirenlerde sosyal medya davranışı daha olumludur. Sosyal medya kullanım süresi arttıkça problemlili bir sosyal medya kullanımı, yani olumsuz bir sosyal medya davranışı söz konusu olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan 4144 anne ve 4161 babanın ayrı ayrı sosyal medya davranışları ile çevrim içi mahremiyet kaygı puanları arasındaki ilişki basit korelasyon analizi ile incelenmiştir. Tablo 6'da ilişkisi incelenen değişkenlere ait betimsel istatistikler ve değişkenlere ait korelasyon değerleri yer almaktadır.

Tablo 6. Anne ve Babaların Sosyal Medya Davranışları ile Çevrim İçi Mahremiyet Kaygısı Arasındaki İlişkileri Gösteren Korelasyon Değerleri

	1	2	3	4	
Anne	1.Sosyal Medya Davranışları	,223**	,432**	,379**	
	2. E-posta Kullanımı		,516**	,591**	
	3. Çevrimiçi Güven			,647**	
	4. Çevrimiçi Ödeme				
	Aritmetik Ortalama	18,38	15,73	6,67	20,67
	Standart Sapma	3,31	6,03	1,90	6,50
Baba	1.Sosyal Medya Davranışları	,257**	,451**	,384**	
	2. E-posta Kullanımı		,538**	,606**	
	3. Çevrimiçi Güven			,661**	
	4. Çevrimiçi Ödeme				
	Aritmetik Ortalama	18,40	16,11	6,60	20,56
	Standart Sapma	3,37	5,91	1,90	6,49

** $p < 0,01$

Tablo 6 incelendiğinde annelerin sosyal medya davranışları, çevrim içi mahremiyet kaygısının alt boyutları olan e-posta kullanım kaygısı, çevrimiçi güven kaygısı ve çevrim içi ödeme kaygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Sosyal medya davranışları ile e-posta kullanım

kaygısı arasında düşük düzeyde pozitif ($r= 0,223$; $p<0,01$) bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Buna göre annelerin e-posta kullanım kaygıları arttıkça sosyal medyada güvenlik davranışlarının da artması beklenebilir. Annelerin sosyal medya davranışları ile çevrimiçi güven kaygısı arasında ise orta düzeyde pozitif ($r=0,432$ $p<0,01$) bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu durumda annelerin çevrimiçi güven kaygısı arttıkça sosyal medya güvenlik davranışlarında da artış olacağı öngörülebilir. Sosyal medya davranışları ile çevrimiçi ödeme kaygısı arasında ise orta düzeyde pozitif ($r=0,379$; $p<0,01$) bir ilişki bulunmuştur. Buna göre çevrimiçi ödeme kaygısı yüksek düzeyde olan annelerin sosyal medya güvenlik davranışlarının da yüksek olması beklenebilir. Benzer ilişki sonuçları babalar için de geçerlidir. Babaların sosyal medya güvenlik davranışları incelendiğinde e-posta kullanım kaygısı ile düşük düzeyde pozitif ($r= ,257$; $p<0,01$), çevrimiçi güven kaygısı ile orta düzeyde pozitif ($r= ,451$; $p<0,01$) ve çevrimiçi ödeme kaygısı ile orta düzeyde pozitif ($r= ,384$; $p<0,01$) bir ilişki söz konusudur. Ayrıca değişkenler arasındaki tüm ilişkiler incelendiğinde babalardan elde edilen korelasyonların annelerden elde edilene göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Babaların sosyal medya davranışlarını şekillendirirken annelere göre daha belirgin bir hassasiyet gösterdiği ve bu alandaki farkındalıklarının annelere kıyasla daha yüksek olduğu söylenebilir.

Anne ve babaların ayrı ayrı sosyal medya davranışlarının çevrimiçi mahremiyetin alt boyutları tarafından yordanıp yordanmadığını incelemek için çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Çoklu regresyon analizinde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenle korelasyonlarının istatistiksel olarak anlamlı olması ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin 0.80'den daha yüksek olmaması bu değişkenler üzerinden regresyon analizinin yapılabileceğine ilişkin kanıt sağlar (Büyüköztürk, 2006). Bu çalışma için Tablo 6'da yer alan bulgular çoklu regresyon analizinin yapılabileceğini göstermektedir. Ayrıca çoklu regresyon analizinin temel varsayımlarından çoklu bağlantı varsayımının kontrol edilmesi amacıyla Varyans Artış Faktörü (VIF) , Tolerans Değeri ve Durum Koşul indeksi (CI) değerleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Çoklu Bağlantı Varsayımı İçin Katsayı Tablosu

	Varyans Artış Faktörü (VIF)	Tolerans Değeri	Koşul indeksi (CI)
Anne Sabit			1,000
E-posta Kullanımı	1,613	,620	7,527
Çevrimiçi Güven	1,805	,554	9,572
Çevrimiçi Ödeme	2,033	,492	11,750
Baba Sabit			1,000
E-posta Kullanımı	1,668	,599	7,868
Çevrimiçi Güven	1,875	,533	9,594
Çevrimiçi Ödeme	2,107	,475	11,891

Çoklu bağlantı varsayımı için incelenen Varyans artış faktörü (VIF) değerinin 10'dan küçük olması, Tolerans değerinin 0.10'dan büyük olması, durum koşul indeksinin (CI=Condition Index) ise 30'dan küçük olması beklenmektedir (Hair, Black, Babin, Anderson and Tatham, 2006; Tabachnick, Fidell, and Osterlind, 2001; Uyanık ve Güler, 2013). Tüm bu sınırlar doğrultusunda Tablo 7'de yer alan değerler incelendiğinde çalışmada kullanılan veri setinde çoklu bağlantı problemi olmadığı ve verilerin çoklu doğrusal regresyon analizi için uygun olduğu görülmüştür.

Anne ve babaların ayrı ayrı çevrimiçi mahremiyet kaygısı alt boyut puanlarının sosyal medya davranış puanlarını yordama gücünü belirlemek için çoklu regresyon analizinden enter regresyon modeli kullanılarak yordayıcı değişkenlerin sosyal medya davranışları üzerindeki etkisi incelenmiştir ve sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Anne ve Babaların Çevrimiçi Mahremiyet Kaygısı Alt Boyut Puanlarının Sosyal Medya Davranış Puanlarını Yordama Düzeyi

	Yordayıcı Değişkenler	B	Standart Hata	β	t	p	R	R ²	ΔR^2	F
Anne	Sabit	12,916	,178		72,606	,000	,455	,207	,207	360,438**
	E-posta Kullanımı	-,039	,010	-,072	-4,077	,000				
	Çevrimiçi Güven	,591	,033	,338	18,190	,000				
	Çevrimiçi Ödeme	,103	,010	,203	10,270	,000				
Baba	Sabit	12,734	,178		71,631	,000	,466	,217	,217	384,959**
	E-posta Kullanımı	-,022	,010	-,039	-2,202	,028				
	Çevrimiçi Güven	,636	,033	,359	19,098	,000				
	Çevrimiçi Ödeme	,089	,010	,171	8,580	,000				

P<0,01

Tablo 8 incelendiğinde anne ve babaların sosyal medya davranışlarının çevrimiçi mahremiyet kaygısı alt boyutlarından e-posta kullanımı, çevrimiçi güven ve çevrimiçi ödeme ile yordanması modeli istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{anne}=360,438$; $p<0,01$; $F_{baba}=384,959$; $p<0,01$). Kurulan bu modelde anneler için bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni yaklaşık olarak %21 ($R^2=0,207$) babalar için ise yaklaşık olarak %22 oranında ($R^2=0,217$) açıklamaktadır. Anne ve babalar için sosyal medya davranışlarının e-posta kullanımı, çevrimiçi güven ve çevrimiçi ödeme değişkenleri üzerinden yordanması amacıyla kurulan bu modelde her üç bağımsız değişken de istatistiksel olarak anlamlı bir yordayıcıdır (Anneler için: $t_{e-posta\ kullanımı} = -4,077$, $p<0,01$; $t_{çevrimiçigüven} = 18,190$, $p<0,01$; $t_{çevrimiçiödeme} = 10,270$, $p<0,01$; Babalar için: $t_{e-posta\ kullanımı} = -2,202$, $p<0,05$; $t_{çevrimiçigüven} = 19,098$, $p<0,01$; $t_{çevrimiçiödeme} = 8,580$, $p<0,01$). Bağımsız değişkenlerin katsayıları incelendiğinde ise anne ve babaların her ikisinin de sosyal medya davranışını en çok etkileyen çevrimiçi mahremiyet kaygısının, çevrimiçi güven kaygısı olduğu ancak babalar için bu değerin annelerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Katsayılar üzerinden elde edilen regresyon denklemleri şu şekildedir;

Sosyal medya davranışı_(anne) = 12,916 + (0,591) çevrimiçi güven + (0,103) çevrimiçi ödeme + (-0,039) e-posta kullanımı ve Sosyal medya davranışı_(baba) = 12,734 + (0,636) çevrimiçi güven + (0,089) çevrimiçi ödeme + (-0,022) eposta kullanımı şeklinde olmaktadır. Bu katsayılar, çevrimiçi güven düzeyi 1 birim arttığında, sosyal medya davranışının pozitif veya negatif yönde değişimini ifade etmektedir. Çevrimiçi güven hem annelerin hem de babaların sosyal medya davranışlarını en fazla etkileyen faktördür. Ancak, babalar için etkisi daha yüksektir. Çevrimiçi ödeme, sosyal medya davranışlarını annelerde babalara göre biraz daha fazla etkilemektedir. E-posta kullanımı, sosyal medya davranışı üzerinde hafif olumsuz bir etkiye sahiptir ve annelerde bu etki biraz daha belirgindir. Genel olarak, babaların sosyal medya davranışları çevrimiçi güven ile daha güçlü bir ilişki içinde iken anneler için çevrimiçi ödeme faktörü daha fazla etkiye sahiptir.

TARTIŞMA

Araştırma sonuçlarına göre, çevrimiçi mahremiyet kaygısı düzeylerinde cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygı düzeyleri genellikle orta düzeydedir. Bu durum, ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet konusundaki endişelerinin paylaşma yükledikleri anlam, paylaşma sebepleri ve dünya görüşleri gibi etkenlere bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir. Sezerer-Albayrak (2020) çalışmasında, bazı ebeveynlerin çocuklarının çevrimiçi mahremiyeti konusunda endişe duymadığı, ancak genel olarak ebeveynlerin çocuklarının mahremiyetinin tehlikede olabileceği konusunda kaygı taşıdığı bulunmuştur. Ranzini ve arkadaşlarının (2020) çalışmasında ise, ebeveynlerin mahremiyet kaygılarının paylaşım davranışlarını etkilemediği ve sadece durumsal kaygıların ebeveynlerin genel paylaşımıyla çok düşük düzeyde ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Walrave ve arkadaşlarının (2022) çalışmasında, ebeveynlerin, ergenlik çağındaki çocuklarıyla ilgili bilgileri paylaşma sebeplerinin, onlarla gurur duyma ve aile-arkadaşlarını bilgilendirme amaçlı olduğu belirtilmiştir.

Farklı eğitim kademelerindeki çocuklara sahip ebeveynler arasında lisede, üniversitede eğitim gören çocuğu olan ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygılarında anlamlı bir fark bulunmuştur. Lise ve üniversite düzeyinde eğitim gören çocuğu bulunmayan ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygı

düzeleri, çocuğu bu eğitim kademesinde öğrenim gören ebeveynlere kıyasla daha yüksek seviyede tespit edilmiştir. Bu bulgu, daha küçük yaşta veya alt eğitim kademelerinde öğrenim gören çocuklara sahip genç ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygısının daha belirgin olabileceğine yorumlanabilir. Bununla birlikte bu bulgu, ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygılarının, çocukları lise ve üniversite düzeyinde eğitim almaya başladığında azalma eğilimi gösterse de tamamen ortadan kalkmadığını ve belirli bir düzeyde devam ettiğini de ortaya koymaktadır. Nitekim araştırmalar ebeveynlerin, çocuklarının dijital becerilerine güvendikleri ölçüde daha az endişe duyduklarını ortaya koymaktadır (Livingstone et al., 2018). Genç ebeveynler hem kendi kişisel güvenlikleri hem de çocuklarının çevrimiçi mahremiyeti konusunda kaygı duymaktadır (Greyson et al., 2021). Bu durum, ebeveynlerin çocuklarının mahremiyetine ilişkin kaygılarının süreklilik gösterdiğini ortaya koyan mevcut bulgularla da örtüşmektedir. Bu doğrultuda, ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygılarının süreklilik arz eden bir durum olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu kaygıları azaltmaya yönelik dijital mahremiyet farkındalık eğitimlerinin sürdürülebilir bir şekilde uygulanması, mahremiyet kaygılarının etkin yönetimine ve azaltılmasına önemli ölçüde katkı sağlayabilir.

Anaokulu, ilkokul ve ortaokul düzeyinde eğitim gören çocuğa sahip olma durumuna göre ebeveynlerin sosyal medya davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Her iki grup da ortalama puanın üzerinde olumlu sosyal medya davranışları sergilemekle birlikte, çocuğu bu eğitim seviyelerinde öğrenim görmeyen ebeveynlerin sosyal medya davranışlarının, çocuğu bu seviyelerde eğitim gören ebeveynlere kıyasla daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, çocukları büyüdükçe çevrimiçi mahremiyet kaygısı azalma eğilimi gösteren ebeveynlerin, sosyal medya kullanım alışkanlıklarında daha olumlu bir değişim gösterdiğini düşündürmektedir. Bu durum, ebeveynlerdeki sorumluluk algısının çocukların dijital dünyaya daha aşına hale gelmesi ve kendi mahremiyetlerini koruma becerilerinin gelişmesiyle birlikte azalmasıyla açıklanabilir. Ayrıca, çocuklarını dijital risklerden koruma çabası içinde olan ebeveynlerin zamanla dijital okuryazarlık düzeylerinin ve bilinç seviyelerinin artması, çocukların büyümesiyle birlikte ebeveynlerin risk algılarında meydana gelen değişimler

de bu sürece katkıda bulunabilir. Nitekim araştırmalar da ebeveynlerin, çocuklarının dijital mahremiyetini koruma sorumluluğunun, çocukların kendi mahremiyetlerini yönetme becerileri geliştikçe azalabildiğini göstermektedir (Stoilova et al., 2020). Ayrıca ebeveynlerin dijital okuryazarlık düzeylerinin, çocuklarını dijital tehditlerden koruma çabalarıyla artmakta olduğunu gösteren çalışmalar da bu durumu desteklemektedir (Yaman et al., 2019).

Çalışmada, kırsalda yaşayan ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygı düzeylerinin, şehir merkezinde yaşayan ebeveynlere göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu durum, kırsal kesimde yaşayan ebeveynlerin dijital okuryazarlık ve çevrimiçi mahremiyet farkındalığının daha düşük olmasıyla açıklanabilir. Dijital araçlara sahiplik ve erişimdeki eşitsizlikler, kırsalda yaşayan ebeveynlerin çevrimiçi riskler hakkında yeterli bilgiye ulaşamamasına sebep olmaktadır (Bakó, 2019). Avrupa Birliği ülkelerinde şehirlerde yaşayan bireylerin dijital becerilerinin kırsal kesimde yaşayanlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Eurostat, 2023). Şimşek ve arkadaşları (2023) büyükşehirlerde yaşayan ebeveynlerin dijital ebeveynlik puanlarının kırsal kesimde yaşayanlardan daha yüksek olduğunu, Pazarcıkcı ve arkadaşları (2022) ise kırsal kesimde yaşayan annelerin çocuklarını dijital olarak daha fazla ihmal ettiğini bulgulamışlardır. Bu durumda, dijital eşitsizliğin dijital okuryazarlık ve çevrimiçi mahremiyet farkındalığı üzerindeki etkilerinin detaylı bir şekilde incelenmesi ve kırsal-şehir arasındaki dijital eşitsizliklerin giderilmesi için plan ve programların oluşturulması gerekmektedir.

Bu çalışmada, 32 yaş ve altındaki ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygısının diğer yaş gruplarına kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, genç ebeveynlerin, daha ileri yaşlardaki ebeveynler kadar mahremiyete yüksek düzeyde anlam yüklediğini göstermektedir. Kuşaklar arasındaki bu farklılık, bireylerin aile ve özel yaşama atfettikleri değerler, dünya görüşleri, yaşam deneyimleri ve toplumsal algılar ile açıklanabilir. Nitekim, Zeissig ve arkadaşları (2017), yaşlı internet kullanıcılarının mahremiyet farkındalığının daha yüksek olduğunu ve kişisel verilerini gençlere kıyasla daha etkin şekilde koruduklarını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Akbuğa (2023), 65-74 yaş grubundaki bireylerin sosyal medyada toplumsal değerler ve aidiyet bağlamında kendilerini ifade ettiklerini ve özel yaşamlarının ihlal edilmesinden

duydıkları endişenin yüksek olduğunu belirtmiştir. Kakırman Yıldız (2012) ise, 1980 sonrası doğan bireylerin teknolojiye daha aşina olmaları nedeniyle çevrimiçi paylaşımlarında daha özgür davrandıklarını ve yaşlı bireylere kıyasla daha düşük mahremiyet kaygısı taşıdıklarını vurgulamaktadır. Bu bulgular, mahremiyet kavramının dijitalleşmeyle birlikte dönüşüme uğradığını ve önceki kuşaklar tarafından mahremiyete atfedilen anlamın değişmeye başladığını göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda, dijital platformlarda ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyetine yönelik olası tehditlerin önlenmesi için genç ebeveynlere ve ebeveyn adaylarına yönelik dijital ebeveynlik farkındalık programlarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve sürekliliğinin sağlanması koruyucu ve önleyici bir tedbir olarak uygulanabilir.

Bu çalışmada, ilkokul ve ortaokul mezunu ebeveynlerin çevrimiçi mahremiyet kaygısının, lise ve üstü mezun ebeveynlere kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, eğitim seviyesinin yükselmesinin, bireylerin çevrimiçi riskler konusundaki farkındalığını artıran önemli bir etken olabileceğini göstermektedir. Bu bulgu, daha yüksek eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin dijital okuryazarlık becerilerinin gelişmiş olmasıyla birlikte, çevrimiçi mahremiyet ve güvenlik konularına yönelik bilinç düzeylerinin artmasının, dijital risklere karşı farkındalıklarını güçlendirdiğini göstermektedir. Bu durum, söz konusu ebeveynlerin çevrimiçi tehditlere karşı daha duyarlı hale gelmelerine ve dolayısıyla daha yüksek düzeyde mahremiyet kaygısı sergilemelerine neden olabilir. Nitekim, önceki araştırmalar ebeveynlerin eğitim seviyesinin dijital okuryazarlık düzeylerini artırarak çevrimiçi gizlilik ve güvenlik konularında farkındalıklarını güçlendirdiğini ortaya koymaktadır (Desimpelaere et al., 2020; Purnama et al., 2021). Bu doğrultuda, eğitim seviyesi düşük ebeveynlerin dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerin, çevrimiçi mahremiyet farkındalıklarını artırmada önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, eğitim düzeyi yüksek ebeveynlerin sosyal medyada daha olumlu davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu bulgu, eğitimin ebeveynlerin dijital okuryazarlık ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesiyle birlikte, sosyal medyada etik ilkeler ve mahremiyet bilinci doğrultusunda hareket etme bilincini artırmasıyla açıklanabilir. Nitekim, önceki araştırmalar, eğitim düzeyi

yüksek ebeveynlerin sosyal medya kullanımında daha bilinçli, etik ve olumlu bir tutum sergilediklerini ortaya koymaktadır (Abubakari, 2020). Ayrıca, eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte bireylerin çevrimiçi ortamda daha sorumlu ve güvenli bir şekilde etkileşimde bulunma farkındalıklarının arttığı ve bunun sosyal medya kullanımına olumlu yönde yansıdığı gösterilmiştir (Pons-Salvador et al., 2022). Dijital becerilerin ebeveynlerin sosyal medya davranışlarını olumlu yönde etkilediği göz önünde bulundurulduğunda, eğitim politikaları kapsamında ebeveynlerin dijital yeterliliklerini artırmaya yönelik teşvik edici politikaların geliştirilmesi, onların sosyal medya kullanımını daha bilinçli, etik ve sorumlu bir şekilde yönlendirmelerine katkı sağlayabilir. Bu tür politikalar, ebeveynlerin dijital okuryazarlık düzeylerini yükselterek çevrimiçi ortamda daha güvenli ve bilinçli etkileşimde bulunmalarını destekleyebilir.

Bu çalışmada, sosyal medya deneyimi, sahip olunan sosyal medya hesap sayısı ve sosyal medyada geçirilen sürenin çevrimiçi mahremiyet kaygısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Ancak, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte, sosyal medya deneyimi ve sosyal medyada geçirilen sürenin artmasıyla birlikte çevrimiçi mahremiyet kaygısının da yükselme eğilimi gösterdiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, bu üç değişkenin ebeveynlerin sosyal medya davranışlarını anlamlı şekilde etkilediği belirlenmiştir. Çalışma bulguları, günde dört saat ve üzeri süreyle sosyal medyada vakit geçiren ebeveynlerin sosyal medya davranışlarının diğer gruplara kıyasla daha olumsuz olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, sahip olunan sosyal medya hesap sayısının artmasıyla ebeveynlerin daha olumlu sosyal medya davranışları sergilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, sosyal medya deneyiminin artması, ebeveynlerin sosyal medya kullanımına yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Bu sonuçlar, bireylerin sosyal medya kullanım alışkanlıklarının, dijital okuryazarlık seviyelerinin, çevrimiçi etkileşim deneyimlerinin ve medya tüketim alışkanlıklarının etkisiyle açıklanabilir. Nitekim, önceki araştırmalar, sosyal medyada uzun süre vakit geçirmenin dijital bağımlılık, aşırı paylaşım eğilimi, olumsuz etkileşimler ve manipülatif veya yanıltıcı içeriklere daha fazla maruz kalma gibi riskleri artırabileceğini ortaya koymaktadır (Dumitru, 2024; Bouffard et al., 2021; Stangl et al., 2023). Buna karşılık, birden fazla sosyal medya hesabına sahip olmanın bireylerin farklı platformların dinamiklerini,

mahremiyet politikalarını ve güvenlik ayarlarını daha iyi anlamalarına katkı sağladığı ve bu durumun daha bilinçli ve sorumlu sosyal medya davranışları sergilemelerine yardımcı olduğu gösterilmiştir (Aghasian et al., 2017; Shevchuk et al., 2020). Ayrıca, yapılan araştırmalar, sosyal medya deneyiminin bireylerin dijital okuryazarlık düzeylerini artırarak yanıltıcı veya zararlı içerikleri tanıma becerilerini geliştirdiğini ve çevrimiçi güvenlik farkındalıklarını güçlendirdiğini ortaya koymaktadır (Guess et al., 2020).

Bu çalışmada, sosyal medya davranışları ile çevrimiçi mahremiyet kaygısı istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Annelerin ve babaların sosyal medya davranışlarının, çevrimiçi mahremiyet kaygısının alt boyutları olan e-posta kullanım kaygısı, çevrimiçi güven kaygısı ve çevrimiçi ödeme kaygısı ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca, değişkenler arasındaki tüm ilişkiler değerlendirildiğinde, babalardan elde edilen korelasyon değerlerinin annelere kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Babaların annelere kıyasla daha yüksek korelasyon değerlerine sahip olması, teknoloji kullanım farklılıkları, çevrimiçi risk algısı ve dijital yetkinlik seviyesi ile açıklanabilir. Önceki araştırmalar, erkeklerin çevrimiçi risk algılarının daha yüksek olduğunu ve güvenlik konularına daha fazla önem verdiklerini göstermektedir (McGill and Thompson, 2021). Bu durum, babaların sosyal medya davranışlarının çevrimiçi mahremiyet kaygısıyla daha güçlü bir ilişki sergilemesine yol açabilir. Ayrıca, babaların annelere kıyasla daha fazla dijital yetkinlik ve teknolojik araçları daha aktif kullanma eğilimine sahip olmaları (Casillas et al., 2017; Fidan and Çelik, 2020), bu ilişkinin daha belirgin hale gelmesini açıklayabilir.

Anne ve babaların çevrimiçi mahremiyet kaygısının alt boyutları olan e-posta kullanım kaygısı, çevrimiçi güven kaygısı ve çevrimiçi ödeme kaygısının, sosyal medya davranışlarının istatistiksel olarak anlamlı yordayıcıları olduğu tespit edilmiştir. Bu kaygılar, bireylerin sosyal medya platformlarında daha dikkatli davranmalarına, güvenlik önlemleri almalarına ve kullanım alışkanlıklarını bu doğrultuda şekillendirmelerine katkı sağlamaktadır. Nitekim, önceki araştırmalar çevrimiçi güvenlik tehditleri konusunda endişe duyan bireylerin sosyal medyada daha temkinli hareket ettiklerini ortaya koymaktadır (Van Schaik et al., 2017; Cengiz et al., 2022). Yoğun iletişim, etkileşim ve

paylaşımın yaşandığı dijital platformlarda çevrimiçi güvenin sağlanması, bireylerin konunun ciddiye alınmasını gerektirecek kaygılara sahip olmasını gerektirmektedir.

Elde edilen bulgular, ebeveynlerin sosyal medya kullanım davranışlarının Planlı Davranış Teorisi'nin üç temel bileşeni olan tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol bağlamında değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Şehir merkezinde yaşayan, daha yüksek eğitim düzeyine sahip ve sosyal medya deneyimi fazla olan ebeveynlerin daha olumlu sosyal medya davranışları sergilemesi, bu bireylerin dijital ortamda mahremiyeti koruma konusundaki olumlu tutumlarını ve davranışsal yeterlilik algılarını yansıtmaktadır. Aynı şekilde, çocuklarının yaşına, eğitim düzeyine ve dijital yeterliliğine bağlı olarak mahremiyet kaygılarının farklılık göstermesi, ebeveynlerin toplumsal beklentiler ve ebeveynlik normlarına ilişkin öznel norm algılarının sosyal medya davranışları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle mahremiyet kaygısı alt boyutlarının (e-posta, çevrimiçi güven, çevrimiçi ödeme) sosyal medya davranışlarını yordaması, ebeveynlerin kendi kontrol düzeylerine ve risk yönetimi becerilerine olan inançlarının davranışlarını nasıl şekillendirdiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, PDT bileşenleri, sadece bireysel özelliklerin değil; aynı zamanda toplumsal ve teknolojik çevrenin etkisiyle şekillenen ebeveyn davranışlarını çok boyutlu biçimde açıklama gücüne sahiptir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın bulguları, problemlili sosyal medya kullanımının ebeveynlerde çevrimiçi mahremiyet ihlali başta olmak üzere olumsuz sosyal medya davranışlarını tetiklediğini ortaya koymaktadır. Sosyal medya platformlarının sunduğu çeşitli fırsatlar ebeveynlerin bu ortamları olumlu bir şekilde değerlendirmelerine katkı sağlasa da mahremiyet ihlali, kişisel veri güvenliği ve çevrimiçi riskler gibi unsurlar endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Özellikle ebeveynlerin sosyal medyada sergilediği olumsuz kullanım biçimleri ve çevrimiçi mahremiyet kaygıları, dijital okuryazarlık düzeylerinin artırılması ve bilinçlendirme çalışmalarıyla azaltılabilir.

Çevrimiçi mahremiyet kaygısı, bireylerin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını ve çevrimiçi risklere karşı aldıkları önlemleri belirleyen

kritik bir faktördür. Bu kaygının yüksek olması, bireylerin sosyal medyada daha temkinli davranmalarına, güvenlik önlemleri almalarına ve dijital etkileşimlerini kontrollü biçimde sürdürmelerine katkı sağlamaktadır. Bulgular, çevrimiçi mahremiyet kaygısı arttıkça bireylerin daha bilinçli sosyal medya davranışları sergilediğini göstermektedir. Bu nedenle, ebeveynlerin dijital mahremiyet farkındalığını artıran ve sürdürülebilir öğrenmeyi destekleyen eğitim programlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın bulguları, Planlı Davranış Teorisi'nin temel bileşenleri olan tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrolün; bireysel farklılıkların yanı sıra toplumsal değerler, dijital deneyim ve teknolojik çevreyle etkileşim sonucunda şekillenen ebeveyn davranışlarını çok boyutlu biçimde açıklama potansiyelini doğrular niteliktedir. Bu doğrultuda, ebeveynlerin toplumsal değerleri de içeren çevrimiçi mahremiyet farkındalıklarını artırmak ve dijital deneyimlerinin gelişimine katkı sunacak dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmek amacıyla; sürdürülebilir eğitim programlarının, bilinçlendirme çalışmalarının ve etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

SINIRLILIKLAR

Bu araştırma kesitsel tasarımda gerçekleştirildiği için yordayıcılar ve sonuç arasında nedensellik ilişkisinin kurulması için uzunlamasına tasarımların kullanılması önerilmektedir. Araştırmada kullanılan çevrimiçi mahremiyet kaygı düzeyi ölçeği ve araştırmacı tarafından bu çalışma kapsamında geliştirilen ve kullanılan sosyal medya davranış ölçeği öz bildirime dayalı olduğu için ebeveynler çeşitli nedenlerle gerçek davranışları açıklamak istememiş olabilirler.

KAYNAKÇA

- Abidin, C. (2015). Micromicrocelebrity: Branding babies on the internet. *M/C Journal*, 18(5), 1-13.
- Abubakari, Y. (2020). Perspectives of teachers and Parents on Parent-Teacher Communication and Social Media Communication. *Journal of Applied Technical and Educational Sciences*, 10(4), 5-36.
- Aghasian, E., Garg, S., Gao, L., Yu, S., and Montgomery, J. (2017). Scoring users' privacy disclosure across multiple online social networks. *IEEE Access*, 5, 13118-13130.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Akbuğa, F. (2023). Yaşlı Bireylerin Sosyal Ağlardaki "Dijital Suskunluğu." *The Journal of Social Sciences*, 62(62), 328-345.
- Akkoç B, Ayyıldız T. (2022). Yeni Bir Çocuk Hakları İhlali Şekli: "Paylaşan Ebeveynlik" ve Pediatri Hemşirelerinin Rolü. *Akdeniz Hemşirelik Dergisi*. 1(2), 77-82.
- Alakurt, T. (2017). Adaptation of Online Privacy Concern Scale into Turkish culture. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 7(4), 611-636.
- AlKhudari, M. N. (2022). The Role of Social Networks in Forming Social Relations among University Students. *International Journal of Education in Mathematics Science and Technology*, 11(1), 222-236.
- Amon, M. J., Kartvelishvili, N., Bertenthal, B. I., Hugenberg, K., and Kapadia, A. (2022). Sharenting and Children's privacy in the United States: parenting style, practices, and perspectives on sharing young children's photos on social media. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 6(CSCW1), 1-30.
- Arat, T., and Aslan, M. M. (2021). Sosyal Medyada Veri Güvenliği ve Kişisel Mahremiyet Sorunu. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0(35), 387-401.
- Archer, C., and Kao, K. T. (2018). Mother, baby and Facebook makes three: Does social media provide social support for new mothers? *Media International Australia*, 168(1), 122-139.
- Arpacı, İ. (2018). What drives students online self-disclosure behavior on social media? A hybrid SEM and artificial intelligence approach. *International Journal of Mobile Communications*, 18(1), 1.
- Arzoglu, E., Kortessniemi, Y., Ruutu, S., and Elo, T. (2023). The role of Privacy Obstacles in Privacy Paradox: A System Dynamics Analysis. *Systems*, 11(4), 205.
- Aslanyürek, M. (2016). İnternet ve sosyal medya kullanıcılarının internet güvenliği ve çevrimiçi gizlilik ile ilgili kanaatleri ve farkındalıkları. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 80-106.
- Bakó, R. K. (2019). Digital Naïves Go Online. *Acta Universitatis Sapientiae. Communicatio*, 6(1), 121-129.

- Baştemur, U., Borucu, D. H., and Bulut, S. (2021). Psychological Consequences of Sharenting: A Case Study. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 28(2), 166–173.
- Bessant, C. (2018). Sharenting: Balancing conflicting rights of parents and children. *Journal of Computer, Media and Telecommunication Law*, 23(1), 1-3.
- Bostancı, M. (2019). Digital Parents' Perception of Privacy in Social Media. *AJIT-e Academic Journal of Information Technology*, 10(38), 115–128.
- Bouffard, S., Giglio, D., and Zheng, Z. (2021). Social media and romantic relationship: Excessive social media use leads to relationship conflicts, negative outcomes, and addiction via mediated pathways. *Social Science Computer Review*, 40(6), 1523–1541.
- Brosch, A. (2016). When the child is born into the internet: sharenting as a growing trend among parents on facebook. *The New Educational Review*, 43(1), 225–235.
- Casillas, S., Cabezas, M., Ibarra, M. S., and Rodríguez, G. (2017). Evaluation of digital competence from a gender perspective. In *TEEM 2017: Proceedings of the 5th International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality*.
- Cengiz, A. B., Kalem, G., and Boluk, P. S. (2022). The effect of social media user behaviors on security and privacy threats. *IEEE Access*, 10, 57674–57684.
- Cengiz, G. (2021). Siber Suçlar, Sosyal Medya ve Siber Etik. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 7(3), 407-424.
- Chen, Z., Zhang, Y., and Zhang, Z. (2023). Research on privacy protection willingness of new media platform users based on theory of planned behavior. *Communications in Humanities Research*, 16(1), 264–271.
- Cirban Ekrem, E., and Er Güneri, S. (2021). Digital Reflection of Violence Against Women. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 4(8), 362–370.
- Çalapkulu, Ç., and Alp, F. (2020). Dijital Ebeveynler ile Çocukların Sosyal Medya Kullanımı Üzerindeki Mahremiyet İlişkisi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 132-144.
- Darı, A. (2018). Sosyal medya ve siyaset: Türkiye'deki siyasi partilerin sosyal medya kullanımı. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-10.
- Desimpelaere, L., Hudders, L., and Van De Sompel, D. (2020). Knowledge as a strategy for privacy protection: How a privacy literacy training affects children's online disclosure behavior. *Computers in Human Behavior*, 110, 106382.
- Domazet, S. S., and Šušak-Lozanovska, I. (2023). Children's data and privacy online-growing up in a digital age. *Politika nacionalne bezbednosti*, 24(1).
- Dumitru, F. (2024). Dependența de social media și izolarea socială a elevilor. *Revista De Pedagogie Digitala*, 3(1), 10–14.
- Dursun, C. (2019). Ebeveynlerin Çocuklarını Sosyal Medyada Teşhiri: Çocuk Hakları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 4(8), 195-208.

- Er, S., Özgül, T., Yilmaztürk, N. H., and Çok, F. (2021). Anababaların çocuklarıyla ilgili sosyal medya paylaşımları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*.
- Eurostat. (2023). *EU digital skills divide: cities outpace rural areas*. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230320-2> adresinden alındı
- Fidan, İ., and Çelik, F. (2020). İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde teknolojik araç kullanımına ilişkin veli görüşleri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 484–512.
- Filho, E. J. M. A., De Jesus Lobato Pompeu Gammarano, I., and Duarte, E. M. C. (2023). Smile, YOU'RE Being Watched: Digital Privacy and Risk Perception Regarding Data Sharing on Social Networks. *Interacting With Computers*, 35(1), 12–23.
- Fraenkel, J. R., and Wallen, N. E. (2006). How to design and evaluate research in education (6th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Gencer, Y. (2016). Sosyal Medya Ağlarında Örgütlenme: Dijital Aktivizmin Toplumsal Dönüşüme Yansımaları. *Intermedia International E-Journal*, 2(2), 505-522
- George, D., and Mallery, M. (2010). SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference. Pearson.
- Göçoğlu, V. (2020). Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Dijital Dönüşüm: Nesnelerin İnterneti Üzerine Bir İnceleme. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 615-628.
- Greyson, D., Chabot, C., Mniszak, C., and Shoveller, J. A. (2021). Social media and online safety practices of young parents. *Journal of Information Science*, 49(5), 1344–1357.
- Griethuijsen, R. A. L. F., Eijck, M. W., Haste, H., Brok, P. J., Skinner, N. C., Mansour, N., et al. (2014). Global patterns in students' views of science and interest in science. *Research in Science Education*, 45(4), 581–603.
- Guess, A. M., Lerner, M., Lyons, B., Montgomery, J. M., Nyhan, B., Reifler, J., and Sircar, N. (2020). A digital media literacy intervention increases discernment between mainstream and false news in the United States and India. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(27), 15536–15545.
- Güzel, C. (2020). A Theoretical Investigation On The Entity, Development And Usage Areas Of Social Media. *Sosyolojik Düşün*, 5(2), 93–112.
- Güzelçoban, F. (2023). Dijital Ebeveynlik ve TRT Çocuk Uygulamaları. *TRT Akademi*, 08(19), 992–1007.
- Kakırman Yıldız, A. (2012). Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi. *Bilgi Dünyası*, 13(2), 529–542.
- Karagöz, Y. (2017). SPSS ve AMOS uygulamalı nitel-nicel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karasar, N. (1998). Araştırmalarda rapor hazırlama yöntemi. Ankara: Pars Matbaacılık Sanayi.
- Keith, B. E., and Steinberg, S. (2017). Parental Sharing on the Internet: Child Privacy in the Age of Social Media and the Pediatrician's Role. *JAMA Pediatrics*, 171(5), 413-421.

- Kemp, S. (2023). Digital 2023: Global Overview Report — DataReportal – Global Digital Insights. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report> adresinden alındı
- Kokolakis, S. (2017). Privacy attitudes and privacy behaviour: A review of current research on the privacy paradox phenomenon. *Computers and Security*, 64, 122-134.
- Livingstone, S., Blum-Ross, A., and Zhang, D. (2018). What do parents think, and do, about their children's online privacy? In *Parenting for a Digital Future: Survey Report 3*. Department of Media and Communications, The London School of Economics and Political Science. <http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/87954> adresinden alındı
- McGill, T., and Thompson, N. (2021). Exploring potential gender differences in information security and privacy. *Information and Computer Security*, 29(5), 850–865.
- Mitch, P. (2024). Enhancing user privacy protection on social media platforms: A Comprehensive analysis of Self-Regulatory and Supervisory mechanisms. *International Journal of Social Sciences and Public Administration*, 3(2), 89–97.
- Morse, J. (2019). So it's come to this: An unborn baby 'kidfluencer' has 112,000 Instagram followers. <https://mashable.com/article/unborn-kidfluencer/> adresinden alındı
- Ögel, H. (2022). Demographic, social network structure and Instagram use related factors predicting parents' sharenting behaviors. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar - Current Approaches in Psychiatry*, 14(Ek 1), 28–36.
- Pazarcıkçı, F., Ağralı, H., and Aydınlı, A. (2022). Annelerin Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Sağlık Okuryazarlığı ve Çeşitli Değişkenler ile İlişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(3), 292–301.
- Pınar, Ö. (2018). Oğlunun fotoğraflarını izinsiz sosyal medyada paylaştan anne suçlu bulundu. *BBS News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42604622> adresinden alındı
- Pons-Salvador, G., Zubieta-Méndez, X., and Frias-Navarro, D. (2022). Parents' digital competence in guiding and supervising young children's use of the Internet. *European Journal of Communication*, 37(4), 443–459.
- Purnama, S., Ulfah, M., Machali, I., Wibowo, A., and Narmaditya, B. S. (2021). Does digital literacy influence students' online risk? Evidence from Covid-19. *Heliyon*, 7(6), e07406.
- Ranzini, G., Newlands, G. E., and Lutz, C. (2020). Sharenting, Peer Influence, and Privacy Concerns: A Study on the Instagram-Sharing Behaviors of Parents in the United Kingdom. *Social Media + Society*, 6(4), 205630512097837.
- Salvucci, S., Walter, E., Conley, V., Fink, S., and Saba, M. (1997). Measurement Error Studies at the National Center for Education Statistics.
- Sezerer Albayrak, E. (2020). Sosyal Medya'da Çocuk Mahremiyeti: Ebeveynlerin Instagram'daki Çocuk Mahremiyetine Bakış Açıları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 1211–1226.

- Shevchuk, R., Melnyk, A., Opalko, O., and Shevchuk, H. (2020). Software for automatic estimating security settings of social media accounts. *2022 12th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT)*, 769–773.
- Shiel, G., and Cartwright, F. (2015). Analyzing data from a national assessment of educational achievement. World Bank Group.
- Stangl, F. J., Riedl, R., Kiemeswenger, R., and Montag, C. (2023). Negative psychological and physiological effects of social networking site use: The example of Facebook. *Frontiers in Psychology*, 14.
- Stoilova, M., Livingstone, S., and Nandagiri, R. (2020). Digital by default: children's capacity to understand and manage online data and privacy. *Media and Communication*, 8(4), 197–207.
- Şimşek, Z. C., Canbeldek, M., and Işıkoğlu, N. (2023). Ebeveynlerin Pandemi Sürecinde Dijital Ebeveynliğe Yönelik Deneyimleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (55), 250–271.
- Tuğluk, A. (2017). Bir Mahremiyet Mekânı Olarak Servet-i Fünun Romanında “Oda”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 170-179.
- Ulaş, S. (2020). Marka İletişiminde Sosyal Medya ve Çevrimiçi Etkileşim (Online Engagement) İlişkisi: Limasol Türk Kooperatif Bankası Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 274–285.
- Van Schaik, P., Jansen, J., Onibokun, J., Camp, J., and Kusev, P. (2017). Security and privacy in online social networking: Risk perceptions and precautionary behaviour. *Computers in Human Behavior*, 78, 283–297.
- Walrave, M., Verswijvel, K., Ouvrein, G., Staes, L., Hallam, L., and Hardies, K. (2022). The Limits of Sharenting: Exploring parents' and adolescents' sharenting boundaries through the lens of Communication Privacy Management theory. *Frontiers in Education*, 7.
- Walrave, M., Verswijvel, K., Ouvrein, G., Staes, L., Hallam, L., and Hardies, K. (2022). The Limits of Sharenting: Exploring Parents' and Adolescents' Sharenting Boundaries Through the Lens of Communication Privacy Management Theory. *Frontiers in Education*, 7.
- Westin, A. F. (2003). Social and Political Dimensions of Privacy. *Journal of Social Issues*, 59(2), 431- 453.
- Yabancı, C., Akça, F. ve Ulutaş, E. (2018). Çevrimiçi Mahremiyet Kaygısı ve Duygusal Zekâ Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 54, 191-218.
- Yaman, F., Dönmez, O., Akbulut, Y., Yurdakul, I. K., Çoklar, A. N., and Güyer, T. (2019). Exploration of Parents' Digital Parenting Efficacy through Several Demographic Variables. *Eğitim ve Bilim*.

- Yankın, F. B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 7(2), 1-38.
- Yaşar, İ. H. (2020). İletişim tarihine kısa bir bakış: Analogdan dijitale iletişim araçlarının gelişimi ve bireye yansımaları. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 183-207.
- Yüksel, H. (2021). Construction Of Child's Image In Social Media In The Context Of Sharenting. *Akademik Düşünce Dergisi*, (4), 50-68.
- Yüksel, M. (2003), Mahremiyet hakkı ve sosyo-tarihsel gelişimi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58(1), 181- 213.
- Zeissig, E. M., Lidynia, C., Vervier, L., Gadeib, A., and Ziefle, M. (2017). Online Privacy Perceptions of Older Adults. *Human Aspects of IT for the Aged Population. Applications, Services and Contexts*, 181-200.

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazıların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi’ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayınlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a peer-reviewed and scientific journal published four times a year by the Ministry of Family and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

Notlar

Notlar

